

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Sermet Muhtar Alus

Eski İstanbul'dan Tipler (1931-1951)

Sermet Muhtar İstanbul Kitaplığı: 5

Yayına Hazırlayanlar: Mustafa Kirenci - Eren Yavuz

SERMET MUHTAR ALUS (1887-1952), Eski İstanbul hayatına dair roman, tefrika yazıları ve hâtıralarıyla tanınan gazeteci ve yazar. 28 Mayıs 1887 tarihinde İstanbul Saraçhanebaşı'nda doğdu. Asıl adı Osman Sermet'tir. Babası Askerî Müze Müdürü Ferik Ahmed Muhtar Paşa, annesi Osman Âbid Paşa'nın kızı, *Hanımlara Mahsus Gazete*'de F. K. imzasıyla yazıları yayımlanan Fatma Kevser Hanım'dır. Eğitimine Sultanahmet'teki Firuz Ağa Camii imamı Mustafa Efendi'den aldığı özel derslerle başladı. Küçük yaşlarda Fransızca ve Almanca öğrendi. On yaşında iken dedesi Âbid Paşa'nın sürgünde bulunduğu Halep'e gitti. Dönüşünde son sınıfa kaydedildiği Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi'nden 1906'da mezun oldu. Aynı yıl girdiği Mekteb-i Hukuk'u birincilikle bitirdi (1910). Avrupa'da hukuk doktorası yapma arzusu gerçekleşmeyince sınavla Askerî Müze'ye Umûr-ı Fenniyye ve Târîhiyye kâtibi olarak girdi. Bu sırada müze için hazırladığı rehberler üç cilt halinde yayımlandı. 18 Mayıs 1952'de vefat etti. Bilgili, kibar, zeki, nüktedan, sohbeti aranan, cömert kişiliğiyle tanınan Sermet Muhtar zaaf-larını, maddî sıkıntılarını dışa yansıtmayan bir terbiyeye sahipti. Sermet Muhtar'ın çocukluğu, köklü ve zengin kültür birikimine sahip bir aile ortamı içinde dedesi Âbid Paşa'nın Saraçhanebaşı'nda ve Göztepe'deki konaklarında geçmiş, konak hayatı kişiliğinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Çocukluğundan itibaren tiyatro ve müziğe olan ilgisi yanında resme de merak sarmış, ilk gençlik yıllarında (1904) Hoca Ali Rızâ Bey'den ders almıştır. Eserlerinin önemli bir kısmını kendi resimlediği gibi yağlı boya tablo çalışmaları da bulunmaktadır. İlk yazıları Samiha Necdet takma adıyla *Çocuklara Mahsus Gazete*'de çıkmıştır (1907). II. Meşrutîyet'in ilânından sonra iki arkadaşıyla birlikte *Elüfirük* adlı kısa ömürlü bir mizah dergisi yayımlamış, *Davul* da yazı ve çizgileriyle görünmüş, çeşitli dergilerde Necdet takma adıyla hikâyeler yazmıştır. Düzenli yazmaya 1931'de *Akşam* gazetesinde başlamıştır. Bir ara Cemal Nadir'in çıkardığı *Amcabey*'in imtiyaz sahibi olarak görünür (1943). Gazete yazılarında geleneksel İstanbul yaşayışını bütün zenginliğiyle ve iyimser bir bakış açısıyla anlatan Sermet Muhtar'ın aslında İstanbul'suz hiçbir yazısı yoktur. Yazılarda gözlemlerine, çocukluk ve gençlik anılarına, aile, dost ve arkadaş çevresine, okuduğu kitaplara yer vermiş; bir zamanların İstanbul'unun canlı rehberi olmuştur. Yakın arkadaşı Refik Halid Karay'ın söylediği ve onu en güzel anlatan deyimini hatırlatacak olursak: O büyük bir "İstanbulist" tir.

Sermet Muhtar Alus
Eski İstanbul'dan Tipler
(1931-1951)

Sermet Muhtar İstanbul Kitaplığı: 5

Yayına Hazırlayanlar
Mustafa Kirenci
Eren Yavuz

Karanlık
hep
vardır,
çalayan
ışığıdır.

BÜYÜYENAY YAYINLARI
İskenderpaşa Mahallesi
Kıztaşı Cad, Açıklar Sokak
No: 15, Kat: 2
TR-34080 Fatih - İstanbul
Tel. - Faks: 0212 533 18 11
www.buyuyenay.com

Büyüyenay Yayınları: 550
Sermet Muhtar İstanbul Kitaplığı: 5

Sermet Muhtar Alus
Eski İstanbul'dan Tipler
(1931-1951)

Yayın Yönetmeni
Mustafa Kirenci

Yayına Hazırlayanlar
Mustafa Kirenci
Eren Yavuz

Kapak Tasarımı
Davut Köse

Mizanpaj
DBY Ajans

Baskı

Ana Basın Yayın Gıda İnş. San. ve Tic. A. Ş.
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622. Sok.
Güven İş Merkezi, No: 6/13 Bağcılar/İstanbul
Telefon: 0212 446 05 99 • Fax: 0212 422 79 29
Matbaa Sertifikası No: 52729

1. Baskı

İstanbul, Eylül 2023
ISBN 978-625-6394-49-0
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 61015

© Bu kitabın tüm yayın hakları "Büyüyenay Kitap Yayıncılık Basım Sanayi ve Tic. Ltd. Şirketi"ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metnin, gerek görsel malzemenin yayınevinden izin alınmadan herhangi bir yolla çoğaltılması, yayımlanması ve dağıtılması 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nun hükümlerine aykırıdır ve hak sahiplerinin maddi ve manevi haklarının çiğnenmesi anlamına geldiği için suç oluşturur.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)
Sermet Muhtar Alus
Eski İstanbul'dan Tipler - (1931-1951)
ISBN 978-625-6394-49-0 Ebat: 13,5 x 21,0 cm 296 s.
1. İstanbul 2. Toplumsal Hayat 3. Psikoloji

İçindekiler

Takdim.....	9
-------------	---

Eski İstanbul'dan Tipler (1931-1951)

30 Sene Evvel Beyoğlu'nda En Çok Görülen Simalar, Tokatlıyan'nın Gediklileri	15
Zamanın Güzel Erkekleri, Kadınlar Arasında Dilden Dile Dolaşanlar... ..	21
Eski Bohçacılar	26
Bohçacı Kadınlar	30
Babalı Araplar.....	35
Eski Harem Ağaları.....	40
Harem Ağaları.....	44
Eski Meraklılar	50
Eski Meczuplar	55
Eski Mirasyediler	61
Eski Paşalar I.....	67
Eski Paşalar II	72

Eski Zamparalar.....	78
Eski Tipler: Kerime Hanfendiler.....	85
Eski Enstitütisler.....	90
Temizlik Meraklısı.....	96
Temizlik Delileri.....	102
İşkence Çeken İnsanlar.....	108
Bir Vakitki At ve Binicilik Meraklıları.....	114
Eski Binicilere Dair Fıkralar.....	120
Eski İstanbul'da Yosmalara Dair.....	126
Ev Tavukları.....	133
Eski İstanbul'da Onları Herkes Tanırdı.....	140
Eski İstanbul'da Fenerbahçe'nin Gediklileri.....	147
Çingeneler.....	155
Eski İstanbul'da Çingeneler.....	161
Eski Bekriler.....	167
Arap Halayıklar.....	173
Kurşuncu Kadınlar.....	178
Az Konuşanlar.....	184
Hemedan'daki Sükûtiler Akademisi.....	188
Selâmlıkların Gediklileri.....	190
Kırk Ev Kedileri.....	196
Yemek Pişirme Meraklıları.....	203
Güzel Konuşanlar.....	210
Aksaç Mehmet Paşa.....	211
Tahir Paşa.....	213
Aziz Molla Bey.....	214

Lakapların Çeşidi	216
Yine Eski Lakaplar	221
Huylu Zatlar.....	228
Merakî Mehmet Efendi.....	229
Caddelerde Duraklayan, Adımını Eşref Saatle Atan Efendicağız.....	230
Sağ Sol Meraklısı Zat	231
“Ya Şundadır, Ya Bunda”yı Azıtan Zat	231
Benzetme İletli Zat.....	232
Huylu Hatunlar	234
Şarkı Dinlerken Fitili Alan Paşa Haremi.....	235
Siyah Renkten Yılan Hanımefendi.....	236
“Posyon Kordiyal”ı Yanından Ayırmayan Hanım	237
Teki Uğursuz Çifti Uğurlu Sayan Taze	238
Persenk Müptelaları	240
Ama Anlata Bildim mi, Ama Anlayabildiniz mi?	241
Bilir misiniz!.....	242
Yalanım Varsa Dilim Kurusun!	244
“Yani” Persengi.....	245
Eski Mesirelerde Lakaplı Hanımlar	246
Eski Mesirelerde Lakaplı Beyler	252
Güçlü Kurvetliler.....	258
Boğazlılar	265
Güreş Meraklıları.....	271
Tulumbacılığa Meraklılar	277
Eski Ramazanlara Dair Fıkralar	281
Burmalı Mescit Müezzini Deli Hafız	283
Barut Vâiz.....	284

Bir Vaktin Güzel Erkekleri.....	286
Bir Vaktin Güzel Erkekleri -2-	288
Kâğıthane Bülülleri	292

Takdim

İstanbul'un her halini ve anını, konak ve köşklerinden, mesire yerlerine, semtlerinden, okullarına, yiyecek-içeceğinden sosyal hayatına kadar kaleme aldığı romanları ve gazete yazılarıyla adeta zapteden Sermet Muhtar Alus (1887-1952), 65 yıllık ömrünü İstanbul'a hasretmiş, durmadan onu kaleme almıştır. Onu Taha Toros'un kaleminden okuyalım:

“Küçük yaştan beri İstanbul'un her semtine âşık olan bu konuda değişik kitaplarla ve yaşlı insanlarla haşır neşir olan, İstanbul'un bütün semtlerini titiz bir tecessüsle inceleyen ve bütün bunları bilgisayar niteliğindeki hafızasına depo eden bir kişiydi. Her semtin tarihini, ünlülerini, olaylarını, en ince detayına kadar, bir film seyrettirir gibi okurlarına aktarırdı. İstanbul'a dair bilgi dağarcığımızı zenginleştiren bu orijinal yazılar, o günlerin gazete sütunlarında kaldı. Sermet Muhtar Alus'un bütün yazıları İstanbullular tarafından büyük bir tutkuyla okunurdu. Çünkü bunların hepsinde İstanbul'u seyretmek, İstanbul'u yaşamak olanağı vardı. Romanlarının da hepsinde, eski İstanbul bütün ihtişamı ile güzelliği ve geleneğiyle yaşamaktaydı. Belki onun içindir ki -mizah alanında güçlü bir kalem arkadaşı olan- Refik Halit Karay, Sermet Muhtar'a çok güzel deyim bulmuştu. Ona göre Sermet Muhtar, büyük bir 'İstanbulist'ti. İstanbulluların gönüllerinde orijinal yazılarıyla, taht kuran bir kişiydi... Sermet Muhtar Alus İstanbul'un canlı rehberiydi... Romanlarının hepsinde İstanbul'un silueti görünür. Aslında Sermet Muhtar Alus'un 'İstanbul'suz hiçbir yazısı

yoktur. Kalbi İstanbul için çarpan, kalemi İstanbul'u konuşuran, beyni İstanbul'la dopdolu bir kişiydi..."

Eski İstanbul'dan Tipler (1931-1951), Sermet Muhtar Alus'un 1931-1951 tarihleri arasında, kaleme aldığı eski İstanbul'un tipleri ile ilgili yazılarını bir araya getiriyor. Bu yazılar farklı tarihlerde; *Akşam* (30 Sene Evvel İstanbul, Masal Olanlar, Gördüklerim Duyduklarım, Dünden Bugünden, Bugünden Dünden üstbaşlıklarıyla) *Yeni Sabah*, *Son Posta* (Geçmiş Zaman Olur ki... üstbaşlığıyla) gazetelerinde ve *Aydede* (Bugünden, Dünden üstbaşlığıyla), *Akbaba*, *Aydabir* ve *Tarih Hazinesi* mecmualarında yayınlanmıştır. Bu yazılar; güç kuvvet düşkünleri, devamlı yemek yiyenler, güzel konuşanlar, hiç konuşmayanlar, zamanın sık tesadüf edilen simaları, devrin güzel erkek ve kadınları, temizlik meraklıları, takıntılılar, meczuplar, harem ağaları, bohçacılar, çingeneler, lakaplı erkek ve kadınlar, yemek yapmayı sevenler... gibi oldukça geniş bir insan tipi kadrosuna sahip.

Bu yazıların ortak özelliği yazarın, hayatın içinde capcanlı, konuşan, davranan, tutumlar sergileyen kendine has duygu, düşünce ve davranışları ile tanınan, ilgi çekici, değişik, tuhaf kimselere, kişilere ya da karakterlere dair gözlemleridir. Bir bakıma bütün zamanlar boyunca insan toplulukları arasında kendine has özellikleriyle hayat dokusunu işleyen, ona kendince tat, koku, lezzet ya da ruh veren tiplerin belli bir dönemdeki -1930'lu, 40'lı yıllardaki- görünümleleridir. Devir be devir görünümleri değişse bile, taşıdıkları o daima aynı kalan, o hiç değişmeyen özleriyle ve belli bir tutumu sabit hale getirmiş ve onda yoğunlaşmış bu kişilerle birlikte yaşıyoruz. Sermet Muhtar bunları gözlemlemiş, kimini yakından tanımış, bazılarının hikâyelerini dinlemiş ve her birini ayrı ayrı kaleme almış. Bazen güldüren, bazen istihza hissimizi, ibret idrakimizi uyandıran, bazen de insanoğlunun o sırlı tarafıyla bizleri başbaşa bırakan bu

tiplerin her biri, geçmiş devirleri aşarak bugün çok başka şartlarda –kitapların dünyasında– yeniden doğuyorlar. Bir bütün olarak bu metinler yazının gücüne, dil zevkine ve edebiyatın daima yaşayacak dünyasına olan güvenimizi tazeliyorlar.

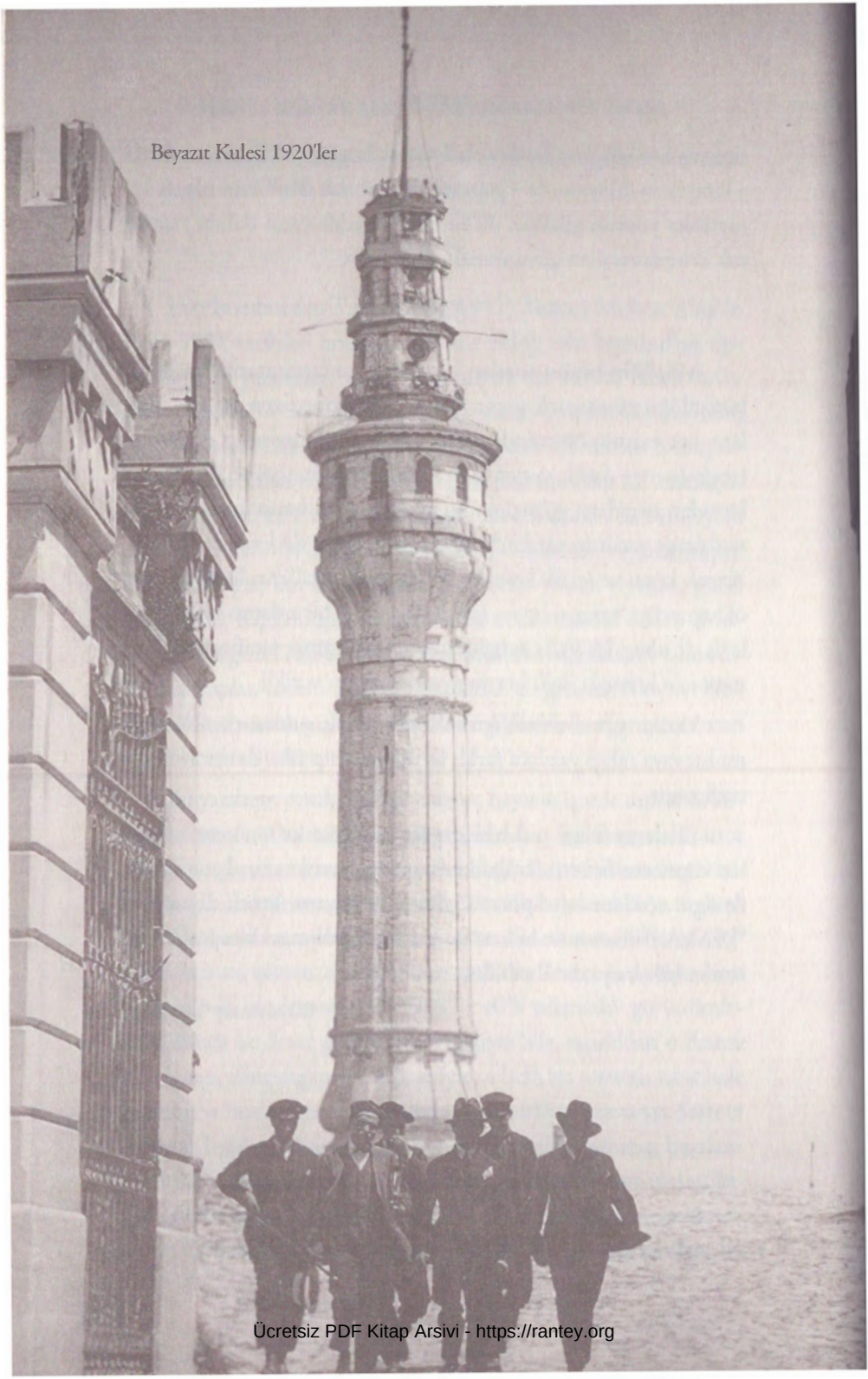
Müellifin bütün yazıları taranarak, onların arasından konu bütünlüğü gözetilerek seçilen ve bu eseri meydana getiren yazılar –her yazının bitiminde verilen künye bilgilerinden de anlaşılacağı üzere – farklı zamanlarda kaleme alınmış gazete, dergi yazılarından meydana gelmekte. Bu yüzden aynı konu üzerine farklı tarihlerde yazılmış yazılarda tabii olarak benzerlikler bulunmakta. Ancak konu ve içerik benzer olsa da ifade şekillerinde farklılıklar olduğundan; yazarın ortaya koyduğu –farklı bir anlatım ya da cümleyle de olsa– bu ifade zenginliğinin okurlarımız tarafından bilinmesi için konuyla ilgili her yazıya kitapta yer verildi.

Yazılar genel olarak kronolojik olarak sıralanırken benzer muhtevaya sahip yazılara farklı tarihlere sahip olsa da art arda yer verilmiştir.

Yazıların diline müdahale edilmedi, bazı kelimelerin anlamları dipnotta belirtildi. Yazılarda geçen bazı kavramlar, şahıslar ile ilgili açıklamalar dipnotta gösterildi..Yazarın kendi dipnotları “[S.M.A.]” ibaresi ile belirtildi. Yazılarda bulunan fotoğraf ve çizimler çalışmaya dahil edildi.

Büyüyenay Yayınları
Eylül 2023

Beyazıt Kulesi 1920'ler

Eski İstanbul'dan Tipler (1931-1951)

Sermet Muhtar Alus
(1887-1952)

Kendi çizgisiyle
Sermet Muhtar Alus

30 Sene Evvel Beyoğlu'nda En Çok Görülen Simalar, Tokatlıyan'ın Gediklileri

En Kalabalık Yer Bonmarşe'nin Önü İdi. Türlü Türlü
Pozlarla Hanımlara Yer Vermek, Bir Teşekküre Nail
Olmak Büyük Muvaffakiyet Sayılırdı...

Beyoğlu, o devirde de, İstanbul'un bütün şâyân-ı dikkat simalarını kendine çekerti. Kalburun üstüne gelen birçok şahsiyetleri burada görebilirdiniz. Kışın, bilhassa cuma günleri cadde daha civcivli olurdu.

En kalabalık saha Tünel ile Ağacamiî'nin arası idi. Simaların çoğu her günkü gündelik kimselerdi. Birçoğu da, cuma ve pazar piyasalarına iştirak için bilhassa hazırlanıp gelenlerdi.

Cadde-i Kebir'de kimleri görmezsiniz... Zamanın en şık ve en lüks arabalı ve arabacı genci Reşat Paşazade Ali Bey. Oldukça sıhatli, altın gözlüklü ve bastonlu, arkasında "Mir" in kostümü: Mutaazzım¹ ve vakur...

Yanında, bir kadın kadar temiz ve berrak ciltli, kaş göz güzeli, refiki Muhtar Bey. Düyûn-ı Umûmiye komiseri güzel bıyıklı

¹ Mutaazzım: Kendini büyük gören, büyüklelen.

Beyoğlu Caddesi'nin hâlâ değişmeyen en dar kısmı

Sait Bey. (Arabasının yağız atları en pahalı lutr kürkleri¹ kadar parlaktı.) Sait Paşazade, sportmen yürüyüşlü Fuat Paşa. Gene yağız atlı Şeyhülislâmzade, ince, narin Muhtar Bey.

Benzi çok soluk, faytonun içinde dizlerinde şal, Sadr-ı Esbak Sait Paşazade Ali Namık Bey. Tebessümü bir mucizeye mütevakıf olan çatık kaşlı, son derecede ciddi Yusuf Şetvan Bey (brik² arabasını kendi kullanır).

Ramiz Beyzade, kupa arabalı, pek gençliğinden beri kır bıyıklı Neyyir Bey. Kalkık omuzlu Teşrifatçı Galip Paşa. Seraskerzade ferik üniformalı Süreyya ve Şükrü Paşalar. Levazım reisi Tomalak Ahmet Afif Paşa ve yanında iki elleri arkasına bağlı, sallana

¹ Lutr kürk: Su samurundan elde edilen kürk.

Brik: Ön kısmında sürücünün oturacağı yüksek bir yeri, yanlarda ise karşılıklı iki sıra şeklinde oturma yerleri bulunan, dört tekerlekli yaylı at arabası.

sallana yürüyen Cemal Paşa. Köse Raif Paşazade, o zamanın meşhur güllecisi ve sporcusu Nihat Bey. Rüsumat Mektupçusu mini mini ayaklı Sırrı Bey...

Garip bir cihet varsa o da bazı kimselere muayyen noktalarda tesadüf edişimdir. Meselâ ne zaman Tünel'de bulunsam muhakak karşımda, “On Dokuz Yüz” ismini koyduğumuz zatı görürdüm. Bir seyyar kitap satıcısı kadar elleri, cepleri kitap ve gazete dolu olan bu adam, alafrangalık olsun diye bin dokuz yüzlere hep “on dokuz” yüz diyordu.

Hâlâ merak ederim; acaba kimdi, kimin nesiydi? Tahsin Nahit¹ merhum yanında uzun ve koyu fesi, elinde “Alber Sanen” ve “Fernan Grek”in şiir mecmuaları, Tünel Meydanı'nda önüme çıkardı. Gözünde vapur dumanı gözlük, elinde kamçı, ayağında gıcır gıcır çizme, topçu zabiti Hasan Bahri Bey'e, Doktor Enver Bey'in ağabeyi, Dahiliye Nezareti hulefasından uzun boylu Sarı Safder Bey'e tesadüf de münhasıran buraya münhasırdı.

O zaman İstanbul'un en alafranga ve en iyi giyinen zabitlerinden Kıbrıslıadeler alekser cadde ortasından acele acele giderler, ense güzeli süvari Hüsam Bey atını oynata oynata geçer, gene süvari zabiti Sarı Selim Bey de, güzel aksanlı Fransızcasını konuşa konuşa, pek telâş etmeyerek yürürdü.

Kitapçı “Otto Kayl”ın² önünde mutlaka ya Düyûn-ı Umumiye mektupçusu Vahit Bey'i yahut da Cemil Münir merhumu görürdüm.

¹ Tahsin Nahit (1887 -1919), Galatasaray Spor Kulübü'nün 9 numaralı kurucu üyesidir. Hukuk eğitimi almıştır, “Adalar Şairi” olarak tanınmış bir şair ve oyun yazarıdır. Fecr-i Ati topluluğunun bir üyesidir. Yazar ve çevirmen Mina Urgan'ın babasıdır.

Otto Keil (Kitapçı Kayl): Almanya-Avusturya kökenli olan kitapçı aynı zamanda “Fournisseur du Sultan” yani Sultan'ın tedarikçisi olarak bilinmektedir. Pera'da bulunan dükkânda kitapların yanında taş baskı resim ve kartpostallar da satılmış.

Suphi Nuri Bey delikanlılığa girmek üzere bir çağda, parlak gözlü, çalâk,¹ cevval bir gençti. Pardesüsü kolunda, o da cadde-nin ortasından koşar gibi giderdi. Tevfik Amir Bey, daha ilk saka-lını salıvermemişti. Ona ya Pazar Alman'a girerken yahut da çıkar-ken rast gelirdim.

Kuyumcu Babayan'ın köşedeki koltuğu, ağzından kocaman kehrüba ağızlık hiç eksik olmayan Mabeynci Faik Bey'in makamı idi; karşiki koltuk da bir Arap saray musahibinin...

Biraz ileride, "Pandio la crem" nakaratıyla şeker ve çikolata satan hasta suratlı Rum'un önünde, Doktor Mahmut Ata Bey'le karşılaştım.

Daima arkadaşları sivil, kendisi üniformalı, yakası lüzumun-dan ziyade dik, yanakları al al idi. O zamanın en yakışıklı doktoru hiç şüphesiz odur.

Natta Seyahat Acentası² müdürü Ziya Bey, tabii şimdiki gibi eskiden etli, canlı değildi; zayıf ve narindi.

En kalabalık yer Bonmarşe'nin önüydü. Girenler çıkanlar bir-birine çarpar, içeri girmek için âdeta sıra beklenir, türlü türlü poz-larla hanımlara yer vermek, bir teşekküre nail olmak büyük muvaf-fakiyetlerden sayılırdı...

Kapının önündeki bu mahşere bir de köpek satan bir iki Rum'u, çiçekçileri, hamalları dilencileri ilâve ediniz. Kaldırımın önüne de, boylu boyunca konak arabalarını diziniz, işte Beyoğlu'nun en civ-civli yeri.

¹ Çalâk: Çabuk hareket eden, hareketli, çevik.
Vital Ojalvo tarafından 1925 yılında İstanbul'da kurulan Türkiye'nin bu ilk seyahat acentası, II. Dünya Savaşı'ndan sonra iflas etmiş ve 1942 yı-lında kapanmıştır. Bülent Alkaya, "Uluslararası Seyahat Acentaları İşlet-meciliği", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1986, s. 4.

Beyoğlu tulumba takımlarından biri

Her vakit Bonmarşe'de benim tesadüf ettiklerime gelince: Mülâzım Raif Necdet Bey, eski Galatasaraylılardan. Romanyalı Süleyman Sudi Bey, Mesut Beyzade Tahsin Nahid'in dayısı Arifi Bey, Foto Kenan Bey'in pederi. Mekteb-i Sultanî'de repetitör ¹ Enis Bey, Rumeli'deki jandarma zabitlerinden Kumandan Saro.

Maruf gediklilerden şık kara sakallıyı da hiç unutamam. Bu adamın çehresi meşhur "Landrü"ye pek benzer. Ekseriya Bonmarşe'de, bir vitrine dayanarak poz alır, mutaazzım etrafını süzer, ala parizyen ² bir şive ile cama vurarak "Un vendeur ici" ³ diye seslenirdi.

Meğerse kimmiş bilir misiniz? Hallaçyan'ın kardeşi değil mi imiş?

Hoçopulo Çarşısı'nın önünde, suratı cılk yara, beyaz vualli, ⁴ hâlâ saç olan kadına, vakitli vakitsiz, gündüz, gece, tesadüf etmek şarttı.

¹ Repetitör: Orkestra yönetmeninin yönlendirmesi sınırları içinde kalma koşuluyla bir orkestrayı ya da koroyu çalıştıran kişi.

Parizyen: Parisli, Paris stiline sahip olan.

"Burada bir satıcı var", "Satıcı burada".

Vual: Vual kumaş tamamen pamuktan üretilen yaz mevsimlerinin vazgeçilmezi, hafif, düz dokuma kumaş türleri arasındadır. Fransızca kelime olan vual kumaşın Türkçe karşılığı ince örtü, peçe anlamlarına gelmektedir.

Tokatlıyan'ın gediklilerine de şöyle bir bakıverelim: Nihat Bey “hâlâ berdevamdır.” Vehap Bey, Avlonyalı Sadrazam Ferit Paşa'nın biraderi Süreyya Bey, Çerkeş Rıza Paşa'nın ağabeyisi Ahmet Şevket Paşa, Veli Rıza Paşazade, sakalının güzelliğiyle meşhur Ragıp Bey, Basralı Talip Bey, Zuheyirzade Ahmet Paşa ve gayruhum...

Buradan yukarısında kalabalık oldukça tavsıyordu.¹ Cadde-dekilerin yürüyüşlerinde, jestlerinde bile fark görülür; aşağıya, kalabalık yere koşar gibi oldukları belli olurdu.

Ekseriya burada, caddeye sapan sokakların birinin köşesinde kolej direktörü Jol Foru yahut Mekteb-i Sultanî'nin boyalı sakallı meşhur Klavas Efendisi'ni görürdüm. Daha ilerisi تنها ve sönüktü.

(*Akşam*, 16 Mart 1931, s. 5)

¹ Tavsamak: Hızını, gücünü kaybetmek, eski kuvveti kalmamak.

Zamanın Güzel Erkekleri, Kadınlar Arasında Dilden Dile Dolaşanlar...

Bana mı Öyle Geliyor Bilmem, Bugün Dillerde Destan
Olan Villi Friç'ler, Novaro'lar Onların Yanında Sandal
Olamazlar!

Devrin haline, cendere gibi vaziyetine, mevcut birçok kayıt ve kuyuda rağmen o zaman da birçok kimselerin güzelliği kadınlar arasında dilden dile akseder, kulaktan kulağa tanîn-endaz¹ olurdu.

Güzelliğinde ittifak-ârâ² olan şahıslar mütenevvi³ idi ve çoktu. Bana mı öyle geliyor bilmem. Bugün dillerde destan olan Villi Friç,⁴ Şarl Roje,⁵ Ramon Navaro⁶ gibileri onların yanında sandal olamaz.

Bunların içinde en başta gelen, şimdiki spor tabiriyle “rekortmen” telakki edilebilecek olan, her halde İngiliz Ali Paşazade Mehmet Ali Bey'dir. Bu zat; endam, pürüzsüz beyaz, şen pençe pençe yanaklar, altın renginde saçlar, kıvrık bıyıklar, mavi gözlerle, Allah için sülün gibi idi; bir kadın kadar güzeldi.

¹ Tanîn-endaz: Çınlayan, inleyen.

İttifak-ı ârâ: Fikir birliği, oy birliği.

Mütenevvi: Çeşitli, çeşit çeşit, türlü türlü, değişik.

Willy Fritsch (1901-1973), Alman asıllı sessiz film dönemi oyuncularından. 1960'ların başlarına kadar popüler bir başrol ve karakter oyuncusu. Charles de Rochefort (1887 -1952), Fransız aktör, sessiz film dönemi oyuncularından.

Ramon Navarro (1899-1968), Meksikalı sinema oyuncusu.

Beyoğlu'nun eskiden beri merkezi olan Tokatlıyan Otelİ

Başında parlak siyah kalpağı, harçlı¹ koyu ceketİ, gıcır gıcır çiz-meleriyle sanki bir tenasüp ve güzellik heykeli idi. Her geçtiğı yerde kadınların son derece nazar-ı dikkatini celbeder, bütün başları kendisine çevirtirdi.

Kulakları çınlasın, gene aslan gibi yakışıklı fakat nerede o eski günler, o eski hal?.. Hâlâ gözümün önünden gitmiyor.

Siviller içinde en müstesna olan ise Muhtar Bey'di. Onda da bir kadın kadar pembe beyaz cilt, koyu kumral saçlar ve bıyıklar, emsal-siz kaş göz... Mahçup, kibar, terbiyeli, münevver...

El'ân hayatta ve ihtiyar sayılmayacak bir yaşta olan zavallıya şifa-yı acil temenni ederim.

Çok genç yaşında rahmet-i Rahmana kavuşan Fahir merhumda kibarlığın bütün inceliklerini görebilirdiniz. Sonraları nahifleşmişti.

¹ Harç: Elbise, perde vb.ne dikilen süsleyici veya tamamlayıcı malzeme.

Nehâfeti¹ ona, minyatür çehresiyle, başka bir sevimlilik ve zarafet veriyordu. En genç neslin en güzel genci hiç şüphesiz ki o idi.

Kurt İsmail Paşa'nın küçük oğlu yüz-başı İbrahim Bey, biraz ufak tefekçe, fakat ne şirin bir delikanlı idi. Esmerce bir çehre, şâyân-ı dikkat kaş, göz. Mahçup, rakik.² Fenerbahçe'ye, ekseriyetle cuma ve pazar-dan gayrı günlerde mütevazı bir yaylı araba ile gelir, bir köşeye çekilirdi.

Reşat Paşazade Ali Bey hep tombalak, hattâ şişmanca, hep vakur idi. Çenesinin altı biraz gabgablı,³ oldukça yanaklı, küçük bıyıklı, yakışıklı bir kumraldı. Giyinişi ve arabası ile lüks rekorunu zannedersen kimseye vermemiştir.

Şimdi aranılmakta olan sporcu vücudu, o zaman, Bahri Paşazadelerden Alâeddin Bey'de idi. Daima atla gezer, Fenerbahçe deniz hamamında arkadaşı Yâver Mehmet Bey'le güreş el enseleri yapar, geniş göğüslü, ince belli, pazılı, adaleli, bir atletti.

Kendisinden daha iri yarı ve biraz daha yaşlı görülen Mehmet Bey dahi tunç rengindeki muhteşem vücuduyla eski Roma gladyatörlerini andırırdı. Seraskerzade Şükrü Paşa –Süreyya Paşa'nın küçüğü– esmer, gür tüylü, uzun siyah kirpiklerinin arasında derinlerden bakar gibi duran kara gözleriyle Sultan Aziz'in gençliğini andırmış ve onun esmeri imiş. O esnalarda moda olan krem rengindeki, sırmalı, kordonlu selâmlık üniforması içinde iri yarı bir yakışıklı olan Basri Bey'in gök elâ gözleri, süvari zabiti Hüsam Bey'in güzel ensesi meşhurdu.

Avukat Tevfik Bey'in iki oğlu ile baş kâtibin damadı da ismi geçen güzeller sırasına dahildi. Bu genç saltanat, izzet

Damat Zülkifl Paşa

¹ Nehâfet: Zayıflık, cılızlık.

Rakik: İnce, nâzik.

Gabgab: Çenenin alt kısmı, çene altındaki ikinci gerdan.

içinde gezer, fakat bin türlü kayda tâbi olduğundan narinleş-tikçe narinleşirdi.

Daha evvelleri güzellerin başka bir nasibi de varmış, Nâmlarına “Bir mehveşe¹ bağlandı gönül”, “Doktor ne için nabzımı aldın ele öyle”, “Ali’m Ali’m gül Ali’m” gibi şarkılar da çıkarırlarmış.

Bahsettiğim devirde bu modanın arkası kesilmişti.

Yaşça kemalini bulmuş, anaçlaşmış, fakat eski şöhretlerini ve şa-şaalarını muhafaza etmekte olanlar da çoktu.

Evlenip erkenden kendini çeken, hiç ortada görünmez olan Hüseyin Hâki Efendizade Ali Bey bu tabakanın en gencidir. Merhumun bütün hututunda² Adallılık ve Giritlilik, eski Yunan heykellerindeki baş ve profil nümâyandı.³

Doktor Ahmet Nureddin Bey, mesirelerden çoktan elini, ayağını çekmiş olmasına rağmen caddede, köprüde, mağazada kendisine tesadüf edildi mi zamanından sonraki neslin kadınlarına bile iç çektirirdi.

İtmyatçı Ahmet Faruki Bey’in, İpekçi Kâni Bey’in eski takdirkârları daha ortada mevcuttu.

Damat Ahmed Zülkifl Paşa, Kürt ırkının, daha genç olan diğer Damat Nureddin Paşa ise validesinin mensup olduğu Kafkas milletin tenasup ve güzelliğine vâristi.

Zülüflü İsmail Paşa, sakalına ve babayanî hal almasına rağmen eski şöhretini hatırlardan sildirememiş, altın gibi parlak ve bukleli saçlarının, kıvrıkcık bıyıklarının müstesnalığını unutturamamış; Fatihli Tevfik Paşa, levent gibi endamını ve tarâvetini,⁴ Giritli Süvari İsmail Paşa delikanlılık revîş⁵ ve tavrını kaybetmemiş idi.

¹ Nehveş: Yüzü aya benzeyen, ay gibi güzel kadın.

Hutut: Hatlar, çizgiler, yüz çizgileri.

Nümâyân: Görünen, meydanda olan, ayan, âşikâr.

Tarâvet: Tazelik, körpelik.

Revîş: Yürüyüş, gidiş. Tâkip edilen hareket tarzı, tutum, üslûp, yol.

Yâver Çerkes Rıza Paşa'da da cinsinin bütün hutut ve hususiyetleri mevcuttu: Geniş omuzlar, ince bel, çekik kaş göz... Onun kadar üniforma yakışan, onun kadar duruşu, yürüyüşü merdane olan yok gibiydi.

Bir zamanlar "Pöti Jurnal"¹ gazetesi bile, renkli bir nüshasına Türk zabiti resmi diye merhumun koca bir fotoğrafını koymuştu.

İtiryatçı Ahmet Faruki Bey'in bağrıları yakıp kavurmuş olan mücerrep² gözlerini, İpekçi Kâni Bey'in feministliğini, çıtı pıtlığını hatıralarında saklayan eski civanlar daha ortada mevcuttu.

Çerkes Rıza Paşa

Naşıtpaşazade Şevket ve Fahri Beyler –Halep valisi Erkân-ı Harp Fahri Paşa–, her yerde asaleti temsil eder gibi müteazzimce,³ hiç birbirlerinden ayrılmazlar, hiçbir seyrandan da eksik olmazlardı. Rüsumat müsteşarı Mehmet Ali Bey ki hiç şüphesiz meşhur Mahmut Nedim Paşa damatlarının en dilâveridir, saçına, sakalına kır düştüğü halde âfâkı tutmuş nâm ve şanını muhafaza eder, küsufa uğratmazdı.⁴

Ölmüşlere rahmet, bugün bu zevat içinde berhayat olanlar her halde durmadan derun-ı kalpten:

Zaman olur ki hayali cihan değer

nakaratını tekrar etseler yeridir.

(Akşam, 19 Mart 1931, s. 5)

¹ *Le Petit Journal*.

² Mücerrep: Denenmiş, sınanmış, tecrübe edilmiş.
Müteazzim: Kendini büyük gören, büyüklenen, kibirli.
Küsufa uğramak: Kaybolmak.

Eski Bohçacılar

“Bohçacı Madamalar Başlı Başına Birer Tiptiler, Gaga Türkçe Söylerlerdi”

“Kaş gözle işaretten sonra yanaşır, koynundan çıkardığı kokulu, çiçekli zarfı veriverirlerdi!”

Eski bohçacıların iki çeşidi vardı: Biri bohçacı kadın, öteki bohçacı madama.

Bohçacı kadın müslümandır. Başından, omuzlarından pelelerin gibi sarkmış başörtüsü, sırtında yeldirmesi, kolunun altında sıkılmış sıkılmış da tanbura telleri gibi gerilmiş bohçası, ayağında el örgüsü beyaz yün çorapları vardır. Yaşı 40 ila 60 arasındadır. Sesi gevrektiler, radyoda Hafız Burhan Bey’in tiz perdeye çıkarkenki sesinin notasını biraz andırır.

Ekseriyetle iki üçü birlikte, İstanbul içindeki sokaklarda ve sayfiyelerin önlerinde yollarda dolaşırlar:

“Hani ya¹ çözmeler,² Şile bezleri, Bursa malları!...” diye bağırırlar.

Mahallelerde herkes evinin içinde; kafesler inik, pencereler kapalı; kimse göze görünmez. Bu sebeple oralarda pek bağırırmazlar.

¹ Hani ya: Satıcı ağzında dikkati satılan mala çekmek için kullanılan ünlem. Çözme: El tezgâhlarında dokunmuş ipek veya pamuktan renkli veya kendenin yollu ince kumaş, çözgü.

Bir sokak içine sapmışlar da geçiyorlarken, aşı boyalı evin büyük hanımı, kapıyı aralamış köpeklere ekmek doğruyor yahut cumbalı odada bulunan gelin, kafesi biraz kaldırmış da cıgara tablasını siliyor. Derhal nida hazırdır:

“Hani ya dokumalar!”

Muayyen müşterileri vardır. Semte her yol düşüşte; kapıyı çalıp taşlığa girer girmez zemin malta, mermer, çini her ne olursa olsun, derhal yere bağdaş kurarlar. Baş örtüsünü enseye indirip, göğsü bağı da açıp pancar gibi olmuş yüzlerinin terini kurularlar.

Ölmüşlerin canı için maşraba ile su isterler, avucu tepeye bas-tırıp, ayakta iseler, çömeliş suyu dikerler.

Biraz soluk alır almaz bohça açılır. İçinde şunlar vardır:

Çözme; dokuma; Şile bezi; yazma yorgan; Bursa'nın hamam takımı, havlusu, bürümcüğü; uçları sarma işlemeli, ipekli, kılaptanlı,¹ simli çevre;² hesap işli³ uçkurlar, mendiller, taharet bezleri...

Ev halkı, büyüğünden küçüğüne, Çankırlı beslemeye kadar et-rafa üşüşür. Birer birer bohçadan çıkanlara sıra ile bakılır; aydınlığa tutularak ve gerilerek atıkları, örgüleri sayılır. Hamam takımının ku-kuletasındaki sırmanın sim olup olmadığı münakaşa edilir. Taha-ret bezinin etrafındaki sıçandişinin⁴ pek kaba yapıldığı zikredilir.

Alışveriş hemen hemen nadir gibidir. Bu zavallıların talihleri mi bağlı, yoksa nasipleri mi bereketsizdir; nedir bu kadar çene, patırdı kuru gürültü. Bir kuruşa bir bardakaltı bile alınmaz. Hiçbir şey sa-tamadan, arkalarına baka baka, somurta somurta kapıdan çıkarlar.

¹ Kılaptan: Eğirme çarkı ile pamuk ipliği veya ipek üzerine gümüş, altın, bakır vb. maddenlerden çekilmiş çok ince tellerin sarılması sûretiyle yapı-lan ve dokumacılıkta, işlemecilikte kullanılan iplik.

Çevre: Kadın ve erkek giyiminde, ev döşemesinde süs olarak kullanılan, eskiden çeyiz eşyâsı arasında bulunması şart sayılan, renkli nakışlarla, sırma, altın veya gümüşle işlenmiş dört köşe örtü.

Hesap işi: Kumaştaki ipliklerin sayılması sûretiyle yapılan ince işleme
Sıçandişi: Antika denen işleme.

Bohçacı madamaya gelince, işte baktınız bu başlı başına bir tip idi. Bunların alayı Avusturya Yahudisidir. Gaga¹ Türkçe söylerler; esasen kendi dillerini de öyle konuşurlar ya!

Yaşları 40 ile 50 arası. Başlarında hasırdan bir siyah şapka, üstünde gerdana kadar siyah vual,² arkada yine siyahken nefîye dönmüş tayyör,³ elde siyah tireden yarım eldiven, bilekte çanta, belden aşağı uzun etek, ayakta 45 numara iskarpin.

Hemen hepsi değirmî çehreli, yanaklı, çilli, sarı saçlı –ağarmış ise yine sarıya boyanır–, güneşten yanmamak için hafif pudralıdır.

Meğerse o zamanlarda manikürlü parmak varmış da farkında değilmişiz.

Serçe parmaklarda karga gagası gibi bir tırnak.

Önde madama, arkada semerli, kelli felli bir hamal; semerin üstünde ikisi kallâvi, biri küçürek yelken bezinden üç bohça.

Hamal madamın emektarındır, ona daima: “Ahmet buraya gel!”, “Mehmet sen bura otur!”, “Hasan karının su isteyoğ?” yollu hitap eder.

Madama; İstanbul içinde tanımadığı, bilmediği sokaklarda, hiç görünmez. Kibar semtlerde, yazlık köşkler civarında gezer.

Onun müşterileri baştan aşağı muayyen, hepsi aşına ve ah-pap kimseler.

Babasının evine gidiyormuş gibi sellemehüsselâm tanıdıklarının evini sıralar.

Kapıdan içeri girip bohçalarını gene alt kattaki, taşlığa taşıtır taşıtmaz hamalını selâmlığa, selâmlık yoksa sokak kapısının önüne gönderir.

Madama öyle de güçlü kuvvetlidir ki bohçanın en irisini bile top gibi kaldırıncı yandaki pembe odaya atar.

¹ Gaga: Bozuk bir şive ile konuşmak.

Vual: Tek renk iplikle desensiz olarak örülmüş tüle benzer kumaş.

Tayyör: Etek ve ceketten meydana gelen takım hâlindeki kadın giyeceği.

Arkadan altına bir sandalye çeker. Çantasındaki yelpazesini çıkarır. Bazılarında yaylı, vantilatör gibi dönen bir nevi yelpaze de bulunur.

Madama dahi, sandalyeye çöker çökmez su ister fakat hemen içmez. Ziyade terli olduğundan korsajını,¹ koltuk altlarını sallayarak havalanır.

Beslemenin getirdiği bardağı iyice tetkik eder. Kendi kendine, kimsenin anlamadığı Frenkçe birkaç söz söyledikten sonra “Su tortulu!” yahut “Bardağın kenarında ağız yeri var!” diye bir başka bardakla gene [su] ister.

Eski iki bohçacı kadın

Bu bohçaların da etrafına toplanılır.

Büyük bohça: Yünlü kumaşlar, şayak² etekliler, kaşmir ceketlikler yani mevsimlik ve kışlık şeyler.

Ortanca bohça: İpekli fularlar, atlaslar, krepdöşinler [crêpe de Chine],³ çarşafıklar, yeldirmelikler, gazlar...

En küçük bohça da tuvalet levazımı: Kolonya, lavanta, düzgün allık, kozmetik, krem, diş tozu, taşlı tarak, saçın altına konan tel ponpon, topuza takılan sırça sorguç, renkli taşlardan ve mercandan kolye, küpe, iğne, yüzük.

¹ Korsaj: Kadın elbiselerinin belden yukarı kısmı.

Şayak: İplikleri verev dokunmuş, dayanıklı, sıcak tutan, özellikle esnaf ve köylü pantolon ve ceket yapılan, çuhaya göre daha kaba yünlü kumaş

Krepdöşinler [Crêpe de Chine]: Çin krebi, çok sıkı bükümlü iplikten yapılmış ipekli kumaş.

Madama, o gaga diliyle bir bülbüldür. Bilmediği, sarf etmediği Türkçe kelime yoktur.

“Nasıl diyoğlar? Türkçesini ben bilmiyoğ!” dediği asla ve kat’a vâki değildir.

Sanki İstanbul kazan, o kep edir. Her tarafını karıştırmış, her konağın i  yüzüne ağ h olmuştur.

Onun daha ne marifetleri vardır, neler salık vermez?

Gelin olacak kız, evlenecek delikanlı, yatalak karısı üzerine hanım arayan zengin bey, sinire doktor, romatizmaya ilaç, yıllanmış eski şarap, Ada’da sayfiye, Büyükdere’de yalı, satılık kupa arabası...

Zemini ve karşısındakini müsait görürse bir kolayını bulup yanına yaklaşır, kulağına eğilip neşeli neşeli bir şeyler fısıldar.

Bir nevi postacılığı ve muhabere memurluğu da vardır.

Senli benli olduğu bazı candan tanıdıklarına iki göz arasında, kaş gözle işaretten sonra yanaşır; bir iki fısıltıyı müteakip koynundan çıkardığı kokulu,  i ekli zarfı veriverir.

Yavaşcacak: “Cevabı  abuk yaz!” deyip hiç belli etmeden yine bohçasının başına geçer.

(*Akşam*, 26 Mayıs 1932, s. 7)

Bohçacı Kadınlar

Bohçacı Müslüman Kadınlar ★  ağırılıp Eve Dalınca ★
Tıkız  ıkında Neler Bulunurdu? ★ Bohçacı Madamlar
Nemene şeylerdi?

Geçen  arşamba günü *Akşam*’da Cemalettin Bildik dostumun bu başlık altındaki r portajını okudum: Ben de gayrete gelip bu yazıyı yazdım:

Eskiden, 45-50 yıl evvel bohçacılar iki çeşitti: Bohçacı kadın, bohçacı madam.

Bohçacı kadın müslümandı. Başında omuzlarından aşağı sarkmış patiska veya Amerikan'dan ¹ başörtüsü, sırtında koyu renk yeldirme, koltuğunun altında tıkız ² bir çıkın, ³ ayaklarında el örgüsü beyaz yün çorapla, yemeniyi andıran ökçesiz pabuç, geçkin yaşta idiler. Sesleri tok, gevrekli. Ekseriya ikisi üçü birlikte gezerler; İstanbul mahallelerinin dar sokaklarında, Anadolu yakası, Boğaziçi sayfiyelerinin güzergâhında bağıra bağıra dolaşırlardı:

“Hanya çömezler, Şile bezleri, Bursa bürümcükleri!..” ⁴

Kafesler inik, camlar kapalı içeridekiler arka tarafta mut-fakta yemek pişirmekle veya çamaşır yıkamakla meşgul, duymazlar. Mesela aşı boyalı evin büyük hanımı kapıyı aralamış, kuçukuçulara ekmek doğruyor; yahut yeni gelin cumbanın penceresini dört parmak kaldırmış, cigara tablasını silkiyor. Derhal bohçacı çağırılırdı.

Bunların muayyen müşterileri vardı. Semte her yol düşüşte tak tak kapının tokmağını çalar, kanat açılınca içeri dalar, hemen taşlıgın bir kenarcığına bağdaş kurarlar. Taban tepmekten nefes tefese haldeler, yüzleri pancar. Ölmüşlerin canı için maş-raba ile su isterler; avucu tepeye bastırıp lıkr lıkır içerler, biraz soluk alır almaz çıkın açılır. İçinde yukarıda saydıklarımın başka şunlar vardır:

¹ Amerikan bezi: Pamuktan dokunmuş, ucuz, dayanıklı, kirli beyaz renkte kaba bez, kaput bezi.

Tıkız: Çok sıkıştırılmış, çok doldurulmuş.

Çıkın: İçine öteberi, para vb. şeyler konup uçlarından düğümlenmiş ufak bez bohça.

Bürümcük: Bükülmüş ham ipekten dokunan ince kumaş.

Bursa'nın hamam takımı, sileceği, havlusu; yazma yorgan; kılaptanlı¹ simli çevre,² hesap işlemeli³ uçkurlar, taharet bezleri, mendiller...

Ev halkı üşüşür. Bohçadan çıkarılanlar sıra ile birer birer elden ele uzanır, aydınlığa tutularak gözden geçirilir. Alışveriş hemen hemen nadirdir. Çenelerin işlemesine, kuru gürültüye rağmen 60 paraya bir bardak altı bile alınmaz, zavallı satıcılar kös kös somurta somurta caddeyi tutardı.

Bohçacı madamlar başlı başına bir tipti. Alayı Avusturya Yahudisi, gaga dilli, iri kıyım, şişman, 40-50 yaş arasındaydılar. Kafada siyah hasırdan şapka, altında gerdana kadar siyah vual,⁴ ensede küçücük topuz, sırtta giyile giyile neftiye dönmüş siyah tayyör,⁵ ellerde gene siyah tireden⁶ yarım eldiven ayaklarda 45 numara iskarpin. Hepsi ablak suratlı, çillerle pıtrak, sarıya boyalı saçlı, güneşten yanmamak için pudralı, serçe parmakları karga gagası gibi upuzun tırnaklı idi.

Önde madama, geride hamalı yürür; hamalın semerinde iki kallâvi bohça, elinde valiz; İstanbul'un ücra taraflarına hiç uğramazlar; Nişantaşı, Şişli, Cağaloğlu gibi kibar semtlerde, sayfiyeler civarında dolaşırlardı. Madamın yüksek zevat ailelerinden tanımadığı, senli benli ahbap olmadığı yoktu. Konakları, köşkleri, yalıları

¹ Kılaptanlı: Eğirme çarkı ile pamuk ipliği veya ipek üzerine gümüş, altın, bakır vb. madenlerden çekilmiş çok ince tellerin sarılması suretiyle yapılan iplikle dokunmuş veya işlenmiş olan.

Çevre: Kadın ve erkek giyiminde, ev döşemesinde süs olarak kullanılan, eskiden çeyiz eşyası arasında bulunması şart sayılan, renkli nakışlarla, sırma, altın veya gümüşle işlenmiş dört köşe örtü.

Hesap işi: Kumaştaki ipliklerin sayılması suretiyle yapılan ince işleme.

Vual: Tek renk iplikle desensiz olarak örülmüş tüle benzer kumaş.

Tayyör: Etek ve ceketten meydana gelen takım hâlindeki kadın giyeceği.

Tire: Dikişte kullanılan pamuk ipliği.

boylar, sellemehüsselâm¹ harem bölüğüne dalar, yükleri içeri taşır, hamalı ağaların odasına bekletirler.

Öyle güçlü kuvvetli ki bohçaların en ağırını kaldırınca odaya aktarıverir. Sandalyeye çöker çökmez yelpazeyi çıkarmaları hazır. Ardından rica:

“Bana bir bardak su silvuple!”²

Terden börtmü;³ korsajını⁴ çözüp pufla⁵ göğsünü, koltuk altlarını yelpaze ile havalandırır. Beslemenin koşturduğu suyu derhal içmez. Getirileni tekrar tekrar gözden geçirir; bardak kirli diye temizini ister, üç kere doldurtup sömürür.

Konağın hanımefendisi kızları, gelinleri etrafa toplanmış, denkleler açılmış en büyüğünde: Yünlü kumaşlar, şayak⁶ eteklikler, kazmir⁷ hırkalıklar, yarı mevsimlik kışlık şeyler. Ötekinde: İpekliler, fularlar, krepdöşin [Crêpe de Chine],⁸ çarşafıklar, yeldirmelikler. Valizde tuvalet levazımatı: Kolonya, çeşit çeşit lâvanta, krem; düzgün, pudra, allık, diş tozu, kozmetik; saç bombesinin altına konan tel pompon, topuza takılan taşlı tarak, mercandan kolye, küpe, yüzük, iğne...

Madama o gaga diliyle bir bülbüldür. Bilmediği, sarfetmediği Türkçe kelime yoktur.

“Nasıl diyolağ Türkçeyi bir az konuşuyoğ!” diye mütemadiyen öttüğü halde her lafi mis gibi söyler. Sanki İstanbul kazan, o kepçe.

¹ Sellemehüsselâm: Hiç çekinmeden, hiçbir şeye aldırış etmeden, uluorta, dilediği gibi, keyfince.
s’il vous plait: “Lütfen”, “Zahmet olmazsa”.
Börtmek: Terlemek, bunalmak, haşlanmak.
Korsaj: Küçük, kısa korse.
Puf: Kaba, kabartılmış, yumuşak minder.
Şayak: Kaba dokunmuş, dayanıklı bir çeşit yün kumaş; bu kumaştan yapılan.
Kazmir: Özellikle erkek elbisesi yapılan bir çeşit ince ve sık yünlü kumaş; bu kumaştan yapılmış. Kaşmir benzediği için bu isimle anılmıştır.
Krepdöşinler [Crêpe de Chine]: Çin krebi, çok sıkı bükümlü iplikten yapılmış ipekli kumaş.

Her canibi karıştırmış, her konağın iç yüzüne âgâh olmuştur. Kayınvalidenin romatizma yellerini sorar; paşanın şeker illetine gluten ekmeği yemesini; hanımefendinin dişlerini Dentist Çami'ye doldurtmasını tavsiye eder; ortanca hatunun idrar zoruna Gilsübler maden suyunun bire bir geleceğini söyler; hatta müzmin mide sancısından kıvranan emektar dadı kalfaya Bellok şarbonu yutması tembihinde bulunur.

Onun daha işgüzarlıkları çoktu:

Gelinlik kerimelere koca; ergen mahdumlara hanım, karısı merhumlara duvak düşkünü taze sağlık verme; zayıf nahiflere caki şarap, yazlık ev arayanlara Büyükada'da köşk, Yeniköy'de yalı bulma; kesesi yufkalara okazyon¹ broş, fistan, bot...

Birkaçının başka marifetleri de vardı: Zemin ve zamanı, karşısındakini müsait görürse usulcacık yanına yanaşır, hemen kolunu boynuna atıp koynundan çıkardığı kokulu, çiçekli pembe zarfı gizlice verir, yavaşça: "Cevabını çabuk yaz, adam bekliyoğ!" deyip ötekilere belli etmeden gene bohçalarının başına geçerdi.

(*Akşam*, 1 Mart 1951, s. 4)

¹ Okazyon: Kelepir.

Babalı Araplar

“Ağız Köpükler İçinde, Gözler Kan Çanağı, Beden Çeki Taşı, Parmaklar Kerpeten...”

“Daha hırsını alamadı mı elini daldırıp en iri ateşleri
avuçlar avuçlamaz haydi ağzına...”

Babalı Arapları gene Rahime Hanım naklediyor:

“Bir Arab’ın babası tuttu mu o artık beni Âdem’den bir kimse değildir. Başlı başına bir mahlûktur. Ne insana benzer ne hayvana, ne deliye benzer ne sar’alıya; ibretin kudretidir.

Eskiden, babalı Arap denilince çocukların ödü kopar, tazele-
rin eli ayağı titrer, yaşlıların benzi uçardı.

Babalı Arap rüyaya bile girdi mi çocuklara, dağlara taşlara, ha-
vale illeti getirir; büyüklerin dudaklarını çepeçevre uçuklatır, saçlı
başlı adamları çarpıntılara uğrattırdı.

Esasen her Arap, aşağı yukarı, babalı olmaya müstait idiyse de
bazı kodamanları dehşetti.

Çoğunun babası seyrek tutar, tutsa da ortalığı allak bullak
edecek raddeyi bulmaz, halbuki müdhişinden Zaloğlu Rüstem gi-
biler bile yıldırdı.

Araplar; evin içindekilere kendilerini saydırmak, sözlerini tut-
turmak için baba tutmayı silah makamında kullanırlardı.

Babalı Arap halayık

Aşçı bacıya, emektar kal-faya, Sudanlı halayığa; öyle sellemehüsselâm, ağıza geleni söylemek, azarlamak, hele kafasına terlik, suratına muşta,¹ göğsüne yumruk vurmak her babayığidin harcı mı?

Maazallah bir kere babası tutarsa yer yerinden oynar, kıyametlerin son günü kopar, bütün mahalle pencerelere üşüşürdü.

Dediğimiz gibi baba tutmanın da derecesi var. Hafifçesi, pek kargaşalığı mucip olmaz ve kolay geçiştirilir.

Mesela, bacı bir şeye alınıp öfkelen-di değil mi, bir köşede taş kesilip çehreyi asar; suratından düşen bin parça.

Laf söylersen cevap vermez, omzuna dürtersin kımıldamaz, kolundan çekersen yerinde mıhlanmış.

Yavaş yavaş hiddeti artar. Kendi lisanında mırıldanmaya, durmadan başını sallamaya, gözlerini açıp yummaya başlar; arkadan höykür höykür höykürür.

Ne evin büyük beyi, ne büyük hanımı, ne damat bey, ne küçük hanım... Kimseyi gözü görmez; içeriye padişah girse umurunda değil.

Babanın bir gömlek üstünü tuttuysa; bacı gene evvela put gibi durduktan sonra gümbedek, apansız kendini yere fırlatır, korkunç korkunç sadalar çıkarmaya başlar.

¹ Muşta: Yumruk; vurulan yumruğun daha etkili olması için bütün olarak ele veya parmaklara geçirilmek sûretiyle kullanılan demir âlet.

Ne sesler de ne sesler?

Canavar gibi uluma, köpek havlama, dana gibi böğürme.

Vücudunu yerden yere atar; rahvan, kuzu kuzu, tırıs, dört-nal odayı dolaşır; ağzından salyalar saçarak, boyun kemiğini kütür kütür kütürdeterek, başını fırıldak gibi bir yandan bir yana çevirir. ‘Gooo!..’ diye yine gırtlığından boğuk boğuk, korkunç, tüyler ürpertici sesler çıkarır. Arkasından zenci lisanınca bir yığın çakıl çukul¹ heceler sayıklar.

Ben diyeyim bir saat, siz deyiniz iki saat, bu cezbe devam eder.

Bulunduğu odanın kapısı dışarıdan sürmelenmiş; ev halkı tir tir titriyor; hepsinin gözleri anahtar deliğinde, tahta budaklarında.

Mevsim yaz, vakit de gündüz ise odada mangal, lamba bulunmadığından yürekler bir derece rahattır. Kış veya gece olaydı hangi yiğit içeri girip mangalı, lambayı çıkarabilecekti.

Beterin beteri olur derler ya! Baba tutmanın da tam tertibi var. Mesela bacıyı çağırıp:

‘İlâhi bacı, ikidir şu dolmaya karabiberi dolduruyorsun; zehir zembereğe benziyor. Harca, masrafa günah değil mi?’ derken sizinkisi okla vurulmuşa dönüyor; ötekiler gibi önden somurtup put kesilmeden, ‘duvar budur!’ diye bir tos vurup evin temellerini sarsar sarsmaz, koca vücudunu yere veriyor.

Öyle coşmuş, azmış, kendinden geçmiş ki ağzı köpükler içinde, gözleri kan çanağı, bedeni çeki taşı, parmakları kerpeten, ayakları balyoz.

Odanın içinde çöp çöp üstünde kalmamış. Bardak, tabak, çanak, çömlek; konsolun üstündeki camlı saat, büyük beyin tükrük hokkası, büyük hanımın saç boyası, küçük hanımın düzgün şişesi, damat beyin nasır ilacı şangır şungur yerlerde.

¹ Çakıl çukul: Çakıl taşı sürtünmesine benzer bozuk ve âhenksiz (konuşma).

Sigara sehparına oturup çatır çutur kırmalar, duvardaki 'Yâ Sabûr' levhasını paramparça etmeler...

Felâketin felâketi odadaki mangal. Mübareğin ateşten de korkusu yoktur. Daha hırsını alamadı mı, elini daldırıp en iri ateşleri avuçlar avuçlamaz haydi ağzına. Sanki ateş değil de tarçınlı akide...

Bu toz duman arasında hangi kabadayının fermanı kulağına girer.

Ev halkı bucak bucak kaçmışlar; kimi gusülhaneye, kimi kömürlüğe, kimi tahtaboştan¹ erik ağacına kapağı atmış.

Gürültü patırtıdan bütün komşular pencerelerde. Teklifsiz olanları eteği başına çekince sokak kapısına kadar seğirtmiş fakat içeriye adımını atacak yürekli nerede?

Babalı Arap bu, kim önüne durabilir?

Bacının ateşi tavsayınca şamatayı biraz gevşetir. Bir müddet de böyle geçtikten sonra sesi, sadası kesilir.

Evdekiler, candan komşular; merdiven kapısını sürmeleyip aşağıki taşlıkta başbaşa vermişlerdir:

'Kardeş, babalı Arap'tan bilmem hangi padişah bile korkmuş da selâmümkavlene uğramış!'

'Ayol onlar yamyam cinsidir gözleri daha kızınca adamı çiğ çiğ yerler.'

'Benim derdim o değil, karşımıza yeni taşınanların kızı iki canlı.'

'Ferhunde yumurcağı nerede? Bulsam da damağını kaldırsam!..'

'Canım anne; Neşet oğlanı da bulmalı, korku damarlarını basmalı!'

Sırası gelmişken, rahmetli büyük teyzeden işittiğim, olmuş bir vak'ayı nakledeyim:

¹ Tahtaboş: Zemîni tahta döşeli balkon; tahta döşeli, üzeri bazen çinko ile kaplı bir nevi taraça.

Eski paşalardan birinin cariyeleri içinde bir de gayet azılı bir Arap varmış. Bu Arap kendisine hiç laf söyletmez; ‘Şunu nereye koydun?’, ‘Bunu nereye kaldırdın?’ deseler hemen babası tutarmış.

Hanımlar, bu hâlimden bîzâr kalarak işi paşaya açmışlar:

‘Bu halayığ! artık satalım, evin içinde tahammül edemeyeceğiz! demişler.’

Paşa, bir daha babası tuttuğu zaman kendisine haber verilmesini tenbih etmiş; çok geçmeden de Arab’ın gene babası tutmuş ve paşayı çağırılmışlar.

Paşa, gümüş saplı fil kuyruğu kırbacını kürkünün içine saklayıp halayığın odasını boylamış.

Arab’ın dünyayı gözü görmüyor, alıp veriyor. Paşa, ‘Ya Settâr!’ deyip kırbaça sarılmış:

‘Bir daha baban tutacak mı? Tövbe mi bakayım?’ diyerek pestilini çıkardıktan sonra Arap imana gelmiş ve hikmet-i Huda bir daha babası tutmamış.”

(*Akşam*, 29 Mayıs 1932, s. 7)

Eski Harem Ağaları

“Konaklarda Debdebenin Tamam Olması İçin Behemehal Harem Ağası Lazımdı...”

“Ekseriyeti boyca uzun, cüssece hafif, çok kıskanç, hiddetli ve elti hanım kadar alıngandı!”

Harem ağası, o devirdeki sarayların birinci derece mübrem eşyası, büyük konakların en lüks ziyneti idi.

Mesela; Nişantaşı’nda, Serencebey Yokuşu’nda, Yıldız’da, yalancı saray nevinden bir konak.

Haremde cariyeler, kalfalar, kâhya kadınlar, ekti hanımlar; selamlıkta ayvazlar, uşaklar, ağalar, ekti efendiler.

Derun-ı kâşâne; istediği kadar balık istifi olsun, arada harem ağası bulunmazsa damı yokmuş kadar noksan sayılır, saltanatı solda sıfır addedilir, sahipleri tefe konur çalınırdı.

Konak yavrusu içine harem ağası girmeden konaklığa terfi edemez, o çikolata alınıncaya kadar, hakiki debdebenin tadı tadılamazdı.

Gerek ak ağayı, gerekse harem ağasını her kim icat ettiyse toprağının zifiri karanlık durduğuna, kabrinde hort hort hortladığına şük ve şüphe yoktur.

Zavallı ağalar, ne insaf mağduru kimselerdir.

Haniya meşhur mesel vardır ya:

Devekuşuna, “Göç!” demişler, “Ben kuşum!” demiş, “Uç!” demişler, “Deve uçar mı?” cevabını vermiş.

İşte tıpkı bunun gibi onlar da ne erkekti, ne dişi!..

Cennetle cehennem arasındaki, araf denilen ve viranelik kadar vazifesi olmayan mahal gibi, tavâşîliğin¹ de hikmet-i mevcudiyeti bir muamma değil midir?

Bir harem ağası

Ne zamandan beri düşünüp taşındı isem bu işin künhüne, illetine bir türlü akıl, sır erdiremedim, gitti.

Haydi, hepsini bertaraf edelim de, kudemanın iddiası veçhile ve onların ağzıyla:

“Tavâşî, haremle selâmlığı birbirine vâsleden ve kaç göç mesele-i mütenabihâsının bir lâzım-ı gayr-ı mufarıkı olan nesnedir.”² deyi-verelim.

Benim dediğim zamanlar, konak dahilindeki kaç göç keyfiyetinde en faal ve daimî rolü oynayan o değil, dönmedolaptı.

¹ Tavâşî: Hadım edilmiş erkek; Osmanlı Devleti’nde sarayda görevli olan hadımlara verilen ad, harem ağası, hadım ağası.

“Hadım ağası [harem ağası], haremlik bölümüyle selâmlık bölümünü birbirine bağlayan ve kaç göç meselesinin ayrılması mümkün olmayan bir parçasıdır.”

Dönmedolap, alt katta, harem taşlığı ile selâmlık taşlığı arasına konmuş, üstüvanî,¹ içi göz göz, fırıl fırıl dönen bir dolaptı.

Kilercinin hazırladığı çerezler, ayvazın temizlediği lambalar, kâhya hanımın altmışlık tütününü, sütninezadenin hint yağı, haremde işret mutadı olan beyefendinin çilingir sofrası, Musevî enstitüttrisin piyaz, lop yumurta ve turşudan mürekkep taamı; hep buradan alınıp verilirdi.

Telefonun ağa babası da hiç şüphesiz dönme dolaptır.

Mükâleme murad olundu mu el ayası açılarak, “şap, şap şap!” bu dolaba vurulur; derhal karşı taraftan cevap gelir:

“Kimdir o?”

“Hu, Ahmet Ağa, Arabacı Ömer Ağa’ya söyle de küçük hanımın arabasını hazırlasın!”

Yahut başka bir fasıl:

Küt, küt, küt!..

“Ülen İnci Kalfa, tövbe olsun amma, galiba çifte mi atıyon ne halt ediyon, dolabı gıracahsın!”

Arap İnci Bacı, Ahmet Ağa ile senli benli olduğu için, memnun ağzı kulaklarında, cevap verir:

“Ayının zoruna bak, çifteyi senin gibi eşşek atar!..”

Dediğim gibi, harem ağasının bahşettiği saltanat dört başlı, gördüğü iş ise pek narin, nazenin tertip idi.

Ağa efendi, konağın içinde boy beyi gibi gezer; hanımefendiler sokağa çıkarken arabacının yanında mihmanlaşır; seyir yerlerinde, bozuk para bittikten sonra, hadsiz, hesapsız olan dilencileri kovar; bir mağazaya uğranınca aşağıya atlayıp kapıyı açar, büyük hanımefendinin koltuğuna girer, alınan paketleri arabaya taşır; misafirliğe

¹ Üstüvanî: Silindir biçiminde olan.

gidildiği zaman, yine hoplayıp ve kavas elbiseli kapıcıya kapıyı açıtırıp arabayı bahçeye sokar; harem[in] taş merdivenini boylayıp haber verir; evin hanımefendileri, misafir yanına inince, eteklerini öper.

“Nasılsın Sünbül Ağa?”, “Seni göreceğim geldi Mercan Ağa!” gibi mazhar-ı iltifat da olurdu.

En mühim vazifesi düğünlerde idi.

Düğün evinin ağası ise damat beye peşrev olur, koltuk merasiminde, gelin hanımın eteğini tutar, serpilten paralara üşüşenleri aralayarak yol açar, güveyin çıkışında, damadın koltuğuna girerek selâmlığı boylatırdı.

Ortalığı velveleye veren seyircilere ve ayak takımı kimselere kırbaç sallayıp zapturaptı temin etmek, biletli düğünlerde, sokak kapısında ahz-ı mevki edip bilet kontrol ve tesellüm eylemek de kendisine muhavveldi.¹

Harem ağası; kad ve kamet, ruh ve tıynetçe bütün tezatları câmiydi.

Ekseriyeti; boyca uzun, cüssece hafif, evzaca batî² olmasına rağmen kaplan kadar kıskanç, tiryaki kadar hiddetli, elti hanım kadar alıngandı.

O kadar kıskanç idi ki bayram alayına veya Direklerarası piyasasına veyahut çarşıya gidilirken, arabanın içine dikkatlice bakana kırbağı yapıştırır; Abdi'nin tiyatrosunda, hanımlarının locasına su getiren büfeci çırağını ayağının altına alır; ayakkabıcı dükkânında, küçük hanıma, iskaripini kendi giydirmek isteyen çırağa tokatı basardı.

O derece çabuk hiddetlenirdi ki mesela ev halkından gayrısı, “Bilâl Ağa!” deyip ismiyle çağırarsa:

“Adımı sen mi koydun edepsiz? Ağa Efendi desene!” diye köpürdü.

¹ Muhavvel: Bir başkasına yükletilmiş, yüklenmiş, ismarlanmış.
Batî: Yavaş, ağır.

O radde alındı ki yanında kazara aksırarak olsun:

“Karabiberi sana göstereyim!” diyerek şamarı indirir idi.

En sevdikleri şey: Kalıplı fes, ütülü pantolon, boyalı kundura.

En düşkün oldukları hususlar: Selâmlıktaki ağalarla iskam-bil oynamak, tanıdıklara zıvanalı sigara ikram etmek, vüzeradan her birinin gradosundan¹ bahsetmek. En sevmedikleri mevad: Manakyan'ın tiyatrosu; çok saçlı, dik yakalı, sivri potinli delikanlı; çocukların Fransızca muallimi.

Yegâne idealleri ise, saraylardan birine kapağı atıp arabanın arkasında, attı gitmekti.

(*Akşam*, 11 Haziran 1932, s. 8)

Harem Ağaları

Şimdi Onlar Hastahanelerde Karşımıza Çıkıyorlar

★ Hadım Ağası, Hünkâr Ağası Nedir? ★ İsimleri:

Mercan, Cevher, Anber ★ Vazifeleri Hiç de Az Değildi

★ Keyiflerine Giden Şeyler; Kalıplı Fes, Ütülü Pantolon,
Lostralı Kundura ve Nihayet Nişan

Üç dört ayevvel, Cerrahpaşa Hastahanesi'nde apandist ameliyatı geçiren bir aziz dostumu yoklamaya gitmiştim. Kapıda, Bilâl-i Habeşî soyundan, tüysüz, tozsuz, kıvrıkcık saçlarına kır düşmüş bir harem ağası.

Bir iki ay var. Annemi, akrabadan teyzem makamdakileri, bizleri kucağında büyütmüş, emektar ve kul cinsi, şimdi Kadıköy'ünde

¹ Grado: Derece, seviye.

ki damadının yanına sığınmış bacımız, yaşlılık bu ya, sendeleyerek merdivenden düşmüş. Numune Hastahanesi'ne götürmüşler. Onu da yoklamaya gittik. Kapıda yine bir harem ağası.

Geçen hafta, akrabamdan birinin yedi sekiz yaşlarındaki torunu, balık yerken boğazına kılçık batıyor. İltihaplanıp şişerek yutkunamaz, ağzına lokma koyamaz hale geliyor. Şişli'deki Çocuk Hastahanesi'ne yatırıyorlar. O yavrucağı da yoklamak istedik. Kapıda yine bir harem ağası karşıladı.

Şimdi, galiba bütün hastahanelere eski harem ağaları kapılanmış, kayırlmış.

Onlara hadım ağası, tavâşi¹ derlerdi. Osmanlı imparatorluğu'nun hangi devrinden, hangi padişah zamanından beri sarayların başlıca siması, yani kızlar ağası, ikbal ve gözdelere en emin baskı, mabeynin sadık bendesi olduklarını incelemedim.

Bundan 40 yıl evvel, yalancı saray denilen bütün kodaman konaklarının lüksü, şatafatı, ziyneti idiler. Haremde boy boy kalfa, cariye, ahretlik; selâmlıkta şekil şekil ağalar, uşaklar, ayvazlar bulunsun; o kâşânede harem ağası yoksa debdebe, tantanasına kulak asma.

Hepsi Afrika çocuğudur. Sudan vahalarında, Garp Trablus dolaylarında, Büyük Sahra civarlarındaki çöllerde ana baba yavrusu mahlûklar. Çalı çırpıdan kulübelerde barınırlar, güneşten kavrulan kumlarda oynarlar, hurma veya şeker kamışı toplarlarken, bir dudağı yerde, bir dudağı gökte Araplar ortalığı kolaçana çıkar, adamcağızları görür görmez karmanyolavari² yakalayıp, devenin, katırın, atın terkisine alıp çala kırbaç kaçıırırlarmış.

¹ Tavâşi: Osmanlı Devleti'nde sarayda görevli olan hadımlara verilen ad, harem ağası, hadım ağası.

Karmanyola: Uygun zaman düşürüp soymak. Şehir içinde adam tehdit ederek soygun yapma işi.

Götürecekleri yere götürürler, —orada işin erbabları hazır— hemen bıçağa müracaat edilirmiş.

Bu keyfiyet iki şekil üzere: Hadım ağası, hünkâr ağası. Hadım ağasında hepsi silinip süpürülüyor, hünkâr ağasında yalnız içdiş¹ ediliyor.

Birinciler pahaca daha kıymetli ikinciler ötekinden aşağı sayılmada. Bundan sonra, Bingazi, İskenderiye, Cidde, Yenbu, Hudeyde'deki² esircilere satıyorlar.

Harem ağaları feleğin en büyük sillesine uğramış insanlardı. Meşhur meselidir. Deve kuşuna “Göç!” demişler, “Ben kuşum” demiş. “Uç!” demişler, “Devekuşu uçar mı?” cevabını vermiş. Tıpkı bunun gibi biçareler ne erkekti, ne dişi...

Onlara ne hoş, ne zarif, herkesinkinden ne bambaşka adlar takılırdı: Cevher, Mercan, Amber, Reyhan, Sümbül, Şirin, Dilâver, Yâver, Ziver, Mansur, Meşkûr...

¹ İçdiş: Erkeklik bezleri çıkarılmış veya burulmuş, enenmiş, kısırlaştırılmış.

² Hudeyde: Yemen'de bir şehir adı.

Konaklarda haremle selâmlık arasındaki kaçgöç keyfiyetinde el ulağı¹ onlardı. Hanımefendi başına süreceği çeyreklik boyayı, Mahmudpaşa Yokuşu'ndaki yekçeşm² Ermeni'den ona aldirtır; gelin hanım kocasına anavata³ işlediği resim çerçevesinin ipliklerini, Kalpakçılarbaşı'ndaki Karakaş'tan ona ısmarlar; kerime hanım Be-yoğlu'ndaki piyanocu Kemandiger'den "Tuna Dalgaları" notasını ona havale eder; kâhya kadının altmışlık tatlısert tütünüyü Jep kâğıdını, kabızlık çeken tayanın⁴ hindyağını, eller kucağında em-zik eme eme sıksalaşmış sübyanın ararotunu⁵ hep o alırdı.

Harem takımı sokağa çıkarken konak arabasında arabacının yanına mihmanlaşır, seyir yerlerinde bozuk para tükenince dilencileri "Allah versin!" diyerek kovar. Bir mağazaya inilirken beygirler durmadan aşağıya atlayıp kupanın, ardından mağazanın kapısını açar; yaşlı hanfendilerin koltuğuna girer; alınan paketleri arabaya taşır; misafirliğe gidildiği zaman yine ispirin⁶ yanından hoplayıp, kavas elbiseli kapıcıya kapının iki kanadını açtırarak arabayı bahçeye sokar; gidilen yerin harem taş merdivenine seğırtip haber verir; içeri girilip te evin hatunları misafir yanına inince, herkesten önce davranarak eteklerini öper...

"Nasılsın Mestan Ağacığım; âfiyettesin inşallah? Boyunla, posunla görünce Hudâ âlim pek memnun olduk!" gibi iltifatlarına da mazhar olurdu.

¹ El ulağı: Ufak tefek işleri gördürmekte, haber getirip götürmekte kullanılan yardımcı.

Yek-çeşm: Tek gözlü; mecazen görüşü kısa olan, kısa görüşlü.

Anavata: Gergefte kaba iplik üzerine ibrişim sarılarak yapılan bir nakış.

Taya: Bir çocuğa süt veren ve bakan câriye, süt nine, dâye.

Arar otu: Şifalı bitkilerden kabul edilen ve sıcak iklimlerde yetişen bazı bitkilerin köklerinden elde edilen beyaz bir tozudur. Arar otunun faydaları oldukça fazladır. Özellikle çocuklar için gayet besleyici ve de sağlıklı bir bitkidir. Herhangi bir hastalıktan sonraki iyileşme sürecini hızlandırmada etkili olması sebebiyle çocuk maması imalatında da kullanılan arar otu çocuk gelişimi konusunda destekleyici olarak kabul edilmektedir.

İspir: At veya araba uşağı.

Velîme cemiyetlerinde, hanenin ağası ise damat beye kılavuzluk ederek koltuk merasiminde gelinin eteğini tutmak, serpilen paralara üşüşen ayak takımlarını aralayarak yol açmak, güveyin gelin odasından çıkışında koltuğuna girerek zülvecheyn¹ sofayı boylatmak, delikanlıya yorgunluk kahvesini sunmak onun işiydi. Düğün dernek yapılan konaklarda ortalığı kargaşalığa veren seyirci hanımlara, ekdi püktülere “Höt möt” demek; biletli cemiyetlerde, sokak kapısında biletleri kontrol etmek, biletsiz yandaşları dehlemek yine ona havale edilmişti.

Harem ağalarının hemen hemen hepsi uzun boylu, zayıf, nahif, kaplan kadar kıskanç, tiryaki kadar hiddetli, etli hanımlar kadar alıngan idiler.

Ramazanda Direklerarası, baharda Kâğıthane, yazın Fenerbahçe piyasalarında arabanın içine fazla bakanlara tahammül edemeyip atılırlar; hele söz atanlarla belâya girerler; hanımları ayak-kabıcı mağazasından iskaripin miskarpın alırken eteklerini öne bir karış yukarı kaldırırsa derhal çemkirirlerdi:

“Velinimet, etekliğini aşağı çek!”

Alınganlıkları da o derece ki yabancılardan bir kimse; ağayı ilâve etmeden ismini söylerse yahud hacef endi demese, derhal köpürme:

“Adımı sen mi koydun?”

Yanlarında, kazara aksırarak olsan

“Karabiber diye mi zekleniyorsun?..² Gösteririm sana!..

En keyiflerine giden şey kalıplı fes, ütülü pantolon, losturalı kundura, bir de kalıp sigarası idi. En düşkün oldukları da selâmlıktaki ağalarla iskambil oynamak, emsallerine zıvanalı³ sigara ikram etmek;

¹ Zülvecheyn: İki yüzlü, iki taraflı.

Zeklenmek: Alay etmek, zevklenmek.

Zıvana: Sigaranın veya tütün çubuğunun dudaklar arasına gelen kısmına

yelek cebinden fakfon¹ saati çıkarıp çıkarıp, “Yenicami’yle ayardır” diyerek başkalarınınkini düzeltmek.

Biricik idealleri ise saraylardan birine kapılanıp, setrenin göğsüne dördüncü Osmanî veya Mecidî nişanının rozetini takıp, şehzade yahut sultan efendilerin peşleri sıra atta gzmektir.

O devirde, telefonun ağa babası dönme dolap ne zaman vurulsa, kütkütü duyulsa, harem ağası şipşak orada seslenir:

“Kimdir o?”

Zaten sesi incecik, meselâ Ayvaz Donik, dalgınlıkla farkına varmamış; yalabuk² ahretlik sanmış.

“He! Sensin ciğerim Dilber?” der demez, ağa efendi ifrit. Kırbacı kapar kapmaz, haydi dört nâla selâmlığa:

“Ulan dağların okuzu, ayusu herif; cariyelere cilveye kalktın? Biz pezemenk miyiz burada?” diyerek avuca tükürüp ya Settara girişiş.

Afrika’nın en sıcak diyarlarında doğmuş, büyümüş oldukları için İstanbul’un hercai havasına, bahar ve güz fırtınalarına, hele karakış soğuklarına dayanmazlar, başı vurup yatarlardı.

Doktor gelir, teşhisi koyar; Zatürre, zatülcenb!

Zavallıkların yüzde sekseni, hattâ doksanı vereme yakalanır, eski çıraklardan birinin hakkuran kafesine atılır, çok geçmeden dört kollu ile Edirne Kapısı’nı boylarlardı.

(*Son Posta*, 25 İkinciteşrin 1944, s. 5-6)

geçirilen kâğıttan yapılmış kısa boru.

Fakfon: Bakır, nikel ve çinkodan meydana gelen, rengi ve görünüşü gümüşe benzer alaşım, bir nevi Alman gümüşü; bu alaşımdan yapılmış.

Yalabuk-yalabık: İki yüzlü, dalkavuk, yüze gülücü, mutabasbıs; sokulgan, girişken; sevimli.

Eski Meraklılar

“Paşa, Ev Halkına Üç Defa Sorar: Yatalım mı, Yatalım mı, Yatalım mı?..”

“Kış geldi mi sobalı, mangallı, tandırlı odasına çekilir,
kapısının eşiğini atlamaz; bahar gelince...

Eskiden İstanbul’un bazı meşhur meraklıları vardı. Bunlar, şahısları herkesçe bilinen; menkıbeleri dilden dile dolaşan; paşadan, beyden, hanımefendiden kimselerdi.

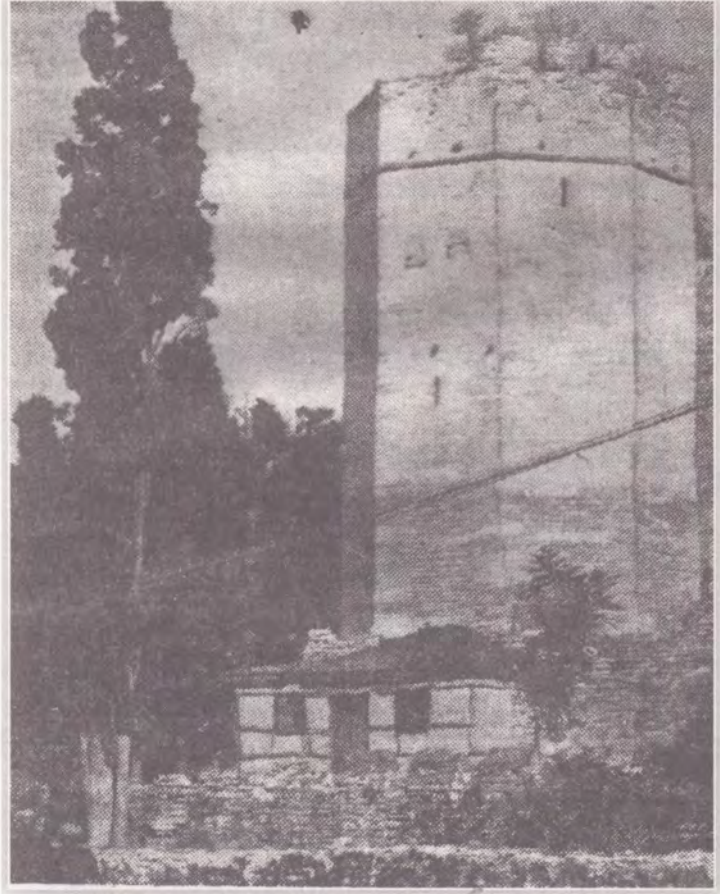
Zümrenin en başta geleni, Rumeli’deki valilerden bir paşa idi ki mütevatirdi ve merhuma ait bin bir hikâye mervi idi.

Paşa; ilim ve irfan, idare ve kiyaset itibarıyla, kudretine şek ve şüphe olmayan emektar bir vezir imiş.

Gel gelelim bazı itiyadlarına ve meraklarına da akıl sır ermezmiş. Mesela taşrada iken; eşyaya, çamaşıra dair nesi var nesi yok, telatin¹ sandığa boca etti mi İstanbul’daki konağına gönderir, orada yıkattıktan sonra geri getirtip kullanırmış. İllâ felâ!²

¹ Telatin: Hurç, seccâde, sofranın altı vb. yapılan, parlak ve kalın dana ve öküz derisi; deriden yapılmış.

İllâ felâ: Böyle olmazsa olmaz, illaki böyle olmalı.

Merakî Mehmet Efendi'nin semti

Tanrı'nın her gecesi, yatmak vakti gelince, dananın kuyruğu kopar, fasıl başlarmış:

Ev halkı, teşrifat sırasıyla bir araya toplanacak ve hazır vaziyeti alacak. Paşa suali üç kere tekrarlayacak:

“Yatalım mı?.. Yatalım mı?.. Yatalım mı?..” Üçüncüyü söyler söylemez, hep birden, “Yatalım!” cevabını verecekler.

Bu “Yatalım!” sözü, bir ağızdan çıkmayıp biraz aksarsa, yani arada acele eden veya geri kalan olursa, matlap hâsıl oluncaya kadar tekrar edilecek.

Mesele bu kadarla bitse âlâ fakat dahası var.

Herkes yerli yerine, paşa da yatak odasına çekildikten sonra; yatak mı, karyola mı, her ne hâl ise, üç dört adım geride durarak karşısına geçiyor.

“Bir, iki, üç!” diyerek, iki diz üstüne yatağın tam ortasına sıcıyor. İki parmak sağa veya sola atlayacak olursa yandı, yeni baştan tekrar...

Bu iş de encama erince, şiltenin üstünde, oturup gecelik takkesi faslına başlıyor.

Takke havaya atılacak ve tam tepenin ortasına, şakûlî¹ düşecek.

Biraz yan durdu mu be-tekrar havaya endahıt.

Bu badire de miskiyü'l-hitam² olunca mesele feysalpezir olur, merhum yorgun argın uykuya varırmış.

Mevlevihanekapılı, merâkî Mehmet Efendi de sayılı vehimlilerdenmiş.

Evi, Mevlevihanekapısı'ndaki camiin bitişiğinde. Her neden tutturduysa, senelerden beri kapı dışarı çıkmaz, sokağa adımını atmamış. Sabahleyin gözünü açıp gece yatağına girinceye kadar minderinde oturur, her işini o köşede görür, ahbaplarını oraya alır. Şu şartla ki, gözünü pencereden ayırmaz, saniyede bir minareye bakarmış. Bu zatın da derdi günü, şayet bir hareket-i arz olup da minare sallanmaya başlarsa, üzerine yıkılmadan evvel kaçabilmek!..

Evini satıp başka bir yere gitmez, içinde de bir dakika rahat etmezmiş. Ne dersiniz, 35 sene bu çileyi çekmiş; nihayet ukbasına kavuşarak o dâr-ı mihnetten yakayı kurtarmış.

¹ Şakûlî: Düşey.

Miskiyü'l-hitam: İstenildiği şekilde bitmesi, sona ermesi.

Kafle meyanında, bir de üstü başı temiz, pâk, yakası samur kürklü efendiden bir adam vardı.

En işlek ve kalabalık caddelerde yürüyüp giderken, aklına esti mi, derhal taş kesilmiş gibi mihlanıp kalırdı. O anda iki ayağının, santim santimine yan yana gelmesi, uçlarının milimetresi milimetresine bir hizada bulunması şart.

Biraz tefavüt¹ hissederse, hemencecik hatayı tashih etmeyip bir miktar yerinde saydıktan sonra yavaş yavaş yoluna getirilecek.

Zat-ı şerifin bu huyu malûm olduğundan, yerinde durakladı mı, yol üstündeki tramvaylar durur, arabalar istikameti değiştirir, taşıcı Acemler eşeklerini yan yana çekerlerdi.

Eşref saatin geldiği içine doğmadan yahut geçenlerden biri “marş!” kumandasını vermeden, adamcağız yoluna devam edemezdi.

O zamanlar, evham ve kuruntu bahsi açıldı mı, eski kazaskerlerden Âşir Efendi’nin ismi de mutlaka geçerdi.

Bu Allahlık adam; kış geldi mi sobalı, mangallı, tandırlı odasına çekilip kapısının eşiğini atlamaz; baharlarda, evinin içinde do-laşmaya başlar; yaz gelince sokağa çıkarmış. Çıkış ama ne biçim çı-kış bir bilseniz!..

Camları kapalı bir kupa araba içinde, sırtında kaç tane fanila; üstünde üç tane kürk; ağzı, burnu kalın bir şal ile örtülü.

Müteveffa Doktor Menahem Hodara² da bu hâle yaklaşmıştı.

Vefatından bir müddet evvel, cayır cayır yanan bir yaz gününde, kendisini gördüm. Odaya girerken ilk sözü:

“Aman kapıyı kapayınız, kuran³ oluyor!” ihtarı oldu.

Camlar kapalı, doktorun arkasında kalın yün yelek, üstünde kış-lık ceket, daha üstünde kürk, boynunda da kalın bir atkı.

¹ Tefavüt: İki şey arasındaki fark, farklılık.

Menahem Hodara (1869-1926), Dermatolog. Türkiye’nin ilk deri his-topatolojisi uzmanı olan Osmanlı dermatoloğu. Kendi adıyla anılan bir deri hastalığını tanımlamıştır.

Kuran: Cereyan.

Her biri, rical-i devletten maruf bir kimse refikası bulunan üç hemşirenin temizlik illetleri de nakledilip durulurdu.

Konak içinde süpürge yasak, Yerdeki bütün çerçöpü, halayıklar bir parmakla toplayacak.

Çamaşır yıkamak da yasak. Kullanılan şey biraz kirlenmeye yüz tuttu mu haydi denize.

Ne kadar abdesthane varsa kilitli ve girilmesi şarta şurta tâbi.

Hamam yaktırılıp da yıkanılacak oldu mu hangi kurnaya oturulacaksa o kurna bir hazine su sarfiyla yıkanacak; sonra şartlanıp¹ pâklanacak.

Evin beyi işinden gelmiş, hemen hareme çıkmak haddi mi?

Evvela aşağıki sofaya bir koca çarşaf serilsin; üzerine geçip, tepeden tırnağa, nesi var nesi yok, yegân yegân çıkarsın; ev çamaşırlarını, gıcır gıcır geceliğini, lavanta çiçeği kokan kürkünü giysin de öyle.

Devrin en yüksek ve mütehayyizlerinden bir zatın haremi de başka bir vehimde.

Gündüzden firar, gecede karar.

Gündüzü gece, geceyi gündüz yapmış ve bu şekilde, kuruntusunun önüne geçebilmiş.

Sabah olup ortalık aydınlandı mı konağın harem dairesinde, el ayak çekiliyor; pıtırırdı, hışırtı kesiliyor.

Bütün perdeler kapalı, kafesler inik. Sanki Ashab-ı Kehf gelmişler de harem bölüğünü işgal eylemişler.

Çıt yok, sükûn ve sükût; hanımefendi uykuda.

Akşam ezanı okunup lambalar yanmadan ortalık harekete gelmez, benî âdem ağzından çıkma tek kelime işitilmezmiş.

Devrin padişahı olan Sultan Hamid, bu merakıyyûnun da şahı idi.

(*Akşam*, 25 Haziran 1932, s. 8)

¹ Şartlanmak: Üç kere yıkanarak temizlenmek.

Eski Meczuplar

“Püskülsüz Fes, Fesin İbiğinde Sarımsakla Mavi Boncuk, Kısa Entari...”

“Guguk kelimesini duyar duymaz çileden çıkar, avaz avaz sövüp saymaya başlar...

Evvelce, İstanbul sokaklarını, durup dinlenmeden dolaşan, bütün halkın malûmu olan müteaddit meczup vardı. Masal olanlar arasında, bunların zikri de lazımdır.

Deli Salih.

Aslen Sarıgüzelli imiş. Uzunca boylu, kül gibi benizli, sivri sakallı idi.

Başında arakiye; üzerinde bazen yeşil, bazen siyah sarık; arkasında pullu entari; altında don; belinde enli kuşak; en üstte abadan cübbe; ayağında, imam çorabı ve takunyalar; omuzunda, ipe bağlı beş altı lazımlık.

En ziyade Fatih, Aksaray, Beyazıt'ta dolaşırdı.

“Beyaz Allah!.. Kara Allah!.. Öbür evin Allah'ı hu!..” diye söylene söylene, sokak sokak dolaşır, cezbesi tutunca oturağın birini başına giyerdi.

İki meczup tipi

Paraya rağbet etmez, verilse yere atar, emsali gibi hiddet, şiddet göstermeyip daima yüzü gülerdi.

Tutturduğu nakaratı, gelip geçenlere tekrar ede ede, kimseye ilişmeden yoluna giderdi.

Deli Hüseyin.

“Hanım, hanım!.. Efendi, efendi!.. Göksu’ya gidelim de küçücük bir testi alalım!” diyerek her kapıya baş vurur, para dilenirdi.

Bu da elliye aşkın, kır bıyıkları birbirine karışmış; tıraşı uzamış; başında limon kabuğu gibi fes; yamalı kutnu mintanı altında don; omuzunda zenbil;¹ yalın ayak, kız kardeşiyle dolaşır; en ziyade Üsküdar, Çamlıca, Bağlarbaşı’nda gezerdi.

Arap İsmail.

Habeşî ve ayyaştı. Bir söylediğini mütemadiyen tekrar eder ve halim selim bir vaz alırdı. Halıcılar’da, ablası Arap Zehra Hanım’la beraber oturur; sabahleyin gözünü açıp kendini sokağa atınca, türküyü tutturarak her canibi dolaşırdı.

¹ Zenbil: Hasırdan veya hurma liflerinden örülmüş kulplu torba.

“Of, of!.. Medet yandım!” diyerek boğuk sesle mani ve gazeller okur, paraya avuç açmaz, verilenleri rakıya dayardı.

Arabacılar kendisini çok severler, akşam karanlığı basınca, yanlarına oturtup evine kadar götürürlerdi.

Tombalak Ahmet Bey.

Makarri¹ Fatih civarı. Yaşı 40, 45. Kısa, kalın vücutlu, güzelce çehreli, düşük bıyıklı idi.

Başında püskülsüz fes, fesin ibiğinde sarımsakla mavi boncuk, pantolonun üzerine kısa bir entari, üstüne solmuş bir cübbe giyerek; yarım papuçla ve avucunda, birçok çakıl taşlarıyla mütemadiyen yürür, kendi kendine homurdanırdı.

Çocuklar peşini bırakmayıp tuttururlar:

“Yemiş, yemiş... Mamış, Tombalak Ahmet Bey!”

Ahmet Bey, küfürün en kantarlısını savurur; elindeki çakıl taşlarını atar; çocuklar kaçınca attığı taşları gene toplardı.

Deli Macit.

Mahallesi olan Vefa ve Koğacılar’dan ayrılmazdı. Semtindeki Kahveci Nuri Ağa ve Kırkçeşme’deki kırbalar, onu sevdikleri için himaye ederler, musallat olanları kovarlardı.

Başında muntazam bir yeşil sarık; çehresinde kuzgunî siyah top sakal ve şeriatçe kesilmiş bıyıklar. Sırtında temizce bir lata,² ayaklarında lapçınlı³ kunduralar.

Böyle doğru dürüstçe gezerken ansızın sakal, bıyık karışmış, don gömlekle, yalın ayak, başı kabak, meydana çıkar; bazen dalgın, bazen pür-tehevvür,⁴ mahallenin bir ucundan öbür ucuna mekik dokurdu.

¹ Makarri: Oturulan yer, mesken, ikâmetgâh.

Lata: Eskiden ilmiye ricalinin giydiği, yakası, kolları ceket biçiminde, uzun çuhadan üstlük.

Lapçın: Kaytanla bağlanan, tabanı meşin mest.

Pür-tehevvür: Çok öfkeli, çok hiddetli.

O zaman, çocuklar peşine düşerler, “Deli Macit! Deli Macit!..” diye yaygarayı tuttururlar; Macit:

“Bo... Be! Allah belanı versin!” diye köpürüp takunyayı fırlatır, çocuklar kapıp üstüne öte beri atarlar; Macit, takunyanın öteki tekini fırlatır; onu da zaptederler. Koskoca sakallı adam:

“Babam beni döver, kuzum verin!” diye yalvarırken yine sulh olmazlardı.

Takunyayı alan çocuk bir tarafa gizlenir; arkadaşları, “At bir göbek de verelim!” deyince, ala ala heyler¹ içinde göbeği atar ve takunyelerini geri alırdı.

Bu hâl, Deli Macit'in nöbeti tuttuğu demlerdi. Sair zamanlarda biraz makul olup herkesle adamakıllı görüşürdü.

Deli Saraylı.

Eyüp Sultan şeyhine âşık olduğu için kara sevda getirdiği mervi idi.

Kalın kara kaşlarının üstüne bir çatki² çatar, üzerine başörtüsünü örter, arkasına baştan geçme, oldukça temiz bir yeldirme giyerdi.

Paragöz değildi; istediği, yalnız ekmekti.

Topladığı ekmekleri, dildâdesinin³ başı gözü sadakası olarak, köpeklere doğrar[dı].

“Allah, şeyhime ömürler, afiyetler ihsan etsin; kazadan, belâdan korusun!” diye duaya koyulurdu.

“Saraylı Hanım, artık senin bu şeyhinden bıktık, usandık. Yüzüne bakmayıp seni kovuyormuş; vazgeç bu işten!” dedikleri zaman:

¹ Ala ala heyler: Toplu gösterilerde coşkunluk ifâdesi olarak hep bir ağızdan tempo ile söylenen söz.

Çatki: Eskiden kadınların saç tuvaletlerinde süs olarak kullandıkları, iki parmak kalınlığında kadife, canfes veya bürümcükten, üzeri işlemeli, alna bağlanan şerit.

Dildâde: Gönül vermiş olan (kimse), âşık.

“Edepsizler, göz koydunuz da elimden mi alacaksınız?” deyip yakası açılmadık ne kadar söz varsa hepsini arka arkaya dizer ve tabanları kaldırıp derhal savuşurdu.

“Bu çatkıyı niye çatıyorsun?” sözüne:

“Kaşlarımı meydana çıkarırsam nazar değip başına ağrıyor!” cevabını verir.

“İşte maşallah diyoruz; kuzum göster” denilince, çatkıyı açar, kazan kulpu gibi kaşlarını meydana çıkarırdı.

Deli Saffet Hanım.

Önüne gelene, Üsküdar’da Açıktürbe’de oturduğunu söylerdi. Gayet temizdi. Robalı yeldirmesinin altındaki dört peşli ¹ entarisine, on beş, yirmi kitap doldurup öyle dolaşırdı.

Bunların hepsini okumuş olduğu gibi birçok ilâhi, naat, kaside de ezberinde idi.

“Aferin Saffet Hanım! Saffet Hanım olmasa hâlimize köpekler güler! Bana kırk para ver de muradın olsun!” diyerek dolaşır,

“Acaba muradım olacak mı?” diye sorulunca, tespihini çıkarıp bir şeyler okuyarak sayar, muradın olup olmayacağını söyler; arkasından, kuruşu alıp ve:

“Vay gidi Saffet Hanım, bak her şeyi bilir!” deyip yolunu tutardı.

Saffet Hanım; bazı tanıdık konaklara ve evlere gece yatısı misafirliğine de gider, yüzüne gülünür, gönlü alınır, istediği yemek pişirtilirdi.

“Ne yemek istersin?” denildiği vakit, karnını açıp eliyle sıvadıktan sonra arzu ettiğini söyler, bilhassa kaya balığıyla ciğer kebapını tercih ederdi.

Ailesinin hâl ve vakti yerinde idi.

¹ Dört peşli: Eskiden belden aşağı kısmına peş denen, üçgen şeklinde dört parça eklenerek etek kısmına bolluk verilmiş bir elbise biçimi.

“Kız kardeşim rahat vermiyor ki evimde oturayım. Onun yüzünden böyle geziyorum!” derdi.

Guguk Zehra Hanım.

Kısacık boylu, arkası kanburca, 60 yaşlarında kadardı. Başında beyaz örtüsü, sırtında siyah yeldirmesiyle, daima Fatih'ten Beyazıt'a doğru geçerci.

Hiddetten zangır zangır titremediği zamanı yoktu. Çünkü “Guguk” kelimesini duyar duymaz çileden çıkıp avaz avaz sövüp saymaya başlar; bu hâlini bildiklerinden, çocuklar peşine takılıp “Guguk!” diye feryadı tutturlardı. Zehra Hanım ağzını açar, çok öfkelenirse yere yatarak ter ter tepindiği, üstünü başını parçaladığı da olurdu.

Pazarola Hasan Bey.

Pazarola Hasan Bey'in ortadan çekilmesi binnisbe yenidir. En ziyade Beyazıt ve Sahhaflar içinde dolaşır, önünden geçtiği dükkâncıya, esnafa, şayet içinden doğarsa “Pazar ola!” derdi. Hasan Bey'in bu sözü uğur ve bereket sayılırdı.

(*Akşam*, 26 Haziran 1932, s. 7)

Eski Mirasyediler

"60 Sene Dükkânında Peynir Simit, Evinde Kuru Fasulye ve Papara..."

"Tek atlı bir brik ile bakla kırma bir binek beygiri,
arkasında bir çift yağız koşulu fayton..."

Dünya denilen şu ibrethanenin dört direği çakıldı çakılalı,
Âdem oğluna miras yemenin mukadder olduğu malûm, "Ölüm
hak, miras helal" düsturunun cari olmadığı diyar yok.

Bizim burada bahsedeceğimiz, mirasa konan herhangi kim-
seler değildir. Akıl ve hayalde yok iken devlet kuşuna kavuşunca,
ne oldum delisi olanlar, har vurup harman savuranlar, kalan malı
mülkü kemirip bitirdikten sonra, Dıral Dede'nin düdüğü gibi, ipi-
pullah sivri külâh¹ kalanlardır.

İşte klasik mirasyedi bu idi. Çok şükür bugün yalnız adı sanı
kaldı.

Klasik mirasyedinin de şartı şurtu var:

Emr-i Hak vâki olan kişi ekseriyetle, ced yahut büyük amca
veyahut büyük dayıdır. Merhum, hayriye tüccarı,² bedestanî³ veya

¹ İpipullah sivri külâh: Elinde avucunda birşey kalmamış, parasız, mahrum
ve züğürt kimseler için kullanılan bir deyim.

Hayriye tüccarı: Eskiden belli sayıdaki tanınmış, müteber müslüman tüc-
carlara beratla verilen imtiyaz ve unvan.

Bedestanî: İçinde kıymetli eşya, antika, mücevher vb. şeyler satılan, üstü
kapalı çarşıda çalışan, oraya mensup olan.

Mısır Çarşısıdır. Tutumluluğu, kirli çıkılığı, şişeyi dışından yaladığı cümlece malûm olduğu kadar; Karun gibi zengin olduğunu, küp küp takyanoz, rubiye, ¹ Mahmudiye, ² Ceneviz altınlarına malik bulunduğunu da bilmeyen yoktur.

Hâl-i hayatında; 60 sene, dükkânda peynir simitle, evinde kuru fasulye ve papara ile karnını doyurmuştur. On para eksik olsun diye bayat ekmek yemiş, bayramda eli öpüldüğü zaman, torba torba içinden çıkarıp ve silik bir kuruş seçip, “Berhudar ol!” duasıyla dayamıştır.

Ne mektebe başlanış, ne hatim, ne düğün, ne dernek tanıyıp gitmiş, ne de beş kuruşluk bir şey götürmüştür.

Nagehan, günün birinde bir haber; zat-ı şerif akşamılık, sabahlık. Şimdiki otomobillerin apansızın gelip çarptığı gibi selâmümkavlen teşrif [etmiş] ve yarı bedeni budur diyip küt diye çatmış.

Taş ölçerim, çehrenin yarısı çarpılmış; ağır eğrilmiş, dil işlemiyor; sol taraf kâmilten külçe.

Etrafın ağzı, elemenden kederden bıçak açmaz hâle geldi desem değil; handiye parmaklarında zilleri eksik demeye de dilim varmıyor.

Bilmem işittiniz mi? Memleketlerden birinde, biri böyle selâmümkavlene uğradı mı, en evvel, yumruğu kuvvetli bir delikanlı çağırılır, hastanın iki küreği arasına üç adet hüdaî yumruk vurdurulmuş.

İyi olacak hasta derhal gözünü açar, olmayacak olan da hemen- cecik ahireti boylarmış.

Uzatmayalım, dediğim adamcağız bu vaziyete gelmiş. Gözleri kapalı soluk soluğa, Azrail’le hesap ve kitapta. Nihayet, tekmi haberini ³ verip gideceği yere gidiyor.

¹ Rubiye: Eskiden kullanılan altın paranın dörtte biri, çeyrek altın. Mahmudiye: Sultan II. Mahmud zamanında basılan ve son dönemlerde süs altını olarak da kullanılan, yaklaşık 25 gümüş kuruş değerindeki ince ve yassı altın sikke; II. Mahmud’un yirmi altıncı saltanat yılında basılan altın paraya verilen isim.

Tekmil haberi: Bir işin tamamlandığını bildiren haber.

Genç kadıncağz dulluğuna hatime çekerek o sofı,
suleha zata varır

Neler de neler bırakmış?.. Hamam, han, fırın, dükkân... Kavanoz kavanoz altınlar, çuval çuval meciyeller.

Nakit, kat'iyen ve katibeten¹ bankada değildir. Mısır Çarşısı'ndaki, Bedesten'deki dükkânın bodrumunda veya Edirnekapısı'ndaki evinin bahçesinde gömülü.

Yürek bağır, bir taraftan genişler; nazara gelme korkusundan da daralır. Babasından, amcasından miras yiyen ve dul hatun ama

¹ Katibeten: Hiçbir zaman, asla.

asıl lüpe konan bu hatunun biricik evladı olan şabb-ı emred¹ ve çar-ebru² delikanlıdır. O muradına erer ve ona gün doğar.

Zoru zoruna devam ettiği mektebine, mâlen kirahen ve mülâzimeten³ gittiği kalemine o anda tekme vurur.

Bir defa anasının kıymetlisi olduğundan dediği dediktir. Üstelik âsi de gelir ve çaldığı düdük olur.

İlk hamle, kılık kıyafetten ve üste başa çekidüzenden başlar.

En âlî terzilere baş vurup en pahalı kumaşlardan elbiseler, pantolonlar, paltolar diktirir. Mesela nohudî kumaştan ceket, kaz tersi⁴ renginde kadife yelek, bol paçalı pötikare pantolon... İçi ipekli külhanbeyi gocuğu, yakası samur kürklü krem pardösü. Omuzdan düğmeli Şam kumaşından mintan, ipek Trablus kuşağı, yumurta ökçeli rugan iskarpin... Altın kenarlı ve zincirli mavi gözlük, altın saat kordon, altın tabaka, altın baston, sağdaki yakutlu, soldaki zümrütlü kol düğmesi, parmaklarda elmas yüzükler...

Külhanî, işi azıttıkça azıtır; günden güne ele avuca sığmaz olur; su gibi para sarf eder.

“Var mı pulun, cümle âlem kulun!” fehvasınca, dalkavuklar art arda, sanki mantar gibi yerden bitmeye başlar.

“Sabah şerifler hayrolsun beyimiz!..”

“Keyf-i âlileri mütenehni mi yoksa mütenehna mı beyciğimiz?..”⁵ diye sokulan sokulana.

Simaların envaı: Üsküdarlı Gazelhan Kanarya Ahmet Bey, Aksaraylı Mukallit Mehmet Bey, Samatyalı topikçi Agop Ağa,

¹ Şabb-ı emred: Henüz sakalı, bıyığı çıkmamış genç.

Çar-ebru: “Dört kaşlı”, bıyığı yeni terlemiş delikanlı.

Mâlen kirahen ve mülâzimeten: Nefret ederek ve para almadan stajyer olarak.

Ters: Hayvan pisliği.

“Keyifleri yerinde mi? Yanına bir arkadaş, konuşacak kimse ister mi istemez mi?”

Galatalı pandomimacı Andon Efendi, meyhanede kavaslık¹ edecek gözü pek kimselere de lüzum olacağından, eski tulumbacılar-
dan Yedibela Hüsnü Reis'le Çeşmemeydanlı Deli Tayyar gibiler de
kafileye ithal edilir.

Dercengievvel² tek atlı bir brik ile bakla kırı bir binek beygiri
alınır; arkasından, bir çift yağız koşulu fayton ile sürücüye işlettir-
mek üzere birkaç kira arabası ilave edilir ve gezme, tozmaya başlanır.
Direklerarası, Divanyolu piyasaları; Kâğıthane, Çırpıcı, Veliefendi
seyranları; birahaneler, tiyatrolar, çalgılı kahveler; Galata, Beyoğlu
âlemleri; İstanbul içinde, gizli gizli iş ve tarablar...

Mesela, Arif'in kiraathanesinde, efendi efendi oturulup cadde
seyredilirken Kanarya Ahmet Bey bir yumurta yumurtlar:

“Kılburnu'nda, Bülbülî Salih'in kemanını dinleyerek, Yahudi
kızlarının piyasasını seyrederek dem çekmeye hasretim beyzadem.
Bu akşam, cümbür cemaat gidip felekten bir kâm alsak...”

Derhal arabalara binilir ve Fener boylanır. Orada kafalar çeki-
lir, saza bahşişler atılırken Mukallit Mehmet Bey dile gelir:

“Şu keyif üzerine, Konkordiya'ya dalıp papağana benzeyen o
sarı saçlı hacenin raksını seyre ne buyrulur?”

“Ömrüne bereket, yaşa var ol Mehmetciğim!” alkışları içinde
dakika fevt etmeden³ dışarı fırlanır. Yolda bir iki şişe metaksa kon-
yağı cebe konduktan sonra Beyoğlu boylanıp Konkordiya'da, yan
yana, üç locaya kurulunur.

Sıra Pandomimacı Andon'a gelir ve küçük beyin kulağına eği-
lip fısır:

“Şimdi Topal Panayoti ne demiş bilirsin? Madam Anika evine
bir matmazel gelmiş ki yok kari, kukla...”

¹ Kavas: Elçilik veya konsolosluklarda koruma memuru durumundaki özel
kıyafetli kimse.

Dercengievvel: İlk önce, işin başında.

Fevt etmek: Kaçırmak, kaybetmek, yitirmek.

Fısıltıyı işiden Topikçi Agop hiç durur mu? O da karışır:

“Tüysüz Haçık Efendi cenabınıza diyor ki: Surpik Hanım’a bugün gelen Vergin dedikleri alâmeti, efendizadem görünce aklını oynatmazsa, suratıma balgamı yapıştır[sın]!..”

Medh ü sena edilen papağan, daha sahneye çıkmadan, sanki nefit yağı talâ edilmiş gibi, soluk sokakta alınır. Evvela Topal Panayot’un, ardından Tüysüz Haçık’ın peşine düşölüp gidilir.

Hatunun da eşi dostu, konusu komşusu var. Boyuna kulağı bükölüyor:

“Ayol, cahil çocuk bu derece kendi havasına bırakılır mı? Bu gidişle iradları, akarları da satıp savuracak. Daha gençsin; Allah’ın emriyle akıllı, kâmil birisine varıp şu oğlana baskı olsana.”

Teklif intak-ı hak¹ kabilindedir. Bu keyfiyete, esasen hanım teşne olduğu gibi hazır ve müheyya olan efendiler de mevcuttur. Miras işi, şeyhülislam kapısına düştüğü hengâmda; kassamlıkta² ve eytamda bulunan birkaç kelli felli zat, hatunun gözünün içine bakakalmıştır.

Kadıncağız, Rahman’a mı şeytana mı, her ne hâl ise birine uyarak, işgüzar komşularını araya koyar ve kaç senelik dulluğuna hâtime çekerek o sofı suleha zata varır.

Mahdum bey, bu tepeden inme ağın içinde, kısıvrak bağı, depreşip dururken, hoca efendi, malın mülkün üstüne bağdaş kurar ve “gel keyfim gel!” çubuğunu içer.

(*Akşam*, 5 Temmuz 1932, s. 8)

¹ İntak-ı hak: Allah’ın kulun ağzından gerçeği söyletmesi.

Kassam: Eskiden bir miras vârisler arasında bölen, yetimlerin hakkını muhafaza ve idare eden şer’î memur.

Eski Paşalar I

Eski Paşaların Bazı Merakları, Garip Tabiatları ve Hususiyetleri

“Başında takke, önünde dikiş makinesi, makas, santimetre, bıçki patronları...

Âdem oğlu bu. Anasından doğduğu gibi kalır mı? Yalnız yiyip içecek, yatıp kalkacak, hangi baltaya sap olduysa ona mıhlana-cak değil a..

Fani dünyanın biraz da keyif tarafı; hoşlanılan, merak sarı-lan cihetleri var.

Huy edinmek nokta-i nazarından, acayıplikleri dillere destan olan Amerikalıları bir tarafa bırakalım, Avrupalıları da geçelim. Benî beşer grubuna dahil olan her mahlûkun, kendine göre, zevk aldığı, onu iptilâ haline getirdiği bir köşe, mutlaka mevcuttur.

İşte şimdi biz, eskilerin bu hususiyetlerinden biraz bahsedeceğiz.

Devrin padişahından başlayalım:

Sultan Hamid, değme ustaları solda sıfır bırakacak derecede marangozmuş, hatta tavşanmış. —Marangozun ipincesine tav-şan denir—. Öyle gardroplar, büfeler, lavabolar yaparmış ki gören

Kâmil Paşa

kimse, beş parmağını ağzına sokar sokmaz, “harrrt!” diye ısıtırmış; artık o parmaktan sen medet um!

Lafı düştü mü, avuç siper edilerek ve dudaklar kulak deliğine yapıştırılarak, nişancılıktaki bî-nazirliği de fışlanıverirdi. Roverver ile “dan, dan, dan..” diye başladı mı ismini duvara yazıverirmiş, hem de tarz-ı divanîde.¹

Mansıb-ı sadaret rekortmeni, yani sadrazam koltuğuyla mazuliyet köşesi arasında mekik dokuyan Küçük Sait Paşa’nın fenn-i tıptaki behre-i kâmilini söyleye söyleye bitiremezlerdi. Devrinin Lokman hekimleri olan Zambakolar, Kanburoğulları, Horasancılar, onun yanında pes derlermiş.

Hasan Rahmi Paşa

Her türlü marazın ârazı, teşhisi, tedavisi zihninde; çeşit çeşit reçeteler, boy boy Avrupa müstahzaratı, bin bir ev ilacı hafızasında.

Gene sadaret görmüş geçirmişlerden Kâmil Paşa, kesret-i zürriyet evlât tarafı olmakla beraber *Taymis* [Times] gazetesinin ilk ve ezeli Türk karii imiş. Kapitan Paşa lakabıyla tanınmış olan Bozcadalı Hasan Paşa’nın taaddüd-i cariyeye mâil ve râgıp olduğu “İnallahe cemîlün yuhıbbül cemâl”² sırrına erdiği mervi idi.

¹ Tarz-ı divanî: Eskiden divan kaleminden çıkan yazı ve fermanlarda kullanılan hareketli bir yazı çeşidi,
“Allah güzeldir, güzeli sever.” (Hadis-i şerif)

Çerkes kızlarından mürekkep orkestrayı ilk kuran ve yerli hatunu, ilk defa olarak tiyatro “şanu”suna¹ çıkaran babayiğit, bilâ-şek ve bilâ-rakip, merkez kumandanı Sadeddin Paşa’dır.

Şimdi İstanbul evkaf müdüriyeti olan konağının bir salonuna, perdeli, dekorlu, kulisli bir tiyatro sahnesi kurdurmuş.

Miadı ne zamansa ki orası Allah’ın kendisinin bileceği iş; orkestra başlar, perde açılır; alaturka, alafranga, raks, dans gırla gidermiş.

Bugün “balet”² diye boğazı yırtılan ve teşkiline uğraşılan nesnenin dört direğini, bizde ilk çatan odur.

Evvelce, Çanakkale’deki filonun amiralı, bilâhire bahriye nâzırı olan Hasan Rami Paşa, memlekette ilk bisiklet-süvâr olan bir sporcu idi.

Kendi gözçeğizlerimle kaç kere gördüm. Çenesinde sivri sakalı, arkasında gıcır gıcır beyaz keten elbisesi... Çiftelhavuzlar’da, köşküne civar olan havalide bir giderdi ki 18 yaşındaki delikanlı onun yanında halt etmiş.

Serasker Rıza Paşa’nın, hamur işi düşkününü olduğu herkesçe malûmdur. Acaba demeye hiç hacet yok. Halep orada ise arşın burada; gövde, karın meydanda. Arkasında yaverler ve atlılar, Babıseraskeri’ye

Serasker Rıza Paşa

Tophane Müşiri Zeki Paşa

¹ Sahnenin o zamanki telaffuzu. [S.M.A.]

Balet (Fransızca ballet): Barok çağında İtalya’da doğmuş, Fransa ile Rusya’da gelişmiş, belli bir düzeni ve kuralı olan dans, dekor ve müzikten oluşan gösteri türü.

Hasan Paşa

gidip gelirken faytondaki hâline oturmak denmez, sırtını verip yaslanmak ıtlâk edilirdi. Bir küçük misal:

Senelerce, Balıkpazan'ndaki dükkânında, İstanbul'un en meşhur gözlemecisi geçinmiş olan adama dayıyor aylığı, herifi çekiyor tezgâhı başından, oturtuyor mutfağının bir köşesine...

Tophane-i âmire müşiri ve mekâtib-i askeriye nâzırı Zeki Paşa'nın merakı da garibin garibi.

Karşında kimi görse aşinalık ve selâmdan sonra hemen sormak:

"Kaç yaşındasınız? Hangi sene doğdunuz? Arabîyi anladık, rumîsi?.. Efrencîsi ne ediyor bakayım?"

Babam merhum ve başkaları da söylerlerdi. Ne zaman Paşa'nın müvacehesinde bulunsalar, mutlaka aynı suallere muhatap olurlarmış.

Meşhur Köse Raif Paşa, bıçkı ve dikiş hususunda bî-menenddi.¹

Halep'te valiliği zamanında, orada bulunmuştuk. Bir kaza kurbanı olan en küçük mahdumu, zavallı Suat'la arkadaşlık ettiğim için bizzat gördüm.

Paşa'nın başında, M. Anatol France'inki² gibi bir takke; önünde dikiş makinesi; yanında çekmecesini; makas, santimetre, terzi tebeşiri, toplu iğne desteleri, bıçkı patronları...³

¹ Bî-menend:Eşsiz, benzersiz.

Anatol France (1844-1924), Fransız yazar. Edebiyatın her türünde eserler veren yazar, 1921 yılında Nobel Edebiyat Ödülü almıştır.

Patron: Dikilecek bir şeydeki çeşitli parçaların şekline göre hazırlanmış olan ve bıçkı yapılırken kumaş, deri vb.nin üzerine konarak aynı şekilde biçilmesini sağlayan kâğıt ve bezlere verilen isim.

Boş zamanlarında, sıvırya yelek, ceket, pantolon diker. Pijama da dilimin ucuna geldi ama o mahud o zaman daha yoktu.

Ticaret ve nafia nâzırı Zihni Paşa sahra-yı Arabiyat ve şeriatta at oynatmaktan telezzüz eder bir zat-ı sûtûde-sıfattı. Hiç unutmam; on beş, on altı yaşlarında iken, iki arkadaşla beraber, Haydarpaşa şimendiferinde gidiyor, derslerden bahsediyorduk.

Bir köşede kulak misafiri olan paşa, iltifâtı müteakip bize bir kaide öğretti:

Türkîyü'l-asl olan kelimeler "tenvin" bünyesi kabul etmez. Binaenalâzalik,¹ "ayrıyeten" demek hatadır; "ayrıca" lafzı sevaptır.

Deli Fuat Paşa, kesre-i zürriyette, demin ismi geçen zata mütefevvik² olduktan maada boyuna ihdas-ı inşaat ve termimata³ mekullıydı.

Feneryolu'ndaki bahçesinden keser, testere sesi fasıla vermez; duvarcı, ırgat sayhası eksik olmazdı.

Selâmlığın agavat⁴ ve müstahdemîn daireleri yapılırken kasatlı havuzlar, havuzlar bitmeden Japon köşkü, Japon köşkünün sıra kancalı sakfı konar konmaz Çin köşkü...

Bunlar hîn-i inşâda kalıptan kalıba girer, yapılırken biçim değiştirerek kısmen yıkılır, yeni baştan kurulurdu; hepsi de nâ-tamam kalırdı.

Bir vakitler sadrazamlık etmiş olan askeriyeden Cevat Paşa, en kıdemli fotoğraf amatörüdür.

Çocukluğumda, Nişantaşı'nda bulunan konağındaki atölyesini gördüm. Hayal meyal gözümün önündedir. Beşiktaş'taki camlı köşke yakın bir daire. Beyaz, krem, gri, kat kat halkalı perdeler. Ben diyeyim on, siz deyiniz on beş fotoğraf makinesi. Yan tarafta, ağzına

¹ Binaenalâzalik: Bundan dolayı, bunun üzerine, bunun için.

Mütefevvik: Üstün gelen, teveffuk eden, üstün.

Termimat: Onarmalar, tamir etmeler.

Agavat: Ağalar, saray hizmetinde kullanılan harem ağaları.

kadar alât ve şişe dolu laboratuvar. Bütün duvarlarda kocaman kocaman agrandisman¹ fotoğraflar.

Bâb-ı seraskerîde, muhasebat reisi Sadeddin Paşa; devrinin en yakışıklı sakallısı ve izz ü vakâr, endam ve reftar enmuzeci idi. Zamanın en güzel “position”² mübdii odur.

Göztepe ile Erenköy arasındaki köşküne, gidip gelirken, eski Haydarpaşa İskelesi'nden şimendifere doğru yürümesi, bir atlet gibi vagona atlaması hâlâ gözümün önünde. Sanki, müşir üniforması giymiş, 25 yaşında delikanlı...

(*Akşam*, 16 Ağustos 1932, s. 8)

Eski Paşalar II

Eski Paşaların Bazı Merakları, Garip Tabiatları ve Hususiyetleri

“Döşeme tahtasından tavanına kadar her taraf saat... Bir defa saat başı vurdu mu...

İstanbul'da, sinemayı ilk seyreden bahtiyar kimdir biliyor musunuz? Karîn-i sâni³ Arap İzzet Paşa.

Kimden duyduysa duymuş yahut resmini nerede gördüyse görmüş. Ayıp değil a, merak bu.

Derhal Avrupa'ya sipariş etmiş ve konağına getirtmiş.

Koca kâşâne, filim parlaması yüzünden kül olup gitmişti.

¹ Agrandisman: Bir fotoğrafın büyütülmüş şekli.

Position: Durum, konum, görev, mevki.

Karîn-i sâni: İkinci mabeynci.

Anadolu müfettiş-i umumîsi Şakir Paşa o zamanki müşirlerin en münevverlerinden ve Avrupa görmüşlerinden sayılırdı. (Merkez rıhtım hanında, “Amasra Kömür Şirketi” hissedarlarından Nebil Bey biraderimizin pederidir).

Merhumun başlıca merakı konformuş. Anadolu vilayetlerini teftişe memur olduğundan seyyar bir hâlde. Erzurum derken Erzincan, Erzincan derken Sivas, oradan Van, Muş, Bitlis... Dört dönüyor.

Allah'ın in cin top oynayan topraklarına, mesela Çapakçur veya Adıyaman dağlarına, mükellef çadırlarını kurdurdu mu gel de seyret.

24 kişilik alafranga sofrası; markalı, gümmüş takımlar; kristal sürahiler; keten peçeteler ve örtüler. Aperatifler, ordövrler, gatolar.¹ Soğuk etler, mayonezli balıklar, dondurmalar; hepsi tamam, bir kuş sütü eksik.

Maliye nâzırı Reşat Paşa'nın saat koleksiyonu meşhurdur. Gözümler müşahede etmedim. Fakat yakın komşuları naklediyorlar. Bir odası var ki “Görmeyin!” diyorlar.

Döşeme tahtasından tavanına kadar saat. Masaların önü, konsolların mermeri, rafların üstü, çekmecelerin içi hep saat saat, saat...

Bir defa saat başı vurdu mu:

“Çın, çın, çın!.. Dan, dan, dan!.. Guguk, guguk, guguk!..”

Mabeynci Faik Bey... Lâhavle, neye duraladım? Ayıp mı? Bugün çoluk çocuk bile içtikten sonra ne saklayayım.

Sadrazamlık etmiş olan
Girit Kumandanı Cevat Paşa

¹ Gato: Pasta.

Anadolu Müfettişi

Müşir Şakir Paşa

Faik Bey, bade meraklısı idi. Rahmetli Sait Hikmet'le beraber, eniştesinin Kalamış'taki sünnet düğününe gitmiştik. Bahçenin bir canibini perdelerle ayırmışlar. İçeride, çalgı, çağana,¹ ahenk, raks ayuka çıkıyor.

Sait, yavaşçacık kulağıma eğildi. "İçeride Faik Bey var!" dedi.

Tâ-be-sabah² ve horoz feryat edinceye kadar, o bölmenin arkasına içki taşındı, durdu; gün ışıyınca da değin, çengillere şıkır şıkır paralar serpildi.

Mabeynci Ragıp Paşa, "paraşol"³ arabaya bayılmış.

Caddebostanı'ndaki köşkü yapılırken, güzergâhta ara sıra tesadüf ederdik. Merhum, paraşol denilen o Üsküdar arabasını nerede bulurdu da binerdi bilmem.

İçinde tek başına; teklifsiz teklüfsüz, debdebe ve tantanalar, geçip giderdi.

Sivas valisi Reşit Akif Paşa, meydan-ı sühan ve kelâmda bir kahraman, bahr-i inşa ve belâgatta bir mellâh-ı bî-aman⁴ gibiydi.

Şefiknâme⁵ ağzı kitabete meclûp. Büyük pedere yazdığı mektubu her nasılsa gözden geçirirken rana şapa oturduğumu, hatırlıyorum. Halbuki o zaman abd-i âciz, iyi kötü ebcedi sökmüş,

¹ Çağana: Türk mûsikisinde kullanılan eski bir çalgı.

² Tâ-be-sabah: Sabaha kadar.

Paraşol: Tek atla çekilen, üstü kapalı, yanları açık, dingilsiz asma araba.

Mellâh-ı bî-aman: Amansız kaptan.

Şefiknâme: Vakanüvis Şefik Mehmed Efendi'nin (v. 1715), 1115 (1703) Edirne Vak'ası'nı muğlak ve sanatlı bir dille tasvir ettiği eseri olup dokuz fasıl halinde düzenlenmiştir ve birçok yazma nüshası vardır. Anlaşılması güç olduğundan Şefiknâme'ye daha sonra şerhler yazılmıştır.

“nasare yansuru”yu su gibi bellemiş, *Tuhfe-i Vehbi*¹deki lügatleri dudu kuşu² gibi paralamaya başlamışken, “hık!..” dedim, durdum.

Serhafiye Ahmet Celâleddin Paşa, ri-vayete nazaran, İstanbul içre kadem-nihâde³ olan alafranga kâğıt oyunlarının en kıdemli râgıplarından imiş.

“Elindeki ve avucundaki, Karun mi-sali idi ama neylersin ki bu kâruzara dağlar dayanmaz!” denilip dururlurdu.

Levazım reisi Ahmet Afif Paşa’ya ge-lince, murad eder etmez tıpış tıpış Avrupa’yı boylayan yegâne kelli felli kimse olduğu, iki kere iki müsavi dört, mertebesindedir.

Her sene meşhur kaplıcalara gider, neler de neler getirmezmiş. Su şehirlerine, dünya zenginlerinin ve mirasyedilerinin doldukları malûm. Villalar, daireler donatarak en meşhur kokonalarla birkaç hafta vakit geçirdikten sonra memlekelerine dağıldılar mı madam-lar, bu eşyayı haraç mezat ederlermiş.

“Sevr” vazoları, “Goblen” halıları, “Obüson” kanapeleri; bil-mem kimlerin tabloları yok pahasına gidermiş.

Afif Paşa, bu nadide eşyaları hemen satın alıp denk yaptırır, İstanbul’a getirip konağını süslermiş.

Topçu Feriği Rıza Paşa

¹ Tuhfe-i Vehbi: Sümbülzâde Vehbi (v. 1809) tarafından 1197’de (1783) öğ-rencileri olan, Sadrazam Halil Hamîd Paşa’nın iki oğlu için kaleme alın-mış, değişik vezinlerde elli sekiz kıtadan oluşan Farsça-Türkçe bir sözlük-tür. Eser, önceki sözlüklerde bulunmayan Farsça kelime ve ifadelerle yer vermesi dolayısıyla çok tutulmuş, medreselerde ve rüşdiyelerde ders ki-tabı olarak okutulmuştur.

Dudu kuşu: Papağan.

Kadem-nihâde: Ayak basmış, gelmiş.

Topçu birinci ferîği Livanalı Rıza Paşa'nın dil persengi,¹ hacım! –yani benim Hacca giden, zatım–, başlıca itiyadı da, lakırdı anlatırken veya birini dinlerken, boyuna yanındakinin boş böğ-rünü² dürtmek.

Peder merhum, bir gün, Tophane dönüşü dereden tepeden derken, sözü Rıza Paşa'nın bu huyuna getirdi ve ceketini açıp boş böğ-rünü gösterdi; muştadan sağ tarafına kan oturmamış mı?

Şehremini Rıdvan Paşa, “Şevkinle, hayalinle olur neşe bedîdar” misilli şarkı güfteleri yapmakla melûf idiyse de Doktor Rasim Paşa'nın onu fersah fersah geçtiği muhakkaktı.

Astikzade Boğos, Karakaş, Hânende Ahmet Bey gibiler, ne zaman hulkumu³ temizleyip bir şarkıya koyulsalar derhal etraf-tan aksederdi:

“Bu da Doktor Rasim Paşa'nın şarkısı!”

Keçecizade İzzet Fuat Paşa'nın lisan-ı Fransevîdeki behresiyle nişancılıktaki melekesinin üstüne uyar yok.

Monoklünü⁴ takıp bir defa ağzını açtı mı, halis muhlis, su ka-tılmamış Fransız. O ne tabirler, ne teşbihler, ne argolar yarabbi!...

Hani bilmem nereliler, kaç yüz adım ilerideki bir duvar önünde, bıçağı dikip silahı boşaltırlar; sonra, ortasından ikiye ayrılan kur-şunu tartarlarmış da iki parça, birbirinen bir miskal farksız gelirmiş. “Bunu, yapsa yapsa İzzet Fuat Paşa yapabilir!” sözünü çok işittim.

Teshilat komisyonu reisi Arnavut Mustafa Paşa, güzide mu-siki meclûplarındandı. En yüksek ve ele geçmeyen sanatkârları din-lemek ona vergi idi.

¹ Dil persengi: Konuşurken yerli yersiz, sık sık tekrarlanan söz.

² Boş böğür: Vücudun iki yanında eğe ve kalça kemikleri arasında kalan kısım, böğür.

Hulkum: Boğaz.

Monokl: Kaş kemerinin altına sıkıştırılarak kullanılan tek gözlük camı.

Sabıkan muharrir, halen muallim Esat Mahmut Bey biraderimizin pederi Mahmut Paşa, seyir ve seyrân müdavimi; *Milliyet*'in eski idare müdürü Nail Bey kardeşimizin eb-i vâlâsı Neyyir Bey amcamız, mesirelerde bulunurken, kupa arabasından inip bir kolunu kapıya, bir ayağını da basamağa dayayarak, etrafa atf-ı lihâza-i dikkat¹ müptelâsı; topçu livası Üsküdarlı Ahmet Refik Paşa, envai menkibe-i kıssa ve hikâye-i müntahabeyi, zarif ve nâşenîde² şekilde nakletmekte, yed-i tûlâ sahibi³ idi.

Râkımü'l-hurûfun⁴ merhum pederi ise, yazın Teppebaşı, kışın Taksim bahçesine bayılır, ne eyyâm-ı bahâr ne de erbain dinlerdi.

Gene tekrar edelim: Ölmüşlere rahmet, kalanlara selâmet duası...

(*Akşam*, 18 Ağustos 1932, s. 7)

¹ Atf-ı lihâza-i dikkat: Dikkatli bir şekilde göz ucuyla bakış atma.

² Nâşenîde: Duyulmamış, işitilmemiş, daha önce benzeri görülmemiş. Yed-i tûlâ sahibi: Alanında çok geniş bilgi sâhibi olan, hüner ve sanatında mahâret sahibi kimse.

Râkımü'l-hurûf: Eskiden hattat ve yazarların "bu yazıyı yazan" anlamında kullandıkları söz.

Eski Zamparalar

Henüz plaj devrinden çok uzağız... Henüz dans salgını başlamamış... Henüz balo âlemleri yok.. Kadın, yaşmak, ferace, peçe, çarşaf içinde ve kafes arkasında...

İşte size bu otuz kırk yılın arkasından bir hayat penceresi açacağım ve o eski günlerin çapkınlarını göstereceğim...

Çeşit çeşit zampara vardı:

Mesire bülbülleri, Beyoğlu meraklıları, ev tavuğu düşkünleri, damatlara, gelinlere, torunlara karıştıkları halde gününü gün eden saçlı sakallılar...

Mesire bülbülleri, Tanrı'nın her cuması ve pazarı, oralardaki güllerin etrafına üşüşürlerdi. Kim dut yemiş gibi dili tutuk, yalnız kafa ve kanat oynatışlarla, yani işaretlerle çırpınır durur, kimi de şakır şakır şakrayıp dem çekişlerle çeneleri işletir, işletirdi.

İşaretlerin haddi hesabı yok, hepsinde de ayrı ayrı mânâlar:

Bıyık altından gülüş, tek gözü kırpış: Aşinalık alâmeti...

Apaşıkâr gülmek, dilini dudağının kenarcığından çıkarmak: Daha senli benlilik...

Çift göz kırpmak: Peki evet!..

Hafifçe baş eğmek, fesi kaldırıp oturtma: Selâm...

Gözlerini süzmek: Tutkunum!..

Yalanmak: Bal mısın?..

Bıyık burmak: Tam benim harcımsın!..

İç çekmek: Seviyorum!..

Kaş çatmak: Darıldım!..

Dudaklarını bükmek: Kafa tutmana sebep?..

Omuz silmek: Âlemden bana ne?..

Öksürmek: Gören var!..

Parmak oynatmak: Paralıyım!..

Parmakları çıtlatmak, elinde bastonu çevirmek; bir ayağını titretmek: Sabrım tükendi!..

Kibrit çakmak: Böyle yanıyorum!..

Bu işaretlerin daha koyuları da var:

Bir parmağını şakağına koyup gözlerini belerte¹ belerte, ayaklarını mı gösteriyor? “Aklımda biricik şey varsa o da sensin!” demek istiyor...

Avucunu alnına yapıştırıp kirpiklerini mi kavuşturuyor? “Seni düşünüyorum!”...

Üst dişleri alt dudağında, ısırp süzüm süzüm mü süzülüyor? Tâkatım kalmadı, bittim!”...

Fesin altından taşan yan zülüflerini düzeltirse: “Teşekkür ederim cicim!”...

Mendili gözlerine tutarsa: “Zarı zarı ağlıyorum!”...

Ceketinin göğsünü kavuşturursa: “Ah seni bir sarsam!”...

Şarkadak² düğmelerini çözerse: “Yanıyorum, tutuşuyorum!”...

Mendili burnuna tutup gözlerini bayıltı bayıltı içini çekerse: “Senin misk ve amber kokunu kokluyorum!”...

¹ Belertmek: Gözünü, akı iyice belirecek bir biçimde açmak.
Şarkadak: Şark diye sert bir ses çıkarak.

Zırt pırt ceplerden çıkarılan ipek mendillerin renkleri de dukuşu kadar dilli:

Al: Beni sinene al!..

Pembe: Gönlüm var sende!..

Mavi: Halin kibarvari!..

Mor: İçim kor!..

Beyaz: Sensiz geceler ayaz!..

Sarı: Nerede kocakarı?..

Şakır şakır şakrayanlar içinde de ne cevahirler:

“Hişt hişt, yaktınız yıktınız!” Evkaf mümeyyizlerinden Göz-tepeli bir sakallının dil persengiydi.

“Beni yaktın kavurdun, dumanımı savurdun!” Tahta sakal,¹ sahtevakar² bir paşanın baş iltifatıydı.

“Amanın yer melâikeleri, bana limon yetiştirin!” Ey eski eczacı yüzbaşı, kulakların çınlasın!

“Vaşş, bir kundak daha, itfaiye yetişin imdadıma!” “O posbı-yıklı tersaneli, öldü mü kaldı mı bilmem!

“Ökse yahu, gönlüm yapıştı gitti!” Kâh sarıkla, kâh fesle gezen göbekli molların nakaratı!

Ariflik, zariflik davasında olanların dillerinde de şarkılar, beyitler, mısralar:

Bir güzel ağızlıya rastlandı mı:

Bir nigah et ne olur halime ey goncadehen!

¹ Tahta sakal: Enli ve yassı sakal.

Sahtevakar: Yapmacık tavırlı, sahte davranışlı, kendini satmaya, vakarlı görünmeye çalışan.

Bir beyaz şemsiyeli karşısına çıkıverdi mi:

Yandım ateşlere ey meh, seni gördüm görelî
Ah ne baygın bakışın var, a beyaz şemsiyeli

Süzgün bir gözlü geçerken:

Nigâh-ı mestine canlar dayanmaz
Uyanmaz uykudan canan uyanmaz

Kâfir kaş çatarak surat asarken:

Tahammül mülkünü yıktın, Hülâgû Han mısın kâfir?

Haddi, hududu aşanlar da yok değil. Arabadaki, sandaldaki feracelilerin, çarşafıların, maşlahlıların kucaklarına çiçek, kalıp sigarası, fıstık, fındık, sakız leblebisi atanlar; göğüslerine lavantalar sıkırlar; şemsiyelerinin içine kokulu, çiçekli nameler fırlatanlar...

Apiko¹ zamparanın kıyafeti de klasikti:

Sol kaşın üstünde, kalıptan yeni çıkmış fes... Saçlar biryantınli. Gözde mavi gözlük, yüzde sinekkaydı tıraş, bol pudra, kozmetikli vav bıyıklar. Boyunda kuyu çemberi yakalık, yanar döner boyunbağı. Sırtta kolalı gömlek, en yeni elbise. Ayaklarda kanarya sarısı, gıcır gıcır iskarpinler... Tepeden tırnağa Lüben, Esbuke, Opoponaks, Milflör kokuları. Ceplerde kalıp sigarası dolu gümüş tabaka, yuvarlak ayna, kemik tarak, lavanta şişesi, pembe zarf kâğıt paketi, fıstık, fındık, sakız leblebisi. Elde başı altın kaplama baston.

Zampara, civcivli seyir yerlerinde, Beyoğlu Cadde-i Kebiri'nde, Direklerarası'nda, Kalpakçılar Başı'nda gezer tozar; araba ile, kayıkla, yürüyerek piyasa eder,² işaretler savurur, harfler atardı.³

Çoğununki akıntıya kürek çekmekti. Ben sana hayran, sen cama tırman hesabı!

¹ Apiko: Şık, düzgün kıyâfetli, derli toplu.

Piyasa etmek: Gezinmek, dolaşmak.

Harf atmak: Söz atmak, laf atmak, sözle satmak.

Karşiki fingirtöz,¹ bakmasına bakar; tebessüm etmesine eder; güler, kırıtır. Hattâ ekseriya o da göz kırpar, baş eğer, mendil sallar amma, o kadar... Meramı fındıkçılık;² arkası, avucunu yala!..

Kolaycacık yola gelenler, gizliden gizliye aksata³ yapan tek tük ev tavuklarıyla mahut koltuklardaki zanaat ehilleriydi.

Bunlar da damgalı gibiydi. Sesini çıkarıp çatlak çatlak, hızlı hızlı mı konuşuyor, yapayalnız mı, yanında tek çocuk mu var veya-hut kazan kulpu⁴ rastıklı⁵ bir kocakarı mı bulunuyor, anla ki yüzde doksan dokuz onlardan!

Etrafi kalabalıksa, kocakarı rastıksız ve nemrut suratlıysa hiç yanaşma. Acuzede papara hazır:

Avaz avaz yaygaralar, küfürler; şemsiye, değnek kaldırmalar; kafaya, surata yapıştırmalar...

Çam devirenler de çok olurdu. Meselâ yosma şemsiyesini açmış, türlü yapmacıklarla, bıldırcın gibi seke seke giderken, seninkisi peşine düşmüş.

“İltifatınıza mazhar olamazsak bari bir tekdirinize⁶ nail olalım!”

Yanlış kapıya baş vurduysa:

“Affedersiniz, sizi bir akrabama benzettim!”

Kız kardeşine, üvey anasına, hattâ karısına takılarak, büsbütün şapa oturanlar da eksik değildi!

¹ Fingirtöz: Oynak, fingerdek.

Fındıkçılık: Cilveli ve oynak olma durumu.

Aksata: Alışveriş.

Kazan kulpu: Çok rastıklı kara kaş için söylenir.

Rastık: Antimon tozundan yapılan, hanımların kaşlarını veya saçlarını boyamak için kullandıkları siyah boya.

Tekdir: Azarlama, paylama.

Fenerbahçe, Kâğıthane, ramazanda Direklerarası piyasacıları içinde, kalburun üstüne gelenlerin kendilerine mahsus, kıl kadar değişmez jestleri vardı. Hasna müstesna¹ bir dilber görünce hemen onu takıniverirlerdi.

Göğüs pıtrak gibi nişanlı, arşidük kılıklı müşirde, arabacısına kumanda hazır:

“Gustave, en avant!... Cocher à l'arrière!”²

Genç irisi, tombul paşazadenin baş marifeti, faytonunun içinde baston yutmuş gibi dimdik, ıkınır gibi morarak, oturmak. Bir güzeli görünce hindi gibi kabarmak!

Hariciye erkânından, ufak tefek, seyrek sakallının ağzı mütemadiyen kulaklarında. Sanki gıdıklıyorlar. Katılacak da haberi yok!..

Dahiliyede memuriyeti ve Horhor'da konağı olan akbıyıklı, delikanlı çehreli kırantaya, kupasının³ içi dar gelir. Aşağı atlayıp kapıya dirseğini dayar, resim çıkartır gibi poz alır.

Eski Arabistan valilerinden birinin erkân-ı harp küçük oğlunda, hemen boynunu bir omuzuna eğme, gözlerini süzme. Sağında oturan hümkâr yâveri ağabeysinde, arabaya el açan dilenciği göstererek, hikmet savurma: “Şu çingeneler ne bahtiyardılar!”...

Baş tacı musahibin oğlu, yastık bıyıklı,⁴ bir kanş göğüslü, kaddi bükük⁵ mabeyncide haydi el redingot cebine. Elmaslı altın tabakadan ekstra ekstra sigarayı çıkarır çıkarmaz, bilek kalınlığında ve karış boyundaki kehribar ağızlığa takma.

Vükelâdan birinin tıknaz, mahcup, halisüddem⁶ at meraklısı mahdumunda iki dudak büzük. Islığı ya çaldı, ya çalacak...

¹ Hasna müstesna: Çok güzel, benzeri az bulunan kadın.

“Gustave, ileri! Arabacı, geriye!”

Kupa: Dört tekerlekli, kapalı, oturacak yeri arkada olan, genellikle iki kişilik atlı araba.

Yastık bıyık: Sakalla birleşen çok geniş bıyık.

Kaddi bükük: Beli bükük.

Halisüddem: Saf kan, kanına başka kan karışmamış.

Nahif, saz benizli, aynagöz¹ operatörün hali ömrün ömrü. Bir-den dinleyecek boruyu kalbinin üstüne yapıştırıp “Kulağını koy? Çarpıntımı gör!” diye, geçen güzele bir göz işareti!

Bahçe kapısındaki büyük mağaza sahiplerinden biri ki genç, esmer, yakışıklı, saçlı; durmadan dudakları oynar. Kendi rivayetine bakılırsa, minyon, sempatik kafadarıyla çarşafının, yeldirmelerin modaya uygun olup olmadığını kritik ederlermiş!

Beyoğlu meraklıları: “Eski ahbaplardan filancanın sünnet düğününe davetliyim!”, “Nâzır paşa bu gece dairede geceleyecek, ayrılammam!”, “Büyük validenin gidişatı pek fena, akşamalık sabahlık!” gibi bahanelerle karşıyı boylayıp keyfini eder; **ev tavuğu düşkünleri**, kendini belli etmeden, mahallece edepli ve kâmil bir adamcağız tanılarak, zevkini sürer; **damatlara, gelinlere, torunlara karışmış olan saçlı sakallı kodamanlar** da, emektar kâhya, eski çırak, candan bendegân evlerine oturttukları bir içim su odalıklarıyla, gel keyfim gel yaşarlardı!

(*Aydabir*, Sayı 2, 1 Teşrinievvel 1935, s. 45-47, 74)

¹ Aynagöz: Uyanık, cingöz.

Eski Tipler: Kerime Hanfendiler

“Rical-i Devlet-i Aliye’den” devletlû, atufetlû, hiç değilse saadetlû payeli paşaların ve beylerin kızlarıydı. Nevi nevidiler ve “Anasın gör, kızın al!” fehvasınca annelerine göre değişirler ve birbirlerinden bambaşkalaşırlardı.

Birinci Tipler

Kenar mahallelerin hakkuran kafeslerinden ¹ yetişip hanfendi-liğe çıkmış hatunların kızları hemen hemen şu şekilde idi:

Boyluca ve “vücuhatlıca” bir gövde, fakat kundakta iken tıkıştırılan ara bezinden ² ötürü eğri bacaklar. İnek yalamış baş, arkada iki örgü saç, kaşlarda rastık, serçe parmaklarda kına.

İstanbul’un “enflüanza” ³ salgınlarında, herkes yatak döşek se-rilir. Maşallah onlar “öhö!” bile demez. Konakta üç kurnalı hamam varken, “berdelacûz” un ⁴ karında, yağışında bile boyuna sokak ha-mamına taşınırlar; akşam ezanlarına kadar derilerini yüzerler, 41 sabunu tamamlamadan çıkmazlar.

¹ Hakuran kafesi: Orası burası açık, her yerinden hava giren harap yer. Halk dilinde “hakkuran” şeklindedir.

Ara bez: Çocuk kundağı içine konan bez.

Enflüanza: Nezle, ateş, kınıklık, vücutta yaygın ağrılar, baş, bel ve diz ağ-rıları meydana getiren bulaşıcı hastalık, paçavra hastalığı, grip.

Berdelacûz: Kış mevsiminin sonlarında görülen şiddetli soğuklar için kullanılan bir tabir.

Ortalık mı süpürülecek? Tahta mı silinecek? Çamaşır mı yıkanacak?.. Hemen başları bağlarlar; etekleri bele dolarlar; kolları, paçaları sıvayıp halayıkların arasına katılırlar.

Misafir gelip de yanına çıktılar mı, dillerinde persenk:¹

“Efendicağızıma söyleyim!”; “Ondan sonracığıma efem!”; “Lafınızı balnan kestim!”...

Tazelere: “Kardeşçğim!”, yaşlılara: “Hanım teyzeciğim!” hitabı...

Paytak paytak odaya girip çıkarlarken, ağızlarında mutlaka nağmeli bir mırıltı:

“Sol lâ lâ lâ si lâ si...”; “re sol sol sol fa..” yani uşşak veya rast peşrevi. Zira mutlaka ûd çalarlar.

Harekesiz yazıyı sökmemişlerdir. Tiyatrocu Abdi'ye, Kel Hasan'a bayılırlar. Aralarında gizli bir şey olursa kuş dili konuşurlar, lâdes tutuşurlar.

İkinci Tipler

Orta halli bir aile içinde, konak yavrusu bir evde büyümüş hatuneden doğma kerime hanfendinin şekli de şu:

Balmumu sarısı beniz, akçıl dudaklar, çürük dişler, cılız bir vücut... Sırtta vatkalı pamuk bir fildekos,² bir yün fanila, kollu ve kolsuz iki zıbın, tüylü pazen ve şayak.³ İki eteklik, lastikotin⁴ entari ve kastor⁵ hırka.

¹ Persenk: Konuyla ilgisi olsun olmasın konuşurken tekrarlanması âdet hâline getirilmiş söz.

Feildekos: Çok sağlam ve ince bir pamuk ipliği çeşidi; bu iplikten dokunmuş olan.

Şayak: İplikleri verev dokunmuş, dayanıklı, sıcak tutan, özellikle esnaf ve köylü pantolon ve ceket yapılan, çuhaya göre daha kaba yünlü kumaş.

Lastikotin: Çok sık dokunmuş makbul bir yünlü kumaş; bu kumaştan yapılmış.

Kastor: Kunduz kürkü.

Hep horozlar gagalamış haldedirler. Raftan sünger düşse nâmizaçlaşırlar.¹ Nevazilleri² hiç savulmaz. Mütemediyen öksürürler, aksırırlar, tıksınırlar. Daima dilleri paslı, mideleri boğuktur. Gelsin cezve cezve limon kabuğuyla kaynamış nane menkuu.³

Bu mide ile her yemekte, önlerinde üç köşe şişeli “Hog” balıkyığı veya “Kinalaroş”.

Hasan Mellah, Monte Kristo, Sevda Faciaları gibi romanlar ellerinden düşmez. Asmalımescit'teki Madam Filomeni'nin kapılandırdığı yerli Katolik ve Yahudi matmazeller konağın kapısını aşındırmıştır: Fransızca üç kelime öğretmeden!

Fakat Ernest Komendinger'in⁴ kaynanası Madam Pons'tan, Tatavla Kambur Megakya'dan piyano meşk etmişlerdir. “Tarara bum tara”, “Bir bakirenin duası”, gibi havaları, laterna temposuyla galdır guldur çalarlar. Her cuma ve pazar, Kuşdili'nde Manakyan'ın tiyatrosuna devam ederler.

Nane molla, şımarık ve cicimdirler. Ekseriya da dilli, dil-âzar⁵ ve celâlli olurlar.

Kocaları damat beyler: “Validenin kum sancısı nüksetmiş!.. Pederin mesane zoru şiddetlenmiş!” yalanlarını kıvrarak her gece “Konkordiya”da, “Kristal”de fınk atar.

Üçüncü Tipler

Frenk Ali Paşa, İngiliz Hasan Paşa, Macar Ömer Bey gibilerin kızlarından dünyaya gelme, Çerkes odalıktan veya cariyeden olma,

¹ Nâmizaç: Sağlığı pek yerinde olmayan kimse, keyifsiz, hasta halli.
Nevazil: Nezle.

Menku': Suda kaynatılmış, haşlanmış. Haşlanmış bir bitkiden elde edilen su.

Ernest Comendinger: 1900'lerin başında II. Abdülmecid zamanında dönemin İstanbul'undaki ünlü müzik mağazası.

Dil-âzar: Kalp kırıcı, gönül incitici.

Arnavutluk'ta, Bosna'da mutasarrıf, Girit'te mektupçu, Sakız'da defterdaren alınmış tazelerden doğma kerime hanfendiler...

Bu çeşitler mutlaka göğüslü ve kalçalı, iri kemikli, sırık boylu, lâakal¹ 40 numara ayaklıdır. Hepsi taşıp taşıp dökülür. Yaz, kış tenlerinde bir kaş korse, üstünde ipincecik bir bluz ve etek.

Şıklıkları ve alafrangalıkları son derecede, gurur ve azametleri de son tetiktedir. Terzi Efjeni'nin, Spigel'in, Kalivrusi'nin dükkânlarına mekik dokurlar. Kitapçı "Vays"dan, "Otto Kayl [Keil]"dan çıkmazlar. Tatlı su Frenklerine hâkipaydırlar. Mağazalardaki Rumyoz ve Yahudi satıcılara bile "Monşer! Maşer!" diye tapınırlar. Halbuki başkalarına öyle bir surat asma, öyle bir terslik ve nobranlık ki..

Türkçeleri çetrefilcedir. Mutlaka "rı"ları "gayın"a benzetirler veya yutarlar. Türkçe bir satırı okurken başını, gözünü yararlar... Yazmayı artık var kıyas et. Gelgelelim bülbül gibi Fransızca, İngilizce, Almanca, hatta Rumca konuşurlar.

Sokakta, evde ellerinde C. Levy'nin, Fasquelle'in, sarı kaplı, üç buçuk franklık romanları; *Lectures Pour Tous*, *Les Annales*, *Femina* mecmuaları.

Ağızlarında hep seçme morsolar: Düşünceli demlerinde "Mignon"² operasının "Connaist-tu le Pays"ı... Şen zamanlarında "Cloches de Corneville"ın³ "Dans mes Voyages"i; Strauss'un "Radetzky" marşı...

Onların da dil persenkleri var: Annelerine: "Mimi!..", paşa babalarına: "Bibi!..", harem ağası Dilâver Ağ'a: "Dila!..", Arap Menekeş Bacı'ya: "Mina!.."

¹ Lâakal: En azından, asgarî.

Mignon: Ambroise Thomas'ın üç perdelik bir 1866 tarihli opera-komik eseri.

Cloches de Corneville: Louis Clairville ve Charles Gabet tarafından bir libretto için bestelenen üç perdelik bir opera-komiktir.

Hepsi de, o devrin: “Evde kalmış kız kurusu olmuş” dediği yaşta köşeye oturur. Düğünlerine dolan seyirci kadınlardaki fiskoslar:

“Yaradana kurban olayım, tıpkı kadana!..¹

“Hafazanallah, ne atlı ases² şey. Tıpkı Hırvat bahçıvan!..”

Kocaları bir deri ve kemik, kaburgası çıkmış, gözlerinin altı halka halka morarmış, teneşire tek borcu kalmış, talimli maymun gibi delikanlılardır.

(*Akbaba*, Sayı 110, 15 Şubat 1936, s. 15-16)

¹ Kadana: İri bir cins at.

² Atlı ases: Durmadan gezip dolaşan, çok becerikli, işgüzar, mahalle karısı tipinde kadın.

Eski Enstitütrisler

Şimdi vakti hali yerindekilerde kaloriferli apartman, kübik villa, hususî otomobil, 12 lambalı radyo, buzdolabı, erkek aşçı bulunması gibi o vakitlerde de kışlık konak, yazlık köşk, konak arabası, uzun silindirli fonograf,¹ çarklı dondurma kutusu, harem ağası, bir de enstitütris vardı ve saydıklarım varlıklılığın icabatındandı.

Ben bugün enstitütrislerden bahsedeceğim:

Üç nevidirler:

1. Konak yavrusu sahibi, şımarık kızları: “İllâki Fransızca öğreneceğim, akranlarımdan geri kalmayacağım” diye tutturmuş, gözleri paşazade damatta, gidişatları tamamıyla alaturka olan orta hallilerin harcı matmazeller.

Bunlar Fransızcası berbat, aksanı feci, Balatlı, Hasköylü Yahudiler; Tatavlalı, Papasköprülü Rumlardı ki rejinin Cibali fabrikasından, Tünelbaşı’nın şapkacı çıraklığından ıskarta, sıyrık, arsız şeylerdi.

2. Kızları alafrangalık budalası, kendileri aynagöz, hanımları ağzı var dili yok olanların rağbet ettikleri enstitütrisler.

Bunlar da mal mı mal. Süs, eda, azamet. Hepsi de doğma büyüme Beyoğlulu, halis tatlı su Frengi. Tarlabası’nın Karnavula, Çukur sokaklarının İtalyan kırması rumyozları; Pangaltı’nın, Feridiye’nin Ermeni katolikleri; Kuledibi’nin, Büyük Hendek’in Avusturya ve Leh Yahudileri.

¹ Fonograf: Önceden kaydedilen sesleri istendiği zaman tekrarlayan âlet, gramofonun ilk şekli.

Sor:

“Nerelisin?.. Ne millettensin matmazel?”

Evvela acaip acaip bakıp:

“Plait-il?” den ¹ sonra dudak büke büke:

“Ben Türkçe bilmez!”

Fransızca halleşecek biri çıktı mı, ona:

“Fransızım, Lyonluyum.”

Aynı suale, öbürü:

“Belçikalıyım, Brükselli yani ‘Bruxelles’liyim...”

Daha öbürü, gaga diliyle:

“Az Türkçe biliyoğ!” Ve duramayarak: “Ben?.. Ben Viyanalı amma asıl Alman protestan...”

Halbuki topu da mantar. ² Alayı da Türkçeyi mis gibi bilirdi.

Bu ikinci kısma ayırdıklarım, iki iki buçuk liradan aşağı gelmezlerdi. Başka şartları şurtları da çok:

Kendilerine hususî oda; içinde karyola; yatağın üstüne yazsa pike örtü, kışsa yün battaniye; gardrop; komodin ve derununa desturun ³ lazımlık; havlu sırgı; gece kandili; paskalyalarda, yortularda ve 15 günde bir işin; sabahları dejönelik süt, marmelat, tereyağı, alakok ⁴ yumurta, francala... Ve en mühimi “tık tık” kapısına vurulmadan, o: “Entrez!” ⁵ demeden odasına girilmeyecek.

Gelir gelmez, baş sedirde ayak ayak üstüne atıp, ellerindeki cıllığı çıkmış romanı mütalaa...

Hanımninelerde, dadılarda, bacılarda fısıltı:

¹ “Affedersiniz?”, “Buyur?”, “Affınıza sığınırım!”

Mantar: Uydurulmuş söz, yalan.

Desturun: Halk arasında pis veya ayıp bir şeyden bahsedilirken “affedersiniz” anlamında kullanılır.

Alakok: Rafadan yumurta.

“Girin!”

“Kan handiyese salapurya¹ iskarpinlerini burnumuza sokacak...”

“Kademsiz ayağı evimize bastığı dakikadan beri yarım baş ağrım tuttu, soluğum darlaştı.”

“Helâya nalınsız grip ortalığı dört dönmezse yüzüme tükürün...”

Kokana burnundan da kıl aldırmayanlardan. Mesela ihtiyar kalfacık: “Matild, Süzan, Jilbert” fılardan biriyle, adıyla çağırılmış. Öfke mi öfke:

“Niçin matmazel demiyor? ‘Amende honorable’² versin bana...”

Büyük hanım söz arasına: “Her gün papaz pilav yemez” mi demiş, dinine hakaretten tutturup, derhal partial,³ küçük bavulunu bile doldurmayan eşyalarını toplamaya ve gitmeye kalkışmalar ve etraftakileri:

“Sen onun kusuruna bakma, bunağın biri işte!..” diye yalvartmalar...

Küçük hanımlarla çabucacık kaynaşır, canciğer olurlardı. Odalara çekilip burun buruna saatlerce konuşma ve kahkahalarının sesleri. İkinci yaklaşırken ayna karşısında tuvalet tuvalet; ardından; “Kitap alacağız!” diye Beyoğlu’na vurup, Doğruyol’da, Bonmarşe’de, Pazar Alman’da, peşlerinde şık beyler, akşam ezanına kadar piyasa.

Bu sözüm yabana enstitütrislerin asıl mütehasıs oldukları ders flört, kur ve mabadi ile gizli gizli, türlü türlü meyanecilikti.⁴ Nice tazelerin kabak çiçeği gibi açılmasına, ele avuca sığmamasına ve âkibet felâketine sebep olduktan başka evin delikanlı oğullarını, damatlarını, hatta saçlı sakallı beyini, paşasını baştan çıkarıp ocaklara incir dikmişlerdir.

Saydığım iki nevin başlıca kaynaştığı ve tedarik edildiği mahaller iki adetti: Asmalımescid’deki Madam Filomeni’nin evi; Şişhane

¹ Salapurya: Ayağa büyük gelen kaba, hantal ayakkabılar için kullanılır. “Özür dileme”

Partial: Çok kullanılmaktan yıpranmış, eski püskü.

Meyaneci: Fuhuş ilişkilerinde aracılık yapan kimse.

Karakolu'ndan Azapkapısı'na inen Meyyit Yokuşu'ndaki "International Müstahdemîn İdarehanesi".

(O vakitler Karolinalar, Madam Edithler daha ortada yok.)

Üçüncü nev'e ayırdığım enstitütrisler hakikî Avrupalı, göklere çıkarıldığı kadar tahsilli olmasalar bile konuşukları ana dilleri ve aksanları düzgün; fakat kart, gayetle gudubet kadınlardı.

Bu çeşitleri peyleyebilmek değme kişilerin kârı değildi. Kalandorlar arasında bile pek azına müyesserdi. Zira ayda 10, 15 sarı lira gözden çıkarılacak. Madamango'nun odası, levazımatı çok itinalı olacak. Bilhassa onun hizmetine dilinden anlar Hıristiyan hizmetçi konacak.

Mesela küçük beyi veya küçük hanımı terbiye için odaya kitlemiş; kapı kapamaca mesireye gidilirken, o: "Hayır, müsaade etmem" dedi mi: "Bu seferlik affet" bile denilmeyecek.

Şimdi çocukluğumda bize gelenlere geçeceğim:

Günün birinde, yukarıda söylediğim Filomeni'nin idarehanesinden zürafa gibi boylu ve uzun boyunlu, 45, 50'lik, Avusturyalı bir madam çıkageldi. Adı da Elizabet.

Ben o zamanlar 11, 12 yaşlarındayım ve iyice hatırımda. Adımını attığı saniye çenesi sanki iplikçi karının makarası:

Beş altı yıl evvel gittiği Şikago sergisine dair tafsilat tafsilat. Yolda fırtınaya tutulup gemi batacağı ve cankurtaran simitlerine sarıldıkları sırada yetişen vapura aktarma edişleri. Güç belâ Amerika'ya varışları. İlk Türk olarak, serginin Türkiye komiseri Hakkı Bey'e¹ prezante edilişi.² Son ekselansın fevkalâde memnun kalarak buna bizzat sergiyi gezdirishi... ilh...

¹ Meşrutiyet devrinin "adl ü ihsan" politikacısı Sadrazam Hakkı Paşa. [S.M.A.]

Prezante etmek: Tanıtmak, tanıştırmak, takdim etmek.

Kurşunla vurulmuş gibi, birden bire kıvranmaya başlamaz mı? Oğuna oğuna, inleye inleye, pencereden yakınımızdaki Bozdoğan Kemerî'ni gösteriyor:

“Rutubet yapıyor, romatizma sancılarım tuttu...”

Kapı komşumuz Doktor Fethi Bey'e¹ haber saldı. Geldi, salisilat² kaşelerini,³ kâfurlu ruhları verdi. Ona mısın dememiş. Bütün gece kıvranmış.

Madam için ev değiştirecek yahut Bozdoğan Kemerî'ni yıktırarak değiliz a. Ertesi sabah dehleyiverdiler.

Bir müddet sonra hayli genç bir Alman froylayn⁴ buyurdu. Yüzünde pudrası, allığı yok; kıyafeti sade ve temiz; ağırbaşlı ve hali fingirnozvarî değil. İsmi Ida.

Bu da hep düşüncede, arpacı kumrusu.

“Nen var matmazel?” diye soruldu.

Cevabı:

“Ben çok aristokratım. Babam barond, Viyana'da İmparator Fransuva Jozef'in yâveriydi. Kumarda servetini kaybedince ansızın öldü ve hep perişan olduk. O günlerimizi hatırlıyorum.”

Yemeğe oturuldu. Allah ne verdiyse getiriliyor, sahanlar gelip gidiyor. Froylayn yemez oğlu yemez. Hazımsızlık varmış. Doktor Mülük perhiz tavsiye etmiş...

¹ Sonraları Bakırköyü'ne yerleşen, erken vefat eden, asıl ihtisası operatör-lük olan muhterem bir zattı. [S.M.A.]

Salisilat: Salisilik asit; Salisin veya fenolden beyaz kristaller hâlinde elde edilen, besin maddelerinin muhafazasına yarayan, antiseptik özelliğe sâhip, tuzları romatizma tedavisinde, ateş düşürücü ve ağrı kesici olarak kullanılan asit.

Kaşe: İçine toz hâlindeki ilâçlar konulup yutulmuş nişastadan mâmul kap-çık, güllâç.

Fräulein: Genç bayan, küçük hanım, evlenmemiş kadın.

Zeytinyağlı pırasa ortaya konunca, kıtıktan çıkmış gibi tuka basa gövdeye atmaya başlamasın mı?

Halis Avusturya Yahudisi imiş meğerse. Hahamın kestiği etten gayrisini, sadeyağlı yemeği yiyemez tabîi. Çabucaklık çekti fertiği.

Babası da kimmiş biliyor musunuz? Galata Beyoğlu birahanelerinde esans, ayna, tarak, ağızlık satanlardan; gizli gizli de çıplak kadın fotoğrafları uzatanlardan biri.

Gene o seneler, evimize bir acuze düştü: İsviçreli Madam Blanş.

Sırtında kambur, ufacak tefecik, kendi rivayetine bakılırsa 40, 41 yaşında. Halbuki 65, 75'inde olduğu muhakkak. Kırım Muharebesi esnasında İstanbul'a geldiğini ve o zamanlar pek dilber bir matmazel olduğunu ağzından kaçırdı.

Buranın büyük tüccarlarından bir İranlı aileyle "Acem toprağına" gidişini, yolda tahtaravandan düşüp bu hale gelişini anlatırdı.

Kambur zambur, kukla kadarsa da gayet şen, şakacı, civanlar kadar genç ruhlu, şaşılacak derece çevik ve çalmadan oynayanlardandı.

"Sur le pont d'Avignon", "Hanneton vole vole", "Le petit garçon", "Tout le monde est malheureux" gibi Fransızca türküler söyler, bir bacağına havalaya havalaya "cancan" oynar, herkesi yakalayıp yakalayıp polkaya¹ kalkar, dadılar, bacılar rahatsızlandı mı ensesine çökerdi:

"Sana bir lavman,² sonra lapacık yapacağım!"

Rabıtalı bir erkek misafiri gelince de derhal odasına koşup, pudrayı, allığı, lavantayı sürüp: "Bonjur mon bey"³ diye gözlerini süze süze sohbet...

(*Akşam*, 11 Haziran 1941, s. 4)

¹ Polka: On dokuzuncu yüzyıl ortalarında bütün Avrupa'ya yayılan bir Polonya dansı.

Lavman: Kalın bağırsağı, anüsten bir âletle su fişkırtmak sûretiyle yıkama. "Günaydın beyim"

Temizlik Meraklısı

Ahbablardan Ş. Bey 40, 45'likti. Tanışıklık babam dolayısıyla. Çocukken aynı mahallede, Davutpaşa'da otururlarmış; Davutpaşa Rüşdiyesi'ne giderlermiş. Sonra babam askerî mektebe girmiş. O da bir müddet cami derslerine devamdan ve Serasker Kapısı'na kâtip yetiştiren "Menşe-i Küttap"da okuduktan sonra kaleme çırağ edilmiş.¹

Evli, torun sahibi, ailesine düşkün, sofı, kâmil, melek gibi bir adamdı.

Bizim semtte otururdu. Hemen her perşembe akşamı, yani cuma gecesi yatsıdan sonra gelir, babamla karşı karşıya geçer, din, tasavvuf bahislerinden açıp söyler durur, babam dinlerken bizler odadan kaçardık. Başka misafir varsa esneye esneye uyuklardı.

Bazen babamın muzipliği tutar, Fransız dilberlerinin fotoğrafçısı meşhur Reutlinger'in Paris'te neşrettiği "Güzel Aktrislerimiz" başlıklı albümü eline dayar, zat-ı şerif de o anda pişmiş kelleye dönerdi.

Zira son derece zendostmizaç.² Koca albümün içindeki kuşe kâğıdına basılmış, midesine kadar dekolte, çıplak kollu bacaklı, o zamanın güzellik kraliçeleri sayılan Émilienne d'Alençon, Cléo de Mérode, Germanie Gallois, Otero ve saireyi seyrederken ağzı kurumaya, yutkuna yutkuna diliyle dudaklarını yalamaya başlar, babam da kahkahaları atardı.

¹ Çırağ edilmek: Resmî dairelerde maaşa geçirilmek.
Zendost: Kadın düşkün müzaka.

Öyle de alçak gönüllü ki geçkin, çenealtı katmer katmer, duba gibileri bile “şitâiyelik”¹ leylek boyunlu, sırık boylu sıskaları da “sayfiyelik”² diyerek beğenmede ve hepsine Arap şivesiyle:

“Benimkisi!.. Bu da benimkisi!.. Keza benimkisi!..”

Yazları ailece bize, Göztepe’ye gelirler, gece kalırlar. Kadınlar ayrı, erkekler ayrı deniz hamamına, Fenerbahçe’ye, Kuşdili’ne gidilirdi.

O seneler Fenerbahçe deniz hamamlarının kadınlar tarafına bir ecnebi afacan musallat olmuştu. Civardaki “Bellevue Otel”inde oturur, sabahları banyoya gelir.

Ne geliş!.. Başında kırmızı eşarp, sırtında şeffaf ipekliden kaşpusiye;³ lacivert mayolu vücudu koyulu, beyazlı apayan (yani deniz elbisesi kapalı yaka, ceketli ve donlu, harcıâlem basmalarından değil).

Kendine gelince gerek yüz, gerek endam, gerek fıkırdaklık itibarıyla fevkalâdelerden.

Nenin nesi olduğunu bilen yoktu. Kimi Anadolu demiryolları müdürü Hügne’nin son metresi der, kimi yâver-i hususî Fehim Paşa’nın Marguerite’den sonraki sevgilisi deyip durur, kimi filanca paşanın damadının fasa fısosu olduğunu rivayet ederdi.

İki deniz hamamı yüz adım kadar aralı. Afacan hamamın alt tahtalarını kırar kırmaz haydi dışarıda. Kıyıda pinekleyen, hamamcı dudunun koşup haber vermesiyle kendine gelen kır traşlı istediği kadar:

“Madama!.. Kokana!.. Yasak, gir içeri!..” diye bağırsın, kimin umurunda?

Fazla da ileri gidilmez. Kim bilir hangi büyük devletin tebası. Mesele sefaretlere düşüp başa belâ mı getirilecek?

¹ Şitâiyelik: Kışlık.

Sayfiyelik: Yazlık.

Kaşpusiye: Hafif üstlük.

Kadın gayet mükemmel yüze yüze uzaklara açılır, dönüp kıldığı tahtanın önünde, türlü pozlarla, belden yukarı vücudunun güzelliğini gösterirdi.

O açılırken beri taraftan kulaç ata ata yarışa çıkanlar, döndükten sonra da seyrine üşüşenler. Ellerde dürbün; dürbünsüzlerde de: “Bir dakika lûtfeder misiniz mirim?” diye rica, niyaz.

Sadede gelelim: Bir cuma sabahı Ş. Bey’le deniz hamamına gittik. Girip çıktık. O vakitler bu iş şimdiki gibi saatlerce sürmez. Güneş banyosu, kumda yatış, ördek gibi sık sık dalış çıkış yok.

Soyunması, yıkanması, giyinmesi yarım saatin içinde. Doktorların nahifü’l-bünyelere¹ tavsiyesi ve hıfzıssıhaya muvafık olanı suda iki dakika durmaktı.

Nitekim zayıf, çelimsiz olan Ş. Bey’in ipi tutup başını üç kere daldırmasıyla dudakları mosmor, çenelerinin birbirine vurması bir olmuştu.

Eve dönmek üzere iskeleyi yürürken bir de baktık ki afacan karşıdan geliyor. Zıplaya zıplaya geçti. Ş. Bey bakacağım diye başı yanda, bermutad: “Benimkisi!” derken handiyse aşağı yuvarlanacak.

“Asıl sen onun endamını, balık gibi yüzüşünü gör!” diyerek haydi biz gerisin geri. Çok geçmeden ön balkon omuz omuza insanla dolmuştu.

Dürbün gözünde, ağzı açık, “Benimkisi”leri tekrarlayan Ş. Bey, kadın içeri girdikten sonra sırta kadem.

Ararken bir de bakalım ki locada, arkasında havlu, çeneleri vura vura kurulanıyor.

“Malûm a cumayı kılacağım. Belki sakatlanmıştır diye abdest tazeledim!..” diyor.

¹ Nahifü’l-bünye: Bünyesi, vücut yapısı zayıf olan kimse.

Hazrette öteden beri temizlik merakı ve kirlilikten iğrenme varmış. Bu gitgide bastırmış, azıtıkça azıtmıştı. Mesela sokakta haremten yanıyor. Bardağı kırk kere yıkasalar ağzına değdirmezdi. Kiraathanede çaycıda katiyen kahve, çay içmez; açlıktan gözleri karsa lokantada bir lokma yemek yemezdi.

Cebinde daima kâğıt bardak, bir çatal, alüminyum küçük bir tabak. Pek acıktı mı yalnız kebabçıda; kebabı, köfteyi kendi tabağına koydurup kendi çatalıyla yemedi.

Karısının, kızının, gül gibi torununun bardağından bile tiksindir, kaşıkları giren sahanı iter, aksırıktan, öksürükten boğulsa mendillerinin yıkanmışını bile eline almazmış.

“Size misafir gelip de nasıl gece kalıyor?” dersiniz, meraklılığını biliyoruz. Ona konacak bardak, tabak, çatal, kaşıkları gözünün önünde kaynar sularla yıkattırdık.

Sonraları yanında kocaman bir kolonya şişesi de taşımaya başlamıştı. Bir kere para mı verdi, hemen parmaklarına kolonya; tünel turnikesini eliyle mi tuttu, kolonya; vapura bilet alırken bir hamal mı süründü, kolonyayı avucuna döküp elbisesinin orasını sıvazlama.

Ondaki yalnız temizlik, kirlilik vehmiydi. İşin akıl almaz tarafına bak, oldukça münevver bir adam olduğu halde mikroba inanmazdı.

Meselâ laf arasında açar:

“Kerimeyi torunla Kadıköyü’ne, hemşireye yolladım. Küçük, üstünüze şifalar boğmacaya tutuldu da gazhane havası alsın diye!”

“Sizin hemşirenin de çocukları vardı, sirayet eder ayol!..” dedin mi, tebessüm:

“İlâhi efendiciğim, senesi ise ne yapsan tutulurlar, değilse tutulmazlar.”

Yahut bacanağının bahsi olurken:

“Karı, koca, oğul 15 gündür enflüanzadan yatıyorlar. Gelirken yokladım, üçü de hâlâ yatak döşek serili.”

Bizlerde etekler tutuşmuş, mikropları sıcağı sıcağına bulaştıracak.

“Enflüanza şıppadak yapışır; bari bir eczaneye girip dezenfekte olaydınız!..” der demez, gözlerini aç a aç:

“O pis, toz topraklı şişelerdekini üstüme başıma bulatır mıyım a iki gözüm.”

Çamaşırı, elbiseyi etüve¹ vermek bahsi açılırsa ona da sözü hazır:

“Kimbilir hangi murdarların, kehlelilerin² eşyalarına karışacak. Geri alınca artık eve hiç sokma. Bitpazarına at!..”

Yukarıda da dedik a, pek zampara huyluydu. Karısı her gelişinde bizimkilere:

“Temzilik merakı illet halini aldı. Artık tahammülümüz tü-kendi. Hepimiz yakında Toptaşılık³ edecek!” diye dert yanar, ardından derdi ki:

¹ Etüv: Eşyadaki mikropları veya ufak böcekleri basınçlı buharla öldürmeye yarayan kazan.

Kehle: Bit.

“Süleymaniye Bimarhanesi’ndeki mecaninin tamamı nakledildikten sonra, imaret dışında kalan binaları Bimarhane olarak kullanılan ve bu nakil ile birlikte, bulunduğu yerin ismine nispetle Toptaşı Bimarhanesi adı verilen mekân, Üsküdar’da Toptaşı mevkiinde Atik Valide Külliyesi’nde yer almaktadır. Valide-i Atik Bimarhanesi, Toptaşı Nurbânu Valide Sultan Darüşşifası adlarıyla da bilinen külliye II. Selim’in başkadını ve III. Murad’ın annesi Nûrbânu Sultan tarafından Mimar Sinan’a inşa ettirilmiştir. Yapım tarihi için 1570-1579 yılları verilen Atik Valide Külliyesi’nin 1582 tarihli vakfiyesinde, her türden hastaların tedavisi için yapılmış bir hayır kurumu olduğu belirtilmiştir. Toptaşı Hastanesi, 1860 yılına kadar çoğunlukla asker hastaların tedavi edildiği hastane olarak hizmet vermeye devam etti. 1860 yılında bir süre Üsküdar’daki muhacirlerin tedavisinde kullanıldı. Toptaşı, son olarak 1865 yılında İstanbul’da çıkan kolera salgını sırasında hastane olarak kullanılmış, salgının geçmesinin ardından askeri depoya dönüştürülmüş ve 1873 yılına kadar askeri depo olarak kullanılmaya devam etmiştir. Özetle, 19. yüzyılda İstanbul’un ve Osmanlı Devleti’nin resmi

“Bir bakıma da isabet. Onda bu illet olmasaydı kim zaptedebilirdi onu? Acaba Beyoğullarından alabilir mi idik? Dostlar mı sevmez, mantonitalar mı tutmazdı?”

Ş. Bey’in pek ömür bir menkıbesine gelelim:

Annemin doktor ve bekâr bir amcazadesi vardı. Biraz gezici tozuculardan; arada bir karşıya, Konkordiya’ya, Osmanbey’e, filan kaçamak yapanlardandı.

Ş. Bey’le pek kafadardılar. Birbirlerini buldular mı bir kenara çekilip fısıltı fısıltı. Doktorda kulağına açık hikâyeler, kadın kartları göstermeler, kahkah, kikhikler ve teşvik teşvik:

“Bir akşam bir Beyoğlu âlemi yapalım.”

Beriki cevapta:

“Bilmiyor musun a birader, biz uzaktan teyemmüm geçenlerden, lafiyla geçinenlerdeniz. Bu yaşa geldim, o kabil yerlere adımı attım mı acaba?”

Yalan da değil, doğru:

İsrarlar üzerine gene yanaşmayacağını anlayınca:

“Peki”, diyor, “canlı fotoğrafa ne buyurursun?”

Canlı fotoğraf o vakitki sinemanın adı. İstanbul’da pek yeni, Beyoğlu yakasında Direklerarası’na henüz geçmemiş. Ş. Bey de hiç görmemiş... Razi oluyor.

Bir akşam yemekten sonra buluşup karşıya vuruyorlar. Doktor önde, yan sokaklardan birine sapıyor. Zile basıp içeri giriyorlar. Bira getiriyorlar, “Mutadım değil” deyip içmez. O da doğru,

bimarhanesi olan Süleymaniye Bimarhanesi, 1873 yılında eski darüşşifa yapısı olan Toptaşı’daki Valide-i Atik binasına nakledilmiş ve bu tarihten itibaren Toptaşı Bimarhanesi, tamamen kapanacağı 1927 yılına kadar Osmanlı Devleti’nin resmi bimarhanesi (Bimarhane-i Amire) olarak hizmet vermiştir.” Fatih Arıvinli, “Toptaşı Bimarhanesi (1823-1927) Delilik, Siyaset ve Toplum”, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2011, s. 43-45.

içkinin katresini tatmamışlardan. Şerbet getiriyorlar, gene içmez. Dondurma ısmarlayacaklar, ona da mâni.

Cebinden kâğıt bardağı çıkarıp sürahidenden su doldurmasına bakıp dururlarken doktor meseleyi bildiriyor:

“Bizim arkadaş her şeyden iğrenir. Bu bardağı olmasa susuzluktan ölür de belli etmez. Şerbeti bu sebeple içmedi; dondurmayı da istemedi.”

Bunu duyanlardan biri parmağını tükürüğe bulayıp haydi Ş. Bey'in ağzına:

“Al sana iğrenme!..”

Adam tüküre tüküre öğüre öğüre kusa kusa çırpınmada; neredeyse tıkanacak... Ödleri koparak, sular serpip limonlar koklatırlarken, silkinip var kuvvetiyle sokağa fırlamış.

Bütün gece evinde öğürttü, kolonyalı sularla ağız çalkalamalar, gargaralardan sonra ertesi sabah Gülhane Hastanesi'ne koşup midesini yıkatmaz mı?

(*Akşam*, 10 Temmuz 1941, s. 4)

Temizlik Delileri

35, 40 yıl evvel o iki hemşireyi İstanbul'da bilmeyen, duymayan yoktu. “Temizlik delileri” denildi mi derhal:

“Ha, filancalar mı?” diye âşinâ çıkarlardı.

Temizliğe fazla düşkünlere, kılı kırk yaranlara hemen:

“Vah biçare, temizlik delisi kız kardeşlerin eşi olmuş da haberi yok”u yapıştırırlardı.

Hemşireler sahiden gülünecek acınacak, pabucu büyüğe okunacak haldeydiler.¹ Garibi, daha doğrusu pek tabiîsi nerede, rahmetli anneleri ve anneanneleri de bu illetle akla karayı zor seçerlermiş.

Kızlarının gene soya çekiş mi, görenek mi diyelim, artık orasını kestiren kestirsin...

Şimdi, iç yüzlerine sıkı fıkı agâh, eski bir tanıdığın anlattıklarını yazacağım. İnanın ki hiç mübalâğasız ve tamamıyla hakikattir. Okuyunca şaşıp kalacaksınız.

Evvelâ şurasından girişelim:

Hatunlar ehil ve âyal, ev bark ve yaşayışça hayli “ferih fahur”² vaziyette. Kocaları rütbeli, hatırlı, gelirli zevat. İstanbul’da kışlık konakları, Boğaziçi’nde yazlık yalıları var.

Harem tarafı dolu, selâmlık tarafı kalabalık. Atlar, arabalar, sandallar, futalar. Allah bağışlasın; erkek, kız, boy boy evlâtlar da arada... Gelgelelim rahat, huzur kimde?

Sebeplerini buyurun:

Konakta, yalıda, her evde olduğu gibi ortalık süpürme âdeti yok. Zira süpürge toz kabartır, etrafa yayar.

Tanrı’nın sabahı halayıkların, beslemelerin ilk işi, ellerinde yedilik boş tütün tenekeleri, iki büküm, pösteği sayarcasına halılar, hasırlar, muşambalar, yol keçeleri üstündeki çöpleri, tozları toplamak.

Arkasından bol tüylü Bursa havlularını ıslatıp, ıslatıp baştan aşağı oraları silmek. Bu bitti mi, havluların hepsini pencerelerden denize veya arka viraneye atmak.

Yine herkesteki olağan üzere haftada, on beş günde bir çamaşırlıkta ocak yakılıp, kazanlar kaynatılıp çamaşır yıkama, çivitleme,

¹ Pabucu büyüğe okutmak: Akılsızca davrananlara alay yoluyla, “Yaptıkların akıl kânı değil, akıllanman için kendini okutman gerek” anlamında söylenir.

Ferih (ve) fahur: Rahat, geniş, ferah, rahat rahat, geniş geniş.

iplere asıp kurutma, masalara yayıp ütüleme, bohçalara koyma âdeti de yok.

İç çamaşırları, yastık ve yorgan yüzleri, yatak çarşafı, erkân minderi¹ örtüleri kirlendi mi, sabah sabah yine pencereler fora... Haydi aşığı...

Yazın etrafın kayıkçıları, kışın fakir fukarası düdüğü çalınadılar; itişe kakışa, boğuşa boğuşa boğuşa, yukarıdan yağanları kapışmadılar...

Atılanların yerine ne mi konuyor?.. Meydancık Caddesi'ndeki Şişman Yanko'nun, Çarşı içindeki Tülbentçi Hacı Muhiddin Efendi'nin dükkânları ne güne duruyor?

Gelsin top top keten, patiska, mermerşahi...² Boyuna yenileri biçiliyor, dikiliyor, istifleniyor.

Harem bölüğünde sıkışanların vay haline!... Desturun abdesthanelerin hepsi kilitli, anahtarları hanımefendilerde. Berbat edilecek yerler mi oralar?

Taşları tuz ruhuyla, arena³ ile kar gibi edilip iki yanına, önüne keten yaygılar yayılmış; fildişi kakmalı, kadife kaplı nalınlar,⁴ tel fırçalarla oğulup ağartılmış; kalaylı ibrik aynadan farksız.

Üst kattakiler hanımefendinininki; orta kattakiler teşrif edecek misafirlere mahsus; bodrum taşlığındaki tekcağızın kapısında da, kıvranarak sıra bekleyen bekleyene.

En yukarı helâlarda Terkos veya tulumba ile çekilen Halkalı tevziatından⁵ başka mermerden, kurnamsı, musluklu bir hazinecik

¹ Erkân minderi: Büyüklerin oturduğu tek kişilik, rahat, geniş minder.

² Mermerşahi: Tülbentten kalın, patiskadan ince bir cins beyaz bez. Arena: Eskiden temizleme tozu olarak kullanılan ve çoğunlukla sokaklarda seyyar satıcılar tarafından satılan ince, beyaz, kumlu kil.

Nalın: Hamam vb. zemini taş döşeli veya ıslak yerlerde giyilen, üstünde ayağı tutması için köseleden bir tasma bulunan, tahtadan tek parça hâlinde oyulmuş yüksekçe ayakkabı, takunya.

Tevziat: Dağıtmalar, dağıtım işleri.

de var. İçi Karakulak suyu ile dopdoludur. Zira Terkos, Halkalı suları bulanık, kurtlarla, solucanlarla pıtıraktır. Kuyunun, sarnıcınkilere de, kova ile taşıırken uşakların, ahretliklerin pis parmakları girer.

Karakulak fıçısı, kayıktan, arabadan indirilir indirilmez pulu, damgalı kurşunu gayet dikkatle muayene edilir, bardağa konup tortulu olmamasına, bir yudum içilip tazeliğine, bayatlığına bakılır, sonra o mermer hazineciğine boşaltılıp kapağı, üstüne de sakız gibi tülbent örtülürmüş.

Koca koca çocuk oldukları halde mahdum ve kerimelerin başına gelenleri de sormayın. Abdesthaneye adım atmak, hele bunlara büsbütün yasak. Öyle ya, kirli sular üstlerine başlarına sıçrar; murdar olup çıkarlar, ortalığı da batırırlar; 40 kere şartlasan¹ ”pir ü pâk” olmaz.

Binaenaleyh, tavan arasına hepsinin boy boy, yanyana oturakları dizili. Kulplarının üstünde sabunlu bezler. Halayıklar bunları aşağıya taşıyıp durmada.

O mevkiili, şanlı şöhretli beyefendilerin halleri de içler acısı: Daire dönüşü selâmlık bölüğüne girerken lüstrin² kaloşlarını³ çıkardıktan sonra mabeyin kapısında fotinlerini de çıkarıp:

“Yâ hû!.. Yâ men hû!..⁴ diye seslenerek harem koridoruna dalacaklar... Derhal yetişen hanımefendi ensede. Yere bir yatak çarşafı yayılmış. Hazret, ortasına geçip tepeden tırnağa soyunacak. Getirilen üç leğen yan yana duruyor. Birincisinde hemen hemen kaynara

¹ Şartlamak: Üç kere yıkamak.

Lüstrin: Parlak, cilalı.

Kaloş: Potinin sokakta kirlenmesini önlemek için üstüne giyilen, arkalıklılı terlik biçiminde yarım kundura. Kaloşun içi potin tabanına tıpatıp uyar, ayrıca ökçe hizâsına konan bir yay ile potinle kenetlenirdi. II. Mahmud devrinde giyilmeye başlanan kaloş sonraları yerini lastiğe bırakmıştır.

“Hz. Ali’nin çok defa ‘yâ hû, yâ men hû, lâ ilâhe illâ hû’ diye zikrettiği, kendisine bunun sebebi sorulduğunda ‘hû’nun ism-i a‘zam olduğunu söylediği rivayet edilir.” Osman Türer, “Hû”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Çevrimiçi), <https://islamansiklopedisi.org.tr>, 12 Haziran 2023.

yakın su, ikincisinde bol sabunlu su, üçüncüsü boş ve yanında büyük bir batya¹ ile mis sabunu.

İlk leğende ayakların kaba kiri defedilecek. Ortadaki leğende diz kapaklara kadar kese sabun. Ardından nihayetindekinin önüne çömelip saç, sakal, boyun, kollar, eller:

“Olmadı, bir daha!.. Allah aşkına bir defa daha!..”larla tekrar tekrar yıkandıktan sonra hiç kullanılmamış, yepyeni çamaşırların üstüne gecelik entarisi, mevsimine göre feyyum veya samur kürk giyilir giyilmez, tıpış tıpış merdivenden yukarı...

Bir kenardaki fes, ceket, pantolon, kravat, Frenk gömleği doğru selâmlığa. Sağa sola fırlatılmış hilâlî² gömlek, fanila, don ve çoraplar da yere yayılı yatak çarşafına tıkılıp yallah yine pencereden denize veya viraneye...

Bu gidişata Pencikli³ esir tahammül etmez; her şeyi göze alıp isyan eder. Nihayet zavallı adamcağızlar, arada biraz olsun “oh!” deme çarelerini bulmuşlar.

Biri:

“Mabeyinci filan beyefendi, hiç uğramıyorsun; diye sitem ediyor, gitmekliğim farize!..”, “Serseccadeci falan beyefendi akşam yemeğine davet etti!..”, “Yâver-i hususî feşmekân paşa, yalısında bir mehtap eğlencesi yapacak!..” diye evden basıp basıp durur, en seçme kokonalarla gönül avuturmuş.

Öbüründe de aynı ağızlar, yalnız oncağız işi kumara vurmuş. Beşlik banknotları cüzdanına doldurur. Beyoğlu, Ayastefanos, – şimdiki Yeşilköy–, Büyükkada kulüplerinde sabahlara kadar masa başından kalkmazmış...

¹ Batya: Pişirilmiş çamurdan yapılan yayvan kap.

² Hilâlî: El tezgâhlarında dokunan ve özellikle gömlek yapmakta kullanılan, çözgüsü ham ipek, atkısı pamuktan, buruşuk görünümlü bez; bu kumaştan yapılmış.

Pencik: Osmanlı Devleti’nde akınlarda ve savaşlarda ele geçen esirlerden devlete ayrılan beşte biri.

Rabb'in, hikmetinden sual olunmaz. En akıl, sır ermeyen noktaya gelelim:

Meraklar vehimler, boşu boşuna üzüntülerle kendilerini helâk eden o iki hemşirenin hasapça sıska, etsiz, cansız, havalı fener olmaları gerekmez mi?

Hayır. İkisi de şişko mu şişko, yağ tulumu, haza duba...

(*Yeni Sabah*, 26 Birinciteşrin 1942, s. 3)

İşkence Çeken İnsanlar

Geçende, harbten önce Paris'te basılmış bir mecmua koleksiyonunu karıştırırken “İşkence Çeken İnsanlar” başlıklı yazıyı enteresan görerek okudum. Muharriri olan hekim, bu tıbbî makaleyi herkesin anlayacağı gibi açık ve sade yazmış. “Obsession”, “Monomanie”, “İdée fix” diye tutturarak, bizlerde vaktiyle sinirli, evhamlı, dahi merak sahibi denilen zır deli, mor keraki damgası yapıştıran kimselerden birçok misaller getiriyor.

On sene evvel *Akşam*'da çıkan “Masal Olanlar” arasında meşhur eski meraklılardan bahsetmiştim. Bir iki hafta evvel de eski kişiler dolayısıyla soğuktan fazla korkan, pabucu büyüklük olan bazı meraklıları araya katmıştım.¹

¹ “Erbaini bir musibet, âfet yerine koyanlar, 40 gün eve kapanıp dışarı adam atmayanlar, tamam olur olmaz sağ selâmet kurtulduk diye kurban kesenler, adadıklan adakları okuyanlar, eşe dosta geçmiş olaya, göz aydına koşanlar çoktu. Lohusalar bile yedi döşeginden kalkmaz, çocuğu hamama götürüp kirklamazdı. Tanıdıklardan Hacı Galip Efendi isminde akıllı, kâmil zat-ı şerif vardı. Erbain yaklaşıırken odasının pencerelelerine tavandan yere kadar seccadeler mihlatır, yalnız bir tanesini alıkoyup onun da kenarlarına kat kat bakkal kâğıtları yapıştırır, kapısına kalın bir perde astırır, gece gündüz erkân minderine büzülü, dizinde battaniye, fincan fincan ıhlamur içer, 40'inci günü de –koca cebi yufka- horoz kestirirdi. Daha evveleri, hatırlı kazaskerlerden bilmem ne zade bir Aşir Molla varmış. Erbainden tir tir titiyor, elinden gelse tandır başından hiç kalkmayacak amma işine gücüne gitmek mecburiyetinde. Sırtında üst üstü feyyum, elma, samur kürk; başı, kulakları, boynu koca yün atkıya sarılı; göğsünde, arkasında, karnında sıcak tuğlalar; kupa arabasına biner, içine ufak mangal alır, dairesini boylarmış. Soğuktan korkusu, evhamı pabucu büyüğe okunacak raddelelerde, yüksek rütbeli bir hazretten de bahsederlerdi. Teşrin-i sâni ortasında, takvimde iptida-yı rih-i şimalî (şimal rüzgânı iptidasını) ve ahir-i sukût-ı evrâk[ı] (yaprak dökümünün sonunu) göründe yorgancılara bilhassa diktirdiği, gayet tok çuhadan, küçük bir oda genişliğindeki obayı yükten çıkartıp naftalinlerini silktirir, kokusu gitsin diye havaya astırır, beş on gün sonra kurdurup, kansının, kızlarının yataklarını da içine sokturup hep beraber aylarca o obada yatarmış. Ahbaplardan biri de başka

Mecmuadaki yazı, bana tanıdığım, işittiğim birtakım kişileri hatırlattı. Ekserisi makalede okuduklarımin tamamıyla benzeri veya yakını olan bu adamların çoğu bugün hayatta değilse de yaşayanları da mevcut. İsimlerini ortaya koymaya hacet yok; ölmüşlere rahmet, baki kalanlara da selâmet...

Büyükbabamın ahibaplarından saçlı sakallı, ârif, zarif, gayet hoş-sohbet bir zat vardı. Konuşurken divanlardan mısralar, beyitler ekler durur; Arapça, Acemce kelâm-ı kibarlar sayar döker. Meselâ “Hâfız-ı Şirâzî diyor ki...” diye girışerek, beyti söyler söylemez duralama:

“Hangi kitaptaydı o?”

Avucu kafasında, düşün bre düşün: Şunda mıydı? Hayır. Bunda mıydı? Değil... Şevki, heyecanı dağıldı gitti. O saniyeden itibaren tersi dönük, dili tutuk. İllâ ki o beytin hangi kitapta olduğunu bulacak; bulamazsa lafa devamına imkân yok. Adamcağz ızdırıp içinde kıvranıyor.

Bu zatın başka gûnası¹ da şu: Sokakta giderken, karşıdan biri selâm vermiş. Onu gözü ısırıyor. Selâmın başkasına olması, verenin bunu başka birine benzetmesi ihtimalini katiyen akla getirme yok, acaba kimdi?..

Adam yürüyüp kaybolmasa, arkasından koşup soracak. “Taab-ı dimağ² hasebiyle nam-ı âlileri zihnimden çıktı. Ne idi mîr-i muhterem?” diyecek. Kim olduğunu anlayamayınca, azaptan helâk olur, gece gözüne uyku girmez, sabahı sabahlardı.

Malûm a, bu şekil huy edişler bastırdıkça bastırır. Zat-ı şerif gitgide işi dallandırıp budaklandırdı. Tanıdığı bir kimse olsun, tanımadığı olsun, bir fotoğraf olsun, bakarken “birine benziyor”u tuttururdu.

dertteydi. Semti yakın. Kırkçeşme. Kışın kar ve don varken bize oturmaya gelecek değil mi, kulağı öbür yandan gösterircesine, ta Atpazarı'na kadar yürür, oradan Sarıcahanecbaşı Caddesi'ne çıkıp bizim sokağa dönerdi. Sebebi, Bozdoğan Kemeri'nin altından geçmemek. Kemerin üstündeki adam boyunda, kol kalınlığında, uçları mızrak gibi sivri buzlar yerlerinden koparak aşağı düşüp ya beynine saplanıverirse...” Sermet Muhtar Alus, “Gördüklerim, Duyduklarım: Eski Kışlarda Sitte-i Sevir, Berdelacuz, Hamsin, Erbain”, *Akşam*, 21 Kanunusani 1943, s. 4)

Gûna: Tür, nevi, çeşit, tarz.

Taab-ı dimağ: Dimağ yorgunluğu.

O bininin meşhurluğu, marufluğu şart değil. Dairesindeki odacı, vapurda kamarot, lokantada garson olması da mümkün.

Daha sonraları saz, heyhey de dinleyemez oldu. Faraza hüzzam faslı geçiliyor, bir şarkı okunuyor. Fitili aliverir:

“Ara nağmesi buna pek andırır bir şarkı vardı, neydi o?”

Ara nağmelerin çoğu birbirinin aynı. Onunla iş bitmiyor; güfteyi de bilmiyor ki *Haşim Bey Mecmuası*'nı,¹ *Gıda-yı Ruh*'u² baştan aşığı arasın tarasın.

Gene bir zat bilirim, eline bardağı alırken öbür elini derhal ensesinin altına sokar, ondan sonra suyu içerdi. Ona sorarsan, gûya arkasının terli olup olmadığını yokluyor. Halbuki vapura yetişmeye koşmuş, terden sucuk gibi iken, gene eli oraya tavaf ettirip bardaktakini yuvarlamada; kar kıyamette, pastırmalı yumurtayı kıvırmış, maşrapayı lıkr lıkr dikerken hakeza.

¹ Haşim Bey Mecmuası: Haşim Bey (1815-1868), Türk musikisi bestekârı, hânende ve mûsiki hocası. Haşim Bey, devrinin önde gelen mûsikişinasları arasında hânendeliğinin yanı sıra özellikle bestekâr ve mûsiki hocası olarak tanınmıştır. Bestekârlık gücünü âyin, beste, semâi, şarkı ve köçekçe formlarında seksenin üzerindeki eseriyle ortaya koyan Haşim Bey, altmış altısı şarkı formunda olan bu eserlerinden bazılarını zamanın devlet büyüklerine methiye olarak bestelemiştir. Haşim Bey, aslında bir güfte mecmuası olmakla birlikte bazı nazari bilgilerin de yer aldığı bir mûsiki mecmuası düzenlemiştir. Eserin *Mecmûa-i Kârâ ve Nakşâ ve Şarkıyyât* adıyla yapılan ilk neşri (İstanbul 1269) Sultan Abdülaziz'e sunulmuştur. Kısa bir mukaddimenin ardından eserler, klasik güfte mecmualarındaki tertip gözetilerek her makama ait 'fasıl' adlı müstakil bölümler halinde kaydedilmiş ve her bölümde büyük formdan küçüğüne doğru bir sıralama yapılmıştır. Nuri Özcan, “Haşim Bey”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Çevrimiçi), <https://islamansiklopedisi.org.tr>, 12 Haziran 2023. Gıda-yı Ruh: “La'lizâde Abdülbâkî'nin çeşitli tasavvufî, ahlâkî ve dinî konuları ele alıp izah ettiği eserinin adıdır. La'lizâde Abdülbâkî Efendi bu eserinde “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım” (Zâriyat, 51/56) âyet-i kerimesi ile başlayarak namaz, ibadet, dünya ve ahiret hayatı, nefis terbiyesi ve ahlâk-ı nebeviye gibi birçok tasavvufî konuyu ele almış ve izah etmiştir. Bundan dolayı bu eserin muhteviyatının ubûdiyyet, amacının ise irşâd olduğu söylenebilir.” Dr. Haluk Enönlü, “Gıda-yı Ruh”, *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü* (Çevrimiçi), <https://tees.yesevi.edu.tr>, 12 Haziran 2023.

Termometre müptelâları çoktu. Bunlar ekseriyetle zâtülcenp¹ geçirip arada bir ciğerleri ağrıyan, ince hastalıktan ahirete karısını yollayan, evdeki Habeş halayığı köh köh kuru öksürükten kurtulmayan, hulâsası “verem sirayet etti” kuruntusuna uğrayanlardan çıkardı. Ak-rabadan bir erkek de bu meyandaydı.

Termometre cepte. Saatte, yarım saatte bir haydi koltuğa. On dakikayı iplerle çekiyor. 36 buçuk mu, bir diziyem² fazla mı?

O zamanlar fart-ı tağdiye,³ suralimentation falan fıstıklar nakarat değil, adı beslenme; “Can boğazdan gelir” meseli kulaklarda küpe. Verem kuruntulu, yarım okka pırzolayı, dört yumurtayı, çifte beyni temizlemiş; Vial şarabına, Kina Laroch’a 20 damla Fowler likörünü yani “arsénite de sodium”u damlatmış; keylus⁴ da başlamış. Santigrad normalden beş altı diziyem yükselecek elbette.

“Eyvah, yolu tuttum!..” diye ne çırpınış.

Dedik a, bastırdıkça bastırır. Odada tütün dumanından göz gözü görmüyor. Sigara içmeyen öksürmez mi?.. “Öhö!” der demez, beyaz mendili çıkarıp tükürme; pencerenin önüne seğırtip, evirip çevire çevire bakma:

“Kan var mı? Haberim olmadan üçüncü devreye mi geldim?”

“Yolu tutuyor muyum, tutmuyor muyum”u zihnine çakmış başka bir çeşidi de söyleyeyim.

Ondaki de “Kalb illetine tutuldum” vehmi; 40 yaşında yok sapa-sağlam, fakat sıtma geçirdiği için zayıfça, çabuk yoruluyor. Doktorlar kuvvetlen; ye, iç; denize gir, cimnastik yap, yol yürü diyorlar. Midesi dolup kalbini tazyik ederse diye ne yiyor, ne içiyor; denize parmağının ucunu sokmuyor; cimnastikten vazgeçtik, masayı kenara çekmiyor; Kadıköy İskeleyi’nden Mısırlıoğlu’ndaki evine beş kuruş verip araba ile gidiyor.

¹ Zâtülcenp: Akciğer veya göğüs zarı iltihâbı.

Diziyem: Vücut sıcaklığını ölçen derecelerde santigratın onda biri.

Fart-ı tağdiye (suralimentation): Aşırı beslenme.

Keylus: Kilüs; hazmedilmiş besinlerin ince bağırsaklardaki, lenf suyu ile yağ zerrelerinin karışımından ibaret olan emilmeye hazır sütümsü durumu, keylüs.

Her an sağ elinin iki parmağı sol elinin nabzında: Çarpıntım var mı, yok mu? Nabzın vuruşu muntazam mı, gayrı muntazam mı?.. Çifte mi çarpıyor?..

O da işi azıttı. Şimdi de fazla olarak, cebinden aynayı çıkarıp çıkarıp göz aklarına bakış: Kızanık mı, değil mi? Yani tepesine kan çıkıyor gibi mi?

Sokaklarda tozdan geçilmiyor; kirpik içleri cayır cayır yanıyor. Oğuştura oğuştura gözler kızanır tabî. Hemen bağırır.

“Çabuk, ayaklarıma sıcak su!.. Baldırlarıma, tabanlarıma hardal!.. Enseme sülük, hacamat lâzım mı acaba?”

Yemek üstüne avuç dolusu bikarbonatı¹ yuvarlayanlar her yerde görülür, fakat ben öylesini bilirim ki herkesten aşırıydı. Yoksul kişi; her gün evinde yediği, kışın kuru fasulye, yazın ıspanak. Boğazlı, iyi yemeğe can atanlardan. Yemeğe alıkoydun mu, ilk lafı:

“Karbonatınız bulunur ya!..”

Bitmiş olup da “Yök” cevabı verildi mi bir miktar aldınlması teklifine de:

“Aktar kapamıştır, eczane ise uzak; nane ruhu iç!..” denildi mi, Allah’a ısmarladığı çekmede.

“Birader, talihine hindi dolması var. Tatlı, börek de yaptırmıştık. Sen seversin, iki katlı ekmek kadayıfı da aldırınız!..”lar bir kulağından giriyor, bir kulağından çıkıyor. Caddeyi tuttu bile...

Bir de yaşlı başlı, kibar düşkün, konuşmasına doyulmaz bir hatun vardı. Çantasından ufak şişedeki kahveyi hiç eksik etmezdi. Kahve dediğim, bulaşık suyundan farksız.

Mindere yerleşti, önüne kahve getirildi değil mi, el sürmez. Durup soğuyacak; sonra içine su katıp şişede eksilenin yerine koyacak.

¹ Bikarbonat: Hidrojen karbonatların genel adı.

Her sigara yakışta, tatlı tarafından açışta mantarı çıkarıp bir yudumcuk; ağzı ıslatacak kadar.

Bir gün muziplik bu ya, usulca şişesini alıp sakladılar. Mücevher kaybetmiş gibi, araya araya dört döndü. Çarşaflanmış gidecekken gidemeyip oturdu. Kadın âdeti fenalaşıyor.

“Onsuz duramam, sokağa adım atamam; pişirelim, başka şişeye koyalım derseniz soğuyuncaya kadar saat geçer, alimallah oynatırım. Ayaklarınızın altını öpeyim, bulun şunu!..” diye renkten renge giriyor.

Çiftçi Taze adı takılan bir genç kadını anlatırlardı. Yani sayının, her şeyin tekini meşum, uğursuz sayıyor; mutlaka çift olması şart.

Mesela sokak kapısı vuracaksa, zil çevirecekse ya iki, ya dört; bir, üç, beş imkânı yok olmaz. El öpecekse üst üste iki kere öpme; yaşlılardan biri onu öpünce “Bir daha öpün!” diyerek yanağını uzatma; temennah edecekse, bir temannah daha.

Yemekte yemeği hep ikişer ikişer lokma yer, suyu iki yudum iki yudum içer, şayet birine kolu, omuzu değse usulcacık bir daha değdirirmiş. Evlenmemiş, hâlâ kız kurularından. Konu komşu:

“Kismetin çıkıp kocaya varınca, ya ikiz doğurmazsan ne yapacaksın? Boğazını sıkıp çocuğu boğacak mısın?..” diye şakalaşırlarmış.

O da gidişi ilerletmiş. Bir de sağcılık katmış.

Entariye, hırkaya evvelâ sağ kolunu; çoraba, iskarpine sağ ayağını sokacak. Dalgınlığa, aceleye geldi mi, solu soktu mu –gözlerini dört açıyor, ihtimali yok a– çıkarıp derhal ötekini [giyer]. Yerinden kalkarken, merdivenden inerken, kapıdan çıkarken önce sağ adım, sonra sol. Yanılırsa, tabur olup yürüyüşte ayak şaşırılar gibi lâhzada değiştirme.

Eliyle ne tutacak, ne alacak, ne işaret edecekse gene mutlaka sağ ile; solu sanki yok, bilekten kesik.

Kocaya varduktan sonra bu illetlerden pir ü pâk oluşuna mahalle halkı şaşıp kalmış...

Bir Vakitki At ve Binicilik Meraklıları

Kıymetli dostum Vâ-Nû,¹ geçende *Akşam*'daki köşesinde, bu sıralar İstanbul'un en fazla rağbet gören Kalamış, Fenerbahçe, Caddebostanı, Suadiye gibi sayfiyelerinde lüks, fantezi namına her şeyin tıkırında olduğunu sayıp döktükten sonra:

At, binek atı besleyen ya hiç yok yahut da yok gibi diyor ve ilâve ediyor:

Eski neslin gençleri Fenerbahçe'yi süvarileriyle doldururlardı. Bağdat Caddesi'nde zarif amazonlar dolaşırdı.

Sayın dostumun bu son iki cümlesi, beni bu yazıyı yazmaya kıışkırttı.

Evet, bundan 35-40 yıl evvel Kadıköy yakasında binek atı ve binici bolluğundan geçilmezdi. Hatırıma gelenleri çırpıştıracam:

İngiliz Ali Paşazade Mehmet Ali Bey; süvari zabiti ve hünkâr yâveri idi; sonra paşa olmuştu. Müteveffa Sadrazam Halil Rifat Paşa'nın damadıydı. Erenköyü'nde köşkünden şahane kısrağına atlayıp bütün mesireleri boylardı. İstanbul'un parmakla

¹ Ahmed Vâlâ Nûreddin, bilinen kısa adıyla Vâ-Nû (1901-1967), Türk gazeteci ve yazar. Fıkra yazarlığı, roman, hikâye yazarlığı ve çevirmenlik yapan Vâlâ Nûreddin, ilk Türk polisiye yazarları arasında yer alır.

gösterilen en yakışıklı erkeği; elhak güzellik şahı. Pembe beyaz ten; lepiska sarı saçlar, bıyıklar; sülün gibi endam; kişizadeliğiyle denk bir edep ve erkân. Tazeler şöyle dursun, yaşlı başlı hatunların bile ona çeneleri titrer; çıkagelince, iyi görelim diye paralanırlardı.

Küçük biraderi, Cemile Sultan'ın damadı –ismi aklıma gelmedi vesselâm– (?) Bey de Erenköy'ünün ilerisinde oturur, attan gayrisıyla bir yere adım atmadıysa da Yusuf-likalıkta,¹ söz temsili, ağabeyi Sultaniye vapur-ı hümayûnu ise kendisi ancak o vapurun sandalı olabilirdi.

Şûra-yı Devlet reisi Sait Paşazade Fuat Bey, keزالık süvari zabiti ve yâver-i şehriyârî ve Erenköy semtliydi. O da genç yaşında livalık galonları takarak paşalığa çıkmıştı. Yağız beygirinin üstünde kâmil kâmil dolaşırken, kalabalık arasına girdi mi, o anda dudaklarını büzmek baş mutadı. Hemen ıslık çalacak yahut belli belirsiz çalıyor da duyulmuyor sanılırdı.

Ortalığa akşam güneşi kızılıkları yayılıyor; Fenerbahçe piyasaları son hızında. Bir de bakarsın, narin bir Arap kırsığı üzerinde, hafif kara sakallı, kıvrık bıyıklı, fesi biraz yana yıkık bir zat-ı şerif, vakur vakur beliriyor. Tıpkı Paris'in Boulogne Ormanı'nda² akşam promenadına³ çıkmış vikontların,⁴ markilerin kıyafetinde; yani sırtında lacivert kısa ceket, gıcır gıcır Frenk gömleğinin yakasında plastron⁵ boyunbağı, bacaklarında gri külot ve getr'ler: O kim

¹ Yusuf-likâ: Yusuf yüzlülük; Hz. Yusuf'a benzer bir yüz güzelliğine sahip olma.

Boulogne Ormanı: Fransa'nın başkenti Paris'te bulunan bir park. Park, Paris'in batısında yer almakta olup 1852 yılında III. Napolyon tarafından parka dönüştürülmüştür. Toplam alanı 845 hektar olup Paris'in en büyük ikinci parkıdır.

Promenad: Gezinti.

Vikont: Konttan bir derece aşağı olan, baronla kont arasındaki soyluluk unvân.

Plastron: Erkek giyiminde bir çeşit büyük boyun bağı.

mi? Kalkandelenli şair Akif Paşazade¹ Şûra-yı Devlet Mülkiye Dairesi âzasından Reşit Akif Bey.²

Vezaret payesiyle Sivas valiliğine gittikten sonra ismi duyulage-lirdi amma cismi kayıplara karışmış, yerini oğlu Kâmrân Bey almıştı.

Gazi Ahmet Paşazade Mahmut Muhtar Paşa civan yaşta Bab-ı Seraskerî Piyyade Dairesi reis-i sâniydi. Hem yüksek erkân-ı harblerden, hem Almanyâ'da tahsil görenlerden, hem de esbak Mısır Hıdivi İsmail Paşa'nın damadı. Binaenaleyh servet, sâman, debdebece dört başı mamur. Moda'da Mühürdar'daki şatosunda oturur. Ahırında cins cins, renk renk halisü'd-dem³ atlar. Gidiş seyisi arkasında, kırları, sahraları dört döner; seyir ve seyranlarda hiç görünmezdi.

Serasker Kapısı'nda İstihkâm ve İnşaat Dairesi reisi Küçük Hüseyin Paşa'nın her akşamki güzergâhı Bağdat Caddesi boyu idi. Baş zevki, işinden avdetle Kadıköy iskelesinde atına râkib olup Erenköy'ndeki hanesine aheste beste revan olmak.

Cuma ve pazarları ezanî saat on biri aşarken Fenerbahçe'ye bir atlı kafilesi sökün eder. Öndeki kır beygirde Üsküdar kumandanı Bedirhanî

¹ Akif Mehmet Paşa (Kalkandelenli) (1822-1893). Devlet adamı, vezir, mutasarrıf, vali. Sultan Abdülmecit, Abdülaziz ve İkinci Abdülhamid zamanlarında Valiliklerde ve Adliye Nazırlığı ile Şûra-yı Devlet Reisliğinde bulunmuş ve bazı edebî eserler ile tanınmış Osmanlı vezirlerindendir. Reşid Akif Paşa (1862-1920), Osmanlı Devleti'nin son döneminde yüksek derecede çeşitli görevlerde bulunmuş devlet adamı. Asıl adı Mustafa Salih Reşid Paşa'dır. Reşid Akif Paşa sanıyla tanındı. 1279/1863 yılında Yanya'da doğdu. Arnavutluk hanedanından Kalkandelenli Şûrâ-yı Devlet reisi Vezir Mehmed Âkif Paşa'nın oğludur. İstanbul'a geldi. Bir müddet Galatasaray Sultânî Mektebi'nde okudu. Daha sonra özel olarak muhtelif hocalardan Arapça, Farsça, tarih, hendese, coğrafya ve Fransızca dersleri aldı. 1895 senesinde 5000 kuruş maaşla Şûrâ-yı Devlet azalığına ve sonra Mülkiye Dairesi azalığına tayin olundu. 1918'de Ahmed İzzet Paşa'nın kabinesinde Şûrâ-yı Devlet reisliğine atandı. Sonra kabine ile beraber istifa etti. Ciğerindeki hastalığı ilerlemiş ve 1338/15 Nisan 1920'de İstanbul'da vefat etmiştir.

Halisü'd-dem: Saf kan, kanına başka kan karışmamış.

Ali Şamil Paşa, peşinde sekiz, on süvari zaptiye. Selâmünaleyküm demeden, paşada bülend-âvaz:

“Paaaydooos!... Vakit geldi, dağılın!..”

Derhal evli evine, köylü köyüne palasandiras arabaları çekmeye başlar; Yıldız’a çatkın güvendeler hiç umursamayıp kıllarını kıpırdatmazlardı.

İkinci esvabî-i şehinşahî İlyas Bey hayvan meraklılığı cihe-tiyle kalburun üstüne gelenlerden, pek nadidelerine sahiplerdendi. Kızıltoprak’ta, Kuyubaşı’nda mukimdi. Makferlanı¹ andırır bol ve acayip bir ceket giyerek, haşarı küheylânını kişnete kişnete, şaha kaldıra kaldıra tozu dumana katar, etraftakileri çil yavrusuna döndürürdü.

Edirne valisi ve ordu müşiri Arif Paşa’nın oğulları kaymakam Faik ve İsmail Beyler Roma ataşemiliterliğinde² bulunur, izinle geldiklerinde bura delikanlılarının benim diyenlerini şıklıktan ve Avrupakârî pozlardan yana gölgede bırakırlardı. İkisi de çekirdekten süvari. Rivayetlerine göre, daha sekiz on yaşlarında iken, Erenköy’ündeki köşklerinin ahırına dalar, atları çözüp eğersiz meğersiz üstlerine sıçrar, topuklarını vurup gözden nihan olurlarmış.

İngiliz Mustafa Paşazade Bahriye erkân-ı harblerinden Miralay Fuat Bey, babamın aziz arkadaşıydı. Yeldeğirmeni’ndeki konağında bize, Göztepe’ye beygirsiz geldiğini hiç bilmem.

Babam dedim ya, o merhum da oldum olasıya bir binek atı besler, hele sonraları, büyükbabamın Halep’ten yolladığı Sadun adındaki Arap kısağını gözü gibi sever, Fuat Bey gelince yan yana, Bostancı, Maltepe kırlarına doğru gezinti yapmadan edemezlerdi.

Bitişik komşumuz Mekâtib-i Askeriye müfettişi İsmail Paşa, iki mahdumları Celâleddin ve Ali Beylere yâveran-ı şehriyârî silkine³

¹ Makferlan: Omuzdan belin yarısına değin inen pelerini olan kolsuz palto.

Ateşemiliter: Askerî ateşe.

Silk: Bir kimsenin tuttuğu yol, meslek.

girdiklerinde bir al at almıştı. Bir gün biri, bir gün öbürü, akşamları nöbetleşe binerler, binicilik stajı yaparlar, akran ve emsalleri diğer yâver beyler gibi hovardameşrepeliğe hiç özenmeyerek bey bey, mahçup mahçup Fenerbahçe'ye kadar gidip dönerlerdi.

Kıbrıslıade Nâzım ve Tefkik Beyler en üstün süvari zabitle-rindendi. Şıklık, alafrangalık, "L'équitation"¹ a¹ tıpatıp uygun en son moda kılık onlarda. Kandilli'den atları mahmuzlar mahmuzlamaz, herkesin harcı mahalleri yakın bularak, ver elini Alemdağı, Polonezköyü, Şile; yahut karşı kıyıda Cendere Boğazı, Ayazağa, Kilyos.

Paris sefiri Münir Paşa'nın oğlu Süvari Kolağası Cemil Münir Bey de aynı kıratte pek modern centilmenlerden. Şaka değil, yıllardan beri ömrü günü Paris'te geçmiştir ve geçiyor.

Süvari Yüzbaşı Sarı Selim Bey'in mânia atlatışı, hendek, tümsek aşışındaki mahirliğine, hele lisan-ı Fransevîyi alapariziyen aksanla konuşuşuna uyar yoktu. Çok kimseler:

"Bu genç herhalde Fransız galiba. Rumeli jandarmalarını tensike² memur ecnebi zabitlerden olacak!.." derlerdi.

Fransız dedim de aklıma geldi. Beyoğlu'nda, Moda'da kolej açmış, Jules Faure adında bir Fransız vardı. Göztepe komşumuz Tütüncü Mehmet Efendi'nin torunu Kemaleddin, *Yeni Sabah* gazetesini sahibi Bay Cemaleddin Saracoğlu, yanılmıyorsa Bay Fazıl Ahmet orada okumuşlardandır.

Mösyö Faure sivri sakallı, fıldır göz, zendost bir adamdı. At meraklısı mı at meraklısı. Kendisi önde, İngiliz süratlisiyle; eşeğe binmiş oğlu gerisinde tıkr tıkr rahvanı tutarak Fenerbahçe'ye damlar dururlar.

Kalemi eşsiz edibimiz Bay Refik Halid Karay'ın³ ilk gençlik çağlarındaki süvariliğinden haberiniz var mı bilmem. Az buz değil,

¹ L'équitation: Binicilik.

² Tensik: Düzenleme, düzene sokma, yoluna koyma, tanzim etme. Refik Halid Karay (1888-1965), Romancı, öykü yazarı ve gazeteci. Anadolu yaşamını anlatan öyküleri klasikler arasındadır.

mis gibi binicilerden. Nadiren arabada görünür, Kozyatağı'ndaki köşkünden beygire atlayıp atlayıp gezer, tozardı.

Fi tarihinde Kızıltoprak'ta mükellef köşkü, güllük gülistanlık bahçesi olan meşhur bir avukat Tevfik Bey vardı ki, mesleğinde parlaklardan; yakışıklılık ve zarafet hususunda ise âleme örneklerden.

Bu zatın küçük oğlu Besim'e hoppa hanımların, yosma konakların alayı bayılırlardı. Şekli, şemai tıpkı Bonmarşe'deki be-beklerin aynı: Bembeyaz çehre, al al yanaklar, kıpkırmızı dudaklar, hokka gibi ağız... Attan hiç inmez inmesiyle arabaya binmesi bir olurdu. Sebebi şu: Sepeti uzun, bacakları kısacık. Otururken normal vücutta gibi gözüküyor; ayak üstü dikildi mi yerden yapma olup çıkıveriyor.

Göztepe'de oturan, eski ricalden Şefkati Efendi hafidi Nured-din Bey'in doru beygirinin güzelliğine, kendinin de kıl prangalığına¹ menend yoktu. Bir giydiği kostüme tekrar sıra gelmek için haftaları, ayları bekle; gardrobu o derece zengin. Meşrutiyet çıkınca *Vatan yahut Silistre*'nin İslâm Bey'i olarak işe siftah edip az zamanda birinci sınıf aktörlerimiz arasına katılmasın mı?

Adana valisi İzzet Paşa'nın oğlu yüzbaşı hümkâr yâveri Alâeddin Bey'in kalıbına kıyafetine bak, maşallahı bas. Genç irisi: Kalın ense, kapı gibi göğüs, geniş omuzlar...

Altunîzade taraflarından gelir, daima beygir üstünde rastlanır, bir ağaç altında oturacak olsa eğerdeymiş gibi, bacaklarını sandalyenin iki tarafına ayırırdı.

Vahit Beyzade, süvari yüzbaşısı ve yâver-i şehriyârîlerden Hü-sameddin Bey'in köşkü Acıbadem taraflarında. Ona da ömrümde arabada, yayan tesadüf etmedim. Ata o derece düşkün ki hep anca beraber, kanca beraber. Son derece erbab-ı asaletten ve ashab-ı

¹ Kıl pranga, kızıl çengi: Giyimine çok özenmiş, çok özenli giyinmiş kim-seler için kullanılır.

nezakettendi. Huy canın altında;¹ kulakları çınlasın, hâlâ da bu mişvarında² berdevam.

Kadıköy eşrafından ve Ağabeylerzadelerden Ağâh Bey'in altında, küçürek dört futbol topunun bir araya bağlanmışına benzer Çerkez eğeri; onun altında ipeksaçaklı, gümüşlerle nakışlı belleme;³ daha altında bakla kırı beygir. Fes sol kaşta, Çerkez kırbacı elde, fiyakalı fiyakalı öyle bir gidişi vardı ki.

Arabalık çiftlerinden maada ahırlarından binek atlarını ek-sik etmez paşalar, beyler, mahdumlar, damatlar sayılamayacak kadar çoktu.

Kadın binicilere gelince: Anadolu Demiryolları direktörü Hügne'nin iki kızı en başta gelenlerden. Bir boyda, bir renkte at-lara aynı çeşit fistanlar giyerek erkek gibi otururlar, Bostancı'dan tutturup dörtneleyi basarlar...

Moda'daki İngiliz "lady"leri, "miss"leri; Frenk madamlar, mat-mazeller içinde amazon kıyafetiyle ata yan gelenler eksik değildi.

(*Akşam*, 9 Teşrinievvel 1943, s. 5-6)

Eski Binicilere Dair Fıkralar

Geçen yazımda bir vakitki at ve binicilik meraklılarından bah-setmiştim. Şimdi de bu mevzua ait bazı vakalar ve fıkralar yazacağım:

¹ Huy canın altındadır: "Doğuştan gelen özellikler değiştirilemez" anla-mında kullanılan bir söz.

Mişvar: Gidiş, tavır, tarz, edâ, üslûp.

Belleme: At ve eşek gibi hayvanların bellerini örtmek, terlerinin teğeltiye çıkmasını önlemek için sırtlarına gelecek şekilde eyerin altına konan be-yaz ve kalın keçe parçası, ter keçesi, terlik, haşa, yapık, teğelti, yona.

Babamın ta Davutpaşa Rüştîyesi'nden arkadaşı, Neşet Bey isminde biri vardı. O vakitler mektebe, yanında lâlâsı, midilli ile gelip gidermiş. Kişizade.¹ Sonra, sivil mesleğini tutup Babıâli kalemlerinden birine çırağ edilmiş. Babası ölünce kâtipliği bırakarak iradlarının geliriyle yaşamaya başlamış.

Hakikaten kibar, terbiyeli, nazik bir zattı. Gayet at meraklısı; rengi açık samura çalar, fıstık gibi bir kırsığı vardı. Yazları Küçük Çamlıca'daki köşkünde oturur. Bazı cuma günleri gezintiye çıktı mı mutlaka bize uğrayacak.

Anneannem bahçe meraklısıydı. Çiçekler yetiştirir, tarhların lübyelerini,² lavantinlerini³ ayıklar, kum döşeli yollarda küçük bir taş, bir yaprak görse hemen toplatırdı. Emektarlardan Peyker Bacı, dadım Hasbihal Kalfa, ahretlik Zerrin daima yanımda ve yardımdalar.

Cuma yaklaştı mı kadıncağızlarda tasa, Neşet Bey gelecek diye. Zat-ı şerif bahçeye dalar dalmaz, amma mutlaka her seferinde, hayvan ortalara, sıvışık sıvışık marifetini beceriveriyor.

Peyker Kalfa bir gün hepimizi kahkahadan kırmıştı. Demişti ki:

“Bu bey nenin kişizadesi? Nenin terbiyeli, naziği ayol? Hayasızın, saygısızın başı. Kapıdan girerken, ayıp mayıp diyerek atının kulağını bükse ya.”

Rahmetli dadım da araya katılıp bizleri katıltmıştı:

“Hayvancağız ishal çekiyor, kendini tutamıyor tabii. Buraya gelirken zamlık Arabi⁴ olsun içirmek yok mu? Sahibinin asıl kabahati bu!..”

¹ Kişizade: Soylu, asil kimse.

² Lübye: Börülce fasulyesi.

Lavantin: Pamuk lavanta veya lavanta-pamuk olarak bilinen, batı ve orta Akdeniz'e özgü Asteraceae familyasında çiçekli bir bitki türüdür.

Zamlık Arabi: Akasyadan elde edilen bir zamlık.

Gene tanıdıklardan Sigortacı Avram denilen genç bir Musevi vardı. Yeldeğirmeni'nde oturur. Mekteb-i Harbiye Fransızca mualimi Edirneli Lupo Efendi'nin dindaşı ve samimî arkadaşı.

Arada bir bizim eve damlardı. Şen, bir kolçengi.¹ Neşeden kabına sığamaz. Operalar tutturup tenor gibi bar bar bağırır; Konkordiya, Kristal kafeşantanlarındaki² türküleri avaz avaz söyler, sandalyeyi kucaklayıp dam yaparak polka,³ mazurka,⁴ valsle⁵ fırıl fırıl döner.

Bir gün gene bizde. Büyükbabamın Halep'ten gönderdiği Sadun adındaki pek cins Arap kısağı henüz gelmiş.

“Bineyim, bahçede bir dolaşayım!” diye musallat oldu.

“Ara alışık değilsin. Biraz huyluca; zaptedemez, düşersin!..” filan diyerek atlattık.

Beş on dakika sonra Avram Efendi ortalıktan kayıp. Ara tara, meydanlarda yok. Bir de ahıra bakalım ki Sadun da yok. Alıp gitmiş.

Ha geliyor, ha geldi diye bekliyoruz. İki saat geçti, üç saati aştı, ne gelen var ne giden. Etekler tutuşmaya başladı.

Acaba deli fişek herif yuvarlanıp bir kazaya mı uğradı? Yoksa hayvanı saatlerce dörtнала sürüp çatlattı mı?

Tam ezan suları, Saduncuk köpükler içinde, başı öne sarkık, yorgunluktan bitik; üstündeki, suratından zırıl zırıl akan terlere fesin boyaları karışmış, toz topraktan tanınmaz halde sökün etmezler mi? Zirzop, ta Taşdelen'i boylamamış mı?

¹ Bir kol çengi: Şen sözler ve davranışlarla çevresine neşe saçanlar için söylenen bir söz.

Kafeşantan: Müzikli eğlence yeri.

Polka: On dokuzuncu yüzyıl ortalarında bütün Avrupa'ya yayılan bir Polonya dansı

Mazurka: Polonya'nın Mazurya bölgesinden Avrupa'ya yayılmış olan bir çeşit halk dansı.

Vals: İki kişi tarafından ağır ve âhenkli bir şekilde döne döne yapılan meşhur bir salon dansı.

Babam ağzı açıp gözü yumarken sigortacı sıvışiverdi. Gidiş o gidiş.

Kadıköy kabadayılarından ve eshab-ı emlâktan X Bey, başında mor fes, beyaz çehresinde mavi mavi traşları, sırtında avcı yeleği, bacaklarında rugan çizmeler, altında yağız aygır, omuzdaş varî Fenerbahçe'de. Kuşdili'nde pala çalarken biraz dikkatlice bakana derhal betelirdi: ¹

“Tanıyamadın mı? İstersen kim olduğumu tanıtayım!”

Entipüften ² kimselere hemen kolunu kaldırıp şamara hazırlanma, çetinlere de pantolonunun arka cebindeki tabancasına el uzatma.

Macera onda çok. Birini şöyle naklederlerdi:

Hovardalık bu ya. Cevizlik tarafında bir kadına göz koymuş. Taze dul, babasından, ağabeylerinden çekiniyor yahut da naz edip kendini ağır satıyor.

Alikıran ³ bey bir gece atına binip orada soluğu almış. Hayvanı bir ağaca bağlayıp etrafı kolaçandayken bahçede uzun bir merdiven görmüş. Evin üçüncü katındaki nazeninin penceresine dayar dayamaz yallah odaya. Tazeyi belinden kavrar kavramaz, palas pandıras merdivenden aşağı; doğru konağına.

Maruf ve on, on iki sene evvel vefat etmiş ressamlarımızdan birine dair de bir menkıbe duyulagelmişti.

Umumî Harb seneleri. Merhumun delikanlılık çağları; gayet yakışıklı, tığ gibi, ergen ve bekâr zamanları. Gençlik bu, ayıp değil a kendisine meftun bir aşna fişnesi var.

¹ Betelemek: Sert, kaba ve kötü davranmak.

Entipüften: Değeri olmayan, derme çatma, uydurma.

Alikıran: Kuvvetine dayanıp etrâfını kasıp kavuran, hak hukuk tanımayıp isteklerini zorla kabul ettiren kimse, zorba.

Arkasında yepyeni, son derece şık binici elbisesi, getrler¹ filan tamam, bir ata atlayıp sevgilisinin evine gitmiş. Kadın onu ilk defa olarak o kıyafette görüyor.

Şevkinden çılgın, tutturmaz mı?

“İllâ ki atla yukarı çıkacaksın. Bu kılık sana ne yaraşmış, ne yaraşmış; bayıldım, ağzımın suyu aktı. Seni bu halinde doya doya seyredeceğim. Seveceğim, öpeceğim, koklayacağım!..”

Aman zaman, olur mu molur mu, ne demezler. Kâr etmiyor. Ne yalvarma, ne yakarma; “ölümü gör”ler “tabutumu öp”ler, “mezarımda zarı zarı ağla”lar...

Encam-ı kâr² gencin beygiriyle beraber, merdivenlerden takır tukur, ikinci kattaki odaya kadar çıkmasına, saatlerce hayvanın üstünde sohbet edişlerine ne buyurulur?

Aşağıki hikâyeyi işitmeyenler yoktu. Kulaklara fısıll fısıll anlatılır, makaralar koyuverilirdi:

Ermeni vezirlerinden Agop Paşa, fi tarihinde Hazine-i Hassa nâzın olmuştu. Akıllı, kâmil, idare adamı diye tanınırdı. Abdülhamid'in gözünde; daima iltifatlarına, ihsanlarına nail.

Günün birinde Hünkâr, “esb-ı hümayûn”larından³ birini hediye ediyor. Has ahırın en seçme, en nadide, bilmem kaç göbekten şecereli, yüzlerce altın değerinde hayvanlarından biri.

Tüfekçilerden, saray ispirlerinden⁴ bir cemm-i gafir,⁵ paşanın Kuruçeşme'deki yalısına getiriyorlar. Selâm-ı şahâneyi tebliğ ile bera-

¹ Getr: Ayakkabının üstünden bacağına alt bölümüne değin sarılan, kumaş ya da köseleden yapılmış bir tür tozluk.
Encam-ı kâr: İşin sonu(nda), netice(de).
Esb-ı hümayûn: Padişahın sahip olduğu at.
İspir: At veya araba uşağı.
Cemm-i gafir: Büyük insan kalabalığı.

ber teslim ediyorlar. Paşa memnun, minnettar. Hakipay-ı şahâneye¹ şükranlarını sunduktan sonra kendini tutamıyor:

“Bineyim, bir boy bizim koruda dolaşayım!”

Ömründe bir kere bile eğer üstüne oturmamış adam.

“Burayı yeni görüyor... Belki etrafı yadırgar... Daha taydır, haşarıcadır... Bir müddet alışsa!..” filan dedikleri halde, hazretin bir kulağından girip bir kulağından çıkmada.

Nihayet dediğini yapıp biniyor ata. Koruya doğru yavaş yavaş çıkarken, küheylân bir şeyden ürküp şahlanmaya başlayınca Agop Paşa Bey’in üstü, paldır, küldür yere; şippadak öbür dünyaya.

Vakayı duyan Sultan Hamid, o gün, sarayda nöbetçi yâverlerinden ve çok nekre² ve mukallitlerden Binbaşı Şefik Bey’i derhal yalıda-kilere taziye yolluyor.

Yâver bey Agop Paşa’nın annesine:

“Efendimiz şöyle esef etti, böyle üzüldü; başınız sağ olsun diyor!..” yollu ağızlara girişir girişmez. Dudu hanım lakırdısını kesmiş:

“Şevketlime benden selâm et. Hiç tınmasın, içine komasın. Bir Agob’um öldüyse bir Agob’um da odur. Gider, ona böyle söylersin ağnadın?”

(*Akşam*, 12 Teşrinievvel 1943, s. 4)

¹ Hakipay-ı şahâneye: Padişaha, padişahın huzurlarına.

Nekre: Eğlendirici, tuhaf ve nükteli sözler söyleyen, beklenmedik hoş cevaplar veren, fıkralar anlatan (kimse).

Eski İstanbul'da Yosmalara Dair

Oğlanı Havalanmadan Bir Baş Göz Edebilsek ★
Mahalleye Yeni Taşınanlar Günahları Boynuna Uygunsuz
Takımdanmış ★ Tende Canım Gonca Dehanım Mürüwetli
Sultanım ★ Sevip de Dostuna Boşanıp da Kocana Varma
★ İstanbul'un Meşhur Yosmaları

Ter bıyıkları yavaş yavaş büyüyüp gürleşmiş; “Maşallah bıyıklarını ele aldı” tabiri yerine gelmiş. İnce cep tarağını taktı mı düşmeden duruyor. Hatta uçları epeyce uzamış; iki parmağı yalayıp bura bura yukarı kıvırdı mı, vav harfinin şeklini alıyor.

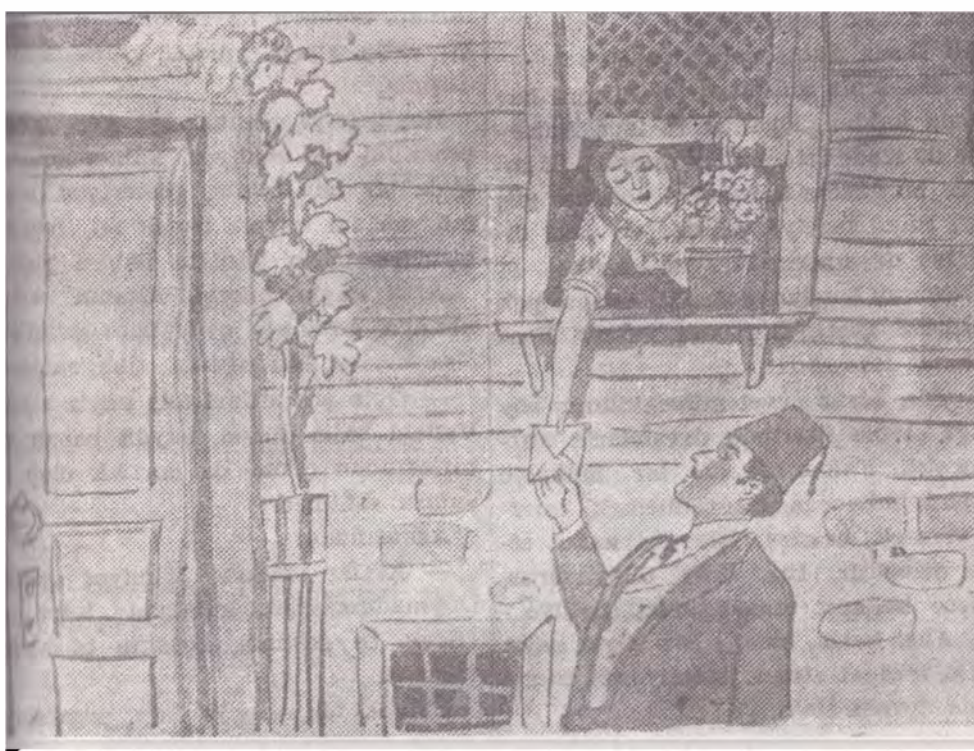
Artık evdekiler, anneannesi, annesi, teyzesi, ablası tuttururlardı:

“Oğlan delikanlılık çağına girdi, tosunlaştı. Kanı kaynıyor; bin yıllık mesel boşuna mı söylenmiş, kan deli deli damarlarında dolaşılıyor. Şeytan kulağına kurşun, evlerden uzak, havalanmadan bir baş göz etsek de heyecandan kurtulsak!..”

Artık hepsinde telaş da telaş. Etekleri bele dolayıp, paçaları sıvayıp, peçeyi, çarşafı örtünüp komşu komşu, ahbap ahbap, hamam hamam, aylardan ramazansa cami cami dolaşırlardı.

Komşulara, ahbaplara selâmünaleyküm der demez:

“Aman kardeş, Halimciğimi evlendirelim diyoruz. Allah lillâh aşkına bildiklerinden helâl süt emmiş bir yavrucuk var mı?”

Hamama adımı atar atmaz ustalara, natırlara,¹ analara:

“Kuzum gözüm aklınızda olsun, bizim mahdumun mürüvvetini görmek istiyoruz. Sevabı büyük, tanıdıklarınızdan körpe, gözü kapalı bir kızcağız varsa söyleyin!”

Camilerde mukabele, vaaz dinlemeye gidip dizüstü çöker çökmez, sağa sola usulca:

“Hemşire, her ne kadar muarefemiz yoksa da hayırlı tarafından açacağım. Rabbim cümleninkini bağışlasın, aslan gibi bir oğlumuz var. Kaleme devam ediyor. Yakında maaş evrakları dolaşıyor. Namuskâr, ayaline yâr-ı vefadar bir fındık kurdu arıyorum!..”

Anneanne, anne, teyze, abla boyuna pabuç eskitsinler, çene çalıp dursunlar, delikanlı çoktan işini pişirmiş. Vakıâ kurt komşusunu yemez, fakat gençlik bu, dinler mi?

¹ Natur: Kadınlar hamamında hizmet eden kadın.

Semte yeni taşınanlar onu çileden çıkarmış. Sabahları sütçüden süt, öğlenleri ekmekçiden ekmek, akşamları gazcıdan gaz alırken, kadınların hallerini görmeyin. Kaç göç hiçbirinin yanından geçmemiş. Kapı aralığından başörtüsüz gözükmeler, dirseğe kadar sıvalı kolunu uzatmalar, takunyalı çıplak ayaklarını göstermeler.

Mahallede hiç kimse “safa geldin”e bile gitmemiş.

“Günahları üstlerinde kalsın, uygunsuz takımlardan oldukları besbelli!..” deyip yaka silkiyorlar.

Açıkgöz mahdum, kalemine gidip gelirken, bu yeni türedilerin en tazeleriyle gizlice aşna fişneye başlamış.

Haspa kan kırmızı... Oğlan gelip geçerken, faraş¹ silkmek bahanesiyle kapıdan, fesleğeni sulamak vesilesiyle kafesi kaldırıp pencereden, çamaşır asmak meramıyla tahtaboştan² sarkıp sarkıp gü-lümseyiş. Köşeden çıkagelirken, üdunu kucaklayıp gevrek gevrek şarkıyı tutturuş:

Lâyık mı sana bu dil-i sevdazede yansın
Bu ateş-i hicrana nasıl sine dayansın?

İş kıvamına girdi ya, ardından işaretler: Elinde çiçek, gözle-rini süze süze koklamak; avucunu kalbine bastıra bastıra iç çekmek; mendili yüzüne tutup hıçkıra hıçkıra ağlar gibi hallere girmek.

Berikinde ateş saç[ıl]makta. Zaten toy, cayır cayır yanıp kavru-luyor. Kapının, pencerenin, tahtaboşun önünden geçerken “ah!”lar, “of!”lar, “pof!”lar...

Şimdi sıra sıra mektuplaşmaya, karşılıklı “nâme teatisi”ne ge-lirdi. Gene önayak olan hasba. Sübyan mektebiyle kalmamış, “Kad sem”den³ sonra “Mushaf”a çıkıp hatim indirince hocaefendinin

¹ Faraş: üprüntülerin atılmasına yarayan tahta, teneke veya plastikten yapılmış ufak bir kürek biçimindeki saplı kap.

Tahtaboş: Evlerin damlarında çamaşır sermeye veya yaz gecelerinde otur-maya yarayan, tahta döşeli, üzeri bâzan çinko ile kaplı bir nevi taraça.

Kad sem: Kur’ân-ı Kerim’in 28. cüzü.

önünden alınmamış, inas rüştiyelerinden birine gidip gazeteyi sökmüş, yazı çırpıştırmayı yarı buçuk başarmışlardan.

Günün birinde, delikanlı karşıdan yaklaşırken, incecik sesiyle bağırta koparıyor:

“Piiissst!.. Mestan ne yaramaz oldun sen!..”

Dışarıdakinin oradan göz ayırdığı yok ya, ne olur ne olmaz baktırmak; bakarken de kafesin bir delikciğinin arasında bükülmüş, mini mini, kenarı çiçekli, lavanta kokulu bir zarf. Şöyle başlıyor:

Tende canım gonca dehanım, mürüvvetli sultanım

Fingirnoz uyanıklardansa kâğıdın en başında, dillerde geze geze cıllığı çıkmış gazellerden bir kıt'a; mesela:

Huriler bilmem güzel mi hüsn-i cananım kadar
Mihrümah parlar mı aya şems-i tâbanım kadar
Yok benim bir sevdiğim dünyada vallah sen gibi
Söyle dil sevmez miyim cananımı canım kadar

Dedik a, delikanlı bu yola yeni kanat alıştırınlardan. Bu söz-
lere karşı büsbütün kalbgânından vurulmuş, sevdası katmerleşmiş.
O da *Hâşim Bey Mecmuası*, *Gıda-yı Ruh* gibi şarkı ve gazel kitapla-
rından beyitler toplayıp, sızlayan yarasının al kanı rengindeki mü-
rekkeble çiziktiriyor; ardından aşkına dair satırları diziyor; hatta
kâğıdın çiçekli köşesine okla delinmiş yürek resmi yapıp el ayak
çekildikten sonra kafes aralığından içeri atıyor.

Cananıyla başbaşa, iki kelimecik olsun konuşmaya can at-
mada. Fakat nerede o bahtıyarlık? Dildade¹ kurnazlardan, fındıkçı
mı fındıkçı; kendini ağır satıp abayı yakarı kıvrandırmaya almış.

Konuşmayı monuşmayı geç, şeklini, şemailini bile saklıyor. Yal-
nız simasını, o da bir hayal gibi, gösteriyor. Bücür mü, ece² mi, çar-
pık bacak mı bunların birinden bağı yanığın haberi yok.

¹ Dildade: Gönül vermiş olan (kimse), âşık.
Ece: Güzel kadın.

Artık dayanamayıp, Allah'ın emriyle almaya kalkışsa, evdekilere çıtlatacak olsa hemen lafı ağzına tıkayacaklar:

“Öyle şıfıntıları alır mıyız sana?.. Vallahi babaannen, büyük baban mezarlarından çıkar da hortlak olup başımıza dikilirler!”

Arkasından:

“Atalar sözünü bilmiyor musun? Duymadınsa işit, kulağına küpe et: Sevip de dostuna, boşanıp da kocana varma.”

Üstelik bir de göz dağı, zılgıt:

“Alimallah analık hakkımı helâl etmem. Şayet gene kafanın dikine gidersen bir mememden emdiğin kan, bir mememden emdiğin irin olsun!..”

Buraları da geç, hadi kız nazdan vazgeçsin. Selâmeti varmada bulup daha gönülü alevlemek için görüşmeye razı olsun. Nerede görüşecekler? Sokakta buluşmak tenhalar da dolaşmak, bir arabaya binip gezintiye kalkışmak hadlerine mi düşmüş? Bıçkınlar, külhanbeyler balta olmaya hazır:

“Âleme şapur şupur da bize yarabbi şükür mü?”

Bu fasofisolular şöyle dursun, bununla beraber evlât sahipleri, torunlara karışanlar bile yanyana sokakta yürüyemez, hele bir arabaya binemezlerdi. Muşmula ninelerle ak sakallı efendi babalar hasta halde doktora filan gidemezlerdi.

Erkek önden yürüyecek, kadın sekiz on adım peşinden gelecek.

Erkek başka arabaya binecek, kadın arkadaki kupaya girecek.

Aldırış etmediler mi polisler o dakika ensede:

“Bu ne rezalet, haydi karakola!..”

Gelgelim, bu perhizin lahana turşusu da mevcut. Kadıköy yakasında, Boğaziçi'nin Rumeli kıyısında, Adalar'da yaşağı dinleyen yok. Tepeye kaydırılmış başörtüsünden saçlarının bombesi taşmış,

maşlahının¹ açık göğsünden dekoltesi tabak gibi meydanda hanımlarıyla faytona kurulan, hatta mesireleri boylayanlar çok.

Dünya kuruldu kurulalı, yeryüzünün hiçbir diyarından “uygunsuz takım” denilen yosmalar eksik olmamış.

Galata, Beyoğlu öteden beri elde bir. Henüz henüz havalanmışların, felekten gece çalmayı âdet etmişlerin, saçlı sakallı oldukları halde, “Filancanın sünnet cemiyetine davetliyim!.. Falancanın kına gecesine çağırdılar!..” diye kıtıri atarak² caddeyi tutanların baş uğrağı o canipti.

İstanbul içinde de gizli koltuklar,³ bu yola sapmış ev takımları tümen tümen. Bir vakitler sayılı evler cayır cayır işleyip durmuş: Çapa çeşmesinde Acem’in dostu Fitnat’ın, Aksaray’ın Şekerci Sokağı’nda Kaymaktabağı’nın, Benli Hürmüz’ün, Acıçeşme’de Bahri’nin, Karagümrük’te Mumcu Ahmed’in, Sena Yokuşu’nda Altıparmak İfakat’in, Langa’da Paçası B**lu Fatma’nınkiler vesaire..

Bunların kapıları üst tabaka kişilere açık. Devrin zaptiye nâzırından tut, rütbeli, mevkili paşalar ve beyler, har vurup harman savuran mirasyediler müdavimi... Aksaray’ın Onikiler’i de şerlerine lanet hep orada.

Evlerin sakinlerine gelince: Kendileri gibi isimleri de seçme: Pesend, Kumru, Teranedil, Konca, Cihanyandı, İncitap, Pamuk, Büyüç Allı, Küçük Allı, Büyük Cenap, Küçük Cenap, Sidikli Perver, Cami Gelini Seher, Uzun Küpe Firdevs, Şaşı Zarife ilâh...

Pesend’e:

Hükmeder pek müdhişâne âşkın vicdanına
Dilpesendin gözleri bin can değer kurbanına

¹ Maşlah: Kol yerleri yarınc, uzun, geniş, hafif ve sırta geçirilmesi kolay bir kadın üstlüğü.

Kıtır atmak: Yalan söylemek.

Koltuk: Randevu evi.

Kumru'ya:

Yüzünü görmeyeli hayli zamandır
Acep ol Kumru civan kande nihândır

Teranedi'le:

Teranedil gayet güzel
Biz söyleriz şarkı, gazel

Gelibolu'ya sürülüşünde Kaymaktabağı'na:

Bozuldu lânesi üftedegânın
Perişan oldu bezmi âşıkânın

diye şarkılar bile çıkarmışlar.

Bu yosmalar kupalara dolup kafil kafil Kâğıthane, Silâhtarağa, Çırpıcı, Velifendi, Kavasın Bağı, İncirli gibi mesirelere gider, yağlı kuyruk müşterileri peylermiş. Bazen de sürüp sürüşdürüp, takıp takıştırıp, caddelerde piyasaya çıkarlar; peşlerine paralı ve fiyakalı beyler takılır; Kapalıçarşı'da, Çemberlitaş'ta, Vezneciler'de, Koska'daki muhallebicilere dalıp kafesin arkasından oturur fiskos konuşmaya başlarmış.

(*Son Posta*, 13 İkciteşrin 1943, s. 5-6)

Ev Tavukları

Ev Tavuğu Kime Denirdi ★ Muhallebici Dükkânlarında
Kafes Arkasından Anlaşma ★ Vallahi Mahcup
Ediyorsunuz, Ne Zahmet ★ Cumbanın Altında Öhö, Öhö,
Öhö ★ Zenaatin Yıllardan Beri Erbabı

Ev tavuğu, taze dul, evde hısım akrabadan karışan görüşen erkeği yok, eli yüzü düzgün, zevkine düşkün, işine gelenle gizliden gizliye mercimeği fırına veren kadına denirdi. Böylelerin arasında kocası ihtiyar, karısının suyuna tirit,¹ her yaptığını yutar, o da başına buyruk gezer takımda bulunurdu.

Ev tavuklarının fazla çok bilmişleri mahalleye karşı ser verir ser vermez, komşu nineler onlara gidip geldikçe annesiyle, teyzesiyle can ciğer, çene yarıştırdırlardı:

“Şu bahtı kara papağanınıza yanı kılıçlı bir zabıt bulsak!..”

“Şu kötü talihli koza kelebeğimize eli bastonlu bir kâtip peylesek!”

“Şu gün görmeyen tonbalısamızı hırtlambadan² kurtarıp akıllı uslu bir delikanlıya düşürsek!..”

¹ Suyuna tirit: Baştan savma, değersiz, özensiz.
Hırtlamba: Perişan, derbeder kılıkli kimse.

“Kişiyi nasıl bilirsin, kendin gibi” mislince hatunelerin hepsi tazenin ırzına, iffetine fisebilillah şahit; handiyse ard eteğinde namaz kılacaklar.

Kurnaz olmayanlar temkinli davranmaz, hoppalıklarını örtbas etmeye muvaffak olamaz, el gömlek ya yeninden ya da yakasından belirir. Bunlar tu kaka. Kimseler onlarla konuşmaz, kapılarının önünden geçmez, görür görmez baş çevirir, keza zilleri işletirlerdi:

“Ayakları dağlara idi de mahallemize taşınamaz olaydı şıllıklar!..”

“Eyvahlar olsun, delikanlı damatlarımız, oğullarımız baştan çıkacak!”

“Saçı sakalı ağürtmüş populdaklarımızın bile halleri değişti; gözleri parlıyor!”

Bütün bu ağız kalabalıklarını umursamayan, en pervasız ev tavuğu bile semtinde kapalı kutu olmaya gayrette. Çarşafı sımsıkı kapalı, peçesi inik, yanında acuze veya çocuk varsa yavaşça konuşur, sesini duyurmazdı.

Fakat erbabınca damgalı. Şehzadebaşı, Aksaray, Divanyolu, Kapalıçarşı, Bahçekapısı gibi gezintiye çıktığı caddelerde yürüyüşünden, adım atışından nenin nesi olduğu besbelli. Peşine takılanlara, aşinalığa girişmek isteyenlere karşı dünden teşneymiş gibi bulunmaz, kabak çiçeği gibi açılıp Beyazıt dudularıvarî gradoyu¹ düşürmezdi. Naz, eda kadının şanı, ziyneti... Kendini ağır satar, bal alıncak arıyı gözünden çakar, yavaştan yavaşa açılırdı.

İşi pişireceğini aklı kesti mi hızlı hızlı yürümeye başlar. Arkadaki takipte. Birden bire ters yüzü döner; takip eden gene geliyor. Aktarın önünde mola verir; bir çiğnemiklik sakız almaya kalkıp kavanozdakileri beğenmez; balmumuya, gıcıra bahane bulur, yani bir çeyrekten fazla durur. Gerideki beklemede.

Artık ötesi sağlık; gel geç, maymun iştahlı zanparalardan değil. Hemen Vezneciler'de Palabıyk'ın, Koska'da Hakkı'nın, Çemberlitaş'ta Çankırılı'nın, Çarşı'nın Nuruosmaniye kapısında Bursalı Ahmet Ağa'nın, Galata'da Mehmetalipaşa Hanı'nda Receb'in muhallebici dükkânına dalınca erkek de peşi sıra.

Kafes arkasına geçer. Bey, kafesin dışına çöker.

İçeridekinin ısmarladığı getirilirken, dışarıdakinde yoğurt, gönül ayran. Zira, çantada keklik, yumuşacık sinесinden kinaye, arası iki parça kaymaklı tavukgöğsünü getiriyor. O da:

“Bana da tavukgöğsü!..” deyip, çırak tabağı masaya koyarken, çeyrekle kırklığı avucuna sıkıştırır. Dört kuruş, ikişerden tavukgöğsülerin parası artan ikilik de bahşiş...

Nazeninde, daha yerken, seslenme:

“Mecidiye bozar mısın?”

Cevap hazır:

“Parasını aldık.”

Kafes aralığından hafif bir tebessüm işi büsbütün tıklarına kor. Dükkânda kimse yoksa, olanlar hınbıl, mımbılsa artık gelsin fısır fısır laf. Arada bir, haspada numara:

¹ Grado: Derece, seviye.

“Aman, caddeden eniştem geçiyor, beni görmesin; vallahi kıtır kıtır keser!..”

“Ayak türabınız olayım, öbür masaya çekilin. Dayım karşıkı Acem'den sigara alıyor. Bu tarafa bakacak olursa mahvoldum!..”

“Acaba ikindi okundu mu aslanım?.. Kalpakçılarbaşı'ndan ufak tefek alacağım diye annemden bir saatcik izin almıştım. Dört gözle bekler, gecikirsem kıyametleri koparır!..”

“Üzülme cicim, daha vakit erken. Çarşıya da gideriz!..” sözleri üzerine, gene ayrı ayrı dükkândan çıkarlar. Biri önde, öteki sekiz on adım geride yürürler. Kadın bir manifaturacı dükkânına girer. Ardından erkek.

Manifaturacı kös dinlemişlerden;¹ bu gibi dalaverelere pişkin. Hanım bir şişe Esbuke lavantası veya kenarı tenteneli ipek mendil veyahut fildekos siyah çorap beğenmekle meşgul. Öte taraftaki ise kendine menekşe lavantası, keten mendil, plastron² boyunbağı gibi nesnelerden birini seçip paket ettirirken, alınanların tutarı mecidiyeyi sulamış.

Kadın:

“Liranın üst tarafının verin!” deyince gene cevabı alır:

“Hesabınız görüldü!”

Bu sefer tatlı bir gülümseme ve memnun yüzle fisıltı:

“Vallahi mahcup ediyorsunuz, ne zahmet!..”

“O kelime ne demek, meleğim!..”

Sıcağı sıcağına, bir numara daha:

“Bir istirahatda bulunacağım!”

“Emir buyurun cicim!”

¹ Köş dinlemek: Türlü olaylar yaşadığı için bilgi ve deneyim sahibi olarak benzer veya daha basit olaylar karşısında aldırış etmemek.

Plastron: Erkeklerin gömleklerinin göğüs kısmına takılan, büyük bir kuşmaş parçası şeklinde bir nevi boyun bağı.

“Kuzum, bugünlük bu kadar kalsın. Tanıştık ya, başka bir gün inşallah gene görüşürüz. Demin de söyledimdi; nerede kaldı diye annem meraktan helâk olur!”

Burma bıyıklıda yalvarma, yakarma, ölümü görler, cenazemi öpler yanma dururken, yufka yürekli merhamete gelir:

“Kıymetli hayatınıza o kadar şom şeyler yordunuz ki arzunuzu yapmamak büyük vicdansızlık olacak!”

Ev tavuklarının yüzde sekseni bu gibi aksatılarını gündüz başarır, üçra yerlerde oturan, yosmalıktan artık, sındırlıyı sıyırtmışların¹ evlerine gizli gizli kapağı atarlardı.

Pek orta malı olanlar gündüz ne ise gece de o; fakat şartı şurtu var. Uyuşulduğu sıralar şu yolda tuttururlar:

“Peki iki gözümün elifi, sizi kırmayacağım, fakat kapınızda cariye olmadım ya nonoşum... Ne diyordum?... Ha, evet; pek rica ederim, tekliflerimi tamamıyla yerine getireceksiniz... Kabul mü?... Peki öyleyse beni dinleyin.”

Duyulur duyulmaz bir sesle bir alay kıştır:²

“Bu akşam, yatsı kılınıp halk camiden çıktıktan sonra Aksaray’dan Cerrahpaşa’ya doğru yürüyünüz, yürüyünüz. Çifte Fırın’ı geçin. Avratpazarı’na varınca sol koldaki birinci değil, ikinci değil, üçüncü sokağın köşesinde bir devletli yatar. O devletliyi de geçiniz. Sağda, yanı salkım ağaçlı ve cumbalı dördüncü kapı. Çırac çıkmış dadımın evidir. Dadıcığım beni son derece sever, başında taşır. Biçarenin de, efendisinin de gözleri iyi görmez. Sizin eski kocam olduğunuzu söylerim. Sağ olsun, annemin huysuzluğu yüzünden ayrılmıştık. ‘Barıştık, nikâhımızı tazeledik, ayrı ev arıyoruz’ dedim

¹ Sındırlıyı/Sındırgıyı sıyırtmak: Çok gezmek.
Kıştır: Yalan, yalan söylemek, uydurmak.

mi gerek kadıncağız, gerekse kocası bizi memnuniyetle karşılarlar. Anneme gelince, şimdi doğru gidip:

‘Eniştemi gördüm, küçük teyzem yatak döşek, ateşler içinde yatıyormuş; gene dizanterisi¹ tepmiş; yoklamaya gidiyorum. Fazla rahatsızsa orada kalırım tabii!’ diye yalanı kıvırırım!..”

Arkasından şu talimat:

“Avratpazarı’nda, dediğim üçüncü sokağı buldunuz, saptınız. Aman insan minsan gelip geçiyorsa acele acele ilerleyin. Şayet kimsecikler yoksa, cumbanın altında yavaşça, üç kere ‘öhö, öhö!..’ Siz olduğunuzu anlarım, ama hoppadak içeri alamam. Çünkü dadımın, hâşâ huzurunuzdan, it makulesi bir üvey oğlu vardır. Sakın kuşku lanıp yüreğinize kurt girmesin!.. Vakiâ çapkının dik âlâsı, fakat yanına huriyi soksan yan gözle bile bakmaz. Samatya’da bir Ermeni kadınına sevdalı. İkide bir babasına balta olup² üç çeyrek, bir mediciye ister; yani bu sebebe gelir; parayı alınca da defolur. Eğer o uçarı varsa sizi eve almama imkân yok...”

Pişmiş aşı su katıldığını gören berikinde, bet beniz uçunca, haspa derhal lakırdıyı çevirerek:

“O takdirde, bakınız ne yaparım? Eski ninelerimizin tülbent dokudukları el tezgâhlarını hiç gördünüz mü bilmem?.. Biliyorsunuz, âlâ. Dadımın da gençliğinden kalma bir tezgâhı olacak. Cumbalı odaya getiririm onu. Yalancıkıtan, gırç gırç tülbent dokumaya kalkışırım. Mekiği bir çift, bir tek atarsam biliniz ki Bahri herifi evde, mekiği hep tek atarsam, yok.”

Burma bıyıklının bet bet bakışı üzerine:

“Durun, daha başkası var. Belki karşıkilerin kızı üduyla şarkıyı tutturur yahut bitişikteki hacı ‘hu hu hu!’ diye evrad çeker veyahut

¹ Dizanteri: Kanlı ve sümüklü bir ishale beliren ağnı kalın bağırsak iltihâbı, kanlı basur.

Balta olmak: Bir kimsenin üzerine rahatsız edecek şekilde ısrarla düşmek, musallat olmak.

solumuzdakiler ikizlerine avaz avaz ninni söylerler de mekik gıcırta-
larını iyice farkedemezsiniz. En iyisi, gözünüzü cumbadan ayırma-
yın. Kefesin aralığından, siyah yorgan tiresiyle¹ bir bez bebek sar-
kıtırım; yani buyurun demeye getiririm. Sakın sellemehüsslâm²
kapıya sokulmayın. Ne olur ne olmaz, gene ileri doğru ağır ağır yü-
rüyün; sokağı bir defa daha kollayın... Bak heyecanımdan az kal-
sın unutuyordum. Kahrolası bir köpek var. Yemek memek kırıntısı
verdikleri için eşikten ayrılmıyor, yabancıya salıyor. Gelirken, bir iş-
kembeci dükkânından yirmi paralık baş maş artığı alıp hırlarken
önüne atıverdiniz mi, kuyruğunu sallaya sallaya susar. Aralık kapı-
dan içeri kayıverirsiniz!.”

Bunca kayıt, külfet, zorluk, işin tuzu, biberi. Muradına eren
bey eve düştü mü dadı denilen kadında, kocası efendide yerle be-
raber temennalarla ne karşılama.

Kocakannın eski çırak, pinponun³ ayali olduğu martaval; ikisi
de zanaatin yıllardan beri erbabı. İkisi de etrafta pervane. Yağlı kuy-
ruğu arka tarafta, boş arsaya nâzır odaya götürüşler; akabinde içki
tepsisini ortaya getirişler. Haspada da üdu kucaklayıp taksim, ga-
zel, şarkı, türkü...

(*Son Posta*, 27 İkcinciteşrin 1943, s. 5-6)

¹ Tire: Dikişte kullanılan pamuk ipliği.

² Sellemehüsslâm: Hiç çekinmeden, hiçbir şeye aldırış etmeden, uluorta,
dilediği gibi, keyfince.

Pinpon: Çok yaşlı, çökmüş kimse.

Eski İstanbul'da Onları Herkes Tanırdı

Çığirtma Çalan Kıranta Rum ★ Marş Denilmeden
Yürümeyen Samur Kürklü ★ Deli Salih ★ Takunyalı Deli
Macit ★ Şeyhine Dua Eden Deli Saraylı ★ Guguk Zehra ★
Âmâ Softayı Yeden Huri

Hergün, hiç aksamayarak, Galatasaray Lisesi saatinin elifi elifine,¹ tam bir buçuğu gösterdiği anlar, mektebin yanındaki dar sokaktan, sabahî makamıyla gayet yanık yanık nağmeler “Felek bana neler etti” türküsünü inletir, uzaklaşıp kaybolurdu.

İki gözü âmâ, kapkalın siyah gözlüklü, kıranta bir Rum, çığırtma² çalar; hem de öylesine çalma ki İstanbul'da emsali yok. Tarlabası cihetlerinden gelir, Cihangir tarafına doğru giderdi. Musikiye ve dümtekateke aşına saçlı sakallılar da, bu çığırtmayı duyar duymaz üst üste yeminler:

“Vallahi, billâhi, tallahi piyasa ince sazlarının nısfıyezeni³ Kırkor bunun yanında yayan kalır. Hemen hemen Yenikapı Mevlevi-

¹ Elifi elifine: Tastamam, tamamı tamamına.

Çığirtma: İnce sesler çıkaran, üstte altı, altta bir deliği bulunan, kamış veya ağaçtan düdük şeklindeki nefesli çalgı, bir çeşit kaval.

Nısfıyezen: Musikimizde nefesli bir saz, neyin küçüğü ve kıyası olan nısfıye çalan sanatkâr.

hanesi nezyeni Arif Dede'nin nağmelerine yaklaşıyor. Herifcağız aşk ehli, can ve yürekten üflüyor!..”

Kimseye sokulmaz, para istemez, gelen geçen, gönlünden koparı avucuna sıkıştırırlardı. Rivayete göre âşıkmiş zanaatı, kâr ve kesbi yolunda iken bir civana gönül kaptırmış, dilber hiç orali olmayınca firakından ağlaya ağlaya gözlerine perde inmiş.

İkinci sonraları akşam yaklaştığı sıralar, ya Divanyolu'nda, ya Beyazıt'ta, ya da Veneciler'de kırk kırk beşlik bir zat-ı şerife rastlanırdı. Üstü başı temiz pak, yaz kış sırtında yakası samur kürklü palto; elinde 33'lük kehlibar tesbih. Gayet rabitalı halli, kalemlerden birinde temiz kılıklı, enikonu beyden, efendiden kişiydi. Kalabalığın arasında kâmil kâmil yürür, her halde dairesinden evine doğru.

Birden bire yolunda stop eder. Sanki estepetaya¹ uğramış, durduğu yerde taş kesilmiş. Ne bir adım ileri, ne de geri; ne sağa, ne sola.

Bu istoptu, aklına esince ediveriyor. O suretle ki iki ayağı santimi santimine, uçları milimetresi milimetresine, bir hizaya gelecek. Vücudunu hiç kıvıldatmadan, yalnız gözlerini aşağı kaydırarak ayaklarını yoklar, ölçer biçer, tam tamamına ise kendi kendine yavaşçacık:

“Marş!..” kumandasını verip yürümeye devam ederdi.

Gel gelelim fotinlerin duruşunda bıçak tersi kadar matluba aykırılık hissetti mi, çabucak tashih etmek yok. Bir miktar birini kaldırıp birini indirerek yerinde sayar, usul usul yoluna kor.

¹ Estepeta: Eskiden İstanbul'da oynanan çocuk oyunlarından biridir. Estepeta tıpa benzer ancak kıpırdamanın da yasak olduğu bir oyundur. Ebe çocukların dalgın bir anını kollar ve “Estepeta!” diye bağırır. Ebeyi duyan çocuklar, oldukları yerde kalmak zorundadırlar. Ne kıvıldayabilir, ne de konuşabilirler. Bu durum ebenin “Boz!” demesine kadar sürer. Ebe “Boz” demeden kıvıldayan ya da konuşan olursa, bu kez o ebe olur.

Olabilir a, mesela yaya kaldırımından karşı yaya kaldırımına geçerken ervahiler¹ ipini çekmişler de caddenin ortasında duraklamış.

Adamcağızın bu huyu herkesçe malûm. Sarı samur yakayı uzak-tan görünce arabalar, sürücü beygirleri sağa sola alırlar, atlı tramvaylar da durur, eşref saatinin gelmesini beklerler.

Kendi kendine “Marş!” deyip yürüdüğünü sezenlerden biri, bir gün böyle mıhlандığı dakikalarda, bakayım ne yapacak diye “Marş!” diyecek olmuş. Hazret o anda fayrap.²

Artık bunu çok kimse öğrenmişti. Yerinde saymaya başladığını görür görmez kumandayı basarlar, zavalılcığı bir zahmetten kurtarırlardı.

Faraza yolun ilerisinde bir kalabalık, tramvaylar, arabalar sıkışmış, öteye gidemiyor. Gerilerden bağrıışlar kopardı:

“Kürklü yakalı kazık kakdıysa ‘marş’ deyin yahu acele işimiz var!..”

¹ Ervahiler: Ruhlar, ecinniler.

² Fayrap: Gemilerde ateşçilere ateşi hızlandırmaları için erilen emir. Fayrap etmek: İşe hızla girişmek, hız vermek.

İstanbul'un her tarafında, caddeleri, sokakları durup dinlenmeden dolaşan, bütün halkın malûmu olan meczuplar vardı. Bunların en başında da Deli Salih.

Bize gelir giderlerdi. Karagöz mahallesi imamı Hafız Refik Efendi.

“Bizim semttendir, Sarıgüzellidir. Mahalle mektebinde beraber okuduk!” derdi.

Uzun boylu, kül gibi benizli, kırçıl sakallıydı. Başında arakiye,¹ üzerinde siyah sarık, arkasında yamalı entari, altında yırtık pırtık don, ayaklarında nalınlar; omuzunda da ipe bağlı beş altı oturak.

“Beyaz Allah!... Kara Allah!.. Öbür evin Allah'ı, hu!..” diye söylene söylene ortalıkta dolaşır; cezbesi tutunca oturağın birini başına giyerdi.

Parada gözü yok, versek yere atar, sataşınca da kızıp mızmaz, boyuna çırpınır; tutturduğu nakaratı tekrarlaya tekrarlaya, kimseye ilişmeden yoluna giderdi.

Vera, Kovacılar, Kırkçeşme taraflılarda Deli Macid'i bilmeyen var mıydı acaba? Kovacılar'da, Revani Dede Türbesi'ne bitişik külübede otururdu.

Kıyafeti düzgünce, başında yeşil sarık, çehresinde siyah top sakkal, şeriatça kırpılmış bıyıklar. Latası² tertemiz, lapçınılı³ mestleri delik deşiksiz.

On beş yirmi gün böyle efendi efendi, gezer; bir de bakarsın saç başı leylek yuvası,⁴ sakal bıyık birbirine karışmış; vücudunda

¹ Arakiye: Dervişlerin başlarına giydikleri yünden veya pamukludan yapılmış bir nevi takke. Tiftikten yapılmış ince hafif külâh.

Lata: Eskiden ilmiye ricâlinin giydiği, yakası, kolları ceket biçiminde, uzun çuhadan üstlük.

Lapçın: Kaytanla bağlanan, tabanı meşin mest.

Leylek yuvası (gibi): Karmakarışık.

yalnız don gömlek, ayaklarında takunyalar, yangından kaçmış gibi telaş içinde.

O zaman, çocuklar peşine takılırlar, yaygarayı tuttururlar:

“Deli Macit, Deli Macit!..”

Derhal cinleri başına üşüşür:

“Defolun piçler, yumurcaklar!..” diye köpürüp takunyanın birini fırlatır, çocuklar alıp kaçarken ötekini de fırlatır, onu da kaparlar. Koca sakallı adam hüngür hüngür ağlaya ağlaya yalvarır yakarırdı:

“Babam beni döver, kuzum kardeşler verin!”

Takunyeleri karşıdan gösteren çocuk:

“Bir göbek at da vereyim!” diyince ala ala heylerle¹ göbekleri atar ve takunyeleri geri alırdı.

Bu hal Deli Macid'in tutarağı² tuttuğu vakitlerinde. Sair zamanlarda pekâlâ akıllı, uslulardan. Gidişatı, sözü sohbeti de yerinde.

Kadınlardan da, Deli Saraylı denilen ellilik hatun meşhurdu.

Eyüpsultan şeyhine âşık olduğu için kara sevdaya uğramış oynatmış. Kazan kulpu gibi rastıklı kaşlarının üstüne bir çatki çatar, üzerine başörtüsünü örter, arkasına sadakor³ yeldirme giyerdi.

Bunun da gözü parada değil, ötekinden berikinden yalnız bir iki dilim ekmek. Torbasına topladığı ekmekleri Şeyh Efendi'nin başı gözü sadakası olarak köpeklere doğrar, hemen duaya koyulur:

“Allahü azimüşşan şeyhe ömürler, âfiyetler, melâmetler⁴ ihsan buyursun; kazadan, belâdan korusun!”

¹ Ala ala hey: Toplu gösterilerde coşkunluk ifâdesi olarak hep bir ağızdan tempo ile söylenen söz.

Tutarak: Zaman zaman gelen hastalık nöbeti.

Sadakor: Açık saman renginde, düz dokunmuş bir çeşit ipekli kumaş.

Melâmet: Giyim kuşam, zikir, âyin gibi yerleşmiş âdet ve törenlere önem vermeyip nefsi devamlı yermeyi, kınamayı, böylece halkın iltifâtından uzaklaşarak Hakk'a yaklaşmayı esas alan anlayış.

“Saraylanım, Şeyh Efendi’n yüzüne bakmayıp seni kovuyormuş; vazgeç bu sevdadan!..” diyecek oldular mı, ifrit hazır:

“Gizli çapkınlar, edepsizler, hergeleler!... Çekemediniz, kıskandınız da şeyhi elimden mi alacaksınız?” diye barut kesilip yakası açılmadık ne kadar laf küfür varsa hepsini veriştiyordu.

“Saraylanımcığım, bu çatkıyı ¹ neden çatıyorsun?” diye sorana,

“Kaşlarıma nazar değiyor da başım ağrıyor!” cevabını verir.

“İşte maşaallah, diyoruz, sevgilinin başı için göster!” denilince çatkıyı, açar, kazan kulpu kaşlarını meydana çıkarır, gözlerini de süzüm süzüm süzerdi.

Guguk Zehra da başka bir gûna.² Kısacık boylu, arkası kanbur, 60’lık. Tepesinden ve omuzlarından aşağıya kadar sakız gibi patiska başörtüsü; sırtındaysa, pırıl pırıl, sedef yeldirme.

Adam evlâdı imiş. Merhumlardan bir kadının mı, kazaşların mı kızıymış.

Fatih’le Beyazıt arasında mekik dokurdu.

Öfkesinden sapır sapır titremediği, ağzını açıp gözünü yummadığı dakika yoktu. Çünkü “Guguk!” denildiği saniye çileden çıktı gitti.

Ona da çocuklar musallattı. Etraftan mütemadiyen gugukları yağdırırlar, kadın avaz avaz sövüp saymaya başlar, daha celâllenirse yere yatarak üstünü başını parçalar.

Oracıkta eczahane varsa hemen götürülüp ilaç milaç içitilir yahut bir kahveye sokularak sular serpilip, limolar koklatılıp hali yatıştırılırdı.

Yazın Kadıköy yakasındaki ve Boğaziçi’ndeki mesirelerde, ramazanda Şehzadebaşı piyasalarında, kışın da Beyoğlu Doğruyol’unda,

¹ Çatkı: Eskiden kadınların saç tuvaletlerinde süs olarak kullandıkları, iki parmak kalınlığında kadife, canfes veya bürümcükten, üzeri işlemeli, alna bağlanan şerit.

Gûna: Tür, nevi, çeşit, tarz.

ortalığın en civcivli suları Hüseyinî makamından, gayet usûllü usûllü, tesirli tesirli bir ilâhi etrafa aksederdi:

Şol cennetin ırmakları, akar Allah deyu deyu
İçinde huri kızları, gezer Allah deyu deyu

İki gözü bakar kör, yüzüne bir avuç leblebi atsan hiçbiri yere düşmeyecek, bıyıklarıyla traşı çiçekten kelkül, şişmanca, sırtında aba, genç bir softa. Yanında da onu yeden¹ bir kız.

Kızın başında lime lime başörtüsü, sırtında soluk entari, ayakları çıplak; fakat bir bak, küçük dilini yut: Ol cennetin hurisi ta kendisi.

Yaradana kurban olayım, atkılı atkılı kumral kaşlar; mahmur mahmur güvela gözler; miniminicik ağız; içinde iki sıra inci. Ya rengi? Duru beyaz, yanakları penbe penbe al, gerdanı sîmîn.²

Faytonlarına, kupalarına kurulmuş kelli felli beyler bile ondan gözlerini ayıramaz, adeta yutkunup dururlar, onun yüzü suyu hürmetine hemen çeyreği, hatta mecidiyeyi toka ederlerdi.³

Birden bire kayıplara karıştı. Âmâ, bir erkek çocukla dolaşır oldu. Bilmem sahi, bilmem yalan, şu rivayet duyuldu:

Yüksek paşalardan birinin mahdumu ol peri-peykere⁴ vurulmuş. Masallardaki gibi yemeyip, içmeyip hayâlî fenere dönmüş.⁵ Nihayet derdini babasına, anasına açmış.

“Kimi alırsan al, başımızda yeri var; tek sen sağ ol!..” demişler.

Ve kızı şipşak konağa getirip hamama sokmuşlar; giydirmişler, kuşatmışlar; ardından nikâhı da kıyıp köşeye oturtmuşlar.

Hanımlığını unutup malûm hikâyedeki gibi, gizli gizli perde-lerden dilendi mi, orasını Allah bilir...

(*Son Posta*, 8 Nisan 1944, s. 5, 7)

¹ Yedmek: Çekip götürmek, yol gösterip bir yöne doğru sevk etmek.

² Sîmîn: Gümüş, gümüşü andıran.

³ Toka etmek: Vermek.

⁴ Peri-peyker: Güzel yüzlü, çok güzel kimse.

⁵ Hayâlî fenere dönmek: Çok zayıflamak.

Eski İstanbul'da Fenerbahçe'nin Gediklileri

Müşir Fuat Paşa ve Saim Bey ★ Şeyhislâmezade Muhtar Bey ★ Cerîde-i Mehâkim Sermuharriri Yusuf Şetvan Bey ★ Ve O Devrin Daha Başka Birçok Meşhur Simaları ★ Her biri Bir Başka Görünüşte, Her Birinin Faytonu Bir Başka Türlü İdi

Hıdırellez'den yaz sonuna kadar Fenerbahçe mesiresi, cuma ve pazar günleri halkla dolup taşardı. Çoğu oranın, hiç eksik olmayan gediklileri.

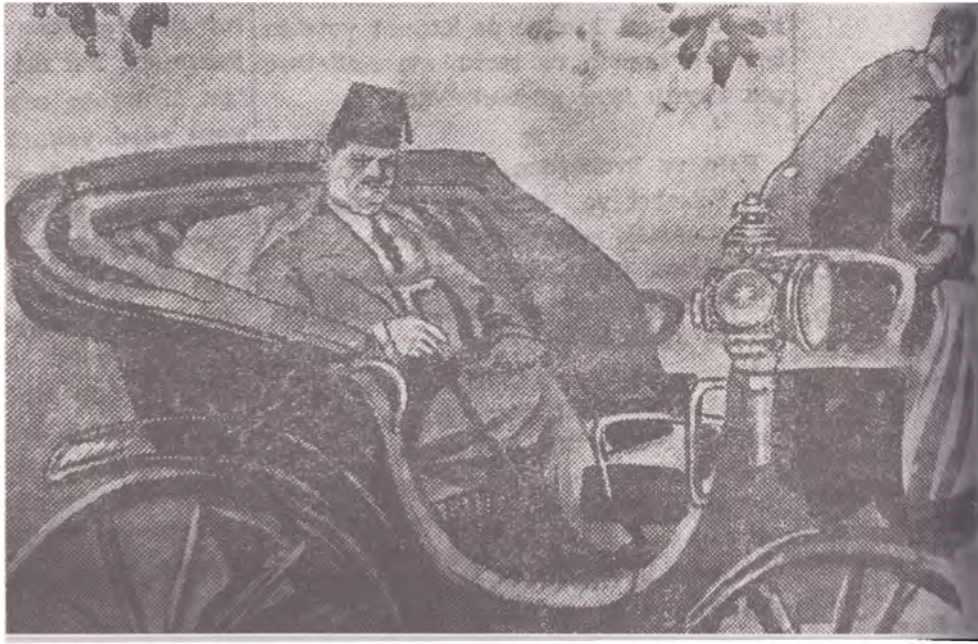
Hepsinin bir hususiyeti görülürdü. Piyasada mola vermek, yani arabayı bir ağaç gölgesinde durdurup atları dinlendirmek; üst baştaki toz topraktan temizletmek, gelip geçenleri yandan seyretmek için ekserisinin orada kendine mahsus muayyen bir yeri, hiç şaşmadığı bir mevkii vardı.

Müşir Fuat Paşa, cumaları selâmlık resminden dönüşte, arkasında üniforma, boydan boya madalyalarını ve eteklerine kadar murrassa¹ nişanlarını çıkarmış, yalnız göğsünde yâver-i ekrem² kordonu ve altın imtiyaz madalyası; pazarları ise sivil kıyafette gelirdi. Toz bulutundan korunmak için, koyu duru, minare kırığı³ gibi bir çift

¹ Murrassa: İnci, elmas, yâkut vb. kıymetli taşlarla süslenmiş, mücevherle bezenmiş.

Yâver-i Ekrem: Çok değerli, yüksek rütbeli memur.

Minare kırması: Çok uzun boylu.

Rus katanası¹ koşulu kupasının içinde, yanında daima aziz dostu ve nedimi Saim Bey bulunurdu.

Paşa'nın Fenerbahçe'de başlıca yeri, deniz hamamlarının karşı cihetiydi. Hiç tur yapmaz, arabasını başka bir mahalde kat'iyen durdurmaz, hatta Fransız arabacısı o noktadan bir iki metre ileride veya geride istop edecek olsa;

“Cocher, un peu en avant!..”² diye emrini basardı.

18 yaşından beri rütbe-i bâlâ³ ricâlinden ve Şûrâ-yı Devlet Mülkiye Dairesi âzâsından bulunan Şeyhülislâmzade Muhtar Bey, yağız beygirleri tırıda, arabacının yanında zenci kölesi, faytonda yapayalnız, dizlerinde “giranbaha” bir Acem şalı, beti benzi kâğıt gibi, nahif, hafif, ufacak tefecik araya karışır, birkaç tur yapar, sonra çepeçevre hendeklerin ara yolundan arabasını fener kulesinin solunda,

¹ Katana: İri bir cins at.
“Arabacı, biraz ileride!”

Rütbe-i bâlâ: Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında ihdas edilen bir mülki rütbe.

lodosu karşı, “kurander” siz¹ tarafa çektirir, ortalığa uzaktan “nigâh-endaz”² olurdu.

Nazik, nazenin, kibirsiz, gurursuz ve herkese mültefit diye tanınırdı. Zira, selâmlayanlara, kim olduğuna bakmaksızın mukabil temennahları mebzul ve bunu gülümser yüzle ibzal³ etmede...

Evlâd-ı Arabtan Şeyh Cevad Efendi'nin büyük damadı, Hazine-i Maliye hukuk müşavir muavini Mansur Şetvan Bey görmüş, geçirmiş, pişkin, deryadil⁴ bir zattı. At ve arabanın şatafatlılığına düşkün değildi.

Kardeşi ve bacanağı, İstanbul adliye müfettişi ve “Ceride-i Mehâkim” sermuarriri Yusuf Şetvan Bey amcamız ise “ekipaj”⁵ meraklısı. Âlâyışli brikinde,⁶ eldivenli elleriyle, açık doru Macar kadanalarını kullanırken, İsveç jimnastiği yapar gibi kollarını önüne doğru amûdî⁷ tutar, son derece ciddî yüzünde bir tebessüm izi bile belirmezdi.

Bostan tarafına karşı, âsâr-ı atıkadan sayılan hamam harebesinin bulunduğu sırta doğru brikini çeker, oradan gayrı yerde durduğu hiç görülemezdi.

Abdülaziz devrinin kudema-yı ricalinden, Kireçkapısı Gümrüğü nâzını Ramiz Bey'in büyük oğlu, Dahiliye Mektub Kalemi müdür muavini Neyir Bey'in (bir vakitler *Milliyet* gazetesi idare

¹ Kurander: Hava cereyanı.

Nigâh-endaz: Bakan, bakıveren.

İbzal: Esirgemen bol bol verme, kullanma, yapma.

Deryadil: Gönü geniş, her şeyi hoş görüp hoş karşılayan, anlayışlı.

Ekipaj: Lüks araba.

Brik: Ön kısmında sürücünün oturacağı yüksek bir yeri, yanlarda ise karşılıklı iki sıra şeklinde oturma yerleri bulunan, dört tekerlekli yaylı arabası.

Amûdî: Dikine, dik.

müdürlüğünü eden Bay Nail biraderimizin babasıdır) durak yeri de santimi santimine muayyen...

Emektar Rum arabacılı, bir çift kır atlı kupasına atlayarak gelir; gelir gelmez de dosdoğru ortadaki köhne kahve binasının hizasında, Marmara'ya nezaretli, fi tarihinde yarısını yıldırım götürmüş selvinin altında karar kılar ve derhal kupadan inip, kapısını açarak pencereye bir kolunu dayar. Sağ bacağını solunun ötesine atıp, potininin ucunu yere değdirerek, tıpkı fotoğraf aldırıyormuş gibi hiç kımıldamadan saatlerce etrafı seyre koyulurdu.

Pek genç yaşından beri kır bıyıklı imiş. Kişizade, kibar ve mîr-i kelâmı. ¹ Haftada iki kere üşenmeden, yorulmadan, zerre kadar bıkmadan tâ Kuzguncuk'taki köşkünden dağlar tepeler aşarak mesireyi boylandı.

Kuşdili'nin ötesinden Ziverbey Yokuşu çıkılınca, köşedeki büyük köşkün sahibi İranlı mücevher tacirinin iki oğlu, çifte yağız beygirli muhteşem faytonlarına kurularak çıkagelirlerdi.

Biraderlerin büyüğü yassı suratlı, çember sakallı; küçüğü uzun kafa, güdük güdük kara bıyıklıydı.

Sakallısı sürmeden kömürlük penceresine dönmüş gözlerini mahmurlaştıra mahmurlaştıra, bıyıklısı gözlüğünün üstünden bakarken bakışlarını şehlandıra şehlandıra ortada çark çevirirler, piyasacıları süzüp süzüp dururlardı.

Toz dumandan dolayı temizlik sırası geldi mi de Kalamış taraftaki burnun nihayetine, zeytin ağaçlarının yanına kadar uzaklaşıp bir müddet ârâm ² ederlerdi. Bir taşla iki kuş mu vururlardı bilmem. Bir yandan temizliğe girişirlerken, ehl-i keyiflerden idiler de kaşla göz arasında birkaç yudum konyak mı parlatıverirlerdi, Allah bilir!...

¹ Mîr-i kelâm: Güzel söz söyleyen, düzgün ve zarif konuşan kimse.

² Ârâm: Durma, dinlenme; bir yerde kalma, karar kılma.

Derken efendim, tapa tapa, tapapa tapapa... Rahvan¹ gidişli at ayağı sesleri ve sünepe, amelimanda² yol sulayıcıya sert bir kumanda:

“Hacım dur, arabaya su sıçratma!”

Hünkârın kayını Çerkes Hüseyin Paşa. Kırmızımtrak sarı, yani şimdinin akaju³ renginden gayet güzel sakallı, kalıplı bir Kafkasya erkeği.

Kula renginde, fıstık gibi Macar beygirlerinin uçurduğu pırıl pırıl faytonunda birkaç fırdolayı döndükten sonra o da hendeklerin arasından aşarak Fener Kulesi'nin dibine, salıncakta kolan vuranların bitişiğine gider; seyisin yanında, kollarını göğsüne çaprazlama kavuşturmuş delikanlı ispir⁴ hemen aşağı atlar, tüyü alıp tozları temizlemeye başlardı.

Üsküdar'dan erken erken talikalarla,⁵ yemeklerle gelmiş, oracığa yayılmış züğürt tabakanın irili ufaklı çocukları salıncağın etrafında, boynu bükük bakıp dururlar. Zira, kule bekçilerine hiç değilse çeyrek verilmeden salıncağa oturmaya, bir iki sallanmaya cevaz yok.

Paşa babacan adam. Kıranta iki Karadeniz uşağına mecidiyeleri fırlatıp sübyanları takım takım salıncağa bindirir; kâğıt helvacıyı, dondurmacıyı da çağırıp hepsine helvalar dondurmalar yedirir, keyiflenir giderdi.

¹ Rahvan: Binek hayvanlarının biniciyi sarsmayan yürüyüşü.

² Amelimanda-Amelmande: İhtiyarlıktan veya sakatlıktan dolayı iş yapma gücü kalmamış olan (kimse). Hareketsiz, tembel, âtl (kimse). Akaju: Tespih ağacıgillerden, kırmızımtrak kerestesi çok sert ve güzel cilâ tuttuğu için mobilyacılıkta kullanılan bir ağaç.

İspir: At veya araba uşağı.

Talika: Dört tekerlekli, üstü kapalı bir çeşit hafif at arabası.

Merhum müşirlerden Hicaz valisi Saffet Paşa'nın oğlu Miralay Esat Bey sırtında mutlaka kukuletalı avniye¹ tek atlı sepet arabasıyla Fenerbahçe'den eksik olmaz; "mesirenin nazarlığı" denilen boyalı bıyıklı, çetrefil dilli, alaylı kolağası, abraş² ve sıska bir midilli koşulu, makasları tellerle bağlı küçücük faytonuyla hiçbir hafta gel-memezlik etmez; erbab-ı ticaret ve servetten Şamlı Nihat Bey'le refik-i şefiki Çıtıptı Naşir Bey, Kadıköyü'nün en lüks faytonunda yan yana arz-ı endamdan geri kalmazlardı.

Yakışılılıkta namlı paşazadeler de çok; Şûrâ-yı Devlet resisi Said Paşa'nın oğlu, Süvari Livası Fuad Paşa kâh yağız beygirli arabasında, kâh halis kan kısrığında vekârlı vekârlı dolaşır.

Yıldız kumandanı Müşir Şevket Paşa'nın küçük oğlu bem-beyaz teni ve güzel endamıyla hoppa hanımları, pek genç çağında koluna taktığı liva galonlarıyla³ emsallerini imrendirir; İkinci Ordu müşiri ve Edirne valisi Arif Paşa'nın mahdumları – Faik Arif ve rahmetli İsmail Arif Beyler, ikisi de kaymakam– arabalarında kibar kibar gezerler; Sâbık Serasker Ali Saip Paşa'nın ikinci torunu Osman Bey, büyük babasının vefatı üzerine unutulup yüzbaşılıktan yukarı rütbe alamadığı için hep sivil kıyafette, İngilizkâri "Cab" tarzında arabasında herkesten bir başkalık gösterirdi.

Bazı kimseler ortalığın kalabalığı tavsamaya yüz tuttuğu sıralar Fenerbahçe'ye gelmeyi âdet etmişlerdi. Meselâ Mekteb-i Mülkiye'den

¹ Avniye: Sultan Abdülaziz döneminde giyilen, çuhadan, kenarlarına aynı renkten şerit geçirilmiş, kolları ve bedeni bol, boyu uzun, yağmurluk vazifesi gören, kukuletalı bir çeşit asker kaputu. İlk defa Serasker Hüseyin Avni Paşa tarafından ordudaki subaylar için kabul edildiğinden bu ismi almıştır.

Abraş: Alacalı, benekli.

Galon: İpek ve sırmadan yapılmış enli şerit.

1306 senesinde birincilikle mezun, Düyûn-ı Umûmiye¹ komiseri, Kilisli Said Bey; serkâtib-i şehriyarî Tahsin Paşa'nın damadı, civan yaşta rütbe-i bâlâlığa eren Fuad Bey; Göztepe'deki Rıdvan Paşa Köşkü'nü (Bugünkü Erenköy Kız Lisesi) dokuz bin altına satın alıp oraya yerleştikten sonra etraf ve eknafta² tenezzühü mutad edinen, Musahip Lûtfî Ağazade Mabeynci Faik Bey...

Kendisi en önde, “Bender” fabrikası mamulâtı “bato” faytonda; asabası³ geniş fes kulaklarına kadar inik, ağzında dolma kadar kehribar sigara ağzılığıyla, arkada aynı debdebe, tantanadaki konak arabalarında misafirleri, dalkavukları ve harem bölüğü, âheste beste⁴ zuhur ederlerdi.

Tam o sırada berzahdaki yoldan top ağzından çıkmış gülle hızıyla bir alâmet görülür. Ateş gibi küheylanları dört nalı tutturmuş, kıpkırmızı döşemeli, tekerlek ispitleri bisikletvari nikel telden bir fayton Fenerbahçe'ye dahil olur.

İçinde tonbul, göbeklice, nar çiçeği rengindeki fesini sol kaşın üstüne yıkmış, gri pelerini gelişigüzel omuzuna atmış, elinde altın saplı kırbaç, bir zümbül bıyıklı: Şehriyarın yâver-i hususîsi Fehim Paşa...

Dolu dizgin gidişi yavaşlatmak şöyle dursun, bir kat daha kızıştırarak, kelle götürürcesine değirmi yolu on on beş kere devreder, gözlerden nihan olurdu.

¹ Düyûn-ı Umûmiye: Osmanlı İmparatorluğu'nun XIX. yüzyılın ikinci yarısından (1854) itibaren başlayan dış borçları. Bu borçların ödenmesine ayrılan gelirleri toplamak için kurulan, yabancı memurların yönetimi altındaki teşkilat ve bu teşkilatın çalıştığı yer.

Etraf ve eknaf: Çevre.

Asaba: Fes ve sarığın etrafındaki düz kısım veya şerit.

Âheste beste: Lâkayt ve ağır bir tarzda, yavaş yavaş, salına salına.

Şimdi sıra, Üsküdar kumandanı Bedirhanî Ali Şamil Paşa'ya gelirdi.

Süt beyaz Arap kırsığının üstünde, yelpaze gibi süt beyaz sakallıyla peşinde süvari polisler ve zaptiyeler, gayet heybetle Fenerbahçe'ye girer, üç beş dakika etrafa göz gezdirdikten sonra gür sadası gürlerd:

“Paydos!.. Dağılın!..”

(*Son Posta*, 24 Haziran 1944, s. 5-6)

Çingeneler

Kadınları ve Erkekleri ★ Yerlileri Göçebeleri ★ Çalıp
Oynayanla Falcılık Yapanlar ★ Kocalar İçin Eşek Dili
Satanlar ★ Ayıcılar ★ Çingenelere Gönül Kaptıranlar

Kadınlardan ekserisinin hoş, zarif, nadide adları vardı: Gonca, Gül, Gülizar, Fulya, Kumru, Ceylan, Şirin...

İçlerinde lakaplıları da bulunurdu: Çakır Zeliha, Kara Naile, Fındık Aççe (Bilmem neden, konuşurlarken bütün “ha”ları “a”ya çevirirler).

Şimdiki bobstillerin modası gibi kısaltılmış adlıları da mevcuttu: Fatma’dan Fatoş, Naciye’den Naco, İbrahim’den İbo, Mehmet’ten Memo.

Karşıdan görünür görünmez hemen tanınır, nenin nesi oldukları derhal bilinirdi. Şekilleri, kıyafetleri birbirinin aynı, âdeta klasik.

Kadınlarında: Tepenin gerisinden gelişi güzel atılmış, kirden alacalaşmış başörtü ve yahut yemeni; ömründe tarak yüzü görmemişçesine alaz taraz,¹ su yüzü görmemiş gibi life dönmüş zifiri kara kâküller ve perçemler; arkadan kolan gibi örgü saç. Güneşten yanık, tunç renginde bir yüz. Kaş, göz simsiyah, pırıl pırıl, fıldır fıldır; yanaklar apal, dişler iki dizi sedef. Sırtta göz alıcı renklerde, yani ka-

¹ Alaz taraz: Dağınık.

narya sarısı, turuncu, penbe, mavi, eflâatun, filizî¹ basmadan gömlek; altında yine o basmadan bombol şalvar; ayaklar çıplak.

Erkeklerinde: İbiği kopuk; buruşuk, soluk, kenarı bir parmak yağ içinde fes; surat koyu esmerlikten Habeş'e yakın; çiçek bozukluğundan² bıyıklar kâlkül; çenede bir parmak tıraş ve yine bembeyaz, taş gibi sağlam, 32 dişi. Sırtta tahta bezi gibi kipkirli mintan; göğüsten kasıklara kadar kulaç kulaç kuşak; altta muşambalaşmış, yırtık pırtık şalvar; yine ayaklar çıplak.

İki çeşittiler. Yerliler, göçebeler. Yerliler, sur dibindeki Suluküle'de Balat'la Ayvansaray arasındaki Lonca'da, Kasımpaşa'nın Karaman Mahallesi'nde, Beyoğlu Yenişehir'inin Sazlıdere Çukuru'nda, Üsküdar'da Selâmsız'da Büyükdere'nin çayır boyunda otururlardı. Çatıları yampiri,³ tahtaları kava dönük, delik deşiği paslı tenekelerle, eski hasır parçasıyla kapatılı evlerde ve kulübelerde.

Göçebe kısmına nerede akşam, orada sabah. Baharda takım takım çıkagelirler. Her kafilende bir sürü başıboş at, hergele, eşek; yanlarında taylor, sıpalar; kısırakların kimi de gebe. Hayvanlar;

¹ Filizî: Açık yeşil, asma filizi rengi.

Çiçek bozuğu: Çiçek hastalığından yüzü delik deşik olmuş.

Yampiri: Eğri büğrü, yan yan ve çarpık giden.

çergeler,¹ sııklar, pılı pırtılarla yüklü. Etraflarında yalın ayak, başı kabak çocuklar.

Gerideki anaç eşeğin üstünde çeribaşı,² peşi sıra cemaati. Erkeklerin, yaşlı kadınların arkalarında çuvallar, torbalar; tazelerin kucaklarında meme emen sübyanlar...

Kimi Edirne, Babaeski, Çorlu taraflarından gelirdi. Kale dışlarında çergelerini çatar, hayvanları kırlara salar; tencere kaynatacak ocaklarını, demirci tezgâhlarını ve körüklerini, sepetçilik takım taklavatlarını kurarlar.

Kimi de İzmit, Adapazarı, İznik taraflarından sökün eder; bunlar da İçerenköy'ündeki mezarlığın yamacına, Merdivenköyü bayırlarına, Uzunçayır'a konarlardı.

Artık İstanbul sokaklarında, Kadıköy yakasının sayfiyeleri civarında, kadınlarının gevrek gevrek sesi ortalığı çınlatırdı:

“Falciiis!.. Kokorozlu³ fala bakarım!..”

“İzgara, maşa, ateş küreği!..”

“Ne âlâ sepetlerim var!..”

Hepsi sırnaşık mı sırnaşık, çam sakızı, başa ekşidi mi kolay kolay savulup gitmez. Onlarca bütün beyler, paşalar, hanımlar, sultanlar; ihtiyarlar sahiden paşa da iseler, efendi.

Yapışırıldı:

“Paşam, sana yağlı ballı bir fal açayım!”

“Sultanım, o güzel yüreciğindeki muradını bir bir söyleyeceğim!..”

“Efendi, gel yanıma, yavukluna ne vakit kavuşacaksın, bildireyim de dinle...”

¹ Çerge: Çingene çadırı.

Çeribaşı: Çingene topluluklarının başı.

Kokorozlu: Özenli.

O saçlı sakallı, kerli ferli kişinin gözleri kızın bahçe gibi ağzına bakıp dururken, midesine kadar açık, iki yanı yusuvarlak göğsüne kayarak, geniş getire getire:

“Külhani beni günaha sokma, hadi git işine!” diye dehlerken, karşısındaki yine musallat:

“Sevgilinin başı için on para ver, masumlara yüz direm ek-mek alayım!..”

On beş, on altısında var yok; sahiden iki evlât anası.

Birden, bir alay çocuk peyda olur, etrafı sararlar. Nefesle-rini içeri çeke çeke, dillerini tersine döndürüp damaklarında tit-rete titrete girişirler:

“Hampurrr, hampurrr!... Paşama da hampurrr, namına ham-purrr!”

Falları malûm. Erkek ve dişi diye ikisinin dip tarafı gümüşle-tilmiş sekiz on baklayı, bir mavi boncuk, bir sansar dişi, bir de kö-mür parçasıyla beraber avuçlayıp üç kere bir paçavranın üstüne serp-mek. Ezberledikleri basmakalıpları hiç kekelemeden sıraya dizmek.

Falı bitirince, yaşlıları kafasını uzatır, yavaşçacık, yanşak yan-şak¹ mırıldanır:

“Büyü tutmamak için kurt kıcı var. Beş kuruşa veririm, ister misin?”

“Kaynananın, kocanın dilini bağlamak için yedirecek eşek di-lim de var. Onu da çeyreğe al!”

Göçebe gürhunun erkekleri ayıcılık, maymunculuk da eder-ler. Yerliler ise şu zanaatlerden şaşmazlardı:

Zurnacılık, nâracılık, kemancılık, iskemle kuklacılığı, sandalye hasırı örücülüğü, arenacılık. Bir ikisinin çıkarı da tüyler ürpertici bir yoldan: Darağacına adam çekicilik.

¹ Yanşak yanşak: Geveze geveze, yersiz şekilde.

Bu millet, dünya kuruldu kurulalı zevk u safa, çalgı çağana,¹ oyun ve raks düşkünüdür. Kaygı, tasa yanlarından geçmemiş. Feleğin anasını satmak, keyfe bakmak iliklerine işlemiş.

Bacak kadar kızıdan yetmişlik acuzeye kadar hepsi mükemmel oyun bilir; iki telli ile, Kâğıthane havasıyla, çingene sirtosu² ile göbek kıvrır; hele bir “oyna” deyiver, dünden teşne. Erkeklerinin de, yedisinden yetmişine kadar, saza, ahege elleri ve ağızları yatkın mı yatkın...

40-50 yıl evvelki İstanbul’da nâm vermişler çoktu; Hânende Afitap, Gülistan, Safnaz, Çengi Mahbup, Kursaklı, Ceylan, Zurnacı Yakomi, Arap Mehmed, Şişman Ahmed; Nâracı Bıdık Ömer, İdris, Derviş...

Vezir haremelerinden, baldızlarından zürafa meşrep bazı hatunların Mahbub’a, Kursaklı’ya, hatta sıracılarına yani “çengi takımının sâzende karılarına” gönül kaptırdıkları; yine yüksek ailelere mensup bazı hanımefendilerin Kemanî Memduh’a, Tahsin’e, Aşkî’ye yanıp tutuştıkları dillere dümbedüdük³ olmuştu.

Öyle ya, gönül bu. Kocakarı masallarındaki Çinimaçin⁴ padişahının şehzadesi, saray penceresinden bakarken, çeşmeden testisini doldurmaya gelen çingene kızına abayı yakıp, derdinden seyyah olup, demir çarık ve asâ ile diyar diyar kızı aramaya koyulmamış mı?

Çocukluğumda gazeteler uzun uzadıya tafsîlâtına girişmiş, resimli mecmualarda fotoğraflarını basmıştı. Macar prenseslerinden Karaman nâm dilber, keman çalan bir çingene delikanlısına

¹ Çalgı çağanak: Çalgılı, neşeli ve gürültülü eğlence.

Sirto: Musikîmizde yürük karakterde bir oyun havası ve bu hava ile oynanan halk dansı.

Dümbedüdük: Herkesin ağzına düşmek, dedikodu konusu olmak.

Çinimaçin: Çin ve Çin’in güney kısmı.

vruluvermiş; şatolarını, milyonlarını ayak altına alıp, zibidi ile kaçarak Peşte şehrinde yok olmuştu.

Fransız edibi Merimée'nin ¹ meşhur hikâyesinde ve opera-komiğe çevrilmiş "Carmen" ² piyesinde de süvari onbaşı Don Joze'yi çileden çıkararak, serseri ve kanlı katil yapan, Carmen haspasının ³ iri siyah gözleri, çapkın halleri değil midir?

Bir vakitler kullanıp durduğumuz "Kıptî" tabiri eski Mısır ahalisinden "Kıbt" kavmine ilişkiliği göstermek itibarıyla bu insanlarla hiç alakası olmamak lâzım. Her nedense Hind'den gelen göçebe çingenelere o adı takmışız.

Tarihten önceki devirlerde bile mevcutmuşlar; Avrupa halkına tunç satıp geçinirlermiş. Gitgide yeryüzünün her tarafına yayılmışlar. Esas dilleri Sanskrit lehçesine yakınmış; dolaştıkları, yerleştikleri memleketlerin dilinden birçok kelimeler karışmış.

Çingelere Fransızlar Bahémtens veya Tziganes, İspanyollar Guitane, İtalyanlar Zingari, İngilizler Gypries, Almanlar Zigeuner, Romanyalılar Cyganis, Macarlar, Firavun kavmi mânâsına Pharoch Nepek, İranlılar siyah Hindu diyorlar.

Bundan 40 yıl evvel basılan bir Almanca kitap, Almanya'ya ilk ayak sokuşlarını 1417 senesine rastlatıyor. 1904'teki sayılarının

¹ Prosper Mérimée (1803-1870), Fransız, drama ve kısa hikâye yazarı, arkeolog, tarihçi, çevirmen. Özellikle daha sonra Bizet'in aynı adlı, ünlü Carmen operasının temasını oluşturacak olan Carmen adlı kısa romanı ile bilinir.

"Carmen", Prosper Mérimée'in 1845'te yayımlanan bir uzun hikâyesidir. Konusu İspanya'da geçen hikâye, Çingene kız Carmen ile Onbaşı Don José Navarro'nun ilişkilerini (haydut Don José'nin başından geçenler yalnızca 3. bölümde anlatılır), kimi zaman anlatıcı, kimi zaman da kahramanının kendisi tarafından ele almaktadır.

Haspa: Fazla yüz vermeden beğenme ve sevgi ifadesi olarak kullanılır.

Türkiye ve Romanya'da 200 bin, Avusturya Macaristan'da 97 bin, Almanya'da 46 bin, İspanya'da 40 bin, İngiltere'de 18 bin ve bütün Avrupa'da 800 bin olduğunu kaydediyor.

(*Son Posta*, 8 Temmuz 1944, s. 5-6)

Eski İstanbul'da Çingeneler

Dünyanın çok eski bir milletin döküntüleri olan çingeneler insanlığın tuzu, biberi, neşe mayası gibi yer yuvarlağının her tarafına serpilmişlerdir. Üstad Sermet Muhtar Alus bu yazısında geleneklerine çok bağlı olan eski İstanbul çingenelerini kendisine mevzu seçmiştir.

Kadınlarından ekserisinin hoş, zarif, ortalıkta nadir isimlileri vardı. Gonca, Gül, Gülizar, Fulya, Kumru, Ceylan, Şirin gibi... Lakap taşıyanları çoktu: Kara Naile, Çakır Züleyha, Fındık Hatice, Fidan Esma. Şimdiki tazeler gibi adlarını kısaltarak kullananları bulunurdu. Fatma'dan Fatoş, Naciye'den Naco, Ayşe'den Ayyuş.

Karşıdan rastlar rastlamaz hepsi tanınır, kim oldukları bilirdi. Sima, kıyafet, sesin tonu, tavır, eda birbirine örnek: Başta geliş güzel yanlara sarkmış, kirden alaca, bulaca, delik deşik başörtüsü; arınma, taranma görmediğinden zifiri kara kâküller, perçemler alaz taraz; arkada iki örgü saç, güneşten yanık, tunç renginde yüz, eller, kaşlar simsiyah, gözler fıldır fıldır, dişler inci. Sırtta kanarya sarısı, kavunî, penbe, havaî mavi, filizî basmadan gömlek, altında bombol şalvar, ayakları çıplak.

Erkeklerinin şekil ve şemaili, kılığı birbirine eşti; kafalarında ibiği püskülsüz, kalıplanmamaktan bumburuşuk, soluk, kenarı yağlı

İstanbul'da çergelerin önünde bir çingene ailesi

fes. Surat şişe yakın, çiçek bozuğundan bıyıklar, tıraş kel küll; yine bembeyaz, taş gibi sağlam 32 dişi. Tahta bezinden farksız mintan giyerler, göğüsten kasıklara kadar kulaçlar boyunca yün kuşak sararlar. Belden aşağısından giyile giyile muşambaya dönmüş pantolon veya potur; yalın ayak gezerlerdi.

İki çeşittiler: Yerliler, göçebeler.

Yerliler sur diplerinde, Sulukule, Ayvansaray'da, Lonca'da, Kasımpaşa'nın Karaman Mahallesi'nde, Beyoğlu Yenişehir'inin Sazlıdere semtinde, Üsküdar'da Selâmsız'da, Büyükdere Çayırboyu'nda otururlar; çatısı yanpiri kaplama tahtaları kağşamış,¹ delik değişikli yassı tenekeler, hasırlarla kapatılmış hakkuran kafeslerinde,² kulübelerde barınırlardı.

Göçebe kısmına nerede akşam orada sabah. Baharda takım takım İstanbul'a çıkagelirler. Her kafiilede bir sürü kişi, başı boş at, kısarak, eşek, tay, sığa. Bu hayvanlar yürümeye takatsiz ihtiyarları, gebe

¹ Kağşamak: Gevşemek, ek yerleri oynamak, dağılmaya, çözülmeye yüz tutmak.

Hakkuran kafesi: Orası burası açık, her yerinden hava giren harap yer.

kadınları, çergelerin sırtlarını, pılı pırtıyı taşırlar. En gerideki anaç eşeğin üstüne kafilenin çeribaşısı biner. Etrafında tabana kuvvet giden cemaatin sırtlarında çuvallar, torbalar, tazelerin kucağında medede sübyanlar...

Kimi Edime, Babaeski, Çorlu taraflarından gelirdi. Çırpıcı, Veliefendi çayırlarına, Topkapı dışlarına çergeleri çatar, hayvanları kırlara salar salmaz tencere kaynatacak ocaklar yaparlar. Erkekler zenaat sahibi, ızgara, maşa, ateş küreği yapanlar tezgâhlarını ve körüklerini kurar, sepet örenler takım taklavatlarını ortaya yayar.

Kimi de İzmit, Adapazarı, İzmit havalisinden sökün eder. Bunlar da İçerenköyü mezarlığının yanına, Merdivenköyü bayırlarına, Uzunçayır'a konarlar.

Artık İstanbul sokaklarında, Kadıköy yakası sayfiyeleri civarında çingene karılarının gevrek gevrek sesi ortalığı çınlatırdı:

"Falcıis, kokorozlu fala bakarım!"

"Izgara, maşa, ateş küreği satıyorum!"

"Ne âla sepetlerim var!"

Maşa, süpürge ve arine satan eski bir çingene tipi

Oynayan bir çingene

Ayı oynatan çingeneler

Hepsi sırnaşık, çam sakızı. Başa ekşidiler mi kolay kolay gitmezler, onlara göre bütün beyler, hanımlar, sultan; yaşlı zatlara gelince paşa rütbeli iseler bile efendidir. Yapışırlandı:

”Paşacığım, sana yağlı ballı fal açayım!”

”Sultanım, senin güzel yüreciğindeki muradını bir bir söyleyeceğim!”

”Efendi sokul bana, yavukluna ne vakit kavuşacaksın bildireyim! Kerli ferli zat o bahçe gibi ağıza bakıp dururken, adamca-

gızın gözleri hasbanın mide çukuruna kadar açık göğsüne, iki yandaki turunçlara kayıvermiş. Hazret geviş getire getire:

”Külhani beni günaha sokma, haydi git işine!” derken karşı-
sındaki yine musallat:

”En sevdiğinin başı için on para ver, masumlara yüz dirhem ekmek alayım!”

Civelek mi civelek, on beş on altısında var yok, sahiden iki evlât anası. Birden, üç dört çocuk peyda olur, etrafı sararlar, nefeslerini içeri çeke çeke, dillerini tersine döndürüp damaklarına yapıştırarak titrete titrete girişirler:

”Hampur, hampur, efendime hampur!..”

Sesleri duyan ev halkı kapı önüne, yazlıklarda köşkün bahçesine üşüşür. Kızı gördüler ya, fal baktırmaya kalkışır.

Fal açışları öteden beri malum, basmakalıptı. Niyet tutandan bakır yirmiliği, eğer pek hevesli ise silik kuruşu peşin alırlardı. Kaç

yerinden yamalı torbadan sekiz on baklayı, mavi boncuk, sansar dişi, kömür parçası ve aldıkları para ile beraber avuçlayıp üç kere yaygıya serperler, martavalları duydukları gibi hiç kekelemeden tekrarlar.

Falci karı yaşlıca, hinoğlulinse yanşak yanşak yavaşçacık derdi ki:

“Büyü tutmamak için bende kurt kıcı var, bir gümüş çeyreğe veririm, ister misin şekerim?”

Ardından, elini ağzına siper ederek yine öter:

“Kocan, kaynanan lanet huylu ise dillerini bağlamak için eşek dilim de var, o da çeyreğe, ikisine de yedir, rahat et.”

Bazı göçebe Kıptîlerin erkekleri ya ayıyla, ya maymunla dolaşır, bunları oynatır; yerliler şu zenaatlerden şaşmazdı:

Zurnacılık, çifte nâracılık, kemancılık, iskemle kuklacılığı, sandalya hasırı örmek, arena¹ satmak, idam mahkûmu ipe çekmek.

Bu millet oldum olasıya dünyanın her diyarında zevk ve safa, çalgı çağana, kiriz,² raks düşkünüdür. Düşünceye, tasaya asla yanaşmaz; feleğin kaygılarına aldırmmamak, keyfe bakmak iliklerine işlemiş.

Bacak kadar kızdan yetmişinde acuzeye kadar heyhey, türkü bilirler; çifte telli, Kâğıthane havası Kıptî sirtosiyle göbek kıvrırlar. Eski İstanbul'da namlıları çoktu:

Hânende Gülistan, Safınaz, Çengi Mahbup, Kursaklı, Ceylan; Zurnacı Yakomi, Arap Mehmet, Kemanî Memduh, Tahsin, Kantocu Peruz'un son âşığı İhsan, Şişman Ahmet, Naracı Bidik Ömer, Akbıyık İdris.

Vezir haremi vezir baldızı, zurefa meşrep bazı hatunların Çengi Mahpub'a, Kursaklı'ya gönül verdikleri, yüksek ailelere mensup hanımefendilerin Kemanî Memduh'a, Tahsin'e yanıp tutuştukları işitilmiştir.

¹ Arena: Eskiden temizleme tozu olarak kullanılan ve çoğunlukla sokaklarda seyyar satıcılar tarafından satılan ince, beyaz, kumlu kil.

Kiriz/Keriz: Çalgılı, sazlı sözlü eğlence, göbek havası kabilinden bir çeşit çalgılı oyun ve bu oyunun havası.

40-50 yıl evvel bura gazeteleri sütunlar doldurdu, resimli mecmualar fotoğraflarını bastı idi. Macar prenslerinden Karaman Simay nam dilber, keman çalan bir çingene delikanlısına abayı yakmış, kâşânesini ayak altına alıp zibidi gençle Peşte şehrinden kayıplara karışmıştı.

Fransız edibi P. Merimée'nin "Carmen" hikâyesinde süvari onbaşısı Don José'yi çileden çıkararak, serseri eden afacan Carmen'in kara gözleri değil midir?

Vaktiyle kullandığımız Kıptî tabiri, eski Mısır ahalisinden "Kıpt" kavmine ait olmak hasebiyle çingenelerle alâkası olmaması lâzım. Hindistan'dan Avrupa'ya akın eden göçebelere o adı, gitgide yeryüzüne yayılmışlar. Lisanları Sanskrit lehçesine yakınmış. Yerleştikleri yerlerde dillerine bir çok kelime karışmış.

50 yıl evvel Almanca neşredilen bir kitap Almanya'ya ayak sokuşlarını 1417 senesine rastlatıyor. 1904'teki sayılarının Türkiye ve Romanya'da 200 bin, Avusturya ve Macaristan'da 97 bin, Almanya'da 45 bin, İspanya'da 40 bin, İngiltere'de 18 bin, bütün Avrupa kıtasında 800 bin olduğunu kaydediyor.

(*Tarih Hazinesi*, Sayı 11, 1951, s. 527-529)

Eski Bekriler

Bekri Mustafa'ya Taş Çıkaran İki Tip ★ Yumruk Mezesiyle
Dibine Kadar İçilen Binlik ★ İki Yüz Dirhemlikten Sonra
Yarım Litre Kolonya ve Sabah Kurulan Rakı Sofrası

Evvel ve ahir Karagöz perdesinden eksik olmayan, eli binlikli Bekri Mustafa mı sarhoşların piri? Yalnız Bektaşî babaları mı ay-yaşlıkta nâm vermiş?

İstanbul halkı içinde Bekri Mustafa'ya, en yaman babalarla yarışa çıksa atbaşı beraber gidecek, belki de onları geçecek kimselere rastlanmıştır. Yakın mazide yaşamışlardan iki mostranın¹ duyduğum ve gözümle gördüğüm menkıbelerini, aynı aynına naklediyim de şaşıp kalın.

Babamın halazadesi, Abdülaziz devrin binbaşlarından Salim Bey merhumun Etyemez'de bir konak yavrusu vardır. Çavuşzade Camisi'yle kapı karşı olan bu geniş bahçeli bina, epeyce haraplaşmış olarak hâlâ durur. Rahmetlinin kızı halamız, kulakları çınlasın orada oturur.

Bu evde, rahmetlinin büyük oğlu Mustafa Bey'in evlenmesi dolayısıyla, şenlikli bir kına gecesi yapılmış. Eski velime cemiyetlerinde

¹ Mostra: Örnek, numune.

âdet olduğu üzere, kına geceleri yalnız erkeklere mahsus. Çarşambayı perşembeye bağlayan gece aradan savulacak; ertesi gün, gelin tel duvak takıp köşeye oturacak; davetli ve seyirci hanımlara “arz-ı didar” edecek.

Etyemez'deki kına gecesinde de, emsali misillû beyler, efendiler sabahlara kadar içmişler; sazlar, heyheyler dinleyerek, çengi kollarının rakslarını temaşa ederek bir âlâ zevketmişler. Koflar¹ tavuskuyruklarını² yerlere ferş etmiş;³ idmanlılar sızıp külçe kesilmiş.

Enişte Bey dedikleri, hısım akrabadan bir hatunun kocası da boyuna çekip durmada, fakat bana mısın demiyor. Nihayet horozlar öterken, misafirleri sırtlayıp sırtlayıp odalara, sofalara serilen, yataklara taşımışlar.

Herkes horultuda, burnunun dibinde top patlasa, bacağından sürüklense, haberi yok. Gel gelelim Enişte Bey dimdik, okkalarla rakı devirdiği halde kıvamını bulamadığı için azaptan kıvranıyor.

Yatağa girmiş; bir türlü uyuyamaz da uyuyamaz. Etrafta göz gezdiredururken bir de baksın ki duvarda bir yerli dolap; anahtarı da üstünde. Hemen fırlayıp açmış kanadı. Ne görsün, ağzına kadar dolu bir binlik.

Güneş doğuncaya kadar, yumruk mezesiyle, koca binliği, damlası kalmamacasına temizleyivermez mi? Yine orali değil, çakı gibi. Erken erken kalkıp ortalığı toplamaya koyulanlara:

“Yol epeyce çeker, gecikmeden daireye yetişmeli. Masamda evrak birikmiştir, onları elden çıkarmalı!..” deyip, zerre kadar yalpalamadan öyle bir folispiti⁴ tutmuş ki..

Hemen şunu da ilâve edeyim:

¹ Kof: Görünüşünün aksine güçsüz kuvvetsiz olan.

Tavuskuyruğu: Sarhoş kusmuşu.

Ferş etmek: Döşemek, sermek, kaplamak.

Folispit/filispit: (Buhar gemilerinde) Tam sürat; Türkiye'ye ilk girdiği sıralarda bisiklete verilen ad.

“Güç, kuvvet ve cüsselikten yana değme pehlivanlara taş çıkartır, arslan gibi bir erkekti. Kırk beşini bulmadan rakı kurbanı olup gitti!.. Delirdi.”

Meşrutiyet’in ilân edildiği 1908 yılı. Bilmem hangi dergâhın postnişini, Şeyhülislâm kapısında hayli mevkili zühd ve takvası ve ilim ve fazlı ile tanınmış, büyükbabamızın ahbablarından bir zat-ı şerif, Göztepe’deki evimize çıkageldi.

Göbekli, gayet azametli, kazasker tavırlı bir adam. Selâmlığa girmez de girmez:

“Aman bahçede oturalım, biraz hava alayım; zira pek sıkıldım!” demesi üzerine kameriyyeye götürüldü.

Erenköy’ündeki bir paşanın köşkünden dönüyormuş. Paşa, öteden beri tarikatten olduğu için, küçük kerimesinin nikâhını te-berrüken bunun kıymasını rica etmiş. Hatırlı davedilerin beklenmesi sebebiyle akid ikindilere kalmış. Bunalan Hazret, ellerinden kurtulur kurtulmaz sokağa fırlayıp bize damlamış.

O günlerde muannid¹ mide vecalarının² azdığından, şeker illetinin de arttığından açarak sürahi ile su istedi. Üç dört bardağı arka arkaya dikti. Kayışdağı suyunun “ab-ı hayatlığına”, Göztepe’nin “rûy-ı arz cennetliğini” tekrarlayıp duruyor; semtinin uzaklığından geç vakit oralara gitmenin güçlüğünden tutturuyor, açıkcası gece misafir kalmakla kapı yapıyor. Alıkoymak mecburiyetinde kalındı.

Adamcağız midesinden muztarip, şekeri de mevcut. Tavuk suyuna çorba yaptırmalı, cızbız köftesi veya pirzolanın yanına patates ezmesi koydurmalı; Bulgar sütçüden bir kâse yoğurt aldirtmalı, glutenli ekmek karşımızdaki komşuda vardır, bir iki dilim isteriz!... Filan diye düşünülürken, zat-ı şerif babama yavaşça fırladı:

“Mahud su-i hazm hasebiyle akşamları iki kadehcik düz³ yuvarlıyorum!”

Evde o nesnenin ne düşkününü var, ne de katresi. İstasyondaki gazinocudan, küçük bir şişe rakı getirildi. Misafirde yeminler, andlar:

“Vallahi, billahi tabak tabak mezeye hacet yok. Şu ceviz ağacından üç beş taze ceviz koparsınlar, kâfi ve vâfi.”

Kavuşunu, cüppesini çıkarıp attı. Lâhzada şişedekini kıvırdıktan sonra ötmede:

“Bu âb ve hava, bu zümürüdü etraf ve eknaf⁴ ile sarmıyor da sarmıyor; mabad⁵ istiyor.

Yüz dirhemlik bir şişe daha ısmarlandı. Tabaktaki cevizlerin tekini bile bitirmemiş, fakat gelen rakıyı da tüketmiş olan göbekli, surat buruştura buruştura mırıltıda:

“Allah Allah, sarmadı gitti vesselâm!”

¹ Muannid: İnat eden (kimse), inatçı.

Veca: Ağrı, acı, sızı.

Düz: İçinde anason, sakız vb. şeyler bulunmayan sade üzüm rakısı.

Efrac ve Eknaf: Çevre.

Mabad: Son, arka, devam.

İstasyona üçüncü defa yollanan uşak boş döndü. Gazinoda bir maraza çıkmış. Polisler sahibini, garsonları Erenköy Karakolu'na götürmüşler.

Sakallı, yerinde duramıyor:

“Parasına, marasına karışmayın ha: Bana bir araba tutsunlar, Kalamış'taki Vasil'den alıp gelivereyim!”

Çarnaçar, sepet faytonu hazırlattık. Arabacıya koca binlikle mecidiye verildi. Efendi Hazretleri, avucunda saat, dokuz doğuruyor. Bizim arabacı, da boş dönmez mi? O akşam Vasil'e müşteriler o derece dolmuş ki rakısı bitmiş...

Postnişinde ne çırpınma:

“Eyvah, yarım kaldım. Artık uykuyu hak getire, sabahı sabahlayacağım. Civardaki konu komşuda kum sancısı, mum sancısı çeken yok mu Allah aşkına? Konyak monyak bulamaz mısınız?..”

Ardından ne buyursa beğenirsiniz?

“Hemşire ve kızımız hanımefendilerde herhalde kral suyu – yani kolonya– bulunur. İhsan eyleseler...”

“Jean Marie Farina”nın 90 derece alkollü yarım litrelik, ağzına kadar dolu iki şişesi önüne kondu. Bardağa boca ede ede, üstüne de su koya koya, lıkır lıkır ne içiş.

Sızmak şöyle dursun, azıcık tutmak bile ne gezer. Dilinde kekelemeden eser yok. Etraftakilerin büyüğünden küçüğüne kadar hepsine ayrı ayrı ne yalvarma:

“Rica ederim, istirham eylerim sizler istirahatinize bakın; rahatınızı tedirgin etmeyin. Bana yemek memek bölmeye, yatak matak sermeye de zinhar kalkışmayın. Şuncağızda, şu hasır kanapenin üstünde murakabeye varacağım. Alesseher¹ kuş cıvıltılarıyla tefrih² ve tenşit-i gûş³ eyleyeceğim!”

¹ Alesseher: Seher vaktinde, gün doğmadan önce.

Tefrih: Ferahlandırma, iç açma.

Tenşit-i gûş: Kulağı neşelendirmek, güzel sesler dinlemek.

Bir kere, tepeden inmeye uğranmış, derde çatılmış; ister istemez çekilecek. Adamın keyfine karışılır mı? Öyle istiyor. Bununla beraber selâmlığa yatak yaptırdı.

“Arada bir yoklayın; uykusu gelince, odasına götürün!” denilip yalnız bırakıldı.

Ertesi sabah kameriyyede yok, çamların altını, incirlerin yanını, havuz başını ara tara, sırra kadem. Sahi yatağına hiç girmemiş; yastık, çarşaf, yorgan, kalıbı üstünde durmada.

“Acaba adama ne oldu? İçtiklerinden rahatsızlanıp eczahaneye mi seğırtti? Yoksa ilk trene yetişmeye mi gitti?” diye anlamak için erkenden istasyona koşturulan emektarımız Hasan Çavuş, hayretten ağzı açık anlattı:

Daha ortalık ışımadan gazine almuş. Kapıyı zorla açtırmış. Taflanlarla¹ kapalı, kuytu bir tarafa masayı kurdurmuş. O vakitten beri ha babam ha rakı çekmiyor mu imiş?

(*Son Posta*, 7 Birinciteşrin 1944, s. 5-6)

¹ Taflan: Gülgiller familyasından, kışın yapraklarını dökmeyen, salkım durumunda beyaz çiçekli, boyu altı metreye kadar uzayan ağaççık.

Arap Halayıklar

Nasıl Devşirilir, Nasıl Satılır, Nasıl Getirilirdi? ★ Aman
Ne Şipşirin Karaböcek ★ Fakat Baştaki Böcekler ★
Temizleme Faslı ★ İsimleri ★ İyi Gün Görenleri★Tepe
Tepe Kullanılanları ★ Âkıbetleri

Yıllardan beri memleketlerinden getirilmiyorlar. Şimdi şurada burada görülen tek tük bacı, hep eskiden kalma, altmışı geçkin yaşlılar; pek az rastlanılan gençleri de, çöpçatanın nadiren çatığı ana babadan, yabancı renk karışmadan doğanlar.

Bir vakitler İstanbul'da ne çoktular. En büyük konaklardan, en küçük evlere kadar her yerde, hiç değilse bir, ekseriya birkaç Arap halayık vardı. Daha evvelce Arap köleler de bulunmuş.

Harem ağaları gibi, onlar da Afrika evlâdları. Vahalarda, çöllerde, çalı çırpıdan kulübelerde büyüyüp beş altı yaşlarına varınca, masallardaki Arap üzengi gibi korkunç, zebella kılıklı devşiriciler karga tulumba edip onları kaçıır; civarda, Arabistan Yarımadası'ndaki iskelelerin esircilerine beş on mecidiyeye satarlardı.

Garp Trablusu'na, Mısır'a, Hicaz'a, Yemen'e memurluğa giden paşalar, beyler; Hac için Mekke ve Medine'ye sefer eden efendiler; dönüşlerinde, iskelelerdeki bu esircilere, beş ilâ on lirayı tıkr tıkr sayar, küçücük Arapçığı satın alır, yanına katıp getirirdi.

Hepsinin yüzünde sıra sıra çizgi. İlk sebebi, süs, ziynet. İkincisi de şu: Celepler başka sürülere karışmasın diye koyunlarına boya ile renk

renk işaret koyarlar a; bunlara da kaçıranlar, diğerlerinden ayırdetmek için kendi işaretlerini koymuşlar. Kiminin yanaklarında sağa veya sola uzanık yahut yanlama, kısalı, uzunlu, üç, dört, beş çizgi. Kimininkide çene ortasında, dudakların iki tarafında...

Bunları yapan, biçareleri ana baba kulübesinden çalan o kahrolası insan hırsızları. Deve, at, katır terkisinde,¹ dolu dizgin kum tepelerini, çorak çölleri aştıktan sonra zavallılıkları yere yatırıp kollarını, ayaklarını bağlarlar, ağızlarına paçavra tıkarlar, yüzlerine veriştirirlermiş keskin bıçağı. Üstüne bir avuç tuz, daha üstüne ateş gibi hamur, sonra liflerden sargı.

Soluğu kesik, acıdan kıvrana kıvrana helâk olurlar; çelimsizler dayanamayıp ölür, sağ kalanların da suratları bu çentik çöntük hale gelirmiş.

Kavim ve kabilelerine göre nevi neviler; kuzgunî siyah, zeytunimsi siyah, kahverengi, Habeşî... Malûm a uzun hayvandan gayrı her mahlûkun yavrusu güzel, yumuk yumuk, gayet sevimli olur. Bu zenci yavrularında da zifirî ibrişim gibi, fesleğen demetinin eşi, kıpkıvrık saçlar; kara boncuk gibi gözler; nohut kadar burun; biraz ırice dudaklar; kıpkırmızı dil...

Çıkageldi mi ev halkında sevinç çığlıkları kopardı:

“Aman ne şipşirin kara böcek!.. İnsanın canına sokacağı geliyor!”

“Cümlemize uğurlar, neşeler getirmiştir inşallah!..”

¹ Terki: Eyerin arka kısmı, binek hayvanlarının sağrısı.

Atılıp atılıp kucaklamalar; şap şap yanaklarından öpmeler; bağırlara basmalar... Aradan yarım saat geçer geçmez hasretine kavuşulmuş zat-ı şerifle biraz hoş beşten sonra, etrafı yadırgamış, boynu bükük duran Arapçığı, hatunun biri yine kucaklayacak, öpecek olur. Ekşi suratla birden bire geri çekilir:

“Eyvah, gördün mü olanları?.. Başı yuva!..”

Yoklar:

“Şimdi aklımı oynatacağım çocuklar! Bit, karınca yuvası gibi kaynıyor!

Burnundan habire nefes alırken:

“Acaip bir koku duyuyordum... Sehare sandıktan geliyor sanıyordum. Meğerse kokan, bu kirli kukla imiş!..”

O şipşirin, cana sokulacak, eve uğurlar, neşeler getirecek kara böcek hemen çarşı hamamına götürülür, halvette iki bacadın arasına sıkıştırılıyordu:

Hiç ara vermeden başına tam 40 adet sabun. Ertesi günkü çitiye hazırlamak için bol bol zeytinyağı. Kafasını eski bir peşkirle sımsıkı sardıktan sonra vücuduna, tabak deriyi kazırcasına kese; arkasından tas tas kaynar su...

Çıkardığı kirlileri külhana atılmak üzere ana kadına veriliyor, akşam ezanında hamamdan çıkılıp evin yolu tutulur, o cehennem sıcağından sonra sokağın ayazı Arapçığın ciğerine işler, mutlaka ya zatürreden ya da zatülcenpten haftalarca yatarı.

Bereket versin ki Habeşler gibi buluttan nem kapmaz; kolaycık verem merem olmaz.

Sırf kendilerine mahsus, beyaz halayıklara, ahretliklere hiç konmaz; ne bambaşka, ne hoş adları vardı:

Afitab, İcıtıab, Mestinaz, Dilfirib, Şebru, Zarafet, Şerafet, Sadaikat, Menekşe, Karanfil, Nergis, Pamuk, Hoşkadem...

Bu adlar o kadar onlara mahsustu ki meselâ tab'ı şairaneye meylli, [şair] mizaçlı evin erkeği yarenlik arasında:

“Mestinazım kim büyüttü böyle bîperva seni?”

mısraından tutturacak olsa yahut mîr-i kelâm geçinerek cümle arasında Zarafet’le Şetaret’i seci yapsa kaynanası, karısı, baldızı derhal atılırlardı:

“Amma da midesiz, beyitçi imiş. Arap halayık üzerine beyitler düzmüş...”

“İlâhi bey, pek tuhafısın. Kâtibâne kâtibâne görüşürken Arap halayıkları ne diye araya sokarsın?..”

Zenci kız eve yerleşir. İşaret mişaret derken konuşulan dili yarım yamalak öğrenir. Bağrına basanlar, öz evlâtlarından ayırmayanlar çoktu. Başında kırmızı gaz boyaması, arkasında pembe entari, havalar serinleyince lâhurakiden¹ parmak dikişli hırka, ayaklarında mercan terlikler.²

Gözünün içine bakan bakana. Sıcak diyarlar yavrusu diye mangal başında, minimini minderinde kukumav. Yorulmaması için çöp çöp üstüne koydurma yok.

Evin çocuklarıyla, torunlarıyla birlikte besmele derler, hocafen-dinin önüne beraber diz çökerler, akran “hanımsı”ları kocaya verilince arası pek geçiktirilmez bir elverişli kişiyle baş göz edilirlerdi.

Bu nimetlerin taban tabana zıddına uğrayanlar da az değil; kafasında yırtık pırtık yemeni, sırtında eski püskülerden bozma bir entari, büyük hanımın Nuh nebilik kaşmir feracesinden dikilmiş, güve yenikli hırka; bacakları çıplak, ayaklarında takunya. Tepe tepe kullanırlar; kış yaz demeyip bütün gün tahta ovdurur, taşlık sildirir, bulaşık yıkatırlar; boyuna da sille, kötek atarlardı.

Bu işkenceleri yıllarca çeken olur, gözlerine tavuk karası, beline kulunç yeli, bacaklarına domates sızısı gelinceye kadar hizmet edip nihayet azat edilir, rahata konardı.

¹ Lâhuraki: Hindistan’ın Lahor şehrinde dokunan çok makbul şal kumaşı. Lâhûrî taklidi ince yünlü kumaş.
Mercan terlik: İlk defa İstanbul’daki Mercan semtinde yapıldığı için bu ismi alan, arkası ve yanları açık, topuksuz terlik.

Önünde saç mangal, mıcırları eşe eşe; çamaşıra, tahtaya çağırılan kadınlara, kurşun dökücü mollalara kahve falına baktırıp baktırıp, “Kısmetim çıktı, çıkacak” diye mâlihülyâlar¹ kura kura sunar, dört kollu ile Edirnekapısı’nı boylardı.

Bazısı da hanımının öfkesine kurban gidiverip İstanbul’daki esirci evlerinden birine aktarılır; yirmi, yirmi beş altına çatır çatır satılırdı.

Müşterisi tümen tümen; satacak Arap halayığın olsun. Erkeklerinin yanına kar gibi beyaz tenli, ince belli Çerkes kızını, yanağının alı yerde, gürbüz beslemeyi uğratmayan, hatta eve adımını attırmayan kıskançça huylu hanımlar mı ararsın?

Bir takımı da, azad kâğıdını aldıktan sonra tukakaya uğrardı: Ağzını açıp iki lakırdı edecek olsa, derhal etraftan:

“Kırk Arab’ın akli bir incir çekirdeğini doldurmaz!”

Onu görür görmez, çocuklar da:

“Arap Arap, eski çorap!..”

Ekdi püktü kadınların yumurcaklarında:

“Hapşu, hapşu!.. Kara biber burnuma kaçtı!..”

Dâd bir, feryad iki² çekerken, günün birinde canına tak der, bohçasını koltuğa alarak başını alıp savuşur, el kapısında ayda üç dört mecidiyeye aşçılara girerdi.

Amelimanda³ hale gelince, yere bağdaş kurup önünde tepsi, hamamlarda, düğün evi kapılarında, ziyaretgâhların dışlarında sisam⁴ veya dolma satar, ekmek parasını toplardı.

(*Son Posta*, 2 Birinci Kanun 1944, s. 5-6)

¹ Mâlihülyâ: Kuruntu, boş hayal, ham hayal.

Dâd bir, feryat iki: Şikâyet bildiren bir söyleyiş.

Amelimanda: İhtiyarlıktan veya sakatlıktan dolayı iş yapma gücü kalmamış olan kimse.

Sisam/susam: Anayurdu Hindistan ile güney adaları olan, meyvesi kapsül şeklinde, beyaz veya alacalı beyaz çiçekli otsu bitki; bu bitkinin simit vb.nde kullanılan, yağı çıkarılan ve öğütülerek tahin elde edilen, darı büyüklüğündeki esmer veya sarımtırak tohumu.

Kurşuncu Kadınlar

Kurşuncu Molladan Meded Umanlar ★ Kurşun
Bohçasında Neler Bulunurdu ★ Çakır Gözlünün Nazarı ★
Nazardan Pabuçtan Tütsü ★ Korkudan Damar Bastıran
Kadına da İş Çıktı ★ Kurşun Dökülen Su Ne Yapılırdı?

Öğleüstü Haydarpaşa'dan Göztepe'ye gitmek için trene bindim. Vagona iki bayan girdi. Bulunduğum تنها kompartımana oturdular. İkisinin de kıyafeti yolunda. Biri tazece; başında enseden kordela ile tutturulmuş şapka, arkasında kürk manto, tırnaklarında boya, parmaklarında elmaslı şövalye yüzük. Öbürü 40, 45'lik; başına krepdamur¹ sarmış, lacivert dradan² bir manto giymiş. İkisinin kaşları, gözleri birbirine pek andırışlı; kardeş oldukları besbelli.

Tren neredeyse kalkacaktı. Soluk soluğa bir hatun çıkageldi. Şişman, altmışına yaklaşmış, gözlerinde sarı kenarlı gözlük. Ahbap olacaklar ki öncekiler hemen "Buyurun, buyurun!" diyerek yanlarına aldılar.

Ben gazetemi okuyorum, onlar sanki orada, aralarında yabancı yokmuş gibi yüksek sesle konuşuyorlar. İster istemez hepsini duyuyordum. Yaşlı hatun başladı lafa:

¹ Krepdamur: İnce dökümlü ipekli kumaş.

² Dra: Düz ve parlak, makbul bir yünlü kumaş çeşidi.

“Çocuk nasıl? Her şeyden evvel siz onu söyleyin!”

Taze ile ablasının cevapları birbirine karışıyordu:

“Çok şükür iyileşti.”

“Evvelki gün sokağa bile çıkardık.”

Hatun tazeye elini uzattı:

“Öyle ise öp bakayım! Ben kurşuncu kadını getirmeseydim yavrucağ hâlâ nöbetten fırın gibi yanacak, yatak döşek yatacağı. Kulağınızda küpe olsun. Nazara hekim mekim, ilaç mılaç kâr etmez. Kurşun döktürmeden iflâh olunmaz!..”

“Sahi, pek doğru!” dediler. Taze, manikürlü eliyle hatunun yusuvarlak elini tutup rujlu dudaklarıyla şappadak öptü.

Şaşalamıştım. Bugün yine kurşun dökücüler, dökürenler, böyle zamane bayanları arasında bile var, desene!

Eskiden yalnız çocuklar değil, büyükler dahi hastalanınca ilk önce semtteki, Kurşuncu Molla denilen kadından medet umuluyordu.

“Nazar insan için. Kem göz küçüğe de değer, büyüğe de. Sonra, bir şeyden korkup ürküvermek her kulun, alın yazısıdır” itikadı halkın ekserisinde köklemişti.

“Sübyana, dağara taşlara ‘dışarılık illeti’ yani havale, en evvel nazardan yahut korkudan geldiği, yaşlı başlılara evham, helecan, hafakanın da aynı sebeplerden ârız olduğu” çok kimsece şaşmaz bir kanaatti.

Uğranılan derdi altetmek için kurşun döktürüşten siftah edilir, ardından Zindankapısı’ndaki Baba Cafer, Vefa’daki Ebülvefa türbelerinde tesbihten geçmek; mücerreb¹ bir hoca efendiye

¹ Mücerrep: Denenmiş, sınanmış, tecrübe edilmiş.

veya hocanıma okunmak, çamaşırları okutmak, verdiği tütsü ile tütsülenmek, yazdığı muskayı üstte taşımak, nefes ettiği suyu içmek; devletlilere adaklar, mumlar, yağlar adamak gibi hususlara başvurulurdu. Uyanıkça fikirlilerin ısrarıyla yahut âdet yerini bulsun diye, neden sonra hekim getirilir, dediği bir kulaktan girip bir kulaktan çıkardı.

Kurşuncu Molla çağırıldı mı derhal damlar. Bohçasında takım taklavatı; bir külçe kurşun, uzunca saplı bir demir tava, içi sırlı bir yoğurt kâsesi, iki tane de mavi peştemal.

Kurşuncu gelince ev halkı ortalarına alırlar, çenelerini işletirler. Hastalanan çocuksa şu yolda ağızlar:

“Dün hiçbir şeyciği yoktu. Bevvap¹ mektebine götürmeye ka-
pıya gelmişti. “Babaannesi özlemiş, haber yollamış, oraya götüre-
ceğiz” deyip sakallıyı savdık. Çırpıcı'ya gittik. Giderken de saçına
eflâtun kordelasını bağladık, sırtına cam göbeği ipek elbisesini giy-
dirdik. Akşama kadar çayırlarda koştu, oynadı. Güzel güzel eve
döndük. Gece, uykusunda mütemadiyen sayıklama. Sabahleyin bir
de bakalım ki yüzü, boynu al çuha; gözlerini açamaz halde. Nazara
mı geldi, yoksa Çırpıcı'daki kabakçı Arap'tan mı korktu bilmem?

Hastalanan şayet koca adamsa şöyle girişirler.

“Bu sabah mutad kahvesini içti, keyifli keyifli sigaralarını da tel-
lendirdi. Sağ olsun, şakacıdır. ‘Haydi kaşık düşmanı. ibriği doldur’
diyor. Hemen doldurdum. Desturun helâya girip çıktı. Kalemine
gidecek. Esvaplarını giymek üzere, bir türlü davranamıyor; “vucü-
dumda kırıklık, ürperme var” diye mırıldanmada. Mindere uzandı.
Ardından bir ateş bir ateş; daha ardından yüzünüze güller² gas-
yan³ gasyan kafayı vurup yattı. Dilini oynatıp lâkırdı bile edemiyor

¹ Bevvap: Mahalle mekteplerinde çocukları evlerine götürüp getiren ha-
deme.

Yüzünüze güller: İğrenilecek bir şeyden bahsedilirken söylenir.

Gasyan/gaseyan: Kusma, istifrag.

Molla bu sözlere kulak kabarttı ya, sermayeyi edindi. Derhal sıvanırdı. Eteklerini beline dolar. İyi saatte olsunların erkeğinden kaçmak için yeşil baş örtüsünü örter. Mangalın önüne geçer. Kurşunu tavaya kor, ateşe sürer, kurşun erir.

Bir elinde tava, öbür elinde su dolu çanak, odayı boylar. Hasta hazır: Arkaüstü yatırılmış üstüne mavi peştemaller örtülmüştür. Kurşuncu, yanına yaklaşır; başının hizasından ve yüksekten kurşunu çanağa döker.

Çıkarıp evire çevire, inceden inceye muayeneden sonra tekrar eritip ikincisini karına, üçüncüsünü ayakları üstünden boca eder.

İlk defasında kuvvetli bir cazırtı duyulursa, kurşuncu da küçük küçük delikler, ince ince çizgiler görülürse, göz şiddetli; artık şek ve şüphe yok, hafazanallah müthiş bir “isabet-i aynî” mevcut.

Artık gelsin çırpınmalar:

“Dediğim çıktı, evlâdım nazara uğradı. Çırpıcı’da, yakınımızda çakır gözlü var mıydı? Gördünüzse söyleyin Allah aşkına!..”

Hep birlikte düşünürlerken, biri öter;

“Kardeş başkasını aramaya ne hacet; bitişik ağacın altında mahalle imamının ortanca karısı vardı ya!”

İmam efendinin hanım yumuşaklardansa tasa yok... Git evine pabucundan mercimek kadar kestir, tütüşüsünü ver. Gelgelelim eli bayraklılardansa¹ çarnaçar karanfil çatlatmakla iktifaya mecbursun.

İkinci defasındaki fazla cazlayış dalağa alâmet. Bu ise dalak kesici kadının işiydi. Kurşunun yamru yumrularında ur gibi, nohut gibi, bir yeri de ayak, yani kafaya buruna ağza benzer şekiller belirlerse bir adamdan veya hayvandan korkmuş. Bu da korku damarlarını bastırıcı kadının harcı.

Ayaklar üzerinde yapılan üçüncü döküş telaşlar, her kafadan sesler, martavallar arasında hemen daima gürültüye gider, aldırış

¹ Eli bayraklı (maşalı): Kavgacı, şirret, edepsiz.

eden bulunmazdı. Ayak bu “esfel-i âzâ”¹ adı söylenirken bile “hâşâ mine'l-huzur”² deniliyor.

Molla işini bitirmedi; dahası var: Sırlı çanaktaki küllü suyu, okuyup üfledikten sonra bir iki yudum hastaya içirmek; alnına, şakaklarına, boynuna, kol ve ayak bileklerine sürmek; artanını odanın dört köşesine “Kefareti budur” diye serpmek; mahud çanağa ekmek doğrayıp, üç defa hastanın başından çevirip sokak köpeklerine vermek.

Artık kadının vazifesi tamam, hakkını beklemede. Kesenin takatine göre, gönülden kopan on kuruş, yedi buçuk, çeyrek avucuna sıkıştırılır, ayrıca baş göz sadakası olarak, evde bulunan kurşun parçalarından bir miktarı usulcacık bohçasına sokulurdu. Kurşun bulamayıp da abdesthanenin musluk taşını söküp borudan kesenler duyulmuştur.

Kurşunculuk da, dalak kesicilik, hocanımlık gibi anadan, ninelere mirastı. Bu kadınların yüzde sekseni kırk ev kedisi, her yere girip çıkar, girgin, çene kavafi³ idiler. Herkesin içyüzünü bilirler. Zanaatlarından başka şeylere de burun sokarlar; oğullara kız, kızlara koca kılavuzluğu ederler; gizlice Arap bacılara kısmet, ahretliklere aylıklı kapı bulurlar, bu yollarda da avaide⁴ konarlardı.

Ukalâ, aksi, nobran olanları, fazla sofuluk taslayanları da az değildi. Odaya adımını atar atmaz, baş köşeye kurulur. Gençlerden biri hele elini öpmesin; kahveyi beslemenin elinden kapıp ona götürmesin.

“Ah terbiye!.. Başka İstanbul var mı?” diyerek kusurunu dangadak yüzüne vurur. Seccadesini kiblede biraz aykırıca yayanlar;

¹ Esfel-i âzâ: Uzuvarın en aşağıda bulunanı.

Hâşâ mine'l-huzur: Hoş olmayan kaba bir söz kullanılacağı zaman, “Burada sizin yanınızda bunu söylemek yakışık almaz, huzurunuzdan uzak olsun” anlamında peşinen özür dileme sözü.

³ Çene kavafi: Çok konuşan, geveze.

⁴ Aavid: Kârlar, kazançlar.

su içerken çömelmeyen, avucunu tepesine koymayanları çabucak görüp dobra dobra haşlar.

Yosmalıktan gelmeleri de vardı. Yeşil baş örtüsüne, kadimevâri kıyafetine rağmen kaşlarında rastık, gözlerinde sürme, mangalda kurşunu eritirken ağzına da hafiften hafife türkü yahud mâni:

Efe ile Rıza, kolkola gezer
Dünyada yoktur, bunlara benzer

Var dayı, var dayı
Sende kama¹ var ise bende bıçak var dayı

Bir erkek odaya girince o anda tavrını değiştirerek süzum süzum süzülüş.

(*Son Posta*, 30 Birinci Kanun 1944, s. 5-6)

¹ Kama: Silah olarak kullanılan, iki yüzü keskin, ucu sivri, kın içinde bele takılarak taşınır, uzun ve enli bıçak.

Az Konuşanlar

Kıt Kelâmlılardan Birkaç Örnek ★ Serdar-ı Ekrem
Abdülkerim Nadir Paşa ★ Müşir Ahmet Eyüp Paşa ★
Babiâli Erkânından M. Bey ★ Gediklimiz Sıdika Hanım'ın
Atılışı ★ Babamın Büyük Dayısı, Küçük Dayısı Merhumlar
★ Beykozlu Evliya Sabit Efendi ★ Hemedan'daki
“Sükûtîler Akademisi”

Bazı adamlar yaradılışları icabı az konuşurlar. Neşelenseler dilleri oynamaz, lakırdı etmezler; kederlenseler iç deşmeye, dert yanmaya kalkışmazlar. Bu halleri isteyerek, zoraki, “Sözün gümüş, sükûtun altın” idüğü kaziyesini yerine getirmekten dolayı da değildir. Dâd-ı Hak¹ huy canın altında, değişir mi hiç?

Dünya kuruldu kurulalı bu mizaçta olanlar çok; içlerinde maruf zevat da vardır. Duyduklarımın, gördüklerimden birkaçını anlatayım:

Bir vakitki Rumelimizin Çırpan kazasında doğduğu için Çırpanî denilen, Viyana'da tahsil gören, 1876'daki Sırbıye Harbi'nde ordu komutanlığı eden, ondan sonra Rus Harbi'nin ilk devrinde serdar-ı ekremlikle Rumeli ordusunun başında bulunan Müşir Abdülkerim Nadir Paşa gayet kıt kelâmlı imiş.

¹ Dâd-ı Hak: Allah vergisi.

Fıkrası meşhurdur. Ceddi Sadrazam Keçecizade Fuat Paşa gibi hoş sözlü, hazır cevap ve nüktecilerden olan Süvari Generali İzzet Fuat Paşa, Fransızca yazdığı “Kaçırılmış Fırsatlar” kitabına da koymuştur:

Sırplarla cenk devamda; günlerden Şeker Bayramı; paşa karargâhta, mükellef ve geniş çadırında. Kıtaların erkân ve üme-rasından pek çok kişi tebriğe şitab etmişler; ¹ kanapelere, sandalye-lere sıralanmışlar. Sigaralar, kahveler nûş edilmiş. Kimsede ses sada yok, herkes suspus, kör girse çiğneyecek.

Böylece bir saat, iki saat, üç saat geçmiş; aynı hal, aynı gidişat. Hazretten izin alıp çekilecekler, edep ve erkâna mugayirlik, ² hür-metsizlik sayıyorlar, cesaret edemiyorlar. Nihayet içlerinde en gir-ginlerinden ³ biri, artık tahammülü tükenerek:

“Müsaade buyurulursa gidelim efendim!..” deyince, Paşa:

“Ne oldunuz yahu, tatlı tatlı konuşuyorduk!..” demez mi?

Bu menkıbeyi Ahmet Eyüp Paşa’ya atfedenler de vardır.

O zat da askerlikteki kudreti, namus ve istikâmetiyle tanınmış Osmanlı müşirlerindendir. Pangaltı Harbiye Mektebi’nden 1275’te (1859) erkân-ı harp çıkanlardan; 14 yılda mareşal olup yine Sırp ve Rus harplerinde öteki gibi ordu komutanlığında bulunanlardan.

Maiyetindekiler emir memir verecek mi ferikleri, livaları, mi-ralayları yanına çağırır; Almanyalı Kiepert’in ⁴ haritasını açar, tutu-

¹ Şitab etmek: Acele etmek, seğırtmek.

² Mugayir: Uymayan, bağdaşmayan, aykırı, zıt.

Girgin: Herkesle çabucak yakınlık kurarak işini yürütebilen, pısırık kar-şıtı.

Johann Samuel Heinrich Kiepert (1818-1899), Yaptıkları Türkiye ha-ritalarıyla tanınan baba-oğul iki Alman coğrafya ve kartografi uzmanı. 1854’te Berlin’de yayımladığı *Memoire über die Konstruktion der Karte von Kleinasien* adlı kitapta, Anadolu haritalarını hazırlarken eski seyyah-lara ait malzemeye bu iş için çıktığı ilmî seyahatlerde kendi topladıkla-rını nasıl birleştirdiğini anlatarak bir anlamda haritacılığın metodolojisini

lacak mevzileri, dereleri tepeleri parmağıyla gösterir; not ettirdikten sonra kâğıtları alıp bakar, bir yanlış bulunca kaşlarını kaldırarak yine parmağını haritada gezdirir, tashih ettirici, muvafık makamında başını sallarmış.

Büyükbabamın Sankız –yani Fatih civarındaki Sarıgözel semti– mahalle mektebinden arkadaşı, en candan ahababı M. Bey merhum da bu kafiledendi. Cami derslerinden icazet almış, Arabî ve Farisîsi gayet kuvvetli, tasavvufta derin, kâtip ve münşi, Babîâlî erkânından, çok hatırlı bir zattı. Dedem Halep'te iken bizleri yoklar, seğirtip elini öperiz. Ağzından “Berhurdar ol!” bile çıkmaz, sırtımızı sıvarken yalnız dudakları oynar; hap yutmuş gibi durur.

Meşrutiyet'in ilanı üzerine büyükbabam İstanbul'a gelince hemen bize damladı; sarmaş dolaş oldular. “Muhibb-i kadîm”ine¹ doyamadığından yatıya da kaldı. “Göz aydın!”a koşan koşana; civarlılar gece geç vakit dağıldılar. Hazretin yatağı çoktan hazır, fakat hangi odada olduğunu söylemek telaşla unutulmuş.

Sabah karanlığında misafir odasını toplamaya, süpürmeye inenler bir de baksınlar ki M. Beyefendi giyimli kuşamlı, kanapenin üstünde hâlâ mum gibi oturmada. Yatağın bulunduğu odaya girsinler ki yastık yüzünün, çarşafın, yorganın, geceliğin katları bile bozulmamış.

yaptı. Eser, aynı zamanda Anadolu'ya ait o dönemin bilgilerini de içerdiğinden Türk coğrafyacıları için önemli bir kaynaktır. H. Kiepert ayrıca 1859'da 1:1.000.000 ölçekli bir Doğu Anadolu haritası, 1868'de daha küçük ölçekli (1:2.000.000) başka bir Doğu Anadolu haritası hazırlamıştır. Richard Kiepert, 1846'da babasının Coğrafya Enstitüsü müdürü olarak bulunduğu Weimar'da doğdu. Önce atlaslar ve okul duvar haritaları yayımladı. Bunlar arasında *Deutscher Kolonial-Atlas* ve *Karte von Deutscher-Ostafrika* adlarını taşıyanlar Alman sömürgeleri ve Alman Doğu Afrikası üzerinedir. Babasının ölümünün ardından onun bıraktığı yerden başlayarak yalnız Anadolu haritalarıyla ilgilendi ve 1915'te Berlin'de öldü. Muhibb-i kadîm: Eski dost.

Meğerse zat-ı şerif seslenmeyi, hiç değilse ara kapıyı tık tık vurup “Nerede yatacağım?” diye sormayı bile zait görmüş; zira laf etmiş olacak.

Kanapenin üzerine uzanırıp uykuyu kestirmiş. Yaman kahve tiryakisi olduğu halde, konuşmaya üşendiğinden, sabah kahvesine de ya sabur çekmede.

Yazılarımda birkaç defa bahsettiğim gediklimiz, çaçaronun çaçaronu Sıdika Hanım, bu hazretten [söz] açılınca, yüzünü buruşturup yaka silke silke, boşanırdı:

“Şu adamın vezirliğe çıkmaya bir basamağı var. Koska’daki konağı saraylar gibi; içi halayıklarla, uşaklarla tıklım tıklım; atı, arabası yerinde; kızı kaynata yanında gelin, karısı ahrette, kaç yıldır da bekâr. Beni almaya kalkışsa, yalvara yakara ayaklarıma kapansa vallahi de istemem, billâhi de istemem, ziyade olsun. Gece gündüz dilsiz orucundaki kocayla aklımı bozarım. Ramazan orucu gibi dilsiz orucu da farz olsaydı alimallah bir kere bile tutmaz, boyuna yerdim; ömrüm oldukça da günahlarım katmerlenir, cehennem kütüğü olup çıkardım!”

Babamın öz dayısı Faik Paşa rahmetli eski muharebelerin hepsinde bulunmuş, Musul, Kerkük, Nêcid’de liva komutanlığı etmiş; mesleğinde temayüz eylemiş; ahlâkça halîm, selim bir adamcağız. Az laf eder, sözü kısa keserdi. Küçük biraderi Mekteb-i Harbiye fenn-i esliha muallimi Miralay Tahsin Bey merhum konuşmamak hususunda ağabeyisinden baskın mı baskındı. Haremi yengemiz ise taban tabana zıddı, hiç ara vermeden söyler durur. Derdi ki:

“Allah’a şükür kocadan yana talihliyim, sanki Kadir Gecesi doğmuşum; melek gibi bir erkeğe düştüm. Gel gelelim ağızsızlığı, sessizliği bazen canıma tak diyor. Dediği, diyeceği hep ‘Peki!..’, ‘Evet!..’

‘Olur!..’ ‘Bakalım!..’ Kâşki¹ arada bir öfkelenirse de kavga etse, atıp tutsa, hatta küfürler savursa bin kat daha makbulümdü!..”

Evimize gelip gidenlerden Beykozlu bir Nakiye Hanım vardı. Kocasını Evliya Sabit Efendi’yi de unutmayalım.

Evliya lâkabını alışı fazla sofuluğundan, kuzu gibiliğinden. Beykoz’da mahkeme kâtibi mi, nüfus memuru mu neydi. Her bayram ziyareti kaçırılmaz. Yerle beraber temennaha varıp, “İdiniz saîd olsun!” deyip, Şeker Bayramı’nda latilokumu avurduna sokar sokmaz; Kurban Bayramı’nda kurban budunu kapar kapmaz tabanı kaldırır. Beş dakika oturma, laf etme arama...

“Acelen ne Sabit Efendi? Dinlen, soluk al!” diyenlere, ellerini vapurun dönen çarkları gibi oynatarak, kaçacağını işarette. Şakaya girişenler olurdu:

“Çocukluğun tuttu da bayram arabasına binip Fatih’e, Cinci Meydanı’na mı gideceksin?”

Bu sefer de vapurun düdüğü gibi “düt, düt!” ötüşü.

Çenebaz karısı, yaygındı:

“Tabiatının mülayimliğine, evcimentliğine eş yok; gözümün içine bakar, üstüme titrer velâkin pandomimasından² bıktım, usan-dım. Bazen tiyatrolarda da oynarlar a, onu bile seyrederken bakamam, yüreğimi hafakanlar kaplar!” derdi.

Hemedan’daki Sükûtiler Akademisi

Fransız yazarı ve edebiyat adamı Blanchet’nin (1707-1784)³ *Hisseli Kıssalar ve Hikâyeler* adlı kitabından bir fıkra nakledeceğim:

¹ Kâşki: Keşke.

Pantomima: İşaretler, tavırlar ve çeşitli vücut hareketleriyle oynanan, genellikle güldürücü, sözsüz sahne oyunu, sözsüz oyun.

Abbé François Blanchet (1707 – 1784), Fransız yazar ve entelektüel.

Bir vakitler İran'ın Hemedan şehrine 100 âzâlî bir encümen-i dâniş –akademi– varmış. Nizamnamesi gereğince âzâlarının işi gücü çok düşünmek, az yazmak, mümkün olduğu kadar az konuşmak. Buraya “Sükûtiler Akademisi” denirmiş.

Ağız Tikacı başlıklı küçücük, fakat fevkalâde bir eserin müellifi olan Zip adında¹ bir hakîm bu encümende münhal bir yer bulunduğunu duymuş, uzak memleketinden Hemedan'a gelmiş. Bina'nın kapısına sokulup âzâlîğe âcizane talip olduğunu, iki kelimecikle pusulaya yazarak kapıcı ile içeri göndermiş.

Halbuki o yere başkası tayin edilmişmiş. Hakîm'n ilim ve fazlı, hikemiyattaki deryalığı dünyaca meşhur. Âzâların hepsi eseflenmede. Reis, gönlünü kırmadan nasıl ret cevabı vereceğini düşünürken, şu yolu bulmuş:

Bir kâseye ağzına kadar su doldurtmuş, bir damla fazlası taşırca. Talibi işaretle içeri çağırır. Girince ayağa kalkarak üzgün çehreyle kâseyi göstermiş. Beriki derhal keyfiyeti çakmış amma istifini hiç bozmamada. Birden gözüne ilişen bir gül yaprağını hemen alarak kâsedeki suyun üzerine usulcacık koyunca bir damla bile taşırma.

Bu zarif mukabelesine karşı bütün âzâlar alkışları yağdırmışlar. Nizamnameye aykırı olarak hakîmi aralarına kabule yine işaretlerle karar vermişler. Sicil defterini imzalaması, şart; adam imzayı atmış. Âdet icabınca teşekkür makamında bir iki söz söylemesi de lâzım. İmzasının yanına, arkadaşlarının sayısı 100 rakamını yazıp 100'ün soluna bir sıfır koymuş; altına da cümleyi kondurmuş:

“Akademinin değeri ne fazla, ne eksik, bu kadar arttı.”

Reis, bunu görür görmez, o sıfırı bir rakamına çevirip şu satırcığı çıkırtmış:

“Akademinin değeri 11 misli arttı.”

(*Akşam*, 26 Şubat 1945, s. 4, 6)

¹ Zip Farsça süs, zinet demektir. Nitekim büyük Türk ve Moğol imparatoru I. Alemgir'in asıl da Evrengzip yani taht zinetidir. [S.M.A.]

Selâmlıkların Gediklileri

Ev Sahibi Hazretin Tarikattaşı ★ Taşra
Mutasarrıflıklarında Gezerken Maiyetteki Tahrirat
Kâtibi ★ Efendi Hazretlerinin Arabasının Ürken Atlarını
Durduran Sabık Jandarma ★ Hafız Efendi ★ Mahdum
Beyin Yaşıt Dalkavuğu

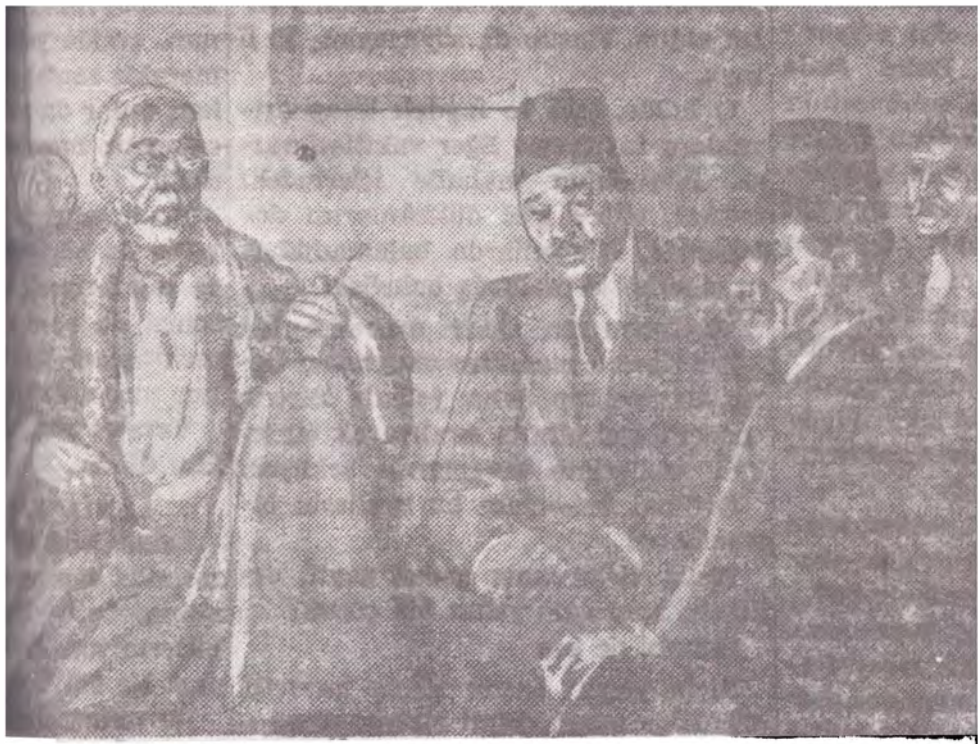
Eski konakların selâmlık bölükleri de dopdoluydu. Konak sahibi paşafendiden veya beyfendiden başlayarak oğulları, damatları, kahve ocağındaki ağavat¹ kalabalığı azmış gibi sarıklı, sakallı, bıyıklı, şâbb-ı emred² bir sürü insan.

Kimi “meyanede hukuk-ı kadîme bulunan zevat-ı şerife”; kimi “ehibba-yı halise”; kimi de haremdeki kırk ev kedilerinin kocaları, oğulları, damatları.

Bazısı temelli gibi, aylarca mihmandı. Bazıları da üç gün, beş gün, bir hafta postu serer. Defolup gidecekleri gün yerlerine başkaları damlar.

Hatırlılar arasında en başa gelen, ev sahibi hazretin tarikatdaşı, mürşidi, hâcesi, sarıklı ve cübbeli efendidir.

¹ Ağavat: Ağalar, saray hizmetinde kullanılan harem ağaları.
Şâbb-ı emred: Henüz sakalı, bıyığı çıkmamış genç.

Hazret akşam üstü dairesinden gelip, geceliğini ve kürkünü giyip selâmlığa çıkınca, karşısındaki koltukta hocafendi bağdaş kurar. Göz kapakları tavşan uykusunda gibi aralık, hikemiyattan, tasavvuftan açarak Arapça, Acemce mısralar, beyitler, kelâm-ı kibarlar sarf eder; bunları şerh eyler.

Odada bulunan diğer kimseler, teeddüben¹ elleri göğse kavuşuk, durmadan başlarını öne, sağa sola sallaya sallaya, kulak kesilirler...

“Allahü Ekber azam kebîra!.. Hayhay, aynı hakikat!.. İlim ve fazılda elhak bir derya-yı bî-geransınız² muhterem!” sözlerini mırıldanırlar.

Muhterem, bu “dürr-i hikmet”leri³ savururken, mutlaka fırsat düşürüp torun beyden açar.

¹ Teeddüben: Edep ve terbiye kurallarına uyararak, edebinden dolayı.

² Derya-yı bî-geran: Sınırı olmayan deniz.

Dürr-i hikmet: Hikmet incisi.

“Köftehorun zekâveti,¹ maşallahü kân,² misal-i ustura; amma velâkin “lehv ü lu’ba”³ fazla münhemik.⁴ 20 adet harf-i cerri⁵ bir türlü ana belletemedim gitti!” diye esefini beyan eder.

Herhangi bir meramı gözden sezicidir; pişmiş aşla su katmaz, tadını bozmaz. Faraza başsedirdeki, akşamcılardan; çilingir sofrasını kurdurmak üzere. Fazıl-ı mübarekin derhal mide sancısı, boş böğür ağrısı tutar. Başından kavuğunu çıkarıp yanına koyarak deva niyetine kadeh kadeh konyak parlatır. Hayyam’dan, Nedim’den beyitler okur, coştukça coşar...

Selâmlığın gediklilerinden, baş üstünde taşınanlarından biri de fî tarihinde taşra mutasarrıflığında gezildiği sıralar maiyette tahriyat müdürü iken girginliği ve “kâr-âşinâ”lığıyla⁶ teveccüh kazanmış. Kurnazlıkta şeytanın ard bacağı ve çenebaz mı çenebaz. Kaç yıldır İstanbul’da konaktadır. Vilâyet mektupçuluklarından birine kapak atmayı bekler. Ömrü lâklâkla geçmede, fakat aldırış etmez, çünkü rahatı yerinde. Öğleyin konakta karnını mükemmel doyurduktan sonra her gün çıkar, akşamüstü döner; ne martavallar:

“Dideler ruşen, müjde! Seccadecibaşıya mensup bir hemşehrim tebşir etti.⁷ Yıldız mahfilinden sızan rivayetlere göre zat-ı veliyyü’n-naimlerinin makam-ı sadarete ik’adı⁸ karargîr olmuş fakat evvele mirde Dahiliye Nezaret-i Celîlerine tayin buyurulacak, badehu sadrazam nasb kılınacakmışsınız!”

¹ Zekâvet: Çabuk anlama ve kavrama yeteneği, zekâ.

Mâ-şâ’e’llâhu kân: “Allah’ın dilediği olur”. Kısaltımışı “maşallah”.

Lehv ü lu’b: Oyun ve eğlence.

Münhemik: Bir işin üzerine çok düşen. Bir şeye aşırı derecede düşkün olan, müptelâ.

Harf-i cerr: Arap gramerinde isim ve zamirlerin başına gelerek sonlarını esre yâni “i” okutan ve “-den, ile, üzere, için” gibi anlamlar ifade eden “bi, fi, ilâ, an, alâ vb.” harflerin her biri.

Kâr-âşinâ: İşten anlar.

Tebşir: Müjde verme.

İk’ad: Oturtma, yüksek bir mevkiye çıkarma, (tahta) oturtma.

Velinimette yoğurt gönül ayran; iltifatlar, atiyeler...

Konağın gediklileri arasında bir de falan efendi vardır. Eski bir jandarma mülâzımıdır.¹ Onun da baş tacı olmasının sebebi şu: Konak sahibi, yine fî tarihinde Karahisar-ı Şarkî'de mutasarıfmış. Bir aralık mülhakatı devre çıkışında arabasının atları ürküp gemi azıya almışlar. Yolun aşağısı yalçın kayalar içinde, minare boyu uçurum.

O zaman zaptiye onbaşı olan ve peşte bulunan bu ağa, hemen seğırtip hayvanların dizginlerine yapışarak arabanın uçuruma yuvarlanmasına mâni olmuş; içindekini de yüzde yüz ölümden kurtarmış. Bu insaniyeti unutulur mu hiç?

Adamcağız yaşlanmış, beli bükük, göğüs ilet, sık sık tıkanıklıklar geçirdiği halde hâlâ kabadayı geçinenlerdendir. İkide bir eski günlerinden açar, palavralar savura savura böbürlenir:

“Dördüncü ordu müşirinin göz bebeği idim. Ayaklanan yüzlerce şâkinin üzerine sekiz on zaptiye ile saldırdım; hepsinin ellerini, ayaklarını bağlayıp şehre getirdim. Müşir paşa alnımdan öptü de çavuşunu koşturup terziyi çağırttı; yekten kollarıma mülâzım şeridlerini karşısında diktirtti. Göğsümün darlığı hafiflese, bacaklarım da derman gelse bir dakika durmam; Rumeli'yi boylarım. Evvel Allah komiteci mel'unları künfeyekûn ederim.”

Haremde onu hiç sevmezler. Ev hali bu ya, hanımefendi kocasıyla az buçuk atışsa hemen dili işletir:

“Selâmlıktaki hırtlamba² herif keşke yetişip kurtarmasaydı da başımın belâsı uçurumdan aşağı teker meker olup parçalansaydı...”

¹ Mülâzım: Teğmen.

Hırtlamba: Hastalıklı görünüşlü, mariz halli kimse, derbeder kılıklı.

Hafız falancanın asıl ismi hiç ağza alınmaz. Herkes, Hafız Efendi aşağı, Hafız Efendi yukarı. Ufak tefekliğinden nâşi harem halkı Bıdık Hafız derler.

Sabahleyin horozu başına bağlayıp sırta kadem basar. Bütün gün ne yaptığı, nerelerde dolaştığı bilinmez. Akşam ezanına yakın konağa düşer; sofrada yemeklere tırpan atar. Tokluğunun fazlalığından, göğsü kalaycı körüğü gibi ine kalka, hemen şekerlemeye varır.

Vazifesi yalnız, ramazanlarda 30 gece teravih kıldırarak. Yedi usûl kıraate vâkıflığından ötürü mağrur mu mağrur. Güya pesten davudîye perde perde geçer; musikîdeki makamların hepsini dolaşır. Gelgelelim sesi ses olsa. Berbat mı berbat, üstelik de gıcığı, öksürüğü bol. Tuttu mu, öğürtülere varıncaya kadar öhö öhö...

Musikîşinas ya, bazen aşka gelince tecvidli tecvidli, ayınları çat-lata çatlata gazellere, kesik Keremlere¹ girdiği de vâkidir.

Gençlere gelelim: Hanımefendi gelin olurken esirciden satın alınan, çeyiz halayığı olarak hizmetine konan, yıllardan sonra çırak çıkarılıp kocaya verilen emektar kalfanın üvey oğlu delikanlı, küçük mahdum beyin yaşıtı ve dalkavuşudur.

Ayda üç mecdiye aylıkla gümrükte kâtipliğe kayırlmıştır. Kalemle hiç gitmez, zira “mahduma refakatte bulunuyor” diye müdürün, sermümeyyizin kulağı bükülmüş.

Haşarı mı haşarı. Çocukken incir ağacından düştüğü için bir ayağı aksar. Velinimetzadesini daha tüy tüslenmeden baştan çıkar-masına, Beyoğlu yan sokaklarına dallandırmasına, 17'sine basmadan odalık alınmasına, sonunda cılız ve kavruk kalmasına sebep olmuştur.

Bu yaptıklarına karşı yine o topal, evin selâmlığında. Selâmlıktakileri de, haremdekileri de avucunun içine almıştır. Kahve ocağında, iskambille altmışaltıya girilince vekilharç ağa ile ortak olup uşak-ları, arabacıları mat eder; kuruşları, ikilikleri paylaşır. Aşçıbaşının

¹ Kesik Kerem: Âşık Kerem'in ezgilerinde görülen yanık türkü dalı.

memleketine yollayacağı mektupları yazıp Bolulu ustadan külbas-
taların, böreklerin, baklavaların en irilerine konar. Gizlice rakı alıp,
Sakızlı Rum bahçıvana birkaç tek sunarak bahçedeki yemişlerin en
âlâlarını gövdeye atar. Dönme dolap arkasından yetmiş beşlik Arap
bacıya, saçını süpürge etmiş ihtiyar kalfaya, geçkin halayıklara usul-
cacık aynı mavalları okur:

“Sana koca buldum teyzeciğim. 25’inde var yok, gayet yakı-
şıklı, son derecede de babayiğit bir delikanlı... İki üç gün bekle, an-
nesini görücü yollayacak!”

Konakta damat bey mevcutsa mutlaka onun [yanında] da bir
şakak¹ eksik değil... Damat züppece takımdansa arkadaşı da kafa
dengidir. Çatra patra² Fransızca çaktıkları için kendilerini dev ay-
nasında görürler. Öbür gediklilere bıyık altından gülerler, metelik
vermez, kurum satarlar. Büyüklerden küçüklere kadar herkes, hele
o yanaşma didona³ diş bilir... Fakat ister istemez göz yumulacak,
zira kerime hanımefendi zaten hayali fener gibi. Kocasının vırvı-
rına dayanamayıp gürleyip gidiverir tazecik...

Eski sütnineler, kalfalar, kurşun dökücü kadınlar, hatta çama-
şır yıkamaya, tahta silmeye getirtilen mahalle karıları yazın köşke,
yalıya geldikleri vakit erkekten soy soplarını da kuyruklarına takar-
lar, haftalarca başa ekşiyerek yiyip içip ense şişirirlerdi.

(*Son Posta*, 19 Mayıs 1945, s. 5-6)

¹ Şakak lâlesi: Birinin yanından hiç ayrılmayan, her yerde yanında olan kimse.

Çatra patra: Bir dili iyi bilmeyen birinin bozuk, yarım yamalak, yalan yanlış konuşmasını ifade etmek için kullanılır.

Didon: İstanbul halkı tarafından, konuşurken çok kullandıkları “dis donc” (söyle bakalım) sözünden dolayı önceleri Fransızlar’a, Kırım sa-
vaşından sonra da İstanbul’da kalan Avrupalılara takılan isim. Kılık kı-
yafet ve davranış bakımından Avrupalılar’ı taklit eden kimse.

Kırk Ev Kedileri

Ecdaddan Ahbab ★ Hanımefendinin Âhiret Kardeşi
Hacı Dayının Yadigârı Yenge ★ Büyük Beyin Ağzına
Son Nefesinde Zemzem Akıtan ★ Çırağa Çıkarılan Eski
Emektar Vesaire

Harem bölüğü, selâmlık bölüğü zaten dopdolu. Konak sahibi hazretten başlayarak haremi, kerimleri, mahdumları, damatları, gelinleri “haşem ve hadem”den ¹ dadılar, bacılar, Çerkes halayıklar, Anadolu âhiretlikler, Sudanlı harem ağaları; selâmlıkta uşak, ayvaz, aşçı, arabacı, bahçıvan ve çırakları... El ele verseler Edirne’ye varırlar.

Bu kadar adam yetmiyormuş gibi bir sürü çanak yalayıcılar da eksik olmazdı: Ecdaddan ahabab, hanımefendinin âhiret kardeşi başsedir kumkuması filan hanım; Kafkasya’da doğmuş, Sultan Mecid’e gözdelik etmiş, nazengiz falan hanım; bir tekke şeyhinin mutallakası yani boşanmış karısı, tınmaz melâike ² feşmekân hanım; rahmetli hacı dayının yadigârı yenge, hanımefendi dünyaya gelirken valdesine arka ebeliği eden hatun; büyük bey son nefesinde iken ağzına zemzemini akıtan kadın. Eski tayalar, ³ sütnineler, çırak çı-

¹ Haşem ve hadem: Bir kimsenin yanında bulunan adamları, maiyet.
Tınmaz melâike: Hiçbir şeye aldırmayan, ses çıkarmayan, halim selim kimse.

Taya: Bir çocuğa süt veren ve bakan câriye, süt nine, dâye.

karlıp ev bark sahibi olmuş emektar kalfalar; yanlarında kızları, üvey kızları, oğullarının, üvey oğullarının karıları; elde, kucakta, memede torunları...

Bu ektiler itibarca derece derece idi; baş tacı olanları vardı. Ec-daddan tanıdık, âhîret kardeşi, başköşe mihmanı hanım ile kul cinsi Abdülhamid artığı, naz ve eda kumkuması hanım ellisine merdiven dayamışlardan. Kocaları var mı yok mu, sağ mı ölü mü, evlâtları olmuş mu, olmamış mı, hiç lafı geçmez; ağza alan olmaz.

İkisinde de zülûfler kesik, boyunda ipekli mendil, gözlerde sürme, kaşlarda rastık. Birbirlerine hep süzüm süzüm süzülerek kinayeli kinayeli bakışlar, rumuzlu rumuzlu söz sarfedişler, iç çeke çeke sitemler; durup dururken, fol yok yumurta yokken dargınlık. Arkasından ağlama, sıklama; ¹ çırpınma yolunma; derken efendim bayılış ayılış, ispazmorlar ² içinde çeneler kilitlenip kaskatı kesiliş...

En önde hanımefendi olmak üzere başlarına koşulur; limonlar, ruhlar koklatılır; melisa ³ ruhları, posyon kordiyaller ⁴ içirilir; vücutları gül sirkeleriyle, kral sularıyla –kolonya– ovulur; ricalar, niyazlar yağar; nihayet:

“Ölümü öp!.. Cenazeme maşraba maşraba su dök! Tabutum kapıdan çıkarken saçını, başını yol”larla dargınlar barıştırılır...

Makbullükçe yukankilerden bir basamak sonra gelen tekke şeyhinin sabık helâlinde oyali neftî yemeni, dört peşli ⁵ entari, parmak

¹ Sıklamak: “İçini çekerek, hıçkırarak ağlamak” anlamına gelen kelime bugün daha çok, “büyük gayret sarfederek, kendini zorlayarak, güç hal ile” mânâsına gelen “İklaya sıklaya” söyleyişinde geçer.

Ispazmoz: Kasların irade dışı kasılması, gerginlik ve titreme, çırpınma, ihtilâç, spazm.

Melisa: Oğul otu; ballıbabagillerden, çok dallı, beyaz çiçekli, kokulu, yaprakları likör ve ilaç yapımında kullanılan, kalbi güçlendirici ve sindirimi kolaylaştırıcı hassalara sahip otsu bitki.

Posyon kordiyal: Çarpıntı ve kalp rahatsızlığında kullanılan, rahatlatıcı sıvı ilaç.

Peş: Elbiselerin belden aşağı kısmına daha zengin bir genişlik sağlamak

dikişli hırka, Mekke'nin akik yüzüğü... Kocasından "inâbe" alarak¹ derviş olmuş. Abdestsiz yere basmaz; horozdan kaçır... Erkekler şöyle dursun, hizmetçi duduyu, modistra kokonayı, Avusturya Yahudisi mürebbiyeyi bile görünce hemen omuzundaki başörtüsünü örter.

Günde kaç kere odaların birine kapanır. Duvardaki insan resimlerini tersine çevirmiştir. Namazı kıldıktan sonra evrad ve ezkâr çeker, ölmüşlere okuyup üfler. Şakıkaya,² hafakana, kulunca da nefesi mücerreb...

Bütün dillerde:

"Kadıncağır ne zaman gelse evin uğuru, şenliği, beti bereketi artıyor... O burada misafirken büyüklerimiz, küçüklerimiz rütbe-ler, nişanlar aldı. Kızlarımıza, oğullarımıza söz kesildi. Dahası var mı, kaç mahalle ötede çıkan yangın burnumuzun dibine kadar so- kulmuşken bizlere dokunmadan sönüverdi!"

Rahmetli hacı dayıdan yadigâr yenge hatun cömert mi cömert- tir. Draman'daki hakkuran kafesinden her gelişte, konak sahibi haz- ret pek sever diye, oranın meşhur turşucusundan sarmısak turşusu; kaynanasına, yaşlı bacılara kına, karısına çeyreklik boya, tazelere sakız, küçüklere hacıyatmaz getirir. İdrar zorluğu çektiği için kiraz çöpü ile mısır püskülünün kaynatılmış suyunu şişe ile yanında taşır; taş çatlasa Karakulak suyundan bile bir yudum içemez zavalcılık!

Hanımfendi doğarken anneciğine arka ebeliği eden, saatlerce ter döke döke kendi de dokuz doğuran, anasından emdiği süt bur- nundan gelen kadının emeği unutulur mu? Unutanın yediği nimet gözünde, dizinde durur.

Büyük bey cennetine giderken ağzına zemzem veren Müslü- manın insaniyetini akıldan çıkarmak yalnız nankörlük değil, Al- lah indinde de vebal.

1 için dikiş yerlerine eklenen üçgen parça.

İnâbe almak: Bir şeyh tarafından tarikata kabul edilmek.

Şakika: Yarım baş ağrısı, migren.

İşbu hatunlar dahi el üstünde tutulur, haftalarca konaktan salıverilmez. İlkini kiraz çöpü, mısır püskülü devaları boyuna uşak yollanıp Mısır Çarşısı'ndan aldırılır, tıknafes olan ikincisinin altmışlık tütünü, içine katacağı boru çiçeği mütemadiyen ısmarlanır; kahve tiryakisi olan, çekirdek kahveyi kendi eliyle pirinç değirmende pişirmeyi adet eden üçüncüsüne de Süleymaniye'deki Tiryaki Çarşısı'ndan ¹ kâr-ı kadim ² değirmen satın alınır.

Beş altı gün kalmışlar. İkram, izzet yerinde, fakat kırk ev kedisi mahlûklar. Gitmeye bahaneler ileri sürüyorlar:

“Tavukçuğum kuluçkada; sansar mansar boğuverse?”

“Ciğerciye tembih ettimdi amma umurunda mı herifin? Mercancığımı aç bırakır!”

“Karanfillerim, küpe çiçeklerim cumbada susuzluktan kurumuş, kavrulmuştur!”

¹ Tiryaki Çarşısı: Mimar Sinan'ın şaheserlerinden olan ve Osmanlı döneminde Tiryaki Çarşısı olarak kullanılan Süleymaniye Külliyesi'ndeki sıra dükkanlar

Kâr-ı kadim: Eski zaman işi, eski biçim.

Andlarla, “kesrail”lerle, yani vallahinin nihayetindeki “kesri-ha”larla alıkonurlar; yine uşak salınıp tavuk, kedi, saksılar yoklatılır.

Hatırlılıktan yana daha aşağı basamaktakiler, babadan anadan kalma, evli barklı tayalar, sütnineler, çırak çıkarılmış kalfalardır.

İki çeyreklik pandispanya,¹ yumurta akından kav gibi kura-biye, anasonlu gevrek, makarnalık simit alarak kışın konağa, yazın köşke veya yalıya takım taklavat düşerler.

Koltuklarında koca koca bohça; içlerinde kat kat çamaşır; süb-yanların sübekleri,² ördekleri; kendilerinin kavanoz kavanoz, külâh külâh domates (romatizma), inkıbaz,³ liynet⁴ ilaçları.

Haftalarca, aylarca postu sererler, gidecekleri güne kadar mi-safir vaziyetinden şaşmazlar, “Köpek bile yatacağı yeri eşeler” me-seli varken yattıkları yatakları halayıklara yaptırtırlar, hulâsa çöp çöp üstüne koymazlar.

Sürahi, bardak konsolun üzerinde, Göksu testisi penceredey-ken, kapının yanındaki el pençe divan duran âhiretliğe “Hişt!” de-yip işaret, su isteme... Lokma gözlü, armut sapı boyunlu, dümbelek kanlı, sıska torunları vızıltıya başlamış. Karnı gurul gurul gurul-dayıp kıvranıyor. Çocuğun anası taze uzakta değil, oradayken ha-minnesinde âhiretliğe seslenme:

“İkbal, haydi şunu helâya götür yavrum!”

İşleri güçleri hanımefendinin karşısındaki yer minderlerine yayılıp çan çan.

Kerime hanımlarla mahdum ve damat beylere toz kondurmaz-lar. Hanımefendinin gelinle arası şekerrenkse⁵ –ki yüzde doksanıinki böyledir– onlara en büyük çene, yaranma, göze girme fırsatı çıkar...

¹ Pandispanya: Un, şeker ve yumurta ile yapılan bir çeşit yumuşak pasta. Sübek: Bazı bölgelerde yatağını kirletmemesi için bebeğin bacakları ara-sına konulan çiğ şişesi veya bebeğin çişini şişe vb. bir kaba akıtması için beşik altından takılan boru.

İnkıbaz: Kabızlık.

Liyet: Hafif ishal.

Şekerrenk: Araya soğukluk girmiş olan, pek yolunda gitmeyen ahbaplık, dostluk ilişkisi.

Gelincağızın yürüdüğü pat pat, bastığı çat çat. Odada yoksa aleyhinde ne atıp tutma, ağzı açıp gözü yumma; şayet varsa, başka tarafa bakarken yüz ekşitme, yaka silkme...

Ele avuca sığmayan torunları, gelir gelmez bahçede soluğu alıp ağaçların dallarına tırmanır, daha hamken yemişlere tırpan atar; tıka basa yedikten başka ceplerine, göğsüne doldurur. Bahçıvan korkutacak olsa yaygarayı basa basa gelip adama zılgıtı yedirtir.

Afacanlıkları bu kadarla kalsa ne âlâ. Lastik sapanla kuşhane-deki kuşlara, güvercinlikteki güvercinlere taş parçaları atıp çoğunu bereleme; havuzdaki kırmızı balıkları olta ile tutma; mane¹j tulum-bada su çeken dolap beygirinin kuyruğundan koparıp çifte attırarak ana sırtığı parçalatma.

Celâllinin celâllisi, yanından salavatla geçilen harem ağasının bu hallere hasbi geçişine ne buyrulur? Sebebi var:

Yumurcakların haminnesi çoktan onun ağzından girip bur-nundan çıkmış, kendine Peçenekli esir yapmıştır. Her gelişte, gizlice fısıltıda ve martavaldadır:

“Evvelce de bildirmiştim ya, üvey oğlum Hasan Efendi, Cemile Sultan’ın inekçiliğini ediyor. Sultan efendinin baş hadım ağasına yine seni söylemiş. O da demiş ki: Vah vah, ayda beş mecidiye veriyorlar ha! Biraz daha sabretsin, dişini sıksın. Geçende, velinimet Dilâver’e gazap etti; akşama sabaha öcağa çıkaracak. Dediğin ağayı beş lira maaşla bizim saraya aldıracak benim!”

Bu gibi veledlerin haşarılıkları, harem bahçesinin kapısıyla selâmlık arasında mekik dokuyan Ermeni ayvazın da gözüne batmazdı. Yine anneannesi veya babaannesi ayvazı da muma çevirmiş; ona da mesela şu fiskoslarda:

“Kahyâ Efendi denilen teneşir horozu kancayı takmış sana, durup dinlenmeden paşaya fitilliyor. Mübarek adam da yalan dolanlarına

¹ Manej: At eğitimi ve bu eğitimin yapıldığı yer.

kanmış; dün akşam az kalsın seni konaktan kovuyordu. Yalvara yakara yumuşattım, vazgeçirdim, hem de seni öyle bir gözüne soktum ki yarın öbür gün aylığını sekiz meci diyeye çıkaracak!..”

Hanımefendiye gelince, dediğim yaramazlıklara zerre kadar aldırılmaz;

“Çocuk bu, saçlı sakallılar gibi rabıtalı durur mu? İyi kötüyü farkedecek yaşta mı?” deyip üstelik bir de kahkaha atardı.

(*Son Posta*, 12 Mayıs 1945, s. 5-6)

Yemek Pişirme Meraklıları

Eski Meraklılar ★ Vezirin Döner Kebabı ★ Bâlâ Rütbeli Beyefendinin Çerkes Tavuğu ★ Serasker Kapısındaki Müdür Muavininin Dolmaları ★ Müstantik Efendi'nin Pilâkileri ★ Süt Biraderin Aşuresi ★ Mekteb-i Hukuklu Arkadaşın Yumurta Lokması ★ Zamanenin En Yaman Amatörü Kimdir? Evinde Yediğimiz Enfes Yemekler ★ Seccade Göbekleri Gibi Nakışlı Patlıcan Salatası, Yumurta Kurabiyelerini Andırışlı Börek, Tavuklu Patlıcan Beğendisi, Nohudî Zarfların İçinden Çıkanlar, Tango Rengindeki Hamur Tatlısı ★ “Her Zevkin Bir Mihnati Olur” Sözünün Doğruluğu

Eski devirde boğazına düşkün, ağzının tadını bilen, o vakitki tabirle şikemperver denilen kimseler çoktu. Sevdikleri yemeği bizzat pişirmeye meraklı paşalar, beyler bile vardı. Bolulu, Mengenli en usta aşçıbaşları ceplerinden çıkarırlardı. Pişirip kotardıklarının sahanda duruşuna da, tadına da doyum olmazdı.

Hele ailece kır âlemi yapışlarda; Kayışdağı, Alemdağı, Karaman Çiftliği, Sarıyer'in suları, Yuşa Tepesi gibi yerlere gidişlerde büsbütün aşka gelirler. Akşamdan, kendi elleriyle patlıcan dolmalarını

dolduranlar, ırmık helvalarını bastıranlar, söğüşü kaynatanlar, orada ateş yakıp kuzuyu çevirenler...

Bazıları da mutfaktan, aşçının başucundan ayrılmaz. Koku sinmesin diye eti, soğanı, sarımsağı, gözünün önünde doğratır. Yağ kavrulurken, kızartma yapılırken, balık tava edilirken biraz geri durur. Daima emirde, kumandada. Ekseriya da celâlli olurlardı.

“Dağdan dün mü geldin be herif! Senin gibilere üvendireyi¹ eksik etmemeli!.. Kötekle ayılar bile yola geliyor!” filanlarla sille, tokatı da araya karıştırırlar. Daha öfkelenildiler mi:

“Başıma kan çıkara çıkara beni ecelsiz öldüreceksin kerata!.. Al hakkını, kapımdan cehennem ol!” diyerek kovarlardı.

Vezir rütbeli bir hazretin döner kebabı, gözlemesi meşhurdu; anlata anlata bitiremezlerdi. Kebapçıların yukarısı sarı pirinçten pervaneli, aşağısı göz göz, malûm dolapları vardır ya, konağında en büyüğü ve mükemmeli mevcutmuş. Galata'daki kasabından kıvırcığın buz gibisini getirtir, şişe kendi geçirir, ateşi her an kollaya kollaya, pişenleri yoklaya yoklaya çevirir, kararını buldu mu bıçağı tam üslûbuyla vura vura kesermiş. Kimseyi araya karıştırmadan öyle bir gözleme açarmış ki Mercan Yokuşu'nda dükkânı varken serasker paşanın bilmem kaç altın aylıkla konağına çektiği namlı gözlemecininki solda sıfır. Tenavül² edenler:

“Zülbiye midir, nedir? O nesne bu olsa gerek!” derlerdi.

(Kelime, zülûbiyeden galattır. Eskilerin gayet rağbette tuttuğu, bilhassa padişah sarayında çok pişirilen bir nevi hamur tatlısı taamların en şahânesi imiş.)

Bâlâ rütbeli, yani o zamanki teşrifata göre birinci ferik (şimdiki orgeneral) mertebeli Şûrâ-yı Devlet âzâsından bir zatın Çerkes

¹ Üvendire: Çifte sürülen öküzleri dürtmek için kullanılan, ucuna sivri bir demir çakılmış değnek.

Tenavül: Yeme içme.

tavuşuna, amberbû¹ pirincinden bıldırcınlı pilavına, keşkül-i fukarasına² menend yok deniyordu.

Serasker Kapısı'nda, Muhasebat Dairesi şube müdür muavinlerinden, "B" Bey bir yalancı dolma, balık dolması, midye dolması yapardı ki sormayın Arap bacıların, Samatyalı duduların esamesi mi okunur?

Adliye müstantiklerinden Sadık Efendi'nin pişirdiği kefal, midye, kuru fasulye pilâkisi ayarındakileri bugüne kadar hiçbir yerde yemedim.

Süt kardeşim Süleyman Sadri -kulakları çınlasın- Şehremini'nde, Küçüksaray Meydanı'nda otururdu. Pek genç yaşında, Bab-ı Seraskerî Sıhhiye Dairesi'nde dört mecidiye maaşlı kâtipti. Bol harcını esirgeme, bırak bir aşure pişirsin. Kaşık atmaktan kolda kanatta ne hal kalırdı, ne derman. Topkapı'da bilmem hangi dergâhın şeyhi; muharremde aş günleri ensesine musallattı.

"Haydi evlât, bu yıl da lütfet, erenlerin ruhunu şâd eyle!" diye rica ve niyazlarda.

Yalnız aşurede erbap sanmayın. Yaptığı kehribar gibi irmik helvasının, tel kadayının; kurduğu üzüm ve sarımsak turşularının, "tükenmez"inin³ de emsali bulunmaz.

Mekteb-i Hukuk arkadaşlarımdan, bugün en kıymetli dostlarımdan, zamanenin maruf varlıklılarından olan zat-ı şerifin Selânikkâfî yumurtalı lokmasını kapışır, daha da var mı derdik. Burada perki⁴ balığı olsa da pilakisini yapsam tabağı silip süpürürsünüz derdi.

¹ Amberbû: Hindistan'da ve İran'da yetişen, uzunca, iri taneli, güzel kokulu bir cins pirinç.

Keşkül-i fukara: Keşkül; üstüne fıstık, hindistan cevizi vb. konan, bademle yapılmış bir süt tatlısı.

Tükenmez: Bir kapta ekşitilen ve alındıkça su eklenerek çoğaltılan üzüm veya üzüm, elma, armut karışımı bir içecek türü.

Perki: Tatlısu levreği.

Yemek pişirme meraklıları şimdi de yok değil; belki de eskilerden daha üstünleri var. Bay Hikmet'i araya katmıyorum, işi profesyonelliğe döktü; Büyükdere'de lokanta açtı. Bir zamanlar şöhreti âfâkı tutan Kapamacılar içindeki Ahbar'ı, kuyumcu çarşısındaki Mıgır'ı, Bayezit'taki Emin Efendi'yi gölgede bıraktı.

Zamane amatörleri içinde en yamanı, eski Feshane nâzırı paşanın torunu, aziz ahbablarımızdan Sadi Bey merhumun oğlu Bay Ekrem Yeğen olduğuna şüphe yoktur. Sadi Bey'i delikanlılığından tanırız. Harbiye'den çıkmış, Kuleli İdadisi'nin küçük sınıflarına resim muallimi olmuş, memleketi Adana'ya sılaya gidiyordu; biz de Halep'e gidiyorduk. Dokuz on yaşlarındaydım. Yolda bana, bindiğimiz "Equateur" vapurunun çeşit çeşit resimlerini çizmişti.

Bay Ekrem on-on beş yıl önce otomobile merakı, yarışlarda şampiyonluklarıyla tanınmışken sonra da sevdayı yemeğe sardı. Kütüphanesi aşçılığa dair, her dilden cilt cilt kitaplarla doludur. Rastladıklarını denemekle kalmamış, daha nice başkalarını, sırf kendi icadı olanları da ortaya koymuştur.

Geçen akşam İlhami Safa¹ ile beraber beni yemeğe çağırmıştı, gittik. Kolları sıvalı, telaş içinde; hamur açıyormuş.

"Oturun, bir sigara için; şimdi gelirim!" deyip mutfağa seğirtti. Pencereye yaklaştım. Apartmanın en üst katı; sanki Galata Kulesi'nin tepesindeyiz gibi kuş bakışı ne manzara; liman, Marmara, Üsküdar, Boğaz ayağın altında; ışıkların denize "serv-i sîmin"leri...²

¹ İlhami Safa (1894-1954), Türk gazeteci, yazar ve öğretmen. Babası İsmail Safa Sivas'ta sürgünde iken ölünce annesi ve küçük kardeşi Peyami Safa ile birlikte İstanbul'a döndü. 1918 yılında öğretmenlik mesleğinden ayrılarak gazeteciliğe başladı. Peyami Safa ile birlikte *Yirminci Asır* gazetesi ve *Hafta* dergisini çıkardı. Ardından *Kültür Haftası* adlı dergiyi ve Şemsettin Sami'nin başyazarı olduğu *Sabah* gazetesini *Yeni Sabah* adıyla Cemalettin Saraçoğlu ile beraber yeniden çıkardı.

Serv-i sîmin: "Gümüşten servi". Ay ışığının suya yansımalarından meydana gelen ışıklı yol.

Uzatmayalım efendim, aşçıbaşı işini bitirip nefes nefese çıkageldi. Yemeğe oturacağız, bitişik salona geçtik.

Masanın üzerinde türlü türlü çerez; ortada da büyük, değirmi bir tabak. Üstünü görmeyin. Giranbaha İran halıları, Isparta seccadeleri göbeklerinin örneği, kırmızılı, turunculu, yeşilli, milimetresine mütenazır¹ nakışlarla bezenmiş. Altlarında bembeyaz bir nesne. Muhallebi desem değil keşkül-i fukara desem onun süsü püsü başka olur. Haddin varsa gel de keşfet.

Patlıcan salatası değil mi imiş? O nakışlar dahi üç köşeli, dört köşeli, beyzî,² ufacık ufacık kesilmiş; Eyüp sabırlılığı ile dizilmiş domates, havuç, yeşil biberlermiş.

Ortaya bir taam kondu. Hani bir vakitler köprüde, caddelerde, mesirelerde, kâğıt üzerine sıra sıra yapışık, yumurta akından mamûl, krem renginde kurabiyeler satarlardı. Onlara andırışlı, fakat daha kabarığı, katmer katmer, kenarı fisto³ gibi tırtıl tırtıl. Börekmiş. Ağza alır almaz, tıpkı onlar gibi kav, ânide eriyiş. Ya derûnundaki peynirin cacık kıvamındaki durumu ve lezzeti...

Ardından getirilen tabağa bakıyorum. Tavuğun pembe butları, kanatları, derisi gerisi görölüyor; altında akçılca bir bulamaç. Yaşı başı aldığımız, tansiyon mansiyon kuruntusuna düştüğümüz malûm. Çerkes tavuğunu dövülmüş ceviz, kırmızı biber filanla donatmayıp altına bambaşka bir şey boca edilmiş amma acep ne ola düşüncesinde iken anlaşıldı: Patlıcan beğendisi imiş.

Derken efendim, yayvan tabağın içinde nohudî nohudî, bir sürü kapalı zarf sökün etti. Vaktiyle Bonmarşe'de, Bahçekapısı'ndaki Bin Bir Çeşit'te, Venedik Sokağı'nın köşesine gedikli çikolataçı Rum'un işportasında beş kuruşa niyetler satılır; içlerinden

¹ Mütenazır: Birbirine bakan, karşı karşıya, yüz yüze olan, karşılıklı, simetrik.

Beyzî: Yumurta biçiminde olan, oval, söbe.

Fisto: Çamaşır, elbise, örtü vb.nin etek, yaka, kol gibi kenar kısımlarına süs olarak yapılan, sarma tarzında, kavisli işleme çeşidi.

mavi taşlı iğne, mini minicik tarak, küçücük lavanta şişesi falan çıkardı. Keenne¹ o zarflardan; kenarcığından, kurşun kalemin ucunu çevire çevire yırtmadan aç; mektup koyup, adres yazıp mürselünileyhe² yolla.

Bakalım bahtımıza ne zuhur edecek diye açar açmaz yemyeşil bezelyeler, leblebi kadar havuçlar, incecik çalı fasulyeleriyle birlikte pamuk misali yumuşacık etler piyatayı³ doldurmasın mı?

Tatlıya sıra gelmişti. Karşıdan seyrine bak, yeme de yanında yat, yeter. Tango denilen, kavuniçinin kırmızımtrağı renk bundan yirmi-yirmi beş sene evvel pek moda olmuştu ya. Tıpkı o renkte, güvercin yumurtası büyüklüğünde, ikisi üçü bir araya yapışık; eskiden kahvelerin, perükalarının,⁴ fes kalıpçılarının lambalarına süs diye asılan sırçadan “yeni dünya”lar gibi cilâlı, pırıl pırıl bir hamur işi. Asıl mahareti, kızartırken üstlerini çatlatmamak, pürüzlendirmek imiş. İkbâl buyurduk, içi likörlü fondan⁵ mı diye şaşaladık, oldukça da tırpan attık.

Her zevkin bir mihneti olur, derler a. Doğru sözdür, ayn-ı hikmettir.

Vakit gecikmiş, evlerimize döneceğiz. Kapı dışlarından uğurlana uğurlana merdivenden aşağı revan oluyoruz. Dakika geçmeden elektrikler sönüvermez mi? Ceplerde kibrit yok, yukarıda unutmuşuz. Seslensek olmaz, apartmanların halkı uyumuştur belki. Zifiri karanlıkta, âmâlar gibi el yordamıyla, elektrik düğmelerini ara ara bulabilirsen bul.

¹ Keenne: Sanki, güya.

² Mürselünileyh: Kendisine mektup, mal vb. gönderilen kimse.

Piyata: Düz ve büyük yemek tabağı, kayak tabak.

Perükar: Berber.

Fondan: Çikolatalı, fıstık, ceviz veya bademli olabilen, bâzan da içinde likör bulunan, ağızda kolay erir bir şekerleme çeşidi.

Duvarlara tutuna tutuna in bre in, basamaklar bitip tükenmiyor. Yüz mü, yüz elli ayak mı nedir? Bir taraftan da korku. Adımı şaşırtıp sendeledin mi, boşa bastın mı âkıbet berbat. Mısır Apartmanı'nın kapı dibindeki yarım adamın sattığı bebekler gibi taklak kıla kıla alt katı boylayıp bir torba kemik oluvermek de yüzde yüz...

Tanrım hiçbir kulunu gözden ırak etmesin, ne zor şeymiş Yarabbi.

(*Akşam*, 16 Ekim 1946, s. 4, 6)

Güzel Konuşanlar

Mîr-i Kelâm Kimlere Denir? ★ Süleyman Hüsnü Paşa ★
Ağzından Çıkan Dürr ü Güherleri Not Edenler ★ Aksaç
Mehmet Paşa ★ İki Menkıbesi ★ Tahir Paşa ★ Kelâmı
Yürütürken Dinleyenlerin Hayreti ★ Aziz Molla Bey Neler
Anlatırdı? ★ Hiç Duyulmadık Tabirleri

Çok düzgün, hoş, tatlı konuşan; söze başlayınca kırlarda billûr billûr, fışkır fışkır, şarıl şarıl akan pınarlar gibi etraftakilerin yüreklerini ferahlatan, hepsini hayran hayran ağzına baktıran kimse-ler öteden beri görülmüştür. Malûm a, bu hasletin mektebi, medre-sesi, okulu, üniversitesi yok; Allah vergisi, yaradılış icabı. Her kula nasip ve müyesser olmaz.

Vaktiyle bu gibilere “mîr-i kelâm” denir, hemen Arapça hadis söylenir, Türkçesi de ilave edilirdi: Söz sihirdir, yani sihir gibi tesir eder, insanı büyüler.

Ben şimdi, bu yoldaki şöhretlilerden, herkesçe maruf olanlar-dan bahsetmeyeceğim. Başka üstünlükleriyle daha fazla tanınmış, güzel konuşuşları etrafa pek yayılmamışlardan birkaçını yazacağım:

Servet-i Fünûn edebiyatçılarından Sami Bey (Süleyman Nesib’in babası), Abdülaziz’in tahttan indirilişinde mühim hiz-meti, harplerde büyük yararlıkları görülen, Bağdat’a sürülüp orada vefat eden Süleyman Hüsnü Paşa¹ merhum, eski tabirle “câmiü’s-

¹ Süleyman Hüsnü Paşa (1838-1892). Osmanlı kumandanı.

seyf ve'l-kalem"liği, yani hem kıymetli bir asker, hem de kâtip ve edibliği meşhurdur. *Mebânî'l-inşâ'sı*, *Târîh-i Âlem*'i asker mekteplerinde; *İlm-i Sarf-ı Türkî'si*, *İlmihal-i Sağır* ve *İlmihal-i Kebîr*'i rüştiyelerde senelerce okutulmuştur.

Livalığında Mekâtib-i Askeriye nâzır-ı sânisî iken büyükbabam kaymakam, Kuleli İdadisi'nin ders nâzırı ve tarih muallimi imiş. Biri "mâfevk"¹, öbürü "mâdun"² amma can ciğermişler. Söze girişti mi, sanki çağlayan. Hepsi aynı hikmet; üstelik, cümleler seçili, kafiyeli, sehl-i mümteni, yani kolay gibi görüldüğü halde söylenmesi çok zor. Zerre kadar kekeleme mekeleme, kelimeleri tekrarlama yok.

Evimize her cuma gecesi sohbe gelir; bütün hısım akrabalarımız, ahabaplardan beyler, efendiler meclisinde bulunmaya bize üşüşür, kulak kesilerek dinlerler, çoğu, ellerinde kağıt, ağzından çıkan dürr ü güherleri (inci ve cevherleri) not ederlermiş.

Aksaç Mehmet Paşa

"Mir'at-ı Mekteb-i Harbiye"ye göre, 1267 (1851)'de erkân-ı harb çıkan, Serasker Kapısı'nda uzun yıllar Süvari Dairesi Reisliği ve Süvari Birinci Fırka Kumandanlığı eden Ferik Mehmet Paşa; sözü sohbeti eşsiz, zarif, nükteci, hazır cevap, gayet de şen ve şakacı bir zatmış. Aksaç lakabına sebep, kırkını bulmadan saçının sakalının kırılması. Menkıbeleri pek çok ya, ikisini nakledeyim:

İlk haremi titiz, her dem celâlli, çaçaronca. Lâleli'deki konağında selâmlıkta ömür geçirir, yatmaya hareme girer, sabahleyin erkenden yine selâmlığa fırlayıp kapıya gidermiş. Bir akşam daire dönüşü, yatak odasında soyunurken karısında güler yüz, Arap halayığa bırakmayıp, geceliğini, kürkünü getirmeler, havlusunu tutmalar, terliklerini bile önüne çevirmeler. Ardından boyun büküş:

¹ Mâfevk: Üst taraf, üst. Mevki, rütbe, seviye, servet vb. bakımından yüksek durumda olan kimse.

Mâdun: Alt taraf, alt. Mevki, rütbe, seviye, servet vb. bakımından aşağı durumda olan kimse.

“Paşacığım içkinizi, mezelerinizi kendi elimle hazırladım. Ne olur, burada içiniz; tatlı tatlı görüşürüz de!..”

Hangi dağda kurt öldü diye şaşan paşa:

“Pekâlâ!” demiş.

İlk kadehi yuvarlarken, hanım mahzun mahzun:

“İşte hep böyle biz bize otursak ya. Evlâdımız yok, ben de ya-payalnızım, bir başıma heyheyler getirmem!..” deyip de paşa:

“Olur a, münasip!..” cevabını verince berikinin yine tutarağı tutuyor:¹

“Tepsi hazırlayışıma, mülâyim bulunuşuma şımarma sakın. Hu-yunu bilmez değilim, hiç yüz göstermezsin, hemen astarını da is-tersin. Zaten boyuna tepeme binişin benim yumuşaklığımdan de-ğil mi? Budalalık bende, çekiyorum; Peçenekli esir olsa tahammül etmez. Her zaman da kabahati üstüme yüklemek baş marifetindir. Dün akşamki marazayı çıkaran kimdi? Sen çanak tuttun, beni bar bar bağırıttın, sinirlerimi boşandırıp aşağı sıvıştın. Dünyada benim kadar ahmak karı yoktur. Tatlı tatlı görüşülecek adam nerede, sen nerede? Arada karlı dağlar var!..”

Paşacağız tepsiye tekme-yi veriştirir veriştirmez, palas pandı-ras haydi selâmlığa.

Bab-ı Askeri’de haftada iki gün Meclis-i Rüesa toplanır; pi-yade, topçu, süvari ve sâir daire reisleri alâkalı oldukları işler, ümera ve zabitanın terfileri, başka kıtalara nakilleri hakkında müzakere-lerde bulunurlar, mazbatalar yapıp altını mühürler, seraskere yolla-yıp mucip dedirtirlerdi.

Büyükbabamın da bulunduğu bu meclise, günün birinde pi-yade reisi paşa bir kolağasının binbaşılığa terfiini teklif ederek za-biti medh ü senaya başlamış:

“Gayet gayyûr, müsteit, müstakim bir erkektir; ahlâk-ı hamîdesi, insaniyeti de mücerrep ve müsellemdir. Bir misal getireyim de an-layın!” diye giriştikten sonra:

¹ Tutarağı tutmak: Huysuzluğu depreşmek, aşırı istekte bulunmak.

“Bu genç” demiş, “Trabzon’dan buraya gelişinde bindiği Kars vapuru Sirkeci önüne demirliyor. Karısı vapurun merdiveninden inerken ayağı kayıp denize düşmez mi? Bu arslan da güverteden hemen kendini atarak on on beş kulaç dipteki tazeyi yakalayıp çıkarmaz mı?”

Aksaç Mehmet Paşa derhal lafı yapıştırmış:

“Denizin dibine giden başının belâsını tekrar çıkaran, yine başına musallat eden dangalağın binbaşılığına katiyen mührümü basmam!..”

Meram-ı lâtife; mazbatayı ilk mühürleyen, kendisi olmuş.

Tahir Paşa

Demek amca oğlu Tahir Paşa merhum, yine “Mir’at-ı Mekteb-i Harbiye”ye göre 1274’te (1858) erkân-ı harp olup Paris’e tahsile gidenlerdendir. Plevne’de Gazi Osman Paşa’nın erkân-ı harp reisi iken, şanlı müdafaanın planlarını yapan odur. Vefatında müşirdi. Galatasaray Lisesi müdür muavinlerinden Sait Özçelik biraderimizin anne[sinin] babasıdır.

93 Rus Harbi’nden sonra, livalığında civarımızda oturur, akşamları sık sık bize gelirmiş. İşretçi velâkin tetimmatına¹ düşkünlerden değil; [yaptığı] bir iki hafif mezeyle yavaş yavaş çakıştırmak. Başı açık, iki eli arkasında, odada dolaşa dolaşa, arada bir rakı parlata parlata, gece yarılarında kadar yürütürmüş kelâmı.

Öyle talâkat² ki eşsiz, pürüzsüz; hem de beliğ, fasih, mantıklı, muhakemeli. Ekseriya askerlikten bulunduğu harplerden açarmış; Büyük Frederic’in Napoleon’un, Moltke’nin muharebeleriyle mukayeselere kalkışır; taarruz ve müdafaaların şeklini, günü gününe vaktini, tutulan cephelerin saati saatine istikâmetini inceden inceye

¹ Tetimmat: Bir şeyin tamamlanması için katılan şeyler.

Talâkat: Düzgün, güzel ve rahat söz söyleme, dil açıklığı.

anlatır; dinleyenler kavrayış kudretine, hâfıza kuvvetine hayrette kalırlarmış. Ağzından çıkanları aynen yaz, en özlü tarih-i harp kitaplarından biri olup çıksın, derlerdi.

Aziz Molla Bey

Çocukken Haleb'e gittiğimizde orada Aziz Molla Bey isminde bir muhterem vardı. Dedemle çok dosttular. Paşmakçızade hafidi diye anılırdı.

Haremeyn payeli, Bağdat kadılığında bulunmuş, 93 gün pa-dişahlık eden V. Murad'a başımamlık ettiği için Haleb'e sürülmüş.

Halâvetli; Arabî ve Farisîde, hikemiyat ve tasavvufta derin, son derece güzel konuşur, sözlerine uyar olmazdı. Meşrutiyet'ten sonra dedem de, o da İstanbul'a kavuştular. Hazret bize gelince koşup elini öper, bir kenara oturur, söylediklerini hazla dinlerdim.

Büyükle büyük, küçükle küçük. Neler anlatmazdı ki: Delikanlılığında güreşe sevdayı sarışı; kisbeti¹ giyip yağlanıp er meydanına çıkışları; o vakitki namlı pehlivanların elenseleri... Ardından ne ibretli hikâyeler, hisseli kıssalar.

Mecelle muallimimiz Mahmut Esat Efendi gibi her kelimeyi lûgattaki aslına uygun olarak telaffuza da meraklı. Mesela kandile kındil, tehlikeye tehliûke, ferasete firaset, serseme sersam diyerek insanı şaşalatır, bunları aykırı söyleyince de derhal tashihe koyulurdu. Hiç duyulmadık tabirleri de çoktu; anlayana aşk olsun. Karşısında, duraladığımı gördü mü:

“Çabuk bir yere kaydet, harekelemeği de unutma ha!” diyerek mânâsını da beraber yazdırırdı. O zamandan kalma defterim hâlâ durur. Birkaçını alayım:

¹ Kisbet: Yağlı güreşte pehlivanların giydikleri, meşin videla gibi yumuşak bir deriden yapılmış, arkadan bele oturacak, önden göbek altında kalacak şekilde bir iple bağlanan, dar, paçaları diz kapağının altında, sıırımla sınımsıkı bağlanan güreşçi pantolonu.

Hemşikem = Karın kardeşi, yani ana bir kardeş;

Neyşeker = Şeker kamışı;

Safra = Sarı renk ve ahlat-ı erbaadan malûm halt ki öd olacaktır;

Nısfıseb = Arap bacı veya halayık;

Sidretülmünteha = Göğün yedinci katındaki makam;

Güğende = Müzeyyen giyimli kuşamlı çengi;

Maryol = Kurnaz, hilekâr;

Zincirî = Zincir ile bağlanacak deli;

Zindanî = Zindana sokulmuş mahpus;

Balaban = Çingenelerin oynattığı ayı, mânâ-yı mecazîsiyle iri cüsseli şahıs.

(*Akşam*, 5 Mart 1947, s. 4)

Lakapların Çeşidi

Tarihimizdeki Acayip Lakaplı Sadrazamlar ★
İmparatorluğun Son Asır Ricalinden Bazılarının Lakapları

Şu soyadının ortaya çıkarılışı, ne isabet oldu. Ahmet, Mehmet; Mustafa gibi yalnız göbek adları o isimdekileri birbirine karıştırıyor, bunlar birbirinden ayırdedilemiyor, kimden bahsedildiği anlaşılmıyordu. Ebu, ibn, zade gibi ekler maksadı hasıl ediyorsa da kullananlar azdı; çok kimsede yoktu. Bundan dolayı değil midir ki tarihimiz boyunca raslanan belli başlı kişiler, hatta birkaç padişah da dahi, pek çok vezirler; devlet büyükleri; memleket meşhurları; lakaplarıyla anılagelmişlerdir. Bu lakapların ekserisi o kişilerin doğum yeri, milleti, şekil ve şemailinden türemiş; ekserisinde de yakıştırma bazı tabirler âdeta mahlas olarak yerleşip kalmıştır. Mesela şu günlerdeki Bal Mahmut, Kurt Rıza, Kelle İbrahim, Leblebi Mehmet ve sâirede olduğu gibi.

Şimdi bu yazıda eskilerin böyle garip; acayip; antika lakaplarını; münasebetlerini sıraya dizmeye çalışacağım; tarihçe kalburun üstüne en fazla gelenlerden başlayacağım:

Devşirme olarak Yeniçeri ocağına alınan, Fatih Sultan Mehmed'e dört yıl sadrazamlık eden, devlet işlerinde büyük hizmeti; muharebelerde meharet ve cesareti görülen; İstanbul semtlerinden

Gedikpaşa'da hâlâ adı kalan Gedik Ahmed Paşa'ya Gedik denilmesi dişlerinin eksik ve kusurlu oluşundandır. Gediğin lûgatta bir mânâsı da eksik, çentik, kusurlu, düşük diş demektir.

Kanunî Süleyman'ın sadrazamı Hersekli Semiz Ali Paşa pek iri yarı, koskoca gövdeli imiş, değme at onu güç taşırmış.

Üçüncü Mehmed zamanının Ciğalazade Sinan Paşa'sı Ciğala isminde Venedikli bir kaptanın oğludur. Çocukluğunda esir edilerek saraya alınmış. Konağının bulunduğu semte hâlâ Ciğaloğlu [Cağaloğlu] deyip duruyoruz.

Kapı yoldaşı Yemişçi Hasan Paşa Arnavutluk'tan ilk geldiği demler çarşı pazarda yemiş satarmış.

Birinci Ahmed'in sadrazamlarından Öküz Mehmed Paşa, bir öküz baytarının oğludur.

Genç Osman devrinin Merre Hüseyin Paşa'sı da Arnavut'tur. Gözü kızıp da idam ettireceği kimseleri cellâda dayarken; Arnavutça "Al!" mânâsına gelen "Merre" sayhasını basarmış.

Dördüncü Murad'ın Tabanıyassı Mehmed Paşa'sı, Eflâk voyvodalığı meselesinde "düz tabandır" diye hünkârı fitlemeleri üzerine Yedikule'de boğduruluyor; lakap oradan kalıyor.

Yeniçeriler kazan kaldırarak ayaklanıp Deli İbrahim'i tahttan alaşağı ettikten sonra sadrazamı Hezarpare Ahmed Paşa'yı da parçalamışlar. Vücudu gayet şişman ve yağlı; mafsalları ağırlarına iletir, bire birdir diyerek lokma lokma edip parçalarını etrafa dağıtmışlar.

Avcı Dördüncü Mehmed zamanındaki Tarhuncu Ahmet Paşa, Arnavutluk'taki Mat kasabasından; Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk bütçeyi yapandır. Masrafı kısıtı, düzene koymaya uğraşısı, hazineyi yağmaya alışanların işine gelir mi? Aleyhinde atıp tutmaya, tedbirlerini alaya almaya girişiyorlar; "Tarhuncu" lakabını da konduruyorlar. Tarhun Frenkçede estragon denilen, kökü iyi kokan bir ottur.

Yine Avcı Mehmed'in sadrazamlarından Boynuyaralı veya Boynueğri diye maruf Canikli Mehmed Paşa, Bağdat seferinde İranlılara karşı yararlıklar göstermiş, rivayete göre 40 yerinden yaralanmış, boynu da eğrilivermiş.

Yine o devirde 4 gün sadarette bulunan Zurnazen Mustafa Paşa Yeniçeri Ocağı'nda iken Mehterhane takımında zurnacılıktan yetişme. Karagöz Mehmed adında değersiz, şaklaban bir herifi defterdar, yani o vaktin maliye nâzırı yaptığından zamanenin şairlerinden biri şu mısrayı yazmış:

“Çalıcak zurnayı çıktı cebinden Karagöz”

1105'de sadrazam olan Sürmeli Ali Paşa gözlerine kadın gibi sürme çekermiş. Ölümünde yerine geçen Elmas Mehmed Paşa'ya böyle denilmesi gayet yakışıklı, teninin ve endamının pek güzelliğinden dolayıdır. Delikanlı çağında vezir olmuş, Macarlarla açılan harpte şehit düşmüştür. 10 sene sonra o makama oturan Trabzonlu Kavanoz Ahmet Paşa kısacık boylu, tostoparlak vücuduyla tıpkı kavanoza benzermiş. Ertesi yıl yerine kurulan Kalaylıkaz Ahmed Paşa ise Kayserilidir. Gösterişe, âlâyîşe bayılanlardan; üstünü başını, kavuğunu süslemeye, kalaylamaya son derece meraklılardan.

Birinci Mehmed'in Kabakulak İbrahim Paşa'sında kulaklar hürmetli, pirohu¹ kadar; Birinci Abdülhamid'in Kalafat Mehmed Paşa'sı harplerde gayretli ve gözü pek, fakat kalafata, yani sahte süse ve tamire pek düşkünlerdenmiş.

Üçüncü Selim'in Cenaze Hasan Paşa'sı Çerkes'tir. Beş aydan fazla süren sadrazamlığında hastalıktan kurtulamadığı, rükûp ve

¹ Pirohu: Un, yumurta, tulum peyniri, tereyağı, et suyu ve ceviz içinden yapılan bir hamur yemeğidir. Pirohi, piruhi ve piruski Rusça kökenli bir kelimedir. Bir çeşit mantıdır. Osmanlı mutfağında yer alır. Burada içine malzemesi konulup kapatılmış mantı hamurlarının büyüklüğü ile İbrahim Paşa'nın kulağının büyüklüğüne atıf yapılmaktadır.

nüzûle kâdir olamadığı,¹ hırtlambadan farksız bulunduğu için bu adı takmışlar.

İmparatorluğun son asrındaki zatlara geelim:

Abdülmecid ve Abdülaziz saltanatlarında taşralarda valilik ve birkaç kere zaptiye müşirliği eden Pepeyi Mehmet Paşa (1171-1866) lakırdı söylerken pepeler, yani kekelermiş. Konağının geniş bahçesi Vezneciler'den Koska'ya kadar uzanırdı.

Trabzonlu Divitçi İsmail Paşa'nın (ölümü 1873) pek gençliğinde divitçi çıraklığı ettiğini söylerler. Valiliklerde, kumandanlıklarda bulunan müşirlerdendir. Alman seyyahı, daha doğrusu serserisi Doktor Schnitzer ismindeki türedi, bu zatın himayesiyle memleketimizde barınıp, güya Müslüman da olarak Emin adını takınıp paşa rütbesini enseledikten sonra İsmail Paşa ölünce velinimetinden gördüğü iyiliği ayak altına alıyor. Merhumun hanımıyla evlenir evlenmez yallah birlikte Almanya'ya, kadının para ve elmaslarını aşırır aşırılmaz sırra kadem.

Dört padişah devrinde beş defa sadaret koltuğuna oturtulan Mehmed Rüştü Paşa'nın (1811-1882) Mütercim unvanını taşıması Fransızcadan askerî nizamnameler tercüme edişindendir. Şimdiki Vefa Lisesi'nin bulunduğu bina, onun eski konağıdır.

Fosfor Mustafa Paşa (ölümü 1888) askerliğe ve matematiğe dair hayli eserleri Türkçeye çevirmiş, vilâyetlerde valilikler, kumandanlıklar yapmıştır. Lakabının sebebi hakkında iki rivayet vardır: Bir aralık Harbiye Mektebi'nde kimya dersi okuturken fosfor kelimesini tekrarlayıp duruşu. Hiddetli mizacının fosfor gibi çabucak ateş alışı.

Kurt İsmail Hakkı Paşa'ya (1818-1896) Kurt denilmesi fitrî zekâsından; devlet işlerinde, muharebelerde kurnazca tedbirlerden ötürü. Bu zat da valilikler, ordu müşirlikleri başardıktan sonra

¹ Rükûb u nüzûle muktedir: "Bir hayvana, bir taşıta binebilen ve ondan inebilen". Çok yaşlı ve sakat olmayan.

İstanbul'da Teftiş-i Askerî Komisyonu ikinci reisi iken ölmüştür. Büyük oğluna Sultan Aziz'in büyük kızı Saliha Sultan verilmiş, sultan kaynatası olmuştu.

96 yıl yaşayan Deli Fuat Paşa (1335-1931) geçen Rus Harbi'ndeki cesareti, Elena'da düşman kıtalarını mağlûb edişi ile tanınırdı. Dürüst hareketleri, haksızlıklara karşı susmayışı, Abdülhamid'e kafa tutuşu; doğruyu dobra dobra söyleyişi yüzünden "Deli" lakabını almıştır. Ruslar Ayastefanos'a (Yeşilköy'e) kadar yürüyüp Başkumandan Grandük Nikola İstanbul'a gelince Beylerbeyi Sarayı'nda şerefine bir ziyafet veriliyor. Sofrada Grandük, Fuat Paşa'ya: "Harblerde muvaffak olmuş mesut bir kumandansınız!" der demez, Paşa cevabı yerleştirmiş:

"Dediğiniz gibi talihli bir insan olsaydım, ne Rusları Ayastefanos'ta, ne de zat-ı fahîmelerini burada görürdüm!"

İngiliz Abdülkerim Efendi ulemadan, sarıklı ve cübbelilerdendir. Çok zeki, çalışkan; cerbezeli bir hocaymış. Tanzimatçı Büyük Reşid Paşa delâletiyle Londra'ya gitmiş, mükemmel İngilizce öğrenmiş. Vükelâdan Suphi Paşa himayesiyle İstanbul payesine kadar yükselmiş. Şûrâ-yı Devlet âzâsı iken Konya'ya sürülen Ali Rıza Bey'e de İngiliz denilmesi o dili etraflı bildiğinde, pek fasih konuştuğundandır. Avrupa'da yıllarca Jön Türklere başlık eden, Meşrutiyet'te mebusan, sonra da âyan reisliğinde bulunan Ahmet Rıza Bey'in babasıdır.

Sultan Mecid'in mukarrip ve musahiplerinden Tortop Mustafa Bey, Beşiktaş'ta, Abbasâga Mahallesi'nin Âşıklar Meydanı'ndaki konağından sık sık saraya çağrılır, daima iltifat-ı şahâneye mazhar olurmuş. Teeddübe son derece riayetkâr, gayet de sıkılgan, bir türlü alışamamada. Her huzura çıkışta, karşıya çöküşte ezilip büzülmede, iki büklüm terler dökmede. Bir gün Hünkâr:

"Şu tortopluktan vazgeç allasen!" demiş. O günden sonra Tortop âdeta mahlası olmuş.

Daha sonraki lakaplıları, benim yetiştiğim ve bildiklerimden bazılarını gelecek yazıda tamamlayacağım.

(Akşam, 9 Mart 1947, s. 4, 7)

Yine Eski Lakaplar

50 Yıl Ewelkilerden Bazılarının Lakapları ★ İkinci Abdülhamid Devrinin Sonlarında ve Meşrutiyet'in İlk Yıllarında Fenerbahçe, Kuşdili, Yoğurtçu Piyasalarına Devamlıların Lakapları ★ Beylerinki ★ Hanımlarinki

Geçen yazımda lakapların çeşidini sıraladıktan sonra alt tarafını, benim yetiştiklerimi ve bildiklerimi de yazacağımı söylemiştim. Şimdi bunlara gelelim:

İkinci Abdülhamid zamanında Şeyhülislâm kapısı erkânından “X” Molla Bey’in lakabı Vâizzade idi. Babası medreselerde çömezlikten yetişme idi. Bir vakitler cerre çıkıp taşra kasabalarında dolaşmış. Para tutup İstanbul’a yerleşince selâtin camilerde vaaz ettiğiinden, oğlu bu nâmı kabullenmiş.

Mahut “Haspaya pek yaraşır” fıkrası bu peder efendiye aittir. Çok kimsece malûmsa da duymayanlar da vardır belki, anlatalım:

Bir ramazan, emsali misüllü Sultanahmed Camisi’nda vaaza girişmiş:

“Ey havâtin,¹ ey müminat,² telebbüse, tezeyyüne asla meyletmeyin; âlâyışli libaslar, yaşmaklar, feracerler giymek gibi süse düşkün olmayın; hele düzgün, allık kabîlinden nesnelere zinhar rağbet eylemeyin. Zira vebal-i azîmi var. Ahret azap ve ukubatından

¹ Havâtin: Hâtunlar, kadınlar.
Müminat: Kadın müminler.

kurtulamazsınız, cehennemde zebanilerin elinden yakayı kurtaramazsınız!..” yollu kelâmları veriştirirken; cemaat arasından bir kadın atılmış:

“İyi amma hocafendiciğim”, demiş “bir de hanımınıza baksanıza; bu sözleri ona da söylesenize” deyince, hazret cevabı yapıştırmış:

“O haspaya pek yaraşır!”

Boğaziçi eşrafından, eshab-ı emlâktan, mükellef yalısında oturan Çingene M. Bey’in bu lakabı gayet cimrilüğinden ötürüdür. Şu kadarını söyleyelim, yeter: Gelip geçen seyyar yemişçilere pencereden seslenir, paldır küldür yanlarına, iner, okkasını kaçmaça derken, tadına bakmak bahanesiyle bir taraftan da yemişlerden birer ikişer çimlenir, pahalı diyerek satıcıları savarmış.

Bir gün o kadar gövdeye atmış ki mide fesadından kıvrılmada, ateşler içinde yanıyor. Hekim getirtmez de getirtmez, çünkü vizite vermek lâzım. Nihayet çoluğu çocuğu, ondan habersiz köydeki doktoru çağırıyorlar. Adam muayene ederken, hastanın vücudunda hışırtılar. Sırtına, göğsüne, beline, karnına beşlik banknotları doldurup üstünü bezlerle sarmamış mı?

Sultan Hamid’in pek sevdiği, mala mülke garkettiği, can ciğer musahibi Lûtfi Ağa, en baş tacı olduğu günlerde bile bu lakapla anılırdı. Ona efendi hazretleri, beyefendi hazretleri diyen yoktu. Sebebi vaktiyle sadrâzam mahut Mahmud Nedim Paşa’nın¹ ağası oluşu. İşgüzarlığını, sâdıklığını methedip Hünkâr’a tavsiye eden,

¹ Mahmud Nedim Paşa (1818-1883), Osmanlı sadrazamı. Görevde olduğu dönemlerde Sultan Abdülaziz’in zengin hediyelerine mazhar oldu. *Hikâye-i Melik-i Muzaffer* ile (İstanbul 1283), Osmanlı Devleti’nin güç kaybetmesinin sebepleri, devlet idaresi ve Tanzimat hakkında görüşlerinin yer aldığı *Âyine-i Devlet* ve uzun bir otobiyografik şiiri içeren *Hasbihal* adlı eserleri ikisi bir arada *Âyine ve Hasbihal* (İstanbul 1327) adıyla basılmıştır. Bunların dışında Ahmed Midhat Efendi’nin *Üss-i İnkulâb* adlı eserinde kendisi hakkında yaptığı suçlamalara karşı yazdığı *Reddiye* isimli eseriyle şiirlerinin bir bölümü yayımlanmamıştır.

ilk göze sokan eski efendisidir. Bir dediği iki olmaz; murad ettiğini, kim olursa olsun pašalığa bile erdirir, derlerdi.

Ali Suavi'nin¹ önyak olduğu Çırağan Vakası'nı² yatıştıran, Beşiktaş muhafızlığında müşirlüğe kadar yükselen Yedisekiz Hasan Paşa'nın³ imza atarken 7 ile 8 rakamını yazıp aralarını çizgiyle

¹ Ali Suâvi (1839-1878). Siyâsî mücadele ve fikir adamı, gazeteci, Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyesi. Tanzimat sonrası yazar ve fikir adamlarının büyük bir kısmı kültürlü ve zengin ailelerden geldikleri halde Ali Suâvi halk tabakasından çıkmış ve kendi kendisini yetiştirmek suretiyle edebiyat ve kültür çevrelerinde yer almıştır. Klasik bir medrese tahsili ve düzenli bir eğitim görmeyen Ali Suâvi felsefeden filolojiye, tarihten coğrafyaya, edebiyattan politikaya, sosyolojiden iktisada ve dinî ilimlere kadar birçok konu ile meşgul olmuş tam mânasıyla bir "ansiklopedist" şahsiyettir. Devrin diğer yazar ve fikir adamlarının çoğu gibi o da Osmanlı birliğine inanmış ve daha çok ittihâd-ı İslâm ideolojisini savunmuştur.

Çırağan Vak'ası: Çırağan Sarayı'nda göz hapsinde tutulan V. Murad'ı kaçırma teşebbüsü. Aklî dengesinin bozulması yüzünden tahta çıktıktan üç ay sonra hal' edilerek (31 Ağustos 1876) Çırağan Sarayı'nda oturmasına izin verilen V. Murad çeşitli zamanlarda buradan kaçırılmak istenmiştir. Bunlardan kanlı olarak bastırılanı Ali Suâvi'nin giriştiği Çırağan Vak'ası'dır (20 Mayıs 1878). Çırağan Vakası şöyle gerçekleşmiştir: 20 Mayıs 1878 günü, Doksanüç Harbi yüzünden Balkanlar'dan İstanbul'a gelmiş Filibeli muhacirlerden topladığı yaklaşık 250 kişilik bir grupla Çırağan Sarayı'nı basarak büyük bir ihtimalle V. Murad'ı tekrar tahta çıkarmak isterken, Beşiktaş Karakolu muhafızı Hasan Ağa (daha sonra Yedisekiz Hasan Paşa) tarafından başına sopa ile vurulmak suretiyle öldürüldü. Ali Suâvi veya Çırağan Vak'ası denilen bu olay üzerine sonraları birçok araştırma yapılmış olduğu halde, hareketin başarısızlığa uğraması dolayısıyla evindeki bütün evrakın karısı tarafından imha edilmesi yüzünden olay hâlâ tam olarak aydınlanamamıştır. Hayatı gibi ölümünün de perde arkası gizli kalan Ali Suâvi'nin, hangi gaye uğrunda olursa olsun, II. Abdülhamid'e karşı V. Murad'ı yeniden tahta çıkarmak isterken can vermesi, bir süre sonra Jön Türkler tarafından millî bir kahraman olarak benimsenmesine ve bayraklaştırılmasına yol açmıştır.

Yedi Sekiz Hasan Paşa (1831-1905), Osmanlı paşası. Osmanlı ordusunda erlikten mareşalliğe kadar yükselebilen nadir isimlerdendir. Okuma-yazması zayıf olduğu ve imzası Arapça yedi (v) ve sekiz (Λ) rakamlarından oluştuğu için bu lakabı almıştır.

bitiştirdiği meşhurdur. Tarihçi Abdurrahman Efendi¹ merhum bir musahabesinde, herkesin zannı gibi fena bir adam olmadığını, siyasi suçlulara pek sert davrandığını; oruç yiyenleri, sarhoş olup nâra atanları döğdüğünü, dayak attıklarına “Allah ıslah etsin” diye can ve yürekten dua ettiğini, fakat müzevirlik ve hainlik yapmadığını yazıyor.

Bahriye livası Çinçon Hasan Paşa² çok konuşan, çan çan edenlerden. Bunu Çinçon’a çevirivermişler. Kızıltoprak’ta köşkü vardı; bahçesi sanki çiftlik: İnekler, koyunlar, keçiler, sürü sürü tavuk, hindi, kaz, ördek; yanaşması da böbrek dudaklı bir hadım ağası.

Maruf ressamlarımızdan Şeker Ahmed Paşa’ya şeker denilmesi, güler yüzlü, tatlı sözlü, şeker gibi adam oluşundan dolayıdır. Ferikliğinde ecnebi misafirlere askerî teşrifatçılık ederdi. Onun kadar nişanı çok kimse yoktu. Fotoğrafını gör, şaşakal: Setresinin göğsü

¹ Abdurrahman Şeref (1853-1925), Son Osmanlı vak’anüvisi, devlet ve fikir adamı. 1909’dan 1 Kasım 1922’ye, yani saltanatın ilgasına kadar vak’anüvislik görevini yürüttü. Böylece Osmanlı Devleti’nin son resmî devlet tarihçisi oldu. 1918’de bir ara Evkaf nâzırlığı yaptı. Cumhuriyet’in ilânından sonra İstanbul’dan ikinci devre milletvekili seçildi. Abdurrahman Şeref, resmî görevleri yanında telif faaliyetlerinde de bulunmuş, çoğu ders kitabı mahiyetinde birçok eser kaleme almıştır. Hilâliahmer Cemiyeti’nin ve 27 Kasım 1909’daki kurulan Târîh-i Osmânî Encümeni’nin başkanlığını yapmış, bu kurulun yayın organı olan *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası*’nda çeşitli makaleler yayımlamıştır. Bazı gazetelerde neşredilen yazılarını *Târîh Musâhabeleri* (İstanbul 1339) adı altında toplamıştır. Vak’anüvisliği sırasında yazdığı ve 1908-1918 yılları arasında cereyan eden olayları ihtiva eden *Vekâyî’nâme* adlı eserini ise yayımlamamıştır. Hasan Hüsnü Paşa (1832-1903), Sultan II. Abdülhamid devrinin Bahriye Nâzırı. Bahriye Nâzırlığı döneminde bahriyede astsubay sınıfının teşkili, kurmay subayların seçiminde yeni kaidelerin belirlenmesi, Avrupa’ya eğitim için öğrenciler gönderilmesi, Bahriye Matbaası’nın ıslahı ve yayıncılığın geliştirilmesi, tüccar kaptan mekteplerinin açılması, ilk denizaltıların satın alınması, Bahriye Müze ve Kütüphanesi’nin teşkili gibi yeniliklere öncülük etmiştir. Hasan Hüsnü Paşa’nın Bahriye Nâzırlığı esnasında 1890 senesinde yaşanan Ertuğrul Fırkateyni Faciası ve 1897 Osmanlı-Yunan Harbi’nde Osmanlı donanmasının etkisiz kalması onun kıyasıya eleştirilmesine yol açmıştır.

omuz başlarından etkelerine kadar, bütün devletlerin madalyalarıyla, nişanlarıyla dolu.

“Bunların hepsi som gümüş. Madeniyatta kurşunun izafi sıklığı 11,33 ise gümüşünkü de 10,50. Bu zatcağız o kadar yükü nasıl taşıyor, nasıl beli bükülmüyor!” diyenler olurdu.

Bab-ı Askerî Levazımat Dairesi dördüncü şube müdürü Ferik Mustafa Hilmi Paşa'nın ¹ Dinibütün lakabı, fazla dindarlığından, “dinim bütündür” lafını peresenk edişindendi. Kolağalığında Harbiye Mektebi'nde edebiyat okuturken *Düstûru'l-Mücâhidîn* isimli âyetler ve hadislerle dolu bir kitap neşretmiş, eski tarzda şiirler de yazmıştır.

Erkân-ı harp sınıflarında büyük babamın sınıf arkadaşı Ferik Cin İzzet Paşa'da zekâ o derece ustura ki şakırtılığında muallim beyler bu gence bir mahlas koysak; Zeki mi desek, Fatin mi, Âkil mi diye düşünürlerken, Cin'de karar kılıvermişler. Merhumun *Kâmus-ı Acem* başlıklı bir eseri vardır. Oğlu, aziz dostumuz Ekrem Bey el-yevm Göztepe'de mukimdir.

Sultan Hamid'in kayını, ferik rütbeli, Çerkes soyundan Sakalılı güzel Hüseyin Paşa'nın açık kumral sakalı, yakışıklılığı, at ve araba şatafatına merakı eşsizdi. Veli Rıza Paşazade, seyir seyranda geziciliği tozuculuğu, kibarca hovardallığıyla meşhur; aynı lakaplı Ragıp Bey'in sakalı Fransalı kontların, baronlarınkinden ayırt edilemezdi.

¹ Dinibütün Mustafa Hilmi Paşa (1840-1917), Şair, devlet adamı. 1863'te Harbiye'yi bitirdikten sonra ikinci orduda vazifeye başladı. Suriye ve Lübnan'daki isyanlarla, Anadolu'daki Ermeni isyanının bastırılmasında rol oynadı. Askerî İdâdî'de kitabet muallimliğinde bulundu. Tokar'ta Divan-ı Harp Reisliği yaptı. 93 Harbi ile Yunan Harbi'nde yararlıklar gösterdi. Darüşşafaka'nın kurucularındandır. Arap ve Fars edebiyatına vâkıf şairin bilinen tek eseri, Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi'ye takdim edilmek üzere hazırladığı 1875'te basılan *Düstûru'l- Mücâhidîn*'dir. Fuzûlî'nin *Leyla vü Mecnûn* mesnevisini tiyatro şekline koymuş ve bu piyes Güllü Agop Tiyatrosu'nda uzun süre sahnelenmiştir. Basılmamış şiirleri de bulunmaktadır.

Türkler içinde ilk eczahane açan, dükkânını Zeyrek'ten Vezneciler'e nakledip büyütünce ilaç şişelerine, kaşelerine bile damgasını koyduran Sakallı Hamdi Bey ise delikanlılığından beri yüzüne ustura vurdurmamış.

Erkân-ı harp zabiti, uzun zaman Teftiş-i Askerî Komisyonu âzâlığı, mütarekede Harbiye Nazırlığı [yapan] Müşir Şakir Paşa'ya Mösyö denilmesine gelince: Esasen sarışın, mavi gözlü, duru beyaz. Almanya'ya gidip döndükten sonra tavırları çok alafrangalaşmış; haza Avrupalı bir Mösyö.

Eskiden Zeytinburnu fabrikasına memur, Ali Galip Paşa'ya, sık sık boynunu oynattığından Gerdankıran; adaşı, yine askeriye-den Mehmed Galip Paşa'ya da yazı yazmaktan hiç hoşlamadığı için Okurdayazmaz lakapları kondurulmuştu.

Mekteb-i Harbiye Fransızca muallimi Miralay Kompleman Mustafa Bey de (liva da olduydu) complément direct,¹ indirect,² circonstanciel'leri³ dilinden hiç düşürme yok. Gramerin her kaidesinde, bahsi evirip çevirip oraya getirerek her üçünü misallerle tekrarlama...

Eski Mekteb-i Sultanî muallimleri ve talebeleri arasında lakaplılar çoktu. Bunları sıralamaya başlı başına bir yazı lâzım. Yalnız pek ömür olan birini buracığa koyayım: Esapostrof Senayi.

Devrin sonlarında, Meşrutiyet'in ilk yıllarında Fenerbahçe, Kuşdili, Yoğurtçu piyasalarına devamlıların –gerek erkek, gerek kadın– türlü türlü lâkapları bulunurdu; adları ağıza alınmazdı. Aşağıda okuyacaklarınızdan hepsinin sahibi var; bir teki bile uydurma değildir. O günleri yaşamışların bunları derhal tanıyacaklarına şüphem yok.

¹ “Dolaysız tümleş”
 “Dolaylı tümleş”
 “Zarf tümleci”

Beylerden başlayalım:

Pembegül veya Çayırlüksü, Morsalkım, Bastonyutmuş, Kart-zampara, Sahtevakar, Ciciburun, Kaka, Ayıboğan, Dostadüşman Bakışlı, Yaktınız Kavurdunuz, Fenerkontu, Fenerkazı, Uzunyorgi, Zeytinçekirdeği, Gargar, Kukulubey (buram buram lavantasından), Dana Kiki Kaka, Pişmişkelle, Mumya, Eniştebey, Eniştepaşa, Mastor, Gökgöz, Karides, Benli, Sulucırtlak...

Hanımlarda da:

Tebessüm, Göztepegüzeli, Aydede, Çiftekumrular, Üçkızkardeşler, Uzun Manyo, Ehramsineği, Yoğurtlupatlıcan, Kuşyüzlük, Fıkarakontes, Şatıfilli, Peruz (dubalığından), İkitelli, Katingo, Cırcırböceği, Loğusa (bet benizsizliğinden), Minyon, Çitlembik, Zümbülbebek, Taşbebek, Dağlarıngelinanası, Tunçtankızlar, Tepelikazlar...

(*Akşam*, 12 Mart 1947, s. 4, 5)

Huylu Zatlar

Koca Vezirin Kirli Çamaşırları; Gece Yatağa Girişi ★
Merakî Mehmet Efendi ★ Caddelerde Duraklayan,
Adımını Eşref Saatle Atan Efendicağız ★ Sağ, Sol
Meraklısı Beyefendi ★ “Ya Şundadır Ya Bunda”yı Azıtan
Bey ★ Benzetme İlletinin Müptelâsı

Eski ahlâk kitaplarımız, huyu: “İnsanda kesret-i tekerrür ile hasıl olan melekedden ibarettir.” diye tarif ederler; yani bir şeyi tekrarlaya tekrarlaya ona alışmak, âdeta ikinci tabiat edinmektedir, derlerdi ki bugünkü ilmi kanaate de uygun olsa gerek.

Bu gibi huy edinişler arasında zihne sığmayan, mantık ve muhakemede hiç yeri olmayan bazı garip, acayip gülünç itiyatlara yakayı kaptıran, kendini kurtaramayarak saplanıp kalan, akli fıkri düzgün, o noktaya gelince sapıtan nice kimseler görülmüştür. Alışma her nedense bir defa dala binmiş, gitgide illet halini almış, bir takımlarında arttıkça artarak müzminleşip teneşire kadar sürüp gitmiştir.

Bu gibiler arasında herkesçe tanınmış, erkek ve kadın, hayli kişiler vardı; hal ve hareketleri dillerde gezerdi. Duyduklarımdan ve bildiklerimden birkaçını anlatacağım:

Abdülaziz ve II. Abdülhamid zamanlarında ordu müdürlüklerinde, valiliklerde, seraskerlikte bulunmuş; vefatından önce selâmlık

resm-i âlîsine, yani hünkârın cuma namazına çıkışı merasimlerine memur edilmiş olan X Paşa'nın irfan ve iktidarı cümlece müsellemlen, taşrada olduğu vakitler kirli çamaşırlarını, yatak takımlarını İstanbul'daki konağına yollar, orada yıkattırıp getirtirmiş.

Ailesi yanında; gece, yatma zamanı hulûl etmek üzere. Çoluk çocuğunu etrafına toplar, sorguyu üç kere tekrarlamış:

“Yatalım mı? Yatalım mı? Yatalım mı?”

Üçüncüyü söylediği anda hep birden “Yatalım!” cevabını yapıştıracaklar...

İçlerinden birininki azıcık aksarsa, olmadı; haydi yeni baştan. Bu kadarla bitse ne âlâ; dahası var:

Herkes yerli yerine, kendi de yatak odasına çekildikten sonra hazret, karyolanın üç adım gerisinde duracak. “Bir, iki, üç!” der demez; iki diz üstüne; tam ortasına sıçrayacak. İki yanını karşılayıp karşılayıp muayenede. Gövdesi tam ortada değilse aşağı inip ikinci hamle; icap ederse üçüncüsü, dördüncüsü!

İsteddiği oldu mu şimdi de başka numara: Şiltenin üstünde, iki diz üzereyken, yavaşça ayakucu tarafına döner, yastığın altından gecelik külâhını alır, havaya atarmış. Canbazhane palyaçolarıvâri tepesinin ortasına düşmesi şart. Şakağa, alına, enseye doğru kaydıysa, olmadı. Hulâsa yatıp yorganı çekinceye, uykuya hazırlanıncaya kadar ne zahmetlere katlanır, ne terler dökmüş... Bu işleri aklına ya-raştıramayan çoluğuna çocuğuna da “Divanera kalem nist”¹ deyip kahkahayı atarmış.

Merakî Mehmet Efendi

Edirnekapılı Merakî Mehmet Efendi'nin illeti başka gûna. Sarıklı cübbeli, Fatih Camisi'nde dersiâmlık etmiş; Arabiyat, mantık;

¹ Divanera kalem nist: “Divanelere kalem yoktur”. Divanenin sözü kaleme alınmaz, divanenin sözü kaleme gelmez anlamında Farsça söz.

din dersleri okutmuş ilim ve fazlında derin bir hocaymış. Evi Edirnekapısı Camisi'nin bitişiğinde. Adamcağızda yıllardan beri kapı dışarı çıkma, sokağa adımını atma yok. Sabahleyin erkenden uyanıp yatsıdan sonra yatağına girinceye kadar köşe minderinde; gözleri her saniye minarede. Meramı, şayet zelzele oluverirse, minare sallanmaya başlarken, üzerine yıkılmadan palas pandiras arka vira-neye kaçmak.

Evi satıp başkasını alsa ya, veya kirayla tuttuğuna taşınsa ya, hayır. Hem oturuyor, hem de azaptan kıvranıyor. Gözlerini minareden ayırmadan, her işini o köşeciğinde görür, ahbablarını oraya alır; leğen içinde orada yıkanır, desturun lâzımlığını bile yanına getirtir; göz sinirleri, beyin yorgunluktan bitik; sızmış gibi serili kalmış. Seksen, seksen beşine kadar yaşanmasına ne buyurursunuz? Otuz beş kırk yıl çileyi çekip nihayet dar-ı mihnetten halâs olmuş.

Caddelerde Duraklayan, Adımını Eşref Saatte Atan Efendicağız

Üstü başı temiz pak, yazın siyah redingotla, kışın yakası samur kürklü paltosuyla dolaşırdı. Kalem mümeyyizi; hatta müdür muavini kılıklı. 45'lik, saz benizli bir efendicağızdı. Çocukluğumuzda kalabalık caddelerde, bilhassa Beyazıt'ta daima rastlardık.

Efendi efendi yürüyüp giderken birden estepetaya¹ uğramışa döner, derhal duraklar. O saniye ayaklarının tıpatıp yan yana düşmesi, potin burunlarının santimi santimine bir hizada durması lâzımmış. Bacaklarını kımıldatmadan, belden yukarısını eğip, ayakların aynı hizada olup olmadığı habire kolaçan. Eğer değilse, hemen düzeltmez. Birkaç dakika geçecek; sonra harekete gelip, yürüyüşteki askerler gibi on beş yirmi saniye yerinde saydıktan sonra öne, geriye getirecek ve öylece yine bekleyecek.

¹ Estepeta: Tıpa benzer ancak kıpırdamanın da yasak olduğu bir oyundur. Ebe çocukların dalgın bir anını kollar ve "Estepeta!" diye bağırır.

Tutarağını herkes bilir, istop etti mi tramvaylar durur, arabalar yol değiştirir, yapılarda taş taşıyan eşekleri bile beriden sürerlerdi. Yürümesi için “Eşref saatin eşref dakikasını bekler” derlerdi. Bu da ya içine doğar, ya da gelip geçenlerden biri “Marş!” kumandasını verir, yoluna devam ederdi biçare.

Sağ Sol Meraklısı Zat

Kudema-yı devletten, bâlâ eshabından, Frenkçe bilenlerin parmakla gösterildiği zamanlarda o dili su gibi öğrenmiş, münşilik ve kâtipliği dahi methedilip durulan bir zatın da sağ, sol meraklılığı, sağı uğurlu; solu uğursuz sayısı meşhurdur.

Askerliğinde evimizde bulunmuş olan, tezkere aldıktan sonra hazretin yanına uşaklıkla kapılanan Mehmet Çavuş anlattıydı:

Ten fanilasından tut, gömleğini, yeleşini, setresini, paltosunu, pantolonunu, çoraplarını, ayakkabılarını giyerken önce mutlaka sağ kolunu, sağ bacağını, sağ ayağını geçirir, düğmeleri de hep sağ eliyle iliklermiş.

Faraza aceleyle, dalgın merdivenden ineceği sıra içine kuruntu giriverdi. Üstündekilerin hepsini çıkarıp tekrar giyermiş. Arabasına binip sokağın köşesini döndükten sonra bile yüreğine kurt girişler vâki. Demin çamaşır değiştirirken, gafletle evvelâ donun sol paçasına bacağın soktuysa. Düşünüyor, düşünüyor, farkında değil, tereddüt içinde.

Hemen arabayı gerisin geri çevirtir, kendini nefes nefese selâmlığa atar, elbiselerin hepsini fırlatarak donu sıyrıp yeniden giyer, artık rahatlaşmış.

“Ya Şundadır, Ya Bunda”yı Azıtan Zat

Yine oldukça ricalden mevkili, Kadıköy yakasında oturur, kara sakallı; kısaca boylu; tıknazca bir zat-ı şerif vardı. Sabahları dairesine gider; akşamları döner, vapurlarda görürdük. Nuranî yüzlü, elinde

99'luk kuka¹ tesbih, pek sofumeşreb sanılırdı. Zira vapurun salonunda gözleri kapalı, boyuna dudakları oynamada. Her halde tari-katten, mutlaka evrad² çekmede.

Fakat arada bir de, ayak sesinden, içeriye birinin girdiğini duydu mu, gözlerini aralayıp hemen yine kapamada ve renkten renge gi-riş. “Acaba birinden mi çekiniyor, karşıma çıkıverecek diye korku-yor? Yoksa sancı mı âriz oluyor yahut sıkışıp da mı o hale geliyor?” diye meraka düşmemek kâbil değil.

Konaklarda mekik dokuyan çanak yalayıcı kadınlara laflâzım ya.

“Bu müslümanın gidişatı içler acısıdır. Adamda malûmat, behre,³ kalem, söz, sohbet mükemmel; herkesten üstün; gıptalara seza. Velâkin o Kadıköy vapuruna ayak bastı mı içine bir fîrferék⁴ giriyor, aklının zıvanası yerinden oynayiveriyormuş. İyi saatte ol-sunlara mı karışıyor ne? Zavallıcığın derdini sorarsanız, açıkçası ‘ya şundadır ya bunda; helvacının kızında’ oyununu azıttıkça azıt-mış!” diye girişir, çeneyi işletirlerdi.

Başka yerde değil yalnız vapurda: Mütemadiyen niyet tutar, tahmini gibi çıkmayanları şom sayar; tuttuklarının çoğu rastlarsa fe-rahlarmış. Mesela: Gözleri kapalı iken; şu gelen sakallı veya bıyıklı; yahut uzun boylu; veyahut sarışın, esmer niyetini kondururdu. İsa-bet adedi ne miktar düşükse o derece işkenceye duçar.

Benzetme illetli Zat

Tanıdıklardan hatırlı, şanlı şöhretli bir bey benzetme illetine müptelâ olmuştu. Olur a, arabada dörtlüye giderken; etraftan biri

¹ Kuka: Hindistan cevizi ağacının tespîh, kâse, fincan, zarf yapılan, siyah veya sütlü kahverenginde sert ve parlak kökü, narcıl kökü.

Evrâd: Okunması âdet edinilmiş olan belli âyet, sûre ve duâlar.

Behre: Pay, hisse, nasip, kısmet.

(Aklına, içine) Felfelek/ fîrferék sokmak: Aklına bir şey sokup tedirgin etmek; şüpheye düşüp tedirgin olmak.

kandilli temennahı sarkıtmış. Yüzünü iyi görmediği için kim olduğuna merak filan derken işi o raddeye vardırırmıştı ki hiç tanımadığı kimseyi bir bildiğine benzetir:

“Kime ya Rabb, kime? Müşâbehet¹ bu kadar olur. Yarım elmanın yarısı o, yarısı bu!” diye kafa kıra kıra bir türlü bulamaz; saatlerce bunalırdı. Gece yatakta bile sabahı sabahladığı çok olurmuş.

Benzettiği, yabancı kişi, nenin nesi olduğunu sormak; anlatmak kolay. Hangi sarı çizmeli Mehmet Ağa’yı andırdığını ne bilsin o Allah’ın kulu?

(*Akşam*, 19 Mart 1947, s. 4)

¹ Müşâbehet: Benzerlik, benzeyiş.

Huylu Hatunlar

Eski Vükelâdan Birinin Torunu Üç Hemşirenin Temizlik
Çılgınlıkları ★ Şarkı Dinlerken Fitili Alan Paşa Haremi
★ Siyah Renkten Ödö Kopan Hanımefendi ★ Posyon
Kordiyalı Yanından Ayırmayan Vardakosta Hanım ★ Teki
Uğurlu, Çifti Uğursuz Sayan Alafranga Taze

Geçen sefer, huy edinişlerden açışında bazı acayip, gülünç
itiyatlara saplanıp kalan, görünüşte akli fikri düzgün, fakat o nok-
taya gelince zıvanadan çıkıp sapıtan zatlardan birkaçını anlatmış-
tım. Şimdi de hatunlardan bahsedeceğim:

Abdülaziz vükelâsından birinin torunları ve devlet ricalinden
maruf kimselerin karıları olan üç hemşirenin temizlik merakını söy-
leye söyleye bitiremezler, evlerine girip çıkan, haftalarca postu se-
ren ekti kadınlar:

“Üçü de acınacak halde, eni konu aklını oynatmış. Kocaları,
çektikleri işkenceden yaka silkiyor!” diyerek anlatırlardı:

Konaklarında, yalılarında ortalık süpürmek yasakmış. Halı-
ların, hasırların üstündeki çöpleri kalfalar teker teker parmaklarla
toplar, tozları ıslak bezlerle alırlar, sonra o bezleri ocakta yakarlar-
mış. Çamaşır yıkamak da yasak. Kirlenmişlerin hepsi, kirlenmişlerin
hepsi, mevsim kışsa yine ocağa, yazsa yalının penceresinden denize.

30, 40 odalı berhanede¹ ne kadar abdesthane varsa hepsi kilitli; anahtarları hanımefendinin çekmecesinde. Yalnız alt kattakilerden ikisi halayıklara mahsus; onun anahtarı da baş kalfada. Sıkışan isteyecek; çıkarken de, kalfanın gözü önünde yıkayıp kova kova su döktükten sonra anahtarı teslim edecek.

Her hamam yaktırılıştan hanımefendinin kullanacağı kurna tuz ruhuyla fırçalanıyor, bol sabunlu liflerle siliniyor, kaynar su ile üç kere şartlanıyor. Paşafendinin, beyfendinin daireden dönüşte hemen haremi boylamak haddi mi? Kaloşların taşlıkta bırakır, selâmlık bölüğünün mabeyin kapısından ayakkabılarını çıkartıp öte yandaki koridora dalar, yere yayılan koca bir çarşaf üzerine geçip hilâli gömleğinden elbiselerine kadar hepsini soyunur, sakız gibi gıcır kıcır takyesini,² çamaşırlarını, geceliğini, lavanta çiçeği ile buram buram kokan kürkünü giyermiş. Bunlardan biri zerre kadar aksarsa hanımefendilerde müthiş sinir buhranları, saçlarını başlarını yola yola feryat. Doktor Zambako'ya, Horasancıyan'a harem ağalar koşturuş...

Şarkı Dinlerken Fitili Alan Paşa Haremi

Bildiklerden bir paşa haremi vardı. 50'sini aştığı halde gönlü her dem taze, şen, konuşkan, saza söze, seyir ve seyrana dünden teşnelerdendi. Aksaray'da Yusuf Paşa'daki konaklarında oturur, gezip eğlenme meramıyla sayfiyelerdeki ahbaplarına sık sık gece yataısı misafirliğine gider, her yaz bize de iki üç defa gelirdi.

Ondaki dert de şu: Faraza Kuşdili'nde tiyatroya gidilmiş. Kantoncular partilerini savmış. Kel Hasan sahneye çıkmak üzere. Perde aralarında terennüm eden ince saz "Nâr-ı aşkınla senin ey nev-civan"ı geçmede. Tutarağı tutuverir.

¹ Berhane: Büyük, düzensiz, kullanışsız bina.

² Takye: Takke.

“Nihavend makamında, meyanı tıpkı buna benzer bir şarkı vardı. Neydi o?”

O saniyeden itibaren tersi dönük, çenelerinde kilit. Düşün bre düşün. İllâki o şarkıyı bulacak, bulamasa çıldıracak. Dilinde mütemadiyen yavaştan yavaşa nağmeler; “Ahteri”, “Aşk Ateşi”, “Cana Sana Âşık” gibi nihavend şarkıların hepsini sıralama. Hasan komiklikte, seyirciler kahkahalarda; müslüman hiç oralı değil. Beyni habire istemedi. Müstağrak, ambale. Zavallıya tiyatro zindan kesilir, oyun biteceğine yakın aradığını bulur, çok defa da bulamaz; paydosta çayırın kalabalığı piyasaları gözüne görünmezdi. Bu tutturuş yalnız incisini dinlerken değil, her heyheyde vâki. Evdeyken de, yine fitili almasın diye, âhenge maheng girişilemez, fonograf monograf çalınamazdı.

Siyah Renkten Yılan Hanımefendi

Tanıdıklardan başka bir paşanın haremi ise siyah renkten gayet yıldı. Siyah çarşaf, peçe, şemsiye; siyah benekli elbise, siyah çorap, iskarpin, lastik şöyle dursun, siyah topuzlu iğneyi bile üstünde taşımazdı. “Şayet entarime Frenk mürekkebi dökülse yahut kara dut düşüp lekelese oracığını makasla oyup atarım!” derdi.

O renk yas alâmeti ya, üzerinde bulunması zu'munca¹ ölümü davet edermiş.

“Bunca insan siyahlar giyiyor, ölüyorlar mı? Hepsi de yaşayıp duruyorlar!” diyenlere;

“Bile bile bu tatlı canına kıyanlar da var. Ayıp değil a, benim canım kıymetli. Başka renge kıran girmediyse ya!” cevabını dayardı.

Bereket versin ki sarışın, mavi gözlü. Ya esmer, kara kaşlı kara gözlü olsaymış ne yapacaktı bilmem.

Baykuş sesinden de ödü koparmış meğerse. Bir akşam, Göztepe’de bizde bulunuyor. Yemekten sonra önünde kahve, sigara tellendire

¹ Zu'm: Zan, bâtil zan, boş inanç.

tellendire keyifli keyifli çan çan ederken, sesi duyuyverdi. O vakitler havalide bu kuşun yapalak¹ denilen nevi dolu. Kadıncağızda derhal şafak attı, beti benizi gitti; soluk soluğa, kesik kesik mırıltıda:

“Bu gece öleceğim zâhir, o uğursuz kara haberci tam yanımda, pencerenin dışındaki saçağa kondu da cıyak cıyak öttü!”

Ne kelime-i şهادetler, salâvatlar getirmeler.

“Biricik evlâtçıgımın gelinliğini görmeden gideceğim. Birkaç yıl daha ömürlü olsaydım ne olurdu ya Rabbi?” diye inlemeler.

Hatun, torununun mürüvvetini bile gördü. On, on iki sene evveline kadar yaşadı. Seksenini geçkinen Mevlâ'sına kavuştu.

“Posyon Kordiyal”ı Yanından Ayırmayan Hanım

Mızıka-i Hümayun emektarlarından Miralay M. Bey'in üvey kızı M. Hanım, tazeliğinde namlı güzellerdenmiş. Kâğıthane'ye, Çırpıcı'ya, Göksu'ya gittiği zaman yalnız erkekler değil, kadınlar bile keman kaşlarına, ahu gözlerine dalyan endamına hayran kalırlarmış. Annesi:

“Allah vere de evlâdım nazara gelmeseydi!” diye tasalanır, babası da:

“İsabet-i ayn'ın mücerrepliği kütüb-i diniyede bile defaatla musarrahtır,² üstünden muskayı, mavi boncuğu eksik etmeyin. Sokağa çıkarken ‘Kul euzu’leri de okuyüp üflemeyi ihmal eylemeyin!” dermiş. Korktuklarına uğruyorlar amma neden sonra.

1310'daki büyük zelzelede heyecandan bayılıvermiş. Saatlerce külçe. Hekimler yetişip ağzına “Posyon kordiyal” akıtarak ayıltmışlar. O günden sonra o mahlûlü³ âb-ı hayat yerine koymuştu. Canına can katacak, son nefesini verirken tekrar diriltecek sanırdı. Şişeyi el

¹ Yapalak: Bir nevi baykuş.

“Göz değmesinin varlığı/tecrübe edildiği dinî kitaplarda bile çok kere açıkça bildirilmiştir.”

Mahlûl: Erimiş, eritilmiş şey, eriyik.

çantasında taşır, o olmadan hiçbir yere adımını atamaz, boyuna da çıkarıp çıkarıp tıpası gevşedi mi, dökülüp eksildi mi diye yoklardı. Mahut Sıdika Hanımımız:

“Bununkisi düpedüz yapmacık, cicilik; inan olsun hepsini yalancıkta yapıyor. Ona bir us pahası¹ vermeli de görsün!” de-yip dururdu.

Kadın bir gün bizdeyken, lakırdıya daldığı sıra, kanapede yanında duran çantasını usulcacık kapıp şişeyi içinden almış, sonra çantayı yerine bırakmış. M. Hanım, bermutat yoklayıp bulamayınca o anda yüzü al çuha, her tarafı zangır zangır titremeye, çeneleri vurmaya, ispazmozlar² geçirmeye başlamaz mı? Sahiden hali perişan. Şimdi de mumya gibi sapsarı çırpına çırpına da bayıldı, ha bayılacak. Hâlâ vardakosta³ kılıklı, edepli erkânlı hatun, boynunu bükmüş, yalvarıp yakarmada:

“Her halde azizlik niyetine biri aldı, Allah aşkına, peygamber aşkına versin. Bilirsiniz a, onsuz bir lâhza duramam, nefesimi bile alamam. Mahvoldum, bitiyorum!”

İşgüzarlığına pişman olan Sıdika Hanım latifeye boğarak şişeyi getirdi de kadın kendine gelebildi.

Teki Uğursuz Çifti Uğurlu Sayan Taze

Bir de Kadıköylü bir ahabamızın okuması yazması hatta Fransızcası mükemmel, şık, alafranga, henüz kocaya varmamış bir kızı vardı. O taze de her şeyde teki uğursuz, çifti uğurlu sayardı. Mesela sokak kapısını vuracaksa, zili çevirecekse ya iki, ya dört, ya da altı kere olacak. Bire, üçe, beşe imkânı yok yanaşmaz. El öpecekse, tokalaşacaksa, temennah edecekse yine hep art arda iki defa. Büyüklerden biri onu öpünce “Bir daha öpün!” diyerek yanağını uzatma...

¹ Us pahası: Akılsızca yapılan bir hareketten dolayı çekilen sıkıntı.

Ispazmoz: Kasların irâde dışı kasılması, gerginlik ve titreme, çırpınma, ihtilâç, spazm.

Vardakosta: Gösterişli, çalımlı, iri yarı (kimse, özellikle kadın).

Yemeklerde hep ikişer lokma yeyip ara verir, suyu aralı aralı ikişer yudum içer; mağazalardan alacağı öteberiyi, giyim kuşama dair şeyleri de mutlaka çift sayıda alırdı. Şayet birine kolu veya omzu dokunsa yahut o kimse dokunursa, mutlaka tekrar değdirirdi.

Boylanıp serpildiği anlar bu tek çift merakını huy edinmiş; azıta azıta her haline, hareketine şümullendirmişti. Bazen daralıp bunalacak raddeyi bulur, odaya kapanıp yalnız başına kukumav gibi pineklerdi.

“Yarın evlendiğin vakit kocan bir defa öpüp çekilse bir daha öp diyerek tebelleş mi olacaksın adama!” diye şakalaşanlar olur, kızcağız kızara bozara dışarı kaçardı.

(*Akşam*, 23 Mart 1947, s. 4, 6)

Persenk Müptelaları

Halep'teki Miralay Bey ★ Korvet-i Hümayûnda İkinci
Süvari Kaptan Efendi ★ Saraçhanebaşı Mir'at Efendi ★
Çene Kavafı X Hanım

Persenk [pelesenk], konuşurken sık sık sık söylenen, lüzumlu lüzumsuz tekrarlanan, boyuna sarf olunan, eski tabirle “vird-i ze-ban” edilip durulan laftır. Malûm a, dinleyenlere gına getirir, hey-heyler bastırır, elaman çektirir. Bunu huy edenlere ukalâlar:

“Mumaileyhim ve mumaileyhimadaki işbu halet-i esef-iştimâl, kuvve-i nutkiyyelerinin adem-i serbestîsinden mütevellittir!”¹ derlerdi.

Bu gibilerin persenkleri, ekserisine âdeta lakap olmuştu. Kudema-yı devletten, şimdi bir türlü ismi hatırıma gelmeyen “Neste” Paşa meşhurdur. Babıâilî “Fihakika” Salim Bey, Babıas-kerîli “Vallahbillâh” Behcet Bey, Hazine-i Hassa “Falanfilân” Rıfkı Bey, Maarifte “Efendime söyleyeyim” Necmiye Hanım. Kadıköylü “Mesela” Firdevs Hanım'ın adları ağza alınmaz, lakabı söylenir söy-lenmez kim olduğu hemen anlaşıldı. Falan fıstık, falan festekiz, es-tek köstek, şey, derken efendim, meğerleyim, keenne, ne diyordum, uzatmayalım, kısa keselim... ve sâireyi de dilinden düşürmeyenler

¹ “Adı geçenlerdeki bu bütünüyle esef verici hal, konuşma kuvvetinin ser-best olmamasından ileri gelir!”

çok. Şimdi bu yazıda, gördüklerim ve tanıdıklarım içinde en anti-kalarından birkaçını sıralayacağım:

Ama Anlata Bildim mi, Ama Anlayabildiniz mi?

Halep'te, halim, selim, melek gibi bir piyade miralayı vardı. Abdülaziz'in hal'i akabinde rütbe aldığı için emsalleri gibi mimlenmiş. O işte hiçbirinin dahli yok amma vakadan kaç ay evvel Serasker Kapısı'nca yapılan listeye dahil olmuşlar, sonra terfi etmişler. Miralaycağız, Irak'ta, Suriye'de diyar diyar dolaştırılıp nihayet Halep'te ikamete memur edilmişti.

Devrin taşra âdeti mucibince komşu paşalar, beyler cuma günleri birbirlerine gider, biraz yârenlik edip başka kapıyı boylarlar; zat-ı şerif de her hafta büyükbabama gelirdi. O vakitler Transval Muharebesi¹ oluyor, İngilizlerle Boerler çarpışmada. Miralay Bey fenn-i harbde üstat geçinenlerden. Mesela şu yolda söze başladı:

“Ajans Reuter'in iş'aratına nazaran Boers ceneralı Botha, Kimberley beldesinin 50 kilometre şimalindeki sırtları, amma anlatabildim mi, Warrenton kasabasının 20-25 kilometre cenubuna müsadif araziye müdafaaya çalışıyor. İngiltere kıtaatına kumanda eden Lord Roberts ise cihet-i yeminde, amma anlayabildiniz mi, Ladysmith'de

¹ Transvaal Meselesi ve Boer Savaşı, Afrika'nın en güney ucunda Boerler olarak adlandırılan Flemenk asıllı beyaz yerleşikler ile sömürgeci İngilizler arasında yaşanan hâkimiyet mücadelesinin adıdır. Bir başka ifadeyle bölgeye sonradan gelerek yerleşip burayı vatan haline getiren Boerlerin emperyalist İngilizlere karşı var olma mücadelesidir. Bu kanlı savaş, Osmanlı devletinde iktidar, aydın ve asker çevreleri tarafından farklı saiklerle takip edilmiştir. Tüm bu çevreler, konuya konjonktüre, meşreplerine, mazilerine, dünya görüşlerine ve menfaatlerine göre yaklaşmışlardır. Buna bağlı olarak II. Abdülhamid'e karşı yürütmekte oldukları muhalif harekete İngiltere'nin desteğini sağlamak düşüncesindeki Jön Türkler, hürriyet ve demokrasi kahramanı olarak nitelendirdikleri İngilizleri desteklerken İngiliz karşıtı olan Alman yanlıları Boerleri desteklemişlerdir.

kısm-ı küllisini tecemmü ettirip cenah-ı mezkûrdan, yani anlatabildim mi, Johannesburg şehrinin cenubundan...” ilh...

Haydi bu kabil askerce, sevkü'l-ceyşçe¹ ifadelerin kavranmasını güç sayıyor diyelim, dereden tepeden açısında da aynı hal. Faraza cuma namazını Cami-i Zekeriya'da² eda ettiğini, defterdar beyi tavlada iki mars bir oyunla yendiğini, Babü'l-Ferec'teki kahvelerin birinde nargile içtiğini anlatırken yine “amma anlatabildim mi”ler, “amma anlayabildiniz mi”ler gırla...

Arkasından derlerdi ki:

“İyiliğine, hoşluğuna, müstaitliğine³ uyar yok, fakat bu persenkleriyle herkesi kalın kafalı, ahmak yerine koyuşuna gel de kızma, hırstan çatlama!..”

Bilir misiniz!..

“Malum-ı âliniz”i, “malûm-ı ihsanınız”ı kullananlar çoktur. Karar-ı nezaket icabı sayılır, kulağa pek batmaz, dinleyene usanç vermez. Yerinde sarfedilmesi de şarttır.

Öz Türkçesi “bilirsiniz”i nakarat edinmiş bir bahriye kolağası vardı. Bilmem hangi korvet-i hümayûnda ikinci süvari, uzak

¹ Sevkü'l-ceyş: Askerî birlikleri sevk ve idare etme.

² Cami-i Zekeriya: Cami, Emevi Halifesi Süleyman Bin Abdülmelik tarafından inşa edilmiş. Yapımında civar kalelerden getirilen Halebe özgü taşlar kullanılmış. Moğol İmparatoru Timurlenk Halep'i işgal edince Camiyi harabeye çevirmiş ve içindeki herşeyi yakmıştır. Moğol ordusu çekildikten sonra yenilenmiş ve eskisinden daha da ihtişamlı olmuştur. 1516'da Halep yakınlarında Osmanlılarla Memluklüler arasında meydana gelen Mercidabık savaşından sonra Osmanlı Sultanı Yavuz Selim ilk iş olarak bu camiye gelmiş ve iki rekat şükür namazı kılmıştır. Caminin hatibi Yavuz Sultan Selim adına hutbe okumuş ve kendisine iki kutsal yerin hamisi anlamında “Hami El-Harameyn” unvanını koymuştur. Ancak Yavuz, buna müdahale etmiş ve “Hâdimü'l-Harameyn” yani iki kutsal yerin hizmetçisi olarak değiştirmiştir.

Müstait: Zeki, akıllı, yetenekli.

akrabadan bir merhumenin de damadı. Akranları binbaşı, kaymakam oldukları halde yıllardır aynı rütbede kalışından, mağdurluğundan dertliydi. O da mesleğine dair malûmatfuruşlardan. Her lakırdıya atılır, araya girip bahsi mutlaka denizciliğe, kaptanlığa çevirir, derinlere daldıkça dalar. Mesela:

“Hava yumuşadı, lodosladı galiba!” denilir denilmez, tutturuşu:

“Evet lodos, fakat lodos kerte¹ kible.² Bilirsiniz, bu esiş, lodos kerte batı ile kible lodosu arasındadır, netekim yine bilirsiniz, kerte lodos kible dahi kible lodosla lodos poyraz mabeynindedir!”

Karşısındaki ne bilsin, onun gibi kaptan mı?

Kasım girmiş, ortalık serinlemiş, poyraz tozu dumana katmada.

“Bereket versin Marmara’ya dokunmaz, vapurları beşik gibi sallamaz!” diyecek oldun mu, lâhzada söze karışma. Mülâzımlığında, Aziziye firkateyninde güverte zabiti iken, Girit’ten dönüşteki poyraz fırtınasının hikâyesine giriş:

“Hanya Limanı’nı bilirsiniz, öğleüstü demir aldık. Kıyı kıyı, Aktrotiri³ şibh-i ceziresinin açığından ilerliyoruz. 43 mil-i bahrî berideki Stravro Feneri’ni bilirsiniz. Mezkûr burundan Adalar Denizi’ne kıvrılır kıvrılmaz, aman efendim bir poyraz ki medet Allah!.. Bilirsiniz amma yine de arz adeyim: 6573 mai mahreç tonilatoluk, 89,5 metre tulünde, 17,5 metre arzında, makineleri 3795 buhar beygiri kuvvetindeki koskoca Aziziye yalpaya tutularak ilh...”

Bir gün yine bizde. Rahmetli dadımın kocası, Osmanlı Bankası kavaslığından⁴ mütekait İbrahim Efendi de odada. Gayet sofı, aksice tabiatlı, tok sözlü bir adamdı. Müzmin romatizma çeker,

¹ Kerte: Gemilerde dört ana yöndeki rüzgârın (kible, yıldız, batı, doğu) aralarından esen rüzgârların yönünü göstermek üzere pusula kadrânının ayrılmış olduğu otuz iki kısımdan her biri.

Kible: Güneyden esen rüzgâr.

Girit Adasında Hanya Körfezi’nin doğusunda yaramada.

Kavas: Banka vb. iş yerlerinde silahlı koruma memuru.

yağışlı havalarda sızılarına dayanamazdı. Yine şikâyetle başlayınca kaptan efendi bir Rum doktor sağlık vererek ¹ yerini tarife girişti:

“Beyoğlu’nda Kalyoncukulluğu Karakolu’nu bilirsiniz. Önünden Tarlabası Caddesi’ni tutun. Sola ilk gelen İki Kuyulu Sokak’ı bilirsiniz, Adalı Angeliki’nin evi vardır. İkinci Peşkirici Sokağı’na da geçin, orayı da bilirsiniz a, 9 numarayı Yeniköylü Sarı Eleni işletir. Benli Manyo’nun oturduğu Çukur Sokak’a da girmeyin, ondan sonraki Halepli Sokağı’nda, sağ kola...” derken, cinleri tepesine üşüşen eski kurt İbrahim Efendi birden köpürdü:

“Sen beni Tüysüz Haçık mi sandın a birader? Beyoğlu’nda kalırdım tellâli mıyım be yahu?..”

Yalanım Varsa Dilim Kurusun!

Saraçhanebaşı semtimizde Mir’at Efendi adında biri vardı. Asıl adı Murat; Sultan Murad’ı akla getirir diye, bütün Muratlar gibi onunki de değiştirilmiş. Evkaf’ta mı, Defterhane’de mi kâtipti. Saçlı sakallı, beş vakit namazında niyazında dürüst bir müslümancağız. Mahallenin çocukları gençleri sokakta her rastlayışta elini öper, hayır duasını almaya seğirtirler. Onun ağzında da mütemediyen “yalanım varsa dilim kurusun” persengi.

Karısı Ziba Hanım geceleri sık sık gelir, boza isteyerek bardak bardak devirdikten sonra bizlere tatlı tatlı masallar anlatırdı. Kocasının peresenginden açarak:

“Söyleye söyleye nefesim tükendi” derdi. “Efendi, şu ‘dilim kurusun’dan vazgeç; yora yora âdeta davet ediyorsun; selâmünkavlene² uğrayacaksın. Yalan kim, sen kim? Cümle âlem doğru sözlülüğüne şahit!” diyorum, kulağına girmiyor.

Kadının dediği çıkmasın mı? Nihayet adama nüzul isabet etti, dili tutuldu. “Yalanları kıvırmış ki hak etti!” diyenler de oldu ya.

¹ Sağlık vermek: Haber vermek, tavsiye etmek, salık verme.
Selâmünkavlen: İnme, felç.

“Yani” Persengi

Tanıdıklardan, çene kavafı, gırı¹ tutturdu mu ağzı makine gibi işler, soluk soluğa geldiği halde yine susmaz, X Hanım’da “yani”leri tekrarlama illeti: Ağır başlı, gayet müteassıp horozdan kaçan, on on iki yaşında çocukların, hatta Hristiyan konakların bile yanında sım-sıkı başını örten bir kadıncağızdı. Şakalaşırlardı:

“Allah aşkına saklama, açıkça söyle. Mahallede Yani isminde bakkal çakkal, sütçü mütçü, eczacı meczacı var mı? Herife gönlünü kaptırdın mı ağzından düşürmüyorsun. Meşhur meseldir: ‘Dervişin fikri neyse zikri odur’ derler.”

Hemen entbent olur,² lâtifeyi sahiye hamleder; zira 35’lik, akça pakça, kaç senedir dul.

“Meramınız Burmalı Mescid’in karşısındaki Eczacı Lefter’i çıtlatmak, ağzımı aramak. Dul kısmına arka eteği bile düşmandır, bilmez miyim ben? Allah rûzî³ kılmasın, dükkânının önünden ölsem geçmem, karşı kaldırıma atlarım!” derken gözleri parlardı.

O Lefter nâm zimmîyi de sormayın: Kara kara kaşlar, gözler; kıvrık kıvrık bıyıklar, her dem sinekkaydı tıraşlı, pudralar, lavantalar içinde.

(*Akşam*, 26 Mart 1947, s. 4, 6)

¹ Gır: İş ciddiye almayıp akli başka yerde olmak, birisiyle alay edip eğlenmek, dalga geçmek, hafif şeylerle meşgul olup gevezelik edip kendini avutmak” anlamlarına gelen “Gır geçmek” deyiminde geçer.

Entbent olmak: Şaşmak, şaşakalmak.

Rûzî: Nasip, kader, kısmet.

Eski Mesirelerde Lakaplı Hanımlar

Göztepe Güzeli ★ Tebessüm Hanım ★ Aydede, Yağlı Kara
★ Minyon ★ Ana Hanım, Hürriyet Anası ★ Çifte Kumrular
★ Üç Kızkardeşler ★ Çerkes Periler ★ Karkas ★ Tunçtan
Kızlar, Tepeli Kazlar ★ Ehram Sineği ★ Fıkara Kontes
Şatıfıllı ★ Kuş Yüzlük ★ Peruz ★ İki Telli ★ Cırcır Böceği...

Eskiden Fenerbahçe, Kuşdili ve Yoğurtçu piyasalarından hiç eksik olmayan hanımların ve beylerin türlü türlü lakapları olduğundan bahsetmiş, bunlardan birkaçını da –örnek olsun diye– yazmıştım. Olur şey değil, okuyucuların o kadar merakını çekmiş ki, burada rastladığım, o günleri gören eş dostum hepsinde aynı ağız:

“Ekserisini derhal tanıdık; bulup çıkaramadıklarımız da var. Allasen şunları bir daha kalemine dola. Portrelerini, hallerini, tavırlarını çizerek kim olduklarını çıtlat; herkesin alâkayla, zevkle okuyacağına da hiç şüphe etme!..” diye ne ısrarlar.

Aradan yıllar geçmiş, unuttuklarım varmış meğerse; onları da hatırlattılar, hatta not ettirdiler. İşte arzularını yerine getiriyor, Fenerbahçe müdavimi hanımlardan başlıyorum:

“Göztepe Güzeli”nin bir lakabı da “Hep Aşağı” idi. Kaşlarının, gözlerinin aşağı doğru oluşundan; ağzı da öyle. “Eyvah, balıkvariymiş!” demeyin, içinde 32 adet inci. Açık kumral, pembe

beyaz, baygın elâ gözlü, gayet mütenasip vücutlu, zâtü'z-zevç, on on iki yaşında bir çocuk anası olduğu hiç umulmaz bir dilberdi. Tenha günlerde fener kulesinin bitişiğindeki salıncakta akranı görümcesiyle kolan vurur,¹ sallanırken maşlahı havalanarak açılır, incecik belini görenler:

“İki sere² kavuşabilir!” diye hayran kalırlardı.

“Tebessüm Hanım” her dem tebessümde bulunduğu için o adı taşımada, babasının bir evlâdı ve kıymetlisi. Adam hal ve vakti pek yerinde değilken, kızının gezip eğlenmesi için her yaz Kızıltoprak'ta, Kuyubaşı'nda, Feneryolu'nda köşk tutar, kerime hanım da Tanrı'nın her günü, cuma ve pazarları kira faytonuyla, hafta arası tenteli araba ile tek başına Fenerbahçe'ye gelirdi. Kara kaşlı, kara gözlü, şiş göz kapaklarıyla Çinliye andırırlı, esmer, tombalacık, gelinlik çağındaydı.

Mütemadiyen gülümseyişi, iltifatlar sanan erkeklere fingerdekliğinden değil; kadınlara da aynı halde. Mizaç bu ya hoppa, şımarık. Huyunu bilmeyen hatunlar:

“Ne serbest kız, kocası olacak kimse teller takınsın!”³ diye günahına girerler;

“Âlemle zekleneceğine bir ayna alsan da, o kara kayış suratına baksa!” diyenler de olurdu.

“Aydede” ile ablası “Yağlıkara” faytonda yan yana, fakat zamanı teşrifatına aykırı olarak küçüğü sağda büyüğü solda, mesirenin dağılacığına yakın sökün ederdi. 15'inci gece aya bakın, tazeyi görmedim demeyin. Onda da böyle desdeğirmi yüz, çıkıkça elmacık kemikleri. Ablası kardeşi gibi arabada katiyen ayak ayak üstüne atmaz, 47 numara salapuryalarını göstermezdi.

¹ Kolan vurmak: Salıncakta sallanmayı hızlandıracak şekilde atılırcasına ileriye doğru hamle yapmak.

Sere: Açık duran başparmağın ucundan işaret parmağının ucuna kadar olan uzaklık.

Teller takmak (takınmak): Aşırı derecede sevinen ve bunu davranışları ile gösterenler için alay yollu kullanılır.

“Minyon”da ufacık tefecik vücut, çok makyajlı yüz, mini minicik el ayak, çıtı pıtılık tamam. Babîâlî beyefendilerinden birinin kerimeciği idi. “Bonmarşe Bebeği” de denir, hemen akabinde:

“Sakın taş bebekle karıştırmayın ha! Malûm a, öylesi taş gibi durur, soğuk nevâ¹ olur; bu fındık kurdu ne sevimli, ne cana yakındır!” sözü ilâve edilirdi. Rahmetli vükelâdan bir paşanın torunuyla evlendi.

“Ana Hanım” yine merhum vükelâdan bir hazretin gelini idi. Kırkını hanidir aşmış, boyu beraber evlâtlara karıştığı halde her dem taze, cami ile mihrap bitamâmi² yerinde. Süs, tuvalet hususunda kızlarıyla yarış eden, hepsini bastıranlardan. Önce kaynatadan, sonra oğlundan mirasyediler... Köşkte dalkavuklar, çalgı çağana, çingır çingır araba, at, ortanca mahdumda. Londrakârî kep ayrı ayrı, Fenerbahçe’ye buyururlar; şatafatlarına, giyim kuşamlarına pâyân olmazdı. Meşrutiyet’in ilânından sonra, ahababı bazı hanımlara elebaşılık ederek cemiyetler kurmuş, Hilâl-i Ahmer, Donanma Cemiyetleri menfaatine müsamereler tertip edip ianeler toplamış, “Hürriyet Anası” lakabını hak etmişti.

“Çifte Kumrular” Erenköylü idiler. İkisinde de kılık kıyafet, tepeden tırnağa bir örnek. Aynı renkte, aynı şekilde çarşaf, yeldirme, kaşpusiye, bülüz, iskarpin, eldiven, şemsiye, hatta elmaslı baş ve göğüs iğnesi, küpe, yüzük, broş, kerli ferli bir beyin haremi olan büyüğü toparlak simalı, toplu bedenli, küçüğü daha boylu, narin, hakikaten emsalsiz güzellerdendi. Hilâten de ince mi ince. Hasaslığının derecesini şundan anlayın:

Vüzeradan bir zatın oğluna, Allah’ın emriyle vermişler. Genç, kişizade velâkin dengi değil. Tahsilsiz mahsilsiz, yavanın daha doğrusu budalanın biri. Durmadan anasına “Anne!” diye seslenirmiş. Yeni gelin, çöpünü bile almadan haydi Erenköy’ündeki eve.

¹ Soğuk nevâ: Sıcakkanlı olmayan, soğuk ve sevimsiz kimse.
Bitamâmi²: Tümüyle, tamamen.

“Herif ruhumu okşamadı; ârsız mahalle çocukları gibi yayık yayık anne deyip duruşundan büsbütün nefret ettim!” diyerek dayatmış; her şeyden vazgeçerek boşanmış. Burnu yükseklerde. Ondan sonra, isteyenleri beğenmediğinden, beğendikleri de onu almadığından, başka kocaya varamayıp ömrü laklakla geçmişti biçarenin...

“Üç Kız Kardeşler” Üsküdar’da otururlardı. Bu lakapla anılırdı amma ikisi öz hemşire, biri de henüz gelin olmamış halaları. Arabada üçü yan yana, hala hanım sağda; büyüğü solda küçüğü aralarında Fener’e gelirler. Bu üçüzlerde de baştan aşağı aynı kıyafet. Hemşireler açıkli, koyulu sarışındı. Küçüğünün yanakları yaradılıştan pençe pençe aldı; amma nasıl, âdeta kat kat allık sürmüş de öylece bırakmış gibi. Keyfiyetin iç yüzünü bilmeyenler:

“Bu sarı papanın boyuna posuna, güzelliğine uyar yok. Bu kadar boyanmasa daha yaraşacak!” derlerdi. Allah vergisi, ne yapsın o zavallı? Mütemadiyen saman tütsüsüyle mi tütsülensin?

“Çerkes Periler” hünkârın pek sevdiği bir mabeynci beyin kul cinsi iki hanımıydı. Adları tam kendilerine biçilmiş kaftan, ikisinin de birer mücevher ismi. Biri kumral, yeşil gözlü, öbürü, duru beyaz maviş. Sahiden periden farksızdılar. Kocalarına:

“İkbalden yana da, karıdan yana da dört başı mamur; Kadir Gecesi doğmuş galiba!” diye gıpta ederler, köşklerinde çanak yalayıcılığı edenler de:

“Eski hanımını hâlâ unutamadığını, aklına gelince ‘ah’ları, ‘of’ları bastığını” söyler dururlardı.

Yıldız’ın eski mensuplarından bir merhumun kızına “Karkas” lakabı kondurulmuştu. Carcasse Fransızcada iskelet-i kadit, kafes mânâsındadır. Bu kelimeyi ona ilk takan ve etrafa da yayan, Frenkçeye vukufu bir paşazadedir. 45’lik, hâlâ civanlık davasında, yaşını, bildirmemek için torunlarına “anne” dedirten; vaktinde şişmanken etleri pörsüyüp sarkmış, kemikleri meydana çıkmış bir hatundu.

“Tunçtan Kızlar, Tepeli Kazlar” ilmiye ricalinden, yani sarıklı cübbelilerden bir zatın kerimeleriydi. Lakaplarına sebep, ciltlerinin ziyade esmerliği; çarşafın, başörtüsünün altına, o vakitler guguruk denilen tepe topuzunun sipsivrisini yapışları, modası geçtikten sonra da vazgeçmeyişleri.

Kuşdili müdavimi hanımlara gelemim:

“Ehram Sineği”, dere boyunda akşamlar seccade, ehram sere rek oturup sandalla ve yayan piyasa edenleri seyre meraklı hanımlardandı. Yaşı hayli geçkin, içi daha ölmemiş, ahbap canlısı, çan çana¹ bayılanlardan. Habire tanıdıklarının yanına çöker, beş dakika durmadan öbür kümeye gider; seccadeden seccadeye, ehramdan ehrama konardı.

“Fıkara Kontes” için:

“Düşmez kalkmaz bir Allah! Adam evlâdıdır. Kocası kumarla vannı yoğunu tüketti, gürleyip gitti. Kira köşelerinde, bir odacıkta yapayalnız yaşıyor. Biraz hava almak, oyalanmak maksadıyla çayıra çıkar. Eskilerini bozup yeni biçime sokar, soluklarını çorap boyasıyla boyar!” derlerdi.

“Satifilli” kart bir düzgün kuklasıydı. “Rüküş Hanım” a gelince: O da 50’sine yaklaşmışlardan. Başında havaî bürümcükten başörtüsü; kulaklarından üzüm salkımı şeklinde mercan küpeler; boynunda siyah kadife kurdela; sırtında yol yol sırma işlemeli, Bağdat maşlahı, ayaklarında pembe çorap, kanarya sarısı iskarpinler.

“Kuş Yüzlük” belediye resisinin üvey kızıydı. Amma Kadıköy’ününkü mü, Üsküdar’ınki mi, bilen yok. Karnaval sıraları Beyoğlu’nda çeşit çeşit maskeler satılırdı ya; içlerinde kuş suratlısı da vardı. Yaradana kurban olayım, nazeninin burnu öyle gagamsı, çenesi kısacık, gözleri küçüktü.

¹ Çan çan: Sürekli ve yüksek sesle edilen gevezelik.

“Feruz” tıpkı kantoncuların kadınninesi Peruz gibi bir dubaydı. O lop lop etler kolay kolay nasıl mı olur? Gam, kasavet nedir bil-meyenlerden, delikanlı oğlu kara toprağa girmiş de yine umrunda değil. Şişmanlığının göze çarpmaması için daha ortalık تنها iken çayıra gelir, beslemesine taşıttığı mindere yayılır, komşularını etrafına toplayıp kandilli kahkahaları savururdu.

“İki Telli” hanım 30, 35’liklerden; öbür lakabı da “Japonez”. Başına buyrukluğundan ötürü kocasının taşrada idüğünü rivayet edenler de vardı, dargın olup semtine uğramadığını da. Yürüyüşüne bak, çalmadan iki telli oynuyor san. Tempolu tempolu ayak atışlar, omuz titretişler gerdan kırışlar.

“Cırcır Böceği”nin tatlı sözlerine candanlığına, dedikodu medikodudan kaçışına konu komşusu bayılırlarmış. Fazla nahifliğinden dolayı “Acaba vereme istidatlı mıyım?” üzüntüsüyle helâk olurken bir doktor bey:

“Yemeklerde yarım bardak şarap iç! Kanlanır, kuvvetlenir, kendini toplarsın!” öğüdünü vermiş.

Yarım bardak derken azıttıkça azıtarak tutmuyor diye niha-yet konyağa dadandığını, şâribü’l-leyl ve’n-nehar¹ olup çıktığını söylerlerdi.

(*Akşam*, 30 Mart 1947, s. 4, 7)

¹ Şâribü’l-leyl ve’n-nehar: Gece gündüz içki içen (kimse), alkolik.

Eski Mesirelerde Lakaplı Beyler

Fener Kontu, Baston Yutmuş ★ Gökgöz ★ Ayıboğan ★
Kaka Bey ★ Kapaklı Zampara ★ Cici Burun, Moda Burun ★
Fener Kazı ★ Zeytin Çekirdeği ★ Dana Kiki Kaka ★ Enişte
Bey ★ Nane Molla ★ Işık Çalan ★ Mumya ★ Eğri Boyun ★
Manken ★ Kılıbık ★ Pembe Gül, Çayır Lüksü ★ Mor Salkım
★ Mısır Püskülü ★ Kart Zanpara ★ Kokulu Bey ★ Uzun
Yorgi ★ Pişmiş Kelle ★ Mastor ★ Yaktınız Kavurdunuz

Geçen yazımda hanımlardan bahsetmiştim. Şimdi sıra beylere geldi. Fenerbahçe müdavimlerinden başlıyorum:

“Fener Kontu”, 1900’den sonra dört beş yıl nâzırlık eden bir zatın oğluydu. Yahni yanak, çenesinin altında gabgab,¹ hatırı sayılacak derece göbekli, gayet de mağrur ve azametliydi. Kravat ve kravat iğnesinden çorap ve iskarpinlerle kadar asorti² kıyafette. Yeleleri, kuyrukları maşayla frizlenmiş katanalar³ koşulu, saltanat arabası kadar şatafatlı, o vakitler “bato” denilen arkası davlumbazlı faytonuna kurulur; dimdik oturduğundan bazılarınca “Baston Yutmuş” lakabıyla anılırdı.

¹ Gabgab: Çenenin alt kısmı, çene altındaki ikinci gerdan.

² Asorti: Renk âhengi bulunan, birbirine uygun olan.
Katana: İri bir cins at.

Arabada solundan hiç ayrılmaz bir refik-i şefiki de var: “Gök-göz”. Aynı yaşta fakat iri kıyım, güvela¹ gözlü, hanımlara göre hayli yakışıklı ve alımlı; dalkavuk mevkililiği apâşikârken vakâna toz konurmaz. Bu Refik Bey’in ağabeyisi “Ayıboğan” ise, lakabı meydanda, haza başa güreşecek² bir pehlivan. Fener’e ender gelir. Bindiği Üsküdar paraşolunun³ makaslarını çökertir, en fazla Kuşdili’nde gezerdi.

“Kaka X Bey”, hariciyeli. Hacivat’ı andırır. Çelimsiz yapıda; iri kara gözler, sivri kara sakal; şen, şatır, gıdıklanıyor muş gibi mütemadiyen gülmede.

“Kapaklı Zampara”ya böyle denilmesinin sebebi şu: Rum seyişi, çifte kır beygirli kupasını hep aynı selvinin gölgesinde durdurup, yere atlayıp, arabanın kapısını açarak, penceresine dirseğini dayayarak, fotoğraf çektiyor muş gibi poz alışı ve usanmadan, yorulmadan, ayaklarına kara su inmeden saatlerce o vaziyette kalışı; melih vecihli,⁴ kır bıyıklı, gayet edep ve erkânlı bir zattı.

“Cici Burun”, müteveffa müşirlerden birinin oğlu teşrifatca ümeranın en üst kademesinde, bir hünkâr yâveriydi. Mağdur, akranlarından kaç rütbe geride kalmış, etliye sütlüye karışmaz, bonkör bir paşazade. “Moda Burun”, diyenlere de rastlanmıştır.

“Fener Kazi” alaylı kolağasıydı. Düşük düşük bıyıklar, derberce kılık, babacanca gidişat, ağustosta sırtında kukuleteli⁵ avniye,⁶ kan ter içinde, patlıcana dört değnek sokulmuşa benzeyen beygirli

¹ Güvela: Açık yeşil, maviye çalan göz rengi

² Başa güreşmek: Başpehlivanlık için güreşmek.

Paraşol: Tek atla çekilen, üstü kapalı, yanları açık, dingilsiz asma araba.

Melih vecihli: Yüzü güzel olan, güzel yüzlü.

Kukuleta: Palto, ceket vb. giyeceklerle dikili veya ayrı olarak kullanılan, başı ve bezen yüzün bir kısmını örtecek şekilde bol ve geniş başlık.

Avniye: Sultan Abdülaziz döneminde giyilen, çuhadan, kenarlarına aynı renkten şerit geçirilmiş, kolları ve bedeni bol, boyu uzun, yağmurluk vazifesi gören, kukuletalı bir çeşit asker kaputu. İlk defa Serasker Hüseyin Avni Paşa tarafından ordudaki subaylar için kabul edildiğinden bu ismi almıştır.

küçük faytonunu kendi kullanır, Yıldız'a mensup dişlilere yerlere kapanarak kandilli temennahlar çıkar.

Vezirzadelerden “Zeytin Çekirdeği” de salamura kalamata¹ zeytini gibi söbümsü. Pazarola Hasan Bey'inkinden az buçuk hallice baş; zeytunî yüz, ufacık tefecik gövde. Begayet alafranga, Frenkçeye mükemmel vukûfu, o dili Parisli aksarıyla tekellüm ettiği dillere destan. Pek sıcak havalarda krem renkte ketenden kostüm giyer, arabada tek başına gelir, Habeşistan Necaşi'si Menelik'in şehzadelerine teşbih edilirdi.

“Dana Kiki Kaka” lakabının ne mânâ ifade ettiğini bilene bravo. Dâna, malûm, Farsçada âlim, malûmatlı, ârif demek; ötesini gel de keşfet. Evkaf erkânından birinin oğluydu. İstanbul'un mahdum beyleri arasında teşebbüs-i şahsiye ilk kalkışanlardan, daireyi maireyi bırakıp ticarethane açan, hayli müddet işleterek “el-kâsibu habibullah”² sırrına mazhar olanlardandır.

“Enişte Bey” yukarıda bahsi geçen Fener Kontu'nun eniştesiydi. Mekteb-i Mülkiye'den birincilikle çıkmış; ecnebler katıklısı hususî bir idarede yüksek mevkiye ve bâlâ payesine erişmiş. İşbu lakabından, kayınçonun ne derece maruflüğünü, kendisinin de ona nazaran ne kadar sönük kalışını anlayın!

Sarıklı cübbelilerin baş kodamanı zadeye “Nane Molla” tabirinin konduruluşuna sebep zayıf nahifliği, nanemolla mişvarlılığı.³ İnce hastalığa istidatlıymış diyenler, santigradın gölgede otuz beşe yaklaştığı günler, çiftçe yağız atlı faytonunda Fenerbahçe'ye damlarken dizlerinde, kasıklarına kadar en tok kadifeden örtü, keenne⁴ tandır.⁵ Bir kere etrafı devredip arabasını deniz kenarındaki tarla-

¹ Kalamata: Bir tür etli ve büyük zeytin.

“Çalışıp kazanan Allah'ın sevdiği bir kimsedir.” (Hadis-i şerif)

Mişvar: Tavır, tarz, edâ, üslûp.

Keenne: Sanki, güya.

Tandır: Kışın soğuk yerlerde oda ortasında yapılan bir ısıtma düzeneği. Odanın ortasında açılan bir çukura dışarıda yakılan odun ateşi konur ve

lara, ta uzaklara çektirir. Onda haklı; meramı toz duman bulutlarından sakınmak. Doğrusu lâzımsa o vakitleri emsallerine nispetle kibar, çelebi mizaç, i'rabtan mahalsizlere¹ bile güler yüzle temenahı esirgemeyen bir beyceğizdi.

“Islık Çalan” dahi Meclis-i Hâs’takilerden² bir hazretin oğluydu. Tavrı, terbiyesi, şanı şöhreti yerinde, ala Wilhelm bıyıklı bir süvari zabiti. Hikmet-i Hudâ, dudaklarının duruşu tıpkı ıslık çalıyormuşvâri. At üstüneyken gör, hayvanı kaşandıracak³ san.

Esbâk vükelâzadelerden “Mumya”da betbeniz bitik, vücut kuru kemik. Sonraları pudraya dadandı; yüzü eser-i cedit⁴ kâğıdının rengini aldı. Memur olduğu dairedaki kapı yoldaşı “Nane Molla” gibi onun dizlerinde her dem örtü ve lâkin öbürü misillû şuna buna selâm sarkıtışları arama.

“Eğri Boyun” o zamanlar rahmetine kavuşmuş bir valinin ikinci oğludur. Münevver, müstait, çok yakışıklı bi erkân-ı harb miralayı idi. Boynunda özü müzri yok, her nasılsa yana eğmeye alışmış, âdet edinip çıkmış.

“Manken”, son Moskof Harbi’nde kahramanca başarılarıyla nâmlı, mabeynin en hatırlı müşirlerinden bir cennetmakarın⁵ küçük oğlu, miralay ve hünkâr yâveriydi. Her gün mütenekkiren,⁶ yani

etrafında tahtadan yapılan yüksekçe bir yere oturularak ayaklar çukura sarkıtılır; dizlere bir örtü çekilir veya bir masanın altına bir mangal, onun üzerine bir kafes ve bunların üzerine örtülen büyük bir yorgan veya kebe ile ısınilırdı.

İrabta mahalli (yeri) yok: Hiç kimse ona değer vermiyor, varlığı dikkate bile alınmıyor.

Meclis-i Hâs: Sadrazamın başkanlığında nâzırlardan oluşan ve Osmanlı hükümetini niteleyen meclis.

Kaşandırmak: At, beygir veya eşek gibi hayvanları yürürken durdurup işetmek.

Eser-i cedit: Büyük boy yazı kâğıdı. Üzerinde “eser-i cedit” diye damga bulunduğu için bu ismi almıştır.

Cennetmakar: Yeri cennet olan.

Mütenekkiren: Kim olduğunu belli etmeden, takma bir isimle ve kıyafet

bir muhacir tentelisi¹ ile Fener'de; birkaç arkadaşıyla ağaç altında toplanıp bitmez tükenmez yarenlikte. Cuma ve pazarları bambaşka bir genç olur. Kendi kullandığı brikte² yahut arabacısına sürdürdüğü faytondayken sanki bir manken; gûya hazır elbise mağazalarının vitrinine konmuş. Ne kımıldanma, ne baş, el, ayak kıpırdatma.

Kudemadan bir efendi hazretlerinin oğlu olan “Kılıbık”, Allah için bir erkek güzeliydi. Delikanlılığında, ergenken ele avuca sığmaz, mesireleri hiç kaçırmaz, önüne gelen kadına iltifatları işaretleri diriğ etmezmiş.³ Evlenip dünya evine girince öyle durulmuş, kâmilleşmişti ki seyir ve seyrân şöyle dursun, işine gücüne gidip gelişte göz alıcı bir tazeye rastladı mı süt dökmüş kediye döner hemen başını öte yana çevirip acele acele sıvıyordu.

Kuşdili müdavimlerine gelince: Bunların çoğu Kadıköylülerdi. Fenerbahçe'den dönüşte uğrayanlar da var amma çayıra inmezler, Mahmut Baba Türbesi'nin önündeki yolda, araba içinde piyasacıları uzaktan biraz seyredip giderler.

“Penbe Gül”e “Çayır Lüksü” de denirdi. Babıâli'de kâtip, lakabının tam lâiyği: Gül penbesi yüz; gerdanı yakası çözüük gömleğinden görülen göğsü lüks lambasının ışığı gibi bembeyaz. Yaşça da pek toy değil, 27, 28'lik. Fazla kendini beğenir, kurum kurum kurulur, en hasnâ müstesnâ⁴ hanımlara göz ucu bile çevirmez. Âşık olanları sürüyle: Dullar, kocalılar, gelinlik kızlar, henüz erkekten kaçmışlar; kâffesi Mecnun, bu bey Leylâ.

değiştirerek.

Muhâcir arabası: Dört tekerlekli, yaysız, üstü ve yanları örtülü at arabası. Brik: Ön kısmında sürücünün oturacağı yüksek bir yeri, yanlarda ise karşılıklı iki sıra şeklinde oturma yerleri bulunan, dört tekerlekli yaylı at arabası.

Diriğ etmek: Esirgemek, kıyamamak, kıyıp verememek.

Hasnâ müstesnâ: Çok güzel, benzeri az bulunan kadın.

“Mor Salkım” 38, 40’lıklardan. O lakabı alması, mor rengi pek sevişinden. Fesi mor, kravatı mor, kostümü morumsu lacivert; daha ötesi var mı, gözlerinin altı da halka halka mor. Mutlaka bir arkadaşıyla kol kola girer, hanımların peşinden ayrılmaz, takipteyken yanındakine:

“Seneler geçiyor, mîrim; gelecek ay otuzumu bitirip otuz birime basıyorum!” diye kadınlar gibi yaşını saklardı.

Adliyeli ve Bidayet Mahkemelerinden birinde zabıt kâtibi olan “Mısır Püskülü”nde bıyıklar mısır püskülünden farksız; aşna-fişne, fasafiso babında da pek becerikli ve muvaffakiyetlilerdendi.

“Kart Zanpara” askerî paşalardan, altmışına çoktan varmışlardı. Kâh kılıcını şıkırdatar şıkırtıda, kâh bastonunu havalaya havaya çayırd dolaşıp durur, mehtaplı gecelerde yine boy gösterirdi. Edebiyata meraklı, mensureler çızıktıran genç zabitin lakabı da “Kokulu Bey”. Nerede hazır ve nazırsa orada lavanta kokusu buram buram ortalığı bürümede. Daima da aynı rayiha: Piver’in Viviçi’i.

“Uzun Yorgi” sırık boylu, nezaretlerin birinde kâtip, hanende Bülbül Asaf’ın anca beraber kanca beraber dostu, Rum şivesiyle konuşuyor. Her halde Giritli idi. Şen ve şakacılardan. Etli butlu bir hatun gördü mü çenesi titrer, herkese duyuracak sesle dobra dobra kesip atar:

“Ayıp değil a, kışlığa bayılırım; afet-i cihan olsa yazlıktan hiç hoşlanmam!”

“Pişmişkelle” gayet zendost, boyuna sırtan bir kıranta; “Mas-tor” ağzı her an içki kokan, mahmurluktan gözleri buz böceğine dönmüş bir musikî ehli; “Yakdınız Kavurdunuz” kartolozlara bile yanıp tutuşan, mollalığından dolayı arada bir setre pantolonla sarık saran, çember sakallı bir efendicağızdı.

(Akşam, 2 Nisan 1947, s. 4, 6)

Güçlü Kuvvetliler

Abdülaziz'in Seryâveri Halil Paşa ★ Beykozlu Sadık Bey ★ Jimnastikçiler ve İdmancılar Şeyhi Faik Hoca ★ Cambaz Başı Çerkes Rıza Bey ★ Mirza Sait Paşa Hafidi Kadri Bey ★ Kıvırcık Cemil ★ Mekteb-i Mülkiyeli Bay Mustafa Rasih ★ Fenn-i Esliha Muallim Muavini Yüzbaşı İsmet Bey ★ Hünkâr Yâveri Mustafa Bey

40, 50 sene evvelki Koca Yusuf, Kara Ahmet, Adalı Halil, Kurtdereli gibi Avrupalılara, Amerikalılara parmak ısırtmış, dünya çapında pehlivanlarımızın gücüne kuvvetine amenna. Bunları bazı muharrirlerimiz yıllardan beri gazetelerde, uzun tefrikalarla nakledip durdular. Hâlâ da devamdalar. Herkes ve bugünkü nesil o rahmetlilerin aslanlığını az çok öğrenmiştir. Vaktiyle, beyden, efendiden kişiler arasında da pazu ve bilek kuvvetleri yaman, sayılı pehlivanlardan aşağı kalmayan, adları sanları unutulmuş yahut çok kimselerce hiç işitilmemiş niceleri vardı. Şimdi ben bu yazıda onların birkaçından bahsedeceğim; eskilerden duyduklarımı, gözümle gördüklerimi anlatacağım:

Sultan Aziz'in seryâveri piyade livası yani "Tuğgeneral" Halil Paşa için "Zamanının Zaloğlu Rüstem'i idi" derlerdi. Şu kadarını söyleyeyim, ötesini anlayın:

1867'de Paris'te umumî sergi açılmış. Fransa İmparatoru III. Napoleon, Abdülaziz'i seyrine davet ediyor; o da maiyetindeki iki şehzade, paşalar, beyler, ağalarla cafcacflı cafcacflı Paris'i boyluyor. Osmanlı padişahı, bir yanında imparator, öbür yanında imparatoriçe, peşlerinde bir alay kişi sergiyi geziyorlarmış. Gemi maçıması kılıkli, demirden, kallavi bir âletin önüne gelmişler. Bu da ne mi? Kuvveti gösteren makine. Aşağısında yarım karış kutrunda¹ değirmi bir kümbet; yukarısında 1'den 100'e kadar sayı bulunan, duvar saatlerininiki kadar bir kadran. Kümbete yumruğunu indirince ibreyi 100 rakamına ulaştıran adam, Herkül.

72 buçuk milletin kuvvetlileri denemişler, en kabadayları sekse bile vardırıyor. Sultan Aziz:

“Halil, bir de sen dene şunu!” demiş.

Yâver Paşa, Yaradan'a sığınıp yumruğu iner inmez imparatorda, karısı Eugenie'de, takım taklavatları mösyölerde gözler fal taşı. Zira makine darmadağın; ibre 100'ü de aşarak paramparça; somunlar, vidalar hallaç pamuğu.

Dedemin amca oğlu Beykozlu Sadık Bey bir zamanlar yelkenliler, buharlı küçük gemilerle Karadeniz'de nakliyecilik, batan teknelerden eşya çıkarıcılık işiyle uğraştıktan sonra Şehremati'ne girmiş, Kantar İdaresi müdürü ve ûlâ rütbesinde iken, şirpençeden² vefat etmişti. Yaşlılığında bile çok kalıplı kıyafetli ve kuvvetliydi.

Gençliğinde el enseye pek meraklılardanmış. Kireçburnu'nun ilerisindeki Kefeli köyünde, bilmem kimin meydan düğününde pehlivanlar güreşirken ortaya gayet iri, azılı bir ayı getirmişler.

¹ Kutr: Dairenin ve daire şeklindeki cisimlerin çapı.

Şirpençe: Vücudun çeşitli yerlerinde, çoğunlukla da ensede ve sırtta çıkan, genellikle stafilokok mikrobundan ileri gelen, sancılı, genişlediğinde tehlikeli ve öldürücü olan, tepesi morumsu renkte bir kan çıbanı, kızıl yara.

“Bunu kim yenerse er oğlu erdir” demişler. Başa güreşen pehlivanların hiçbiri gözüne yediremiyor. Kalabalığa katılan bu ter bıyıklı bey, fesi, ceketi fırlatır fırlatmaz hemen meydana atılıp ilk hamlede dev gibi mahlûku sırtüstü yere devirmez mi? Seyirci hanımlar arasındaki, kalantor Sarıyer hamamcısının kıymetli kızı da delikanlıya âşık olup nihayet Allah’ın emriyle çatır çatır varmaz mı?

Gene, bizimkiler anlatırlardı: Bir yaz Büyükdere’de yalılar. Sadık Bey de misafir; 45’ini bulmuş. Sakallı demlerinde civardaki dalyanlardan ¹ birinden ufakça bir kılıç balığı aldırılmış, akşama yemeği yapılacak, gelgelelim doğrayabilirsen doğra. Baltayla mı, yoksa satırla mı kesmeli, kime kestirmeli derlerken hazret hemen kollarını sıvayıp bir karış boyundaki incecik bir bıçakla, peynir doğrar gibi balığı dilim dilim edip aradan çıkmış.

Galatasaray Lisesi’nin emektar cimnastik muallimi Faik Bey’in kuvvetliliği dillere destandı. İki mostirasını söyleyeyim. Merhumun en acar vaktinde, Konkordiya Tiyatrosu’na Doubiler isminde, Avrupa şampiyonlarından bir Fransızın pehlivanı geliyor. Sırtını yere getirene 100 altın vereceğini ilân ederek herkese meydan okuyor. Osman Pehlivan adında bir pehlivanımızın teklifi kabul etmesi üzerine mukavele yapılıyor.

O gece tiyatro hıncahınç, Faik Bey de locada. Şampiyon efendi Diyarbakır karpuzu kadar gülleleriyle oynadıktan sonra sakızı çiğniyor: Olur olmaz adamlarla tutuşmaya tenezzül etmezmiş. Hasını kendi dengi olmalı, önce güllelerini kaldırmalı imiş.

¹ Dalyan: Denizlerin, sahile yakın olan dalgaların hücumuna ve akıntıya karşı korunmuş yerlerinde, göl ve nehirlerin ağızlarında balık yakalamak için suyun içinde hazırlanan düzenek. Asıl dalyanlar, denize çakılmış direklerle gerilmiş ağlarla yapılmakla birlikte ağsız olup çitten yapılanları ve direksiz olan çeşitleri de vardır.

Osman Pehlivan'ın "haltère" cilikte¹ ülfeti yok, binaenaleyh sık sık da; Beyoğlu tatlı su Frenkleri "Bravooo!" yaygaralarını basa basa şamatada. Faik Bey ise öfkeden çatlama. Herifi mat edecek, fakat sahneye çıkmak lâzım. Mekteb-i Sultani'de hoca, mütemayiz rütbeli; nişanları, madalyaları var. Ya curnal edilirse, başına iş açılırsa.

Saraya tutunmuşlardan birkaçı, Beyoğlu mutasarrıfı, itfaiye kumandanı Cebbar Paşa:

"Haydi tosun, kendini göster!" diye teşviklere girmişler; yolunu da bulmuşlar: Güllelerin muzikacıların yerine indirilmesi, orada boy ölçüşmesi. Uzatmayalım, Faik Bey rahmetli, en battal gülleleri kavrar kavramaz, sinyordan daha kolaylıkla, art arda havaya dikince binanın içi ona alkıştan, öbürüne ıslıktan inlemiş. Şampiyon mösyöyü ara da bul. Ertesi gün İstanbul'dan fertiği kırmış.

Abdülhamid'in cambazbaşısı Çerkes Rıza Bey'in pek ömür fotoğrafları vardı. Kartpostallara basılmışları satılırdı. Mesela: Omuzlarında iki adam; adamların ellerinde gülleler; ağızyla tuttuğu zincirde, çevresi kollar ancak kavuşacak kadar geniş dört gülle daha; yahut koca bir top namlusunu kucaklamış, fûnyesini ateşleterek gürletip dumanlar savuruyor veyahut ellerini, ayaklarını destek ederek, sırt aşığı vaziyette, göğsüne koydurduğu binaek taşı büyüklüğündeki kayayı balyozla kırdırıyor. Halk "Kuvvetten yana emsali gelmemiştir" diye onu göklere çıkarır, uyanıklar: "Avrupa panayırılarındaki göz boyayıcı cambazlardan farksızdır" derlerdi.

Mirza Said Paşa ahfadından Kadri Bey; iri yarı, takkeci kalıbı gibi enseli bir babaçkoydu.² Romanya'da Tulça şebbenderi iken 1897'deki Yunan Harbi'ne gönüllü gitmiş, *Servet-i Fünûn* ve

¹ Haltère: Halter, ağırlık kaldırma sporu.
Babaçko: İri yarı, güçlü, gösterişli.

Malûmat mecmualarında tepeden tırnağa pürsilâh, fesi kaşa yıkık fotoğrafları çıkmıştı. Sonraları Göztepe'de otururdu. Yiğitliğini ve son derece kuvvetliliğini iştirip dururduk. Gözümüzle gördük:

Bir çarşamba, Mama'da Kavuklu Hamdi'nin ortaoyunundayız. Sâbık şehbender bey de orada. Dışarıda bir arbeye koptu. Patırdı gürültüyü duyan seyirciler kapıdan fırladılar. Müşteri bekleyen muhacir arabacılarından on beş yirmisi boğaz boğaza. Polis, belediye kavas, bir sürü konak arabacısı kavgacıları bir türlü ayıramıyor. Kadri Bey'in görünmesiyle içlerine dalması bir oldu. Kimine sille, kimine muşta, hepsini çil yavrusuna döndürdü. Hem öylesine ki köteğini yiyen yere serilip gökte yıldız sayıyor.

Faik Hoca'nın bizzat bana anlatışına göre Mekteb-i Sultanî'de Tevfik Fikret'in sınıfındaymış. Bir gün cimnastikhanede Fikret'e "Şarkı söyle" diye tutturmuş. Şairin talebeliğinde sesi güzelmış zahir, söylemeyince bir tokat aşketmiş. Onun da hayli eli ayağı tutarlardan idüğü malûm. Birbirlerine girişecekleri anda hoca, Kadri'yi kolundan tutup dışarı atmış.

Meşrutiyet'in ilânından sonra, Fikret, Galatasaray'a müdür olup emektarı kadro harici ettiği sıralar, köprüde gören Kadri Bey:

"Hocam, demiş, 25 yıl evvel cimnastikhanede 119 Tevfik'e yaptığım şakaydı amma onun şimdi sana attığı tokat böylesi değil; mektepten de seni dışarı uğrattı!"

Gene Faik hoca:

"Adliye muhasebecisi Nazif Bey'in oğlu, talebelerimden 45 Cemil –Birkaç yıl evvel vefat eden avukat Kıvırcık Cemil– boyundan, bosundan umulmayacak bir kuvvete sahipti!" derdi.

Mektepte iken o meşhur 110 kiloluk gülleyi bir o, bir de iki sınıf alttaki Vehbi Paşazade 28 Talât –hünkâr yâveri ve binbaşılığında ölmüştür– kaldırmış.

Hoca, gözleri alil¹ olmadan önce meşhur avukata Kadıköy vapurunda rastlamış. Mevsim kara kış, arkasında palto yok, yalnız ceket. Pazılarını göstermiş:

“Bak üstadım, şunları yokla. Gene demir gibi değil mi? Şimdiki gençleri cebimden çıkarmaz mıyım, sen söyle!”

Mekteb-i Mülkiyeliler arasında da, eski kaza kaymakamlıklarından, Milli Mücadele zamanının mutasarrıflarından ve akrabadan Bay Mustafa Rasih aşırı kuvvetiyle nâmlılardandı. O da delikanlılığında cimnastiğe, gülleye, güreşe son derece meraklılardandı. 200 kiloluk çeki taşını yerden kaç karış havalar; bir tarafta yalnız kendisi, öbür tarafta beş altı kişi, ip çekişip topunu sürükler; kökleşmiş ağaçları bir asılıştta topraktan sökerdi. Kulakları çınlasın, şimdi Göztepe oldu. Kapı gibi gövdesi çıplak, bacaklarında kispet, Çoban Mehmet’le çıkarttığı fotoğrafı odasında asılı duruyor.

Pangaltı Harbiyesi’nde fenn-i esliha muallim muavini Yüzbaşı İsmet Bey yakışıklı, fakat vücutça orta yapıda bir erkekti. Gelgelelim kabza ve bilek kuvvetini gör, şaş da kal. Martini tüfeğine, nişangâh tarafından yapışınca ufki² olarak dakikalârca tutardı. Kolay sanmayın, değme kişinin kârı değil; başarmaya 40 fırın ekmek lâzım. İstiklâl Savaşı’mızda bir kolunu kaybederek malûl olmuş, miralay rütbesinde emekliye ayrılıp rahmetine erişmiştir.

Bir de hünkâr yâveri, Yüzbaşı Mustafa Bey’i unutamam. Yıldız mensuplarından Arap Mehmed Paşa’nın oğluydu. İri kıyımın

¹ Alil: Hasta, kör.
Ufkî Yatay.

gayet mütenasibi. Göğsünde katmer katmer adale, kalça kalınlığında taş gibi kollar; karın, göbek arama, incecik bel. Fenerbahçe deniz hamamına gelir; Frenkler hayran hayran bakıp, o devrin şöhretlisi Fransız pehlivanlarından Paul Pons,¹ Laurent le Beaucairois'nin² isimlerini mırıldanırlardı.

Yavuzluğunun derecesine bir misal:

Bir gün kıyıya bir balıkçı kayığı bağlanmış; karaya çekecekler. Yedi, sekiz Rum balıkçı yısıaları³ basarken yâver bey:

“Çekilin be!” diyerek saldırdı. “Yetisir pasam!” demeseler handisye kayığı ağaçlar altındaki sete kadar çıkaracak...

(*Akşam*, 6 Nisan 1957, s. 4, 7)

¹ Paul Pons (1864–1915), Sahne adı le Colosse, bir Fransız güreşçiydi. 1898'de Grekoromen güreşte dünya şampiyonu olarak ilk şampiyonluğunu kazandı.

Laurent le Beaucairois (d. 1867), Fransız güreşçi.

Yısa: Hep birlikte yapılan işlerde gayret verme sözü olarak kullanılır.

Boğazlılar

Sultan Aziz ★ Cerrahpaşalı Meddah Küçük Ali ★ Cibalili
Genç ★ Ayı M. Bey ★ H. Paşa ★ Aksaraylı Hafız Şükrü
★ Sigorta Komisyoncusu Yahudi ★ Melek Hanım ★
Bir Paşanın Hanfendisi ★ Bir Ferik Paşa Haremi ★
Göztepe'deki Komşu Hanım

Eskiden bu gibi kimselere iştahlı, boğazına düşkün derler; Ukalâdan kimi Arapça “ekûl” yani çok yiyen kelimesini, kimi de Farsça “şikemperest” veya “şikemperver” yani karnına tapan, karın besleyen mânâsındaki tabirleri kullanırdı. Gidişatı pek ileri vardıran oldum olası obur, pis boğaz denildiği de malûm.

Vaktiyle, şimdikinden çok daha fazlâ boğazlılar vardı. Varlık-lılar, erkek aşçıların kap kap pişirdiği, Ermeni ayvazların tabla tabla taşıdığı yemeklerden başka harem mutfağında Arap bacılara, emek-tar kalfalara, ekti kadınlara yalancı dolma, Çerkes tavuğu, güllâç gibi yemekler yaptırırlar; orta halliler üç dört türlüye kanaat etme-yip bir iki ilâveyi eksik etmez; aşağı tabaka bile, kışın tencere do-lusu kuru fasulye, yazın bakla veya semizotu varken çifte kulplu ta-vada soğanı kavurup üstüne yumurta kırmaktan geri kalmazlardı.

Bu bapta ezelden beri pehlivanlarla yarışacak yoktur. Onları araya katmayalım; o ayarda belki de topunu bastırmış bir kişiyi

söylemeden de geçmeyelim: Sultan Aziz... ihtimal duymuşsunuzdur a; kollarını sıvayınca koca kuzuyu tek başına gövdeye atıvermiş.

Rahmetli büyük teyze söylerdi:

Tazeliğinde Cerrahpaşalı Küçük Ali adında bir meddah varmış. Karagöz de oynatırmış. Karamürsel sepetivâri bodur; o kadar da boğazlı ki habire önüne geleni tıkınanlardan. O zamanlar, Saraçhanebaşı'ndaki bir dükkânda hekimlik eden, çağırıldığı eve beygirle gittiği için "Atlı doktor" denilen İstrati'ye şekil ve simaca pek benzermiş. Ramazanları güpegündüz sokakta, kahvede boyuna abur cuburu mideye yuvarlar; tanıyanlar göz yumar, tanımayanlar "Bu saçlı sakallı herif alâ-melei'n-nas¹ oruç yiyor" diye aksi aksi bakarken, hemen Rum şivesiyle çeneye girer, bakan adam bozulup, "Az kaldı pot kıracaktım, meğerse Hıristiyanmış!" diyerek sıvışmış. Akrabadan bir çocuğun sünnet düğününe getirtmişler.

"Para, pul istemem; davetlilerle sofraya oturayım, karnım iyice doysun, yeter!" teklifinde. Razi olmuşlar. Arka arkaya tam dört kere masaya oturunca:

"Bu kadar yediği neresine gidiyor?" diye herkes hayrette.

Annemin büyük dayısı anlatırdı:

Merhum, 1846'da, müthiş koleranın kökünü kazıyan Hoca-paşa yangın senesi, Mekteb-i Harbiye'de talebeyken, sınıfında Cibalili bir genç varmış. Yemekhanede haftada bir et, tatlı, hoşaf çıkageldi mi kuvvetli bir aksırıkla salyalarını üzerine püskürür, herkes derhal el çeker, on kişilik karavanayı önüne çekip dibine darı ekermiş.² Ses çıkarmak kimin haddine? Hem gayet kuvvetli, hem de kabadayı. Dahiliye zabitleri bile çekiniyor, biliyor. Tosunluğu laf

¹ Alâ-melei'n-nas: Herkesin önünde, açık açık.

² Dibine darı ekmek: Hiç bırakmamacasına bitirmek.

değil; 93 Harbi'nde, Plevne'de hârika sayılacak yiğitlikler gösterip nihayet şehit olarak cennetine kavuşmuş.

Babamın sınıf arkadaşlarından, kolağalığında vefat eden Ayı M. Bey çocukluğumda bize gelirdi. Lakabı üstünde; gayet iri yarı, kara yağız, çiçek boğuzuydu. Halıcıoğlu'ndaki Topçu Mektebi'nde iken, onun da âdeti şu: Bahar girince Kâğıthane'de talebeye kuzu ziyafeti verildiği günler tıka basa mideyi doldurduktan sonra sıkıştığını bahane ederek fırlar, bir köşede boğazına parmak salıp yediklerinin hepsini çıkartır, geri dönüp yeni baştan atıştırır.

Yine babamın aziz dostlarından H. Paşa arada bir buyurur, evi uzakta olduğundan gece yatısına kalırdı. Yiyecekten, Allah ne veriyse var. Üstelik pek sevdiği işkembe çorbası, baş kızartması, civardaki işkembeciden; iki katlı ekmek kadayıfı muhallebiciden aldırılmış. Hazret, kıtlıktan çıkmış gibi tırpan atıp kadayıfa sıvanırken, öterdi:

“Muhallebici Ahmet Ağa'nın tavukgöğsü yamandır ha! Oldu olacak onu da aldirt birader!

Sofradan kalktıktan biraz sonra da:

“Haniya boza? Bekliyoruz yahu!..”

“Allah ben kuluna manda şifası versin!” diye de lâtifede.

Aksaraylı Hafız Şükrü kurrâ hafız, güzel sesli, aynı zamanda pek nekre, mukallit bir sarklıydı. Öyle de sömürücülerden ki âdeti obur hem de oburun pis boğazı; İstanbul'da eşi ne görül müştür, ne de görülür.

Muharremde, tekkelerde en battal kazanla aşure pişirmek, gelen gidene sunmak âdeti. Lenger lenger ortaya konur, etrafına bağdaş kurulup kaşık atılır, sırasını savanların yerine başkaları buyur

edilir. Tekke devamlılarından, süt kardeşim Süleyman Sadri anlata anlata bitiremezdi:

Hafız, her gittiği dergâhta art arda sekiz, on kere lenger başına çöker, yine kanaat etmeyerek başka dergâhları boylar, bir türlü gık demezmiş.

Mirasyedilerden biri bir gün bahse tutuşmuş: Ne kadar yiyebilir, içebilirse parası ondan; dediklerini başarınca beş lira bahşiş de caba. Şükrü Hoca, Aksaray'daki kebabçıda 20 şiş kebabı, Laleli'deki börekçide tepsi dolusu su böreği, Koska'daki Muhallebici Hakkı'da 30 kâse sütlacı haklayıp Çukurçeşme'deki turşucuda da 10 maşraba turşu suyunu dikmez mi?

Tanıdıklardan bir Yahudi vardı. Yeldeğirmeni'nde oturur, sigorta komisyonculuğu eder, Fransızca'yı mükemmel bilir, şen, şaklaban bir adamdı. Sıska fakat sıırım gibi; boğazlı mı da boğazlı. Bazen pazarları veya cumaları bize düşer, önce mutfağa dalıp aşçıya tuhafıklar yaparak beğendiği yemeklerden adamakıllı çimlenir, "Fena halde açım" diyerek sofraya da oturur.

Belçika generallerinden Neyt askerliğe ait eserleriyle maruf, 12 dile âşina iken 60'ından sonra merak sarıp kendi kendine Türkçeyi de öğrenmiş, babamla mektuplaşarak tanışmış. 1906'da İstanbul'u görmeye gelip Türklere samimi dost olmuştu. Evimize davet ettik. Türk yemeklerine bayıldı. Buna karşılık, indiği Pera Palas Otel'i'ne, bizi akşam yemeğine çağırdı.

Yahudi musallat, yanımızdan ayrılmıyor. Çarnaçar onu da alarak gittik. Frenkkârı seçme yemekler yenildi... Allah'a ismarladığı çekmiş, artık dönüyoruz. Demez mi ki:

"Karnım zil çalıyor. Karşı sokaktaki Sütçü Toma'da tereyağına birkaç yumurta kırdırıp safra bastırsam!.."

Melek Hanım isminde, gözleri tavukkaralı,¹ koyun dede² halli, lök,³ uyuntu⁴ hatun da unutulmazlardandır. Selâmünaleyküm der demez mindere yayılırdı. Ağzından laf çıkmaz. Tek tük mırıldanışları anlaşılmaz. Çok geçmeden esneye esneye uykuya varıverir. Püfütüler, ardından horultular. Odadakilere ağırlık basar. Uyansın diye bağıra bağıra konuş, seslen, kapıyı hızla kapa, hatta davul çal, ona mısın demiyor. Tam yemeğe inileceği zaman, mintarafillâh,⁵ dakikası dakikasına, gözlerini açar, herkesten önce seğırtip masada yer kapardı.

Aman Allah'ım ne yiyiş; tepeleme doldurulmuş tabağını lâhzada pîrüpâk edip tekrar uzatma; ekmeği lokma lokma doğrayıp yağı, sirkeyi içsin diye salata tabaklarına doldurma. Sonra da ne su içiş: Bardak bardak; sürahidekini tüketip daha da istemedi.

Mevsim yaz, havalar fazla sıcaksa, giderken kilerin kapısında durular, mırıltılarından meramı anlaşılır: Harem mutfağında pişirilmiş, tel dolaba konmuş zeytinyağlı dolma, pilaki falan var da sasılaşmış,⁶ ekşimişse sakın dökülmemesi, kendine verilmesi.

Boğazına düşkün kadınlar da çoktu.

Büyük rütbeli ve hatırlı paşalardan bir zatın hanımefendisi için:

“Düğün sofralarında iki üç kişinin yiyeceğini yer, aradan bir saat geçmeden harem ağasını kapıdaki satıcılara koşturup simit, pandispanya, kebab kestane aldırır!” derlerdi.

¹ Tavukkarası: Az aydınlık yerlerde, alaca karanlıkta iyi görememe şeklindeki göz hastalığı.

Koyun dede: Alık, aptal, bön kimse.

Lök: Ağır, battal.

Uyuntu: Uyuşuk kimse, tembel, miskin.

Mintarafillâh: Allah tarafından, insan etkisi veya iradesi karışmadan.

Sası: Çürümüş, bozulmuş, kokuşmuş.

Serasker Kapısı'ndaki ferik paşalardan birinin hareminin de ahbablarını ziyaret veya çarşıda alışveriş hasebiyle karnını bir âlâ doyurduğu halde yarım okka ekmekle yüz dirhem kaşar peyniri paketini yanına alışı; Haydarpaşa vapurunda ikinci mevkiin bir köşesine büzülüp pakettekileri kıvrışı dillerde gezerdi.

Bir de on beş, yirmi yıl evvel Göztepe'de bir kadıncağıza rasladık. Yakınımızda komşu, ara sıra uğrar. Zayıf, bir deri bir kemik zavallılardan. Safra kesesinden zoru vardı. Doktorlar ameliyat lâzım demişler. Korkudan yaptıramıyor, iştahsızlıktan ağzına habbe tanesi sokamıyor, eridikçe eriyordu.

Taşrada bulunan kocasına gitti, bir sene durmadan döndü. Görünce tanıyabilirsen tanı. Şişman mişmanın esamesi okunmaz, hâzâ fil. O yerin havasından mı, suyundan mı iştahı açılmış mı açılmış. İllâki mütemadiyen yiyecek; yiyince de çarçabuk hazmedip acık-mada. Şayet beş dakika aç dursa çırpına çırpına bayılmada. Bereket versin, helâli oldukça paralılardan.

Bu illetin doktorlukta kaydı kuydu var mıdır bilmem? Her halde olsa gerek!

(*Akşam*, 9 Nisan 1947, s. 4, 6)

Güreş Meraklıları

Kulelili Raif Davut Paşa, İhsan Kasköy ★ Aziz Molla
★ Mektepli Pire Mehmet ★ Köse Raif Paşazade Nihat
★ Hünkâr Yâveri Mülâzım Enver ★ Yine Yâverandan
Mülâzım Kadri ★ Galatasaraylı 264 Cevdet, 110 Celâl ★
Şevket Paşa Mahdumu (?) ★ Dinibütün Mustafa Paşa
Mahdumu Faik ★ Rosantal'ın Oğlu Maks ile Hans ★
Göztepe'deki Evimizde Görüşen İki Sınıf Arkadaşım

Prag güreşlerinde Türk Milli Takımı aslanlığını gösterdi; yü-
zümüzü güldürdü; rastladığı yolsuzluklara rağmen Avrupa üçün-
cülüğünü kazandı; dünyaca mesel olmuş olan “Türk gibi kuvvetli”
sözünün hâlâ da doğruluğunu ispat etti. Günün mevzuu ya, bu ya-
zıda yakın geçmişteki güreş meraklılarından bahsedeceğim.

İstanbulu gençler, mektepliler, kişizadeler içinde güreşe düş-
künler; profesyonel pehlivanlara taş çıkartacak derecede amatör-
lüğü ileri vardırırlar çoktu. Paşadan, beyden, efendiden kimseler
arasında da seyrine bayılan, köy düğünlerine koşan niceleri vardı.
Duyduğum ve gözümlle gördüğüm bazılarını anlatacağım:

Babam merhum söylerdi: Çocuklukta mahallelisi, Kuleli
İdadisi'nde sınıf arkadaşı Davutpaşalı Raif'le Hasköylü İhsan, Har-
biye, Bahriye talebelerini, hatta desteye çıkan pehlivanların çoğunu
elenseye girişir girişmez çabucak alt ederlermiş.

Bunlardan ilki Kuleli İdadisi'nde yıllarca jimnastik muallimliği eden, *Nükât-ı Edebiyye*, *Hatırat-ı Eslâf*, *Mi'yarü'l-Efkâr* gibi edebî eserlerin ve *Mir'at-ı İstanbul* adlı bir kitabın müellifi, kaymakam mütekaiddi iken vefat eden Mehmed Raif Bey'dir.¹ Öbürü de uzun zaman Kocamustafapaşa Askerî Rüşdiyesi'nde ve Aksaray'da Mekteb-i Osmani'de resim, hesap, hendese, kitabet muallimliğinde bulunmuş, binbaşılığında ölmüş olan İhsan Bey'dir.

Birkaç hafta önce *Akşam*'da çıkan "Güzel Konuşanlar" başlıklı yazımda ismi geçen Aziz Molla –evvelce dediğim gibi– Halep'te sürgündü. 5'inci Murad'a başımamlık ettiği için mimlenmiş ve taşraya asırılmış. Paşmakçızade hafidi,² haremeyn pâyeli,³ iri yarı, şanlı şöretli bir zattı; dedemin dostlarındandı. Delikanlılığında kispeti giyip yağlandığını, er meydanına çıkıp değme pehlivanlara duman attırdığını anlata anlata bitiremezdi.

Bir gün yine bu vadiden açarak oyunları tarif ederken orada bulunan Çatalcalı Hüseyin Çavuşumuz:

"Kılçığı⁴ da unutmayın!" deyince:

"Vay, sen güreş biliyorsun ha!.. Haydi şuracıkta bir kapışalım!" diyerek sarığı, cübbeyi fırlatmasın mı?

Saçı sakalı kırışmış Molla Bey fiyakalı peşrevlerden sonra 28, 30'undaki çakı gibi çavuşu lâhzada bal gibi yenmesin mi?

¹ Mehmed Râif (Davutpaşalı) (1863-1917), İstanbul tarihine dair eserleri olan müellif. Yazdığı eserler ve görevlerindeki başarılarından dolayı kendisine Osmânî ve Mecîdî nişanlarıyla gümüş liyakat ve Yunan savaşı maddiyaları verilmiştir. Arapça, Farsça ve Fransızca biliyordu. Bursalı Mehmed Tâhir'in yazdığına göre Nakşibendî tarikatındandı.

Hafid: Erkek torun.

Haremeyn pâyesi: Eskiden ilmiye sınıfına mahsus büyük bir rütbe.

Kılçık: Güreşte, yerdeki bir güreşçinin bacağına birini üzerine eğilen rakibinin iki bacağı arasına sokup süratle diğer bacağı üzerinde dönerek hasmını baş aşağı sırtından yere yuvarlaması şeklindeki oyun.

Topçu albaylığından emekli, aziz dostumuz Pire Mehmet Bey rahmetli anlatırdı:

14, 15'inde, Gülhane Askerî Rüştiyesi'nde iken güreşe heves etmiş. İdadide iptilâyı arttırmış, çevikliğinden dolayı daha o vakitler o lakabı almış. Harbiye sınıflarında sevdâyı daha katmerleştiriyor. Şehreminli Yeşil Hafız'a kispeti diktirip her cuma pehlivanlık yapılan yerlere devamda; sırası gelince de güreşe tutuşmada...

Zabit çıkacağı yıl, Serasker Rıza Paşa'nın ortanca oğlu, Harbiye'de talebe, hünkâr yâveri ve kaymakam rütbeli Şükrü Bey de -sonraları ferikliğe kadar yükselmişti- güreşe meraklılardan. Buna bir mektup yolluyor. Dudullu'da büyük bir düğün olduğunu; Kara Ahmet, Kurtdereli Mehmet, Adalı Halil gibi namılı pehlivanların bulunacağını, behemehal gelmesini söylüyor. Mektepten izin almak kâbil değil; düşünüp taşınırken aklına geliveriyor. Hemen bir telgraf müsveddesi çırpıştırıp Çemberlitaş'taki Kahveci Murtaza pehlivana uçuruyor. Mühendishane dahiliye müdürlüğüne çekilecek, meali de şu:

"Müntehî sınıfşakirdanından 115 numaralı Mehmet Efendi'nin pederi vefat etmiştir. Cenazede bulunması için yarın alessabah¹ müsaade buyurulması."

İzini koparır koparmaz ver elini Dudullu. Gecikmiş; emsali pehlivanlar sıralarını savmış, büyükler ortaya çıkmak üzere. Etraf mahşer. Üzüntüden kahrolmada; illâki kendini gösterecek. Niha yet, büyük ortaya çıkacaklardan Pomak Kâmiş isminde birisiyle boy ölçüşmeyi göze alarak Pomak'a teklif etmiş. Adam, onu baştan aşağı süzüp:

"Git akranını bul be çocuk, beni günha sokma!" diye gülerken:

"Sen kimsin, nerelisin?" diye sorunca "Ben Tersaneliyim!" demiş.

Kim olduğunu saklamasının sebebi onun kendine mahsus, kazkanadını² andırır bambaşka bir oyunu var. Yabancıların şipşak

¹ Alessabah: Sabahleyin, sabah vaktinde, sabah erkenden.

Kazkanadı: Güreşte hasmı arkadan ve yandan sarıp başını koltuk altına

canına okumada. Pomak'ı, ânî olarak bu oyunla yener yenmez, adam hemen:

“Sen Mektepli Pire Mehmet'sin!.. Beni aldattın, âleme rezil ettin be delikanlı!” diyerek ağlamaklı olmuş.

Gelelim Mühendishane'deki menkıbeye: Perşembe akşamı eve gelmedi ya, babası izinsiz kaldı sanarak cuma sabahı yoklamaya damlıyor. Oğlunun pek sevdiği zeytinyağlı yaprak dolmasıyla çavuş üzümü de yanında. Dahiliye zabiti şaşakalıyor. Akşamüstü, galebesinden memnun, koltukları kabarık mektebe gelince, pişkin ve babacılardan olan zabıt efendi, diyor ki:

“Baban dolmayla üzüm getirdi. Al ye, bir daha da böyle gizlice savuşma. Âmirlere duyurmadan meseleyi örtbas edelim!”

Maruf vezirlerden Köse Raif Paşa'nın ¹ oğlu Nihat, ² Paris sefiri Münif Paşa'ya damat olmadan evvel idmana, gülle kaldırmaya, güreşe çok meraklılardandı. Yeniköy'deki köşkte türlü türlü cimnastik âletlerini, koca koca güllelerini, bilek kalınlığında sandovlarını ³ görmüştüm. Frenk kılıklı biriyle, sırtlarında mayo, peşrev meşrev yapmayıp tokalaşışlarını, birbirine girişişlerini, köprüler kuruşlarını seyredirken “Bu nasıl güreş” diye süt kardeşim Ali Tevfik'le şaşırmıştık. Greko-Romenkârisini ilk görüşüm orada olmuştur.

alarak elleri koltukları altından geçirdikten sonra sırtında veya ensesinde birleştirme biçimindeki oyun.

Köse Mehmed Raif Paşa (1836-1911), Osmanlı Devleti'nin son döneminde valilik, nazırlık ve Şûrâ-yı Devlet reisliği görevlerinde bulunmuş bir devlet adamıdır. Şaire İhsan Raif Hanım'ın babasıdır.

Abdüllatif Nihad Köseraif (1875-1928), Diplomat.

Sandov/sandow: Cimnastikte kullanılan, kauçuktan yapılmış kas geliştirme aracı.

Göztepelilerden, Serasker Kapısı'nda İstihkâm ve İnşaat Dairesi ikinci reisi Hayri Paşa'nın oğlu, hünkâr yâveri Mülâzım Enver, tüssüz çağında bile çok kuvvetliydi. Eski istasyonun yanındaki çayırda muhacir arabacıların en cüsselilerini boyuna yener; semtin yerlisi, o zamanlar bileği bükülmeyen Tamburacı Osman Pehlivan'a saatlerce dayanıp ter döktürürdü. Pulat gibi¹ genç sonra içkiye vurdu; ciğerlerini çürütüp kan tüküre tüküre göçtü gitti.

Devrin şöhretli hekimi Celâl İsmail Paşa'nın ağabeyisi, Birinci Ferik Haydar Paşa'nın oğlu, gene yâverandan Mülâzım Kadri'nin de gayet üslûplu güreştiğini söylerlerdi amma görmedim.

Galatasaraylılar içinde, bugünkü Galatasaray Kulübü'nün ilk âzâlarından, 264 Cevdet; üç sene sonraki sınıftan 110 Celâl (Sakallı Celâl) mükemmel güreşirler, karşılaştıklarının hepsini sıvıya yenerlerdi. Celâl, gözü peklikte de eşsizdi. Çam yarması, koca koca bıyıklı, Balkanlı kefareyle çıkan harazalarda² en önce atılarak topunu künfeyekûn ederdi.

Meşrutiyet'in ilânından sonra, amatörler arasında ilk defa ortada alafranga güreş yapanlar Âyan'dan Şevket Paşazade? (İsmi hatırıma gelmedi) ile Bab-ı Seraskerî Levazımat Dairesi 4. şube müdürü Dinibütün Mustafa Paşa'nın oğlu Faik'tir. Bilmem nere menfaatine verilen o müsamerede –yanılmıyorsan şimdiki Fenerbahçe Stadı'nın bulunduğu çayırda– tutuşmuşlar. Etraftan alkışlar yağa yağa omuzlarda taşınmışlardı.

Beyoğlu'nda Yün ve İpek Mağazası sahibi Rozantal'ın oğulları Maks ile Hans sayılı sporculardan, geniş göğüslü, yumru yumru pazılılardandı. Fenerbahçe deniz hamamında gösteriş maçlarına kalkışır; "Cravate", "Collier", "Ceinture" misillû Frenkçe tabirleri dillerinden düşürmeyip herkese bilgiçlik cakası satarlardı.

¹ Pulat gibi: Çelik gibi güçlü ve kuvvetli.

² Haraza: (Argo) Ağız kavgası, çekişme, maraza.

1910 yazındaydı. Mekteb-i Hukuk imtihanları bitmek üzere. Göztepe'deki fakirhanenin bir odasında üç genç yarenlikteyiz. Arkadaşlardan ikisi de sınıfın en zeki, en çalışkan, en üstün talebesinden; her derste tam numara alanlardan.

Vakitlerden yatsı suları. Güreşten açıldı. Olur şey değil, bizim delikanlılar bu bapta da yamanlardanmış meğerse. Göğüs çaprazı,¹ yan başı, sarma,² boyunduruk,³ künde,⁴ kurt kapanı,⁵ kazkanadı gibi oyunları sayıp dökerlerken birden elenseye vardılar. Alt alta, üst üste öyle mecelleşme⁶ ki cigara sehpaları devrilmede, pencere camları zangır zungur, tavana asılı lamba sallanıyor.

Sonunu merak mı ettiniz? “Berabere kaldılar” deyip geçelim. Bu zatların kimler olduğunu da sorarsanız bildireyim: Biri “el-kâsibu habibullah”⁷ sırrına mazhar, zamanenin erbab-ı sanayi ve ticaretinden, öz kardeş kadar canciğerim Kâzım Arın; öbürü de güzide milletvekili, 40 yıllık dostum Öрге Evren'dir.

(*Akşam*, 20 Nisan 1947, s. 4, 7)

¹ Göğüs çaprazı: Güreşte rakibini koltuk altlarından çapraz olarak yakalama şeklindeki oyun.

Sarma: Bir güreşçinin, altına aldığı rakibinin ayakları arasına kendi ayağını veya ayaklarını sokup doladıktan sonra tuşa getirmek maksadıyla yüklenip çevirerek yaptığı oyun.

Boyunduruk: Güreşte rakibinin başını koltuğu altına alıp kolunu boyuna dolama şeklindeki oyun.

Künde: Güreşte hasmı altına alıp bir eli rakibin bacakları arasından önden, öteki eli arkadan geçirerek kilitleme şeklindeki oyun.

Kurt kapanı: Güreşte rakibi alta düşürdükten sonra üstüne oturarak uylukları arasında ayak bağlama, bir yandan da iki kolunu altından el geçirerek ağırlığı bel üzerine verme.

Mecelleşmek: “Çekişmek, tartışmak, münâkaşa etmek” anlamına gelen cedelleşmek sözünün halk ağzındaki şekli.

“Çalışıp kazanan Allah'ın sevdiği bir kimsedir.” (Hadis-i şerif)

Tulumbacılığa Meraklılar

Müşirlerden X, Y Paşa ile vezirlerden Z. Paşa'nın
Tulumbacıları Seyir Merakı ★ Sıdika Hanım'ın
Kocasının Gerdeğe Gireceği Gece Sırra Kadem Basışı ★
Kabasakal'ın Ortanca Oğlunun Tulumbacılığı ★ Paşa Oğlu
ve Damadı Delikanlının Omuzdaşlığı

Sokaklarda dolaşan ayak satıcılarının çoğu; çarşı ve pazar esnafının, bilhassa Uzunçarşılıların, sandıkçıların, terlikçilerin, yorgancıların ekserisi; hatta içlerinde dükkân, tezgâh sahibi olanlardan bazıları tulumbacılık ederlerdi. Bunlardan her biri semtinin sandığına bağlıydı. Yangın çıkınca işi gücü bırakıp şipşak tulumbacı kahvesinde soluğu alırlar; hemen fesi, ceketi, kuşağı, pantolu, şıbıdıkları atıp keçe külâhı, dizliği giyer; tabanları yağarlardı.

Mektepliler, kalem kâtipleri, mirasyedi beyler, hatta kişizadeler arasında da bu işe sevdayı sardırılmışlar çok. Kenar mahallelerdeki kabaca çocukların baş oyunu ve eğlencesi boş bir mum sandığına iki fasulye sırtığı çakıp tulumba yapmak; cami avlularında, viranelerde, Edirnekapı, Topkapı, Mevlâna Kapısı, Silivri Kapısı dışlarındaki kırlarda saatlerce takım açmaktı.

Paşalık beyefendicilik payelerine erişmiş, hatta devletin en yüksek makamlarına çıkmış zevat içinde, gençliklerinde omuzdaşlık edenler, o merakı hâlâ gideremeyenler görülmüştür.

Müşirlerden X Paşa'nın, Y Paşa'nın, vezirlerden Z Paşa'nın arabayla daireye gidip gelirken, Yenicami'de, Köprü'de, Galata'da yangına koşan tulumbacılara rastlayınca içlerinin oynayarak keyiflendiklerini; kupanın penceresinden, faytonun körüğü altından keyifli keyifli baka baka, uzana uzana hal olduklarını herkes görür ve bilirdi.

Kalburun üstüne gelenler kadar gidişatı kayda kuyuda tâbi olmayan kimseler, mesela askeriye'den ferik, liva paşalar; mülkiyeden ûlâ evveli, sâ'nisi beyler, daire avlusundan köşklünün¹ nârasını duyunca derhal koltuklarından fırlar; Karaköy'de Azizîye, Aksaray'da Hasanpaşa karakollarının oda pencerelerine; Beyazıt'ta Merkez, Divanyolu'nda Arif'in kıraathanelerine seğırtip omuzdaşları seyirden geri kalmazlardı.

Babam merhum söylerdi:

Halıcıoğlu'ndaki Topçu Mektebi'nde sınıf arkadaşı Galatalı Hüsnü Efendi –binbaşılığında vefat etmiştir–, İcadiye Tepesi'nden 7 atım top sesini duyunca bahçe duvarından gizlice fertiği kırar. Çeşmemeydanı sandığındaki ihvanlarına katılmış.

Aynı sınıftan Hilmi Efendi –bu da binbaşı iken taşrada ölmüştür– dershanedeyken Defterdar'da dumanları görüyor. Mis gibi yangın. Teneffüse çıkar çıkmaz, Galatalı Mehmet gibi duvardan tüyeceği sıra, ayağı kayarak haydi teker meker;² bir bacağı bereler içinde, topallaya topallaya, doğru dahiliye müdürüne:

“Bahçede, ağacın dalında kendimi çekiyor, cımnastik idmanı yapıyordum. Elim kurtularak düştüm, diz kapağım kırıldı herhalde!” diyerek ahlaya, uflaya kıvranırken, müdür efendi:

“Git evine, birkaç gün kal; Kırıkçı Şahnazar'a sardır!” deyip izini koparıyor.

¹ Köşklü: Eskiden yangın kulelerinde gözcülük yapan ve yangın çıktığını haber veren görevli.

Teker meker yuvarlanmak: Döne döne yuvarlanmak.

İskeleden kayığa atlar atlamaz yallah karşıya Atpazarı takımındaki yoldaşlarının yanına...

Babamın Kuleli'den arkadaşı, aziz dostu, Vefalı Galip Paşa amcamız anlattıydı:

1296 (1880) yılında Harbiye'de bulunurken sınıfın çok kibar, halûk¹ bir talebesi olan Kâmil Bey vefat eder; cenazesine bütün mektep halkı iştirâk eyler. Genci Karacaahmet'e defnedip vapurla dönerlerken ne görsünler? Cihangir ateşler içinde, hem de öylesine ki "hanümansûz" dedikleri hârik nevinden. Rahmetli demişti ki:

"Cahillik bu ya, aramızda tulumbacılığa hevesliler çok. Yangına gitsek diye can atıyorlar. Kabataş İskeleyi'ne iner inmez muallim ve zabıt beylerden kaç tanesi Fındıklı Camisi'ne telâşlı telâşlı dalmazlar mı? Namaz vakti değil, ne yapacaklar diye bakıyoruz. Urbaları müezzine, kayyuma teslim edip don gömlekle, yalın ayak, başı kabak Cihangir'e doğru tırısı tutumuşlar. Şakirdandan birçoğu da onlara uyup, camide soyunup haydi peşleri sıra. Mektepte beklerler, suçlu çıkarız; kimin umrunda? İmamla cemaat fıkrası malûm, delikanlılarda kabahat var mı Allah aşkına?"

Evimizin gediklilerinden, dil ebesi² Sıdika Hanımımız, ahi-retteki kocasından her açışta:

"Adam evlâdıydı; babası hâccü'l-haremeyn³ bir hocafendi, kendi de Darphane'de kâtipti; evcimendi. Üstüme titrer, bir dediğimi iki etmezdi!" diye adamı nurda yatırır, bazen de yere batırırdı:

Düğün gününün akşamı, güvey namazını kılıp, yüz görümlüğünü sunmuş; helâlinin duvağını açıp, "İsminizi bağışlar mısınız elmasım?"dan girişerek tatlı tatlı sohbetteyken, bekçinin "Yangın var!" bağirtisini duyduğu anda, neft yağı sürülmüş gibi ceketini,

¹ Halûk: İyi huylu, herkesle hoş geçinen, geçimli.

² Dil ebesi: Çok konuşkan, söyleyecek sözü çok olan, geveze, laf ebesi. Hâccü'l-haremeyn: Mekke'de Kâbe'yi, Medine'de Hz. Muhammed'in kabrini ziyaret etmiş olan kimse.

pantolonu fırlatarak kapıdan dışarı uğraması bir olmuş. Sabah horozları ötüyor; bekle bre bekle, meydanlarda yok. Ortalık ağırırken, tepeden tırnağa çamurlara, balçıklara mülemma¹ halde dönmüş. O gecedен itibaren Sıdika Hanım da yıllarca çarpıntıdan kurtulmamış. Ayalim şimdi köşklü nârası, bekçi sesi duyacak da fitili alıp sırra kadem basacak diye.

Bir cuma da Fenerbahçe'den Kuşdili'ne gidiyorum. Kızıltoprak'taki, şimdi Depo denilen tramvay durağının yakınında, birkaç yıl önce enkazcılara satılan Kâzım Paşa Köşkü'nün yerindeki evin bacası tutuşmuş, alevler çatıyı sarmış. Besleme kız tavan arasındaymış. Ev halkı:

“Kurtarın, diri diri yanıp kül olacak!” diye feryatta. Fener'den dönenlerin hepsi arabalarını durdurmuş, oradan ayrılamıyorlar; heyecan içindeler. Hem paşa oğlu hem de paşa damadı, yâveren-i hazret-i şehriyârîden yüzbaşı bir delikanlı, kendi kullandığı, bir çift yağız beygir koşulu faytonuyla dört nala sökün etti.² Hemen aşağı atlayarak soyunup sandıklardan birinin başına geçti. Sanki tulumba reisi o; ne sayhalar:

“Dayan Muşlu!.. Geç Delibaş!.. Şişmeyin be Ceylânlar!..” (Muşlu, Delibaş, Ceylân dört kişilik takımların adı).

Orta kat yanıp duruyor, kalabalık hâlâ tavan arasındakini kurtarmak tasasında. Bir iki kişi içeri saliveriyor amma faydasız. Meğerse kız bahçede bağ kütüklerinden üzüm tıkınıyormuş. Yürekler rahat etti; arabalardaki beyler, hanımlar da Kuşdili'ni boyladıldılar.

(*Akşam*, 23 Nisan 1947, s. 4)

¹ Mülemma: Bulaşmış, bulanmış, sıvanmış.
Sökün etmek: Ortaya çıkırmak, çıkagelmek.

Eski Ramazanlara Dair Fıkralar

Osman Baba Türbedarı ★ Burmalı Mescit Müezzini Deli
Hafız ★ Barut Vaiz

Direklerarası'nın nihayetinde, sebilin karşısında bir Osman Baba Türbesi vardı ki nice yıllardan kalmış, Meşrutiyet'te caddeye tramvay yolu döşenirken, çıkıntı yaptığı için, yıktırılıp ortadan kaldırılmıştı. Baba'nın -himmeti hazır olsun- mazınne-i kiramdan, yani velilerden olduğu söylenir, türbesinde geceleri kandiller, mumlar yanardı.

Türbedarı, yalnız sırtında kamburu eksik, yüz ve boy posu tıpkı tiyatrolarda komiklik eden Kambur Mehmed'e benzerdi. Fakat yanından salavatla geçilecek aksi, lanet bir softa. Ona göz ucu bile kaydırılmazdı. Hemen bulaşır:

“Ne bakıyorsun, suratımda maymun mu oynuyor?”

Daima kaşları çatkın, öfkesi topukta homurtular, dilinde mırıltılar, burun deliklerinde ısılgı andırır sesler. Uçarı takım, çocuk çocuk sataşırlar:

“Hocafendi cübbüp...peni topla!”

“Burnunla ılık çalma yahu, şeytanları davet ediyorsun!”

Derhal küplere biner:

“Gidi mel’unlar, yezitler, veled-i zinalar!..”

Hele:

“Toptaşı’ndan bekliyorlar, gitmeyecek misin?” dediler mi, büsbütün köpürür, parmaklıktan dışarıya fırlayacağı sıra, kapının asma kilidini çıttadak kapayıp naniklere girişirler; içeriden çıkamaz, yakası açılmadık küfürleri basar, bağıra bağıra üstünü başını paralar.

Süslü püslü kadınlara son derece hınçlı; böylelerini gördü mü tepeden tırnağa süzer, gene ağzı açıp gözü yumar:

“Utanmaz arlanmazlar, şıllıklar, ruspîler. (Malûm kelimenin lûgatça doğrusu buymuş) Başımıza taş yağdıracaksınız! Ortalığı kıtlığa, taûna uğratacaksınız!”

Yaşlı başlılar hoşgörür, derlerdi ki:

“Meczub-ı ilâhîdir, haline bakılmaz; sözü kaleme gelmez, hareketlerinin, kelâmlarının tahtında müstetir hüve hüve’ler¹ mevcuttur!”

Ramazanlarda, ikindiden sonra Şehzadebaşı’nda araba piyasaları olurdu. Konak ve kira kupaları, faytonları, içlerinde hanımlar, beyler Beyazıt Meydanı’yla Şehzade nizamiye karakolu arasında art arda, zincirleme dönüp dururlar; yaya kaldırımlarına da kesesi yufka erkekler dizilip piyasayı ayakta seyredereklerdi. Dedik ya, Osman Baba Türbesi’nin önü daraş.² Oraya gelince arabalar duraklamaya mecbur. Tuvaletli hanımlar softanın şerrinden o tarafa bakamaz, bazıları kupanın pencere perdesini aşağıya kadar çeker; bazıları da “Şu herifi kızdırsalar, parmaklığın içine kilitleseler de etrafı unutsa, çırpıp dursa, biz de bir âlâ eglensek!” derlerdi.

Türbedarcağızın nihayet zıvanadan çıktığı, tımarhanede öldüğü duyuldu.

¹ Tahtında müstetir hüve: Altında gizli zamir.
Daraş: Dar, kasvetli yer.

Burmalı Mescit Müezzini Deli Hafız

Şehzade Camisi'nin soluna rastlayan, bugün binası harap, minaresinin şerefeden yukansı yıkık duran Burmalı Mescid'in müezzini Deli Hafız da başka gûna sapıklardan. Öteki gibi öfkeliği, fitili alışı yok. Bunda da çene çene, durup dinlenmeden konuşma; tıpkı orta oyunundaki Kalayıcı veya Hallaç Hayreddin. Gayet sulu, paragöz ve cerrardı. Önüne gelenin eteğine yapışır; "Mehmed Beyciğim! Ahmet Beyciğim!" diye adıyla hitap eder; hatta kadınlara "Bana bak Fatmanım! Dursana Ayşanım!" diye seslenir:

"Ölmüşlerine beş vakit okuyorum, ver Hafız'a mecidiyeyi!" den kapıyı açar, ine ine çeyreğe, bir ikiliğe razı olurdu.

Zampara mı da zampara. Şişman, akça pakça kadınları hiç gözünden kaçırmaz; uzakta hiç gözünden kaçırmaz; uzakta da olsalar hemen görür, yanlarına koşar, verdikleri parayı cebe atıktan sonra çekilip gitmez; senli benli yârenlikte:

"Kerimen Züleyhanım kızımız maşallah kara çarşafa girmiş; tü tü!.."

Züleyhacağız daha çarşafı değil, on on birinde bir mürahika,¹ yani henüz âkil bâliğ olmamış amma, boyluca, tombulca. Ona da:

"Hay köftehor! Kucağımda büyüdü, daha dün mektebe başlamıştın. Âmin alayı yapmış, lokmanı yemiştik!" diyerek hemen sarılış; yanaklarından şapır şupur öpüş.

Çizmeden yukanya çıkışı, işi küstahlığa kadar vardırışı da çok. Taze dullara kocası taşrada olanlara girişiverir:

"Ehlin Hasan Efendi merhumun vefatına pek yandım. Allah gani gani rahmet etsin, iyi adamdı!" dedikten sonra:

¹ Mürahika: Dokuz yaşını bitirip de bâliğ olmamış kız çocuğuna bülûğa erinceye kadar verilen isim.

“Ölü ile ölünmez, kocaya varmaklığın lâzım. -Gözünü kırparak, yılışık yılışık- Allah nazardan esirgesin, etli canlı, tammüsihha¹ bir hatunesin; erkeksiz durman caiz mi ya?”

Yahut:

“Helâlin Hüseyin Efendi biraderimiz hâlâ Şam'da mı? Yapa-yalnız mı yaşıyorsun? Yazık, günah! Hak Tealâ her ere bir avrat, her avrata da bir er nasip etmiş, farz kılmış. Bunun hikmeti evvelâ tenasülü temin, sâniyen zevciyet ihtiyacını tatmindir elmasım!”

Deli Hafız'ın birçok karı aldığını, kimini ahirete yolladığını, kimini boşadığını, nikâhında üç mü, dört mü kadın bulunduğunu söylerlerdi.

Barut Vâiz

Vâiz Celâl Hoca, ismiyle müsemmalardandı. Son derece celâlli, buluttan nem kapar bu çetin huyu dolayısıyla Barut lakabıyla anılırdı. İri yarı, arakiye üzerine yeşil sarık sarar; zifiri siyah kaşları göz kapaklarını örter; kapkara sakalı elmacık kemiklerini kaplar; kalın ve gür sesi mehterhane kösleri gibi gürler, korkunç manzaralı bir adamdı. Kürsü şeyhlerinden, bilmem hangi tekkenin de postnişinlerindenmiş.

Kadınlar gelir, çeneleri işletir; çocuklar şamata eder, sübyanları viyaklar diye ramazanda Beyazıt Camisi'nden gayrısına kürsüye çıkmazdı. O vakit orası âdeta erkekler camisi; nisa taifesinden sokulanlar ise tek tük; hanım nine, kadınnine makuleleri.

Barut Hoca'da; kürsüye oturur oturmaz, kulaklar, gözler etrafta. Biraz fısıltı edeni, oruç gevşekliğiyle şekerlemeye varanı ânîde duyar, görür ve kükrer:

“Susalım! Uyanalım!”

Duymayanlara gök gürler gibi sayha, gene orali olmayanları karşısından kovma.

¹ Tammüsihha: Sıhhatli, sağlığı yerinde.

Dürr-i hikmet ve ibret kelâmlarını dinlemeye ricalden, ma-beyncilerden, Arap musahiplerden dolan dolana. Yobaz vâizler vâri:

“Ey cemaat, eşref-i mahlûgatız emme necaset hammalıyız. Bar-saklarımızdaki, cifeden (leştten) eşettür. Sırtımıza ipek libas giyme-yelüm; loganta moganta (yani lavanta) sürünmeyelüm; domates, patates misillü güffar taamlarını zinhar ağzımıza goymıyalum. Söz-lerime gulak asmazsanız yarın ahirette zebanilerin gazma kürekle-rinden, gargılarından, mızraklarından gövdeleriniz delükdeşük ola-cak. Ondan kellim ateşte çayır çayır yanacaksınız!” kabilinden göz dağlarına yanaşmazdı.

Bu Şeyh Celâl, bir gün vaaz arasında “gybet”ten tutturmuş:

“Gybet, her kangı bir kimesnenin ayıp ve kusurlarını gyabında zikretmek, sayıp dökmektedir ki gerek dinen, gerek ahlâkan külliye-nin mezmumdur; kerih ve nâmerguptur!” yollu girişirken, cemaat ara-sından temiz pâk kılıklı, fakat dangıl dungul dilli biri, lafını kesmiş:

“Hocaefendü hocafendü, gybet dedün de aklıma geldü. Ben Bolu’da gaymakamken- o tarihte mutasarrıflık değilmiş zahir- mül-hagatı tefüşten döndüğümde, amanın minin garşıcı çıhanların sayı-sını sorma. Gumbur gumbur davullar gumburduyor, yer gök inliyor. Goltuklarıma girenler, peşüm sıra gelenler bu hali çekemüyen naip, gumrük müdürü, candarma komandarı arkamdan gybet etmişler!..”

Celâl Hoca, “lâhavle”leri basarak dişini sıkımda. Vaaza devamla, şimdi de “ilim ve amel” meselesinden tuttururken, beriki:

“Hocafendü hocafendü, ilim ve amel dedün de aklıma geldü. Ben Bolu’da gaymakamken, zatından iyi olmasın, bir müderris vardı. İlim heç, ille ve lâkin amel şarttır, derdü!” diye gene atılmaz mı? Ar-tık tahammülü tükenen Barut Vâiz:

“Çık buraya be adam, Bolu’da kaymakamlığını anlat!” deyip pal-dır küldür kürsüden inmiş; haydi camiden dışarı...

(Akşam, 30 Temmuz 1947, s. 3)

Bir Vaktin Güzel Erkekleri

Ahpap evindeydim. Yaş yaşamış, görmüş geçirmiş, hâlâ uyanık bir hatun eski günlerden açtı; anlattı; lafı şuraya getirdi:

“Allah lillâh aşkına “mavel hakkını” söyleyin; dediğim doğru değilse yanlış olduğunu ispat edin. Şimdiki erkeklerde babalarının, dedelerinin güzelliği, şanı şöhreti var mı ki? Yakışıklılığı İstanbul’da âfâkı tutan bir vakitki beyler, paşalar ayarında kişilere rastlıyor muyuz? Bunun da sebepleri meydanda: Birincisi eski toprağın kalmayışı, ikincisi de o canım bıyıkların ortadan kalkışı... Tiyatrocu Mınakyan’ın aktörü Aleksanyan şanoya ayak basar basmaz her tarafımız ürperir, tüylerimiz diken diken olurdu.

Yalnız hain, cânî rolleri yapışından, her perdede kaç adam öldürüşünden mi?.. Hayır, bıyıksız suratının nuhûsetinden...”¹

Hatunun dediği gibi, yakışıklılığı dillere destan beyler, paşalar çoktu. Pek namlılardan bazılarını yazacağım; bu yazıda eli kılıçlılardan, gelecek sefer eli bastonlulardan bahsedeceğim:

En başta gelen hiç şüphesiz Sadrazam Halil Rifat Paşa’nın damadı, İngiliz Ali Paşazade, süvari livası Mehmet Ali Paşa’ydı. Açık sarı saçları, berrak mavi gözleri, pençe pençe pembe yanakları, bembeyaz teni, sülün gibi endamı emsalsizdi. Başında siyah kalpak,

¹ Nuhûset: Uğursuzluk.

sırtında göğsü harçlı¹ neftî ceket, ayaklarında gıcır gıcır rugan çizmelerle atın üzerinde sanki bir “Hüsn ve tenasüp heykeli” gibi durur, –bu teşbih maruf bir hanfendinindir– mesirelerde kadınları çılgına döndürürdü.

Yine hünkâr yâveri ve süvari livası, Meşrutiyet’ten sonra reji nâzırlığı eden Çerkes Rıza Paşa’da cinsinin bütün karakteristik hatları mevcuttu: Çekik mahmur gözler, geniş omuzlar, incecik bel, levent gibi beden.

Yalnız hanımlar ve Beyoğlu’nun yerli kokonaları değil, ecnebî madamlar, matmazeller dahi hayranı idiler. Caddede karşılaşıncı pusulayı şaşırır, hayatları gidip bayatları kalırdı. Paris’te çıkan *Petit Journal* gazetesinin haftalık resimli ilâvesi, bir tarihte ilk sayfasını “Osmanlı zabitleri” diye üç kişiye yani Topçu Binbaşısı Şevket Bey, Piyade Miralayı Sadık Bey’in – sonra Bulgaristan komiseri olan Sadık el-Müeyyed Paşa’nın- ortasına onun kaymakamlık resmini koymuştu.

Serasker Rıza Paşa’nın ortanca mahdumu Şükrü Paşa seyir ve seyranlardan eksik olmaz, cumaları selâmlık dönüşü üniformayla madalyalar ve nişanlarla Kâğıthane’ye, Fenerbahçe’ye gelir; hanımlar:

“Vecihatlı genç, gür kirpiklerinin arasından derin derin bakan şahane gözleriyle tıpkı Sultan Aziz’in şehzadelik fotoğraflarını andırıyor!” derlerdi.

Kurt İsmail Paşa’nın küçük oğlu, Saliha Sultan’ın kayını, yâverandan Yüzbaşı İbrahim Bey kısaca boylu, ufak tefekçe, kişmîrî² çehreli, “kaşla göz, kusuru söz” meseline uygun; edepli, ağır başlı halleriyle ne kibar delikanlıydı. Âlâyişten³ pek hoşlanmaz, kordon mordon, madalya, nişan falan pek takmaz; cuma, pazarları seyirlerinde görünmez; gayrı günler sivil elbiseyle, yaylı arabaya binip

¹ Harç: Elbise, perde vb.ne dikilen süsleyici veya tamamlayıcı malzeme.
Kişmîrî: (Renk için) Esmere çalan.
Âlâyiş: Gösteriş, debdebe, tantana.

Fenerbahçe'yi boylar; aziz arkadaşları Gazi Osman Paşazade Cermal, Ali Saib Paşa torunu merhumlarla bir kenara çekilirler. Sular kararınca kadar yârenlik ederlerdi.

Bu üç ahpap çavuştan ikisinin ağabeyleri damad-ı şehriyânilerindendi. Ahmed Zülkiflî Paşa'nın harikulâde kara kaşlara, gözlere malikliğinden açılınca herkes "Amenna!"yı basar; bacanağı Nurettin Paşa'nın halâvetinden girişince de dik burunluluğunu, begayet¹ mağrurluğunu, arabada baston yutmuş gibi oturuşunu mutlaka araya katarlardı.

Daha eskiler arasında Mekâtib-i Askeriye müfettişi İsmail Paşa'nın kaymakamlık demlerindeki yakışıklılığına menend yokmuş: Altın sarısı, pırıl pırıl zülüfler, aynı renkte sünbül bıyıklar, pembe beyaz cild; son derece şıklardandı.

Erkan-ı harb miralay, Harbiye ders nâzırı, sonra Belçikaya militer olan Fatihli Tevfik Paşa'daki simanın dilberliğini, beyaz posun güzelliğini boyuna tekrarlarlardı. Yine Mekteb-i Harbiye'den süvari talimi muallimi Hilmi Paşa, Pangaltı'dan geçerken kadınlar pence-relere üşüşür, dışarı sarkıp sarkıp paralanırlarmış.

Bu zevat saçları ağırttıkları, beş beraber evlât sahibi oldukları halde hâlâ Yusuf-likâ² idiler.

(Aydede, Sayı 91-48, 20 Ekim 1948, s. 2)

Bir Vaktin Güzeli Erkekleri

-2-

Siviller arasında da yakışıklı dillerden düşmeyen beyler çoktu.

Dediğim günlerden daha evvelleri güzellerin başka bir nasibi de varmış, üzerine şarkılar yapılmış.

¹ Begayet: Son derece, pek çok, fazlasıyla.

² Yusuf-likâ: Yusuf yüzlü, Hz. Yusuf gibi güzel yüzlü.

Meselâ Hacı Faik Bey'in bestelediği "Bir mehveşe bağlandı gönül hayli zamandır" şarkısı, bir tarihte Mehveşler "yani ay gibiler" lakabı takılan iki biraderin küçüğü Asım Bey'e çıkarılmış.

"Doktor ne için nabzımı aldın ele öyle" şarkısının nisaiyeci¹ Operatör Ahmet Nurettin Bey'e çıkarıldığını bilmeyen yoktu. Merhum kemalini bulmuş, sakal da salıvermiş olduğu halde hâlâ güzeldi. Caddede rastlayan kadınlar, hatta kız oğlan kız tazeler "Ne yakışıklı erkek!" diye fısıldaşır, gözlerini ondan ayıramazlardı.

"Nâ-ümid-i aşka doktor var mı tıbbın çaresi"ndeki doktor[un] ise -sahi mi bilmem- Cenab Şahabeddin² merhum idüğü söylenirdi.

Çarşı içinde yağcılıkla ticarete başlayan, işi ilerletip Sultanhamamı'nda itriyat mağazası³ açan Ahmet Farukî, yaşını başını almasına rağmen yine eskisi gibi birinci güzellerden sayılırdı. Hatunlar:

¹ Nisaiyeci: Kadın hastalıkları uzmanı.

² Cenab Şahabeddin (1871-1934), "Servet-i Fünûn dönemi şair ve neşir yazarı. 2 Nisan 1871'de Manastır'da doğdu. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında şehid düşen binbaşı Osman Şahabeddin Bey'in oğludur. Babasının ölümü üzerine altı yaşlarında iken ailesiyle birlikte İstanbul'a gitti. Bir süre Tophane'de Mekteb-i Feyziyye'ye devam etti; daha sonra girdiği Eyüp Askerî Rüşdiyesi'nin yıkılması üzerine Gülhane Askerî Rüşdiyesi'ne geçti ve 1880 yılında buradan mezun oldu. Okulun benimsediği usul gereğince kura ile Tıbbiye İdâdisi'ne girdi, iki yıl okuduktan sonra Askerî Tıbbiye'nin beşinci sınıfına kabul edildi. 1889'da doktor yüzbaşı olarak okulu bitirdi. İyi bir derece ile mezun olduğu için 1890 yılı başlarında cilt hastalıkları sahasında ihtisas yapmak üzere devlet tarafından Paris'e gönderildi. Burada dört yıl kadar kaldı. Avrupa dönüşü bir müddet Haydarpaşa Hastahanesi'nde hekimlik yaptı." Celal Tarakçı, "Cenab Şahabeddin", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Çevrimiçi), <https://islamansiklopedisi.org.tr>, 12 Haziran 2023.

"Büyük konaklar halkı evlenme, sünnet cemiyetleri levazımını, lohusalığa ait eşyayı, bayramlarda eve alınacak, halayıklara, uşaklara, seyislere, kayıklar, bekçilere dağıtılacak iç çamaşırlarını vesair tuhafıye ve manifatura eşyasını, lavanta, kolonya, pudra gibi tuvalete müteallik şeyleri hep oradan alırlardı. Mağaza her zaman tıklım tıklım doluydu." Sermet Muhtar Alus, *İstanbul Sözlüğü*, Haz. Mustafa Kirenci-Eren Yavuz, İstanbul, Büyüyenay Yayınları, 2023, s. 42.

“Hâlâ o keman gibi kaşları, ahu gibi gözleri, duru beyaz teni yerinde. Kelâm ve etvarı da son derece rabitalıdır adamın!” derlerdi.

Devrin sonlarına yakın, namlı güzeller içinde ön safa gelen gençlerden, esbak Şirket-i Hayriye müdürü Kandiyeli Hüseyin Haki Efendi'nin oğlu Ali Bey boyuna mesirelere devamdayken, evlenip çoluk çocuğa karışınca gezme tozmadan tamamıyla elini ayağını çekti, ortalıkta görünmez oldu.

Makam-ı Seraskerî Dairesi reisi Şerafettin Efendizade, Defter-i Hakanî Mektubî Mühimme müdürü Muhtar Bey bihakkın Yusuf-ı sâni idi. Çehresi, en dilber kadınlannkini gölgede bırakırdı:

Pürüzsüz, pembe beyaz cilt; koyu kumral saçlar, bıyıklar; eşi bulunmaz kaş göz. Ahlâkı dersin pırlanta, etvarı kibar, malûmatı ve münevverliği de tamam; Mekteb-i Hukuk'tan aliyülâlâ¹ diploma ile sınıfının birincisi mi ikincisi mi olarak mezun...

Bir aralık ramazanda, kandil günlerinde Şehzadebaşı'ndaki araba piyasalarını; yazın, cuma pazarları Fenerbahçe gezintilerini kaçırmazdı.

Maliye Nâzırı Reşat Paşa'nın oğlu Mehmet Ali Bey'in faytonunda sağda o, solda refiki, çıkagelirler.

Paşazade, tombalak, daha doğrusu enikonu semiz, burnunda altın çerçevesi gözlük, gözlüğün kenarında altın zincir, elinde som altın başlı baston, sırtında Terzi Mir'in veya Boter'in diktiği kostüm; mavi çuha döşemeli lacivert bato faytonu, kıvrılmış yelelerine mavi kurdeleler bağlı, bakla kırı Macar kadanaları ile şatafat ve lüks rekorunu kimseye kaptırmamıştır.

Önceleri yanına, Kadıköylü İri Cemil'in kardeşi, ağabeyisi gibi iri kıyım; gök rengi gözlerine, kalıbına, kıyafetine kadınların bayıldıkları gök göz² Basri Bey'i alırken, her nedense aralarına kara kedi girmiş olacak ki birbirlerinden ayrılmışlardı.

¹ Aliyülâlâ: Eskiden okullarda en yüksek derece, pekiyi.
Gök göz: Gözleri açık mâvi olan kimse.

Evkaf Nâzırı Galip Paşa'nın torunu Fahir'in çehresini hanımlar çok ince bulur, minyatörlere benzetir, vücutça nahifliğinin ona bambaşka bir zarafet verdiğini söyler, "Delikanlılar içinde en dilberi hiç şüphesiz odur" deyip dururlardı. Sultan Hamid'e damat olduktan sonra zavalıcık büsbütün narinleşti; nihayet civan çağında gürleyip gitti.

Hariciye müsteşarı Galip Paşa'nın oğlu, mabeyn başkâtibi Kara Tahsin Paşa'nın damadı Fuad'ın adı da güzeller arasına karışmıştı fakat zayıf mı zayıf, bir deri bir kemik. Tunus gediğine¹ ermiş, saltanat içinde ömür sürer, seyir seyranlarda çarh çevirir,

"Allah kimseye böyle nasip etmesin. Bin türlü kayıt içinde yaşıyor, eridikçe eriyor" diyenler olurdu.

Avukat Tefvik Bey'in küçük oğlu Besim, arabada, beygirde sıcacık ceket, daracık pantolon kat kat perdeli traş üzerine yüzünde pomata,² pudralarla, lavanta kokuları yaya gezerken görenler derlerdi ki:

"Fazla ufak tefek ama hakikaten parlak çocuk; Bonmarşe bebeklerini andırıyor!.."

(Aydede, Sayı 91-49, 23 Ekim 1948, s. 2)

¹ Tunus gediği: Yağlı kuyruk, iştah uyandıran câzip şey, kârlı gelir kaynağı.

² Pomata: Daha çok saç için kullanılan yağlı merhem.

Kâğıthane B lb lleri

Eski Kâğıthane'nin Gediklilerinden  olak Ali Bey ★
 olak'ın Bey Lakabına Sebep ★ Sarho  Dervif ★
Hafiyeliği Rivayeti ★ Nefesindeki Buram Buram Rakı
Kokusu ★ Beyaz Sarıklı Softa ★  irinlik Muskası

Mayısın 6'sına rastlayan Hidrellez günü İstanbül halkının çoğu yemekler hazırlayıp kırlara gitti. Kâğıthane dolup dolup ta mı . Kadın , erkekli on binlerce kişi önce toz ve güneş, ak ama doğru da yağmur altında bir bahar safası yaptılar. Bereket versin sağanak kısa sürdü, geç vakit evlerine kapağı attılar.

Vaktiyle Kâğıthane'den hiç eksik olmayan, sırna ık, herkese musallat eski mesire b lb llerinden    tipi anlatacağım:

En başta  olak Ali Bey gelirdi. 38-40'lık, kafasında kenarı yağlı, c c k püsküllü, soluk fes vardı. Dalga dalga lekeli, p rt k p rt k suratında iki  atık kaç;  ipil,¹ birbirine yakın, fıldır fıldır gözler; kelk l bıyıklar; mosmor dudaklı fara  ağzında tek tük di , boynunda kipkirli yakalık,  ahrem  ahrem kravat. Dapdaracık, kim

¹  ipil: Ağr lı ve çıplak g r n   l , kirpikleri dökülmüş göz.

bilir kimden ıskarta, rengi ağarmış radingotunun etekleri alaz taraz;¹ pantolonun paçaları diz kapakta; patlak kunduralarından serçe parmakları meydandaydı. Bir kolu çolak, bir ayağı topaldı.

Her cuma, pazar Kâğıthane'ye damlar, seke seke arabalara soku-lur; piyasadaki kadınlara, erkeklere, tebelleş olur; yazın Fenerbahçe'yi, Kuşdili'ni, bazan Sarıyer'in sularını da boylardı.

Kerli ferli hanımlardan, beylerden onu bilmeyen yoktu. O da bunların hepsini adlarıyla, sanlarıyla, içyüzleriyle tanırdı. Kendi-sine bey denilmesine sebep şu: Gayet terbiyeli, edep ve erkân gü-der oluşu, lûgat paralaya paralaya konuşuşu. Bir konak kupası, fay-tonu gözüne ilişir ilişmez yanına yaklaşır, kandilli temennahları çıkar, Arapgirliye çalan diliyle çene çalmaya koyulurdu:

“Vay hanımefendiciğim, âfiyet-i âlîniz berkemâldir inşallah! Velinimet paşa hazretlerine dün rasladım, iltifat-ı ulyâlarına nail oldum efendim.”

Ve lafa girer:

“Gelininiz Rukiye Hanfendi nezdinizde, fakat kerime-i iffet-ve-simeniz² Melâhat Hanfendi buyurmamışlar, nâmizaçlar mı yoksa? Cenab-ı Hakk'ın inayetiyle günü hulûl etsin, sultanımın velîme ce-miyetinde kalburla su taşıyacağım.”

Gelin hanıma da hitapta:

“Mahdum-ı seniyez Vamık Beğimizi demin gördüm, maşal-lah koca yiğit oldu. Mülâzım urubası,³ sırma kordon, altın madalya delikanlıma ne yaraşüyor. Yaşını bilmez miyim efendim, şimdi ya on dördünde, ya on beşindedir. Beş yıl evvel sünnet düğünlerinde bulunmuş; pılav zerdesini tenâvül⁴ etmiştim.

¹ Alaz taraz: Dağınık.

Kerime-i iffet-vesime: İffetli, iffetiyle tanınan kıyız.

Uruba: Giyecek, elbise.

Tenâvül: Yeme içme.

Herkes Çolak Ali Bey'in yârenliklerini hiç yadırgamaz, çeyreği avucuna toka ederdi. Çolak'ın işgüzarlığı da vardı. Arabadan arabaya gizlice haberler taşıyıp durur, kıskanç beylerin karıları, kıskanç hanımların kocaları şununla bununla aşna fişnedeler mi diye kolculuğu başarır, sıcağı sıcağına yetiştirir, bahşışı haklardı.

Sarhoş Derviş de namlılardandı. Başında arakiye,¹ saç saka-lına karışık, arkasında aba, takkeci kalıbı gibi enseli, göz akları kıpkızıl, nefesi buram buram rakı kokan bir izbandut.² Tekkede der-vişliği filan yok, bilmem kimin hafiyesidir derlerdi.

“Dervişin gönlünü hoş edin bakalım!” diyerek âdeta zor-bamsı tavırla arabaların yanına dikilir, ne verilse bakmaz, cebine atar. Asıl zanaatını söyledik: Ortalığı kolağan, tecessüs. Avrupa'daki Jöntürkler'le akrabalığı olanlara, sürgündeki menkûplarla³ ilişkisi bulunanlara kimler selâm veriyor, kollamak.

Herif saray mensuplarıyla senli benliydi. Meselâ hünkâr yâveri bir mahdum veya damat beye paldır küldür yanaşır, dobra dobra balta olur:

“Bana bir kalıp cigarası uzat aslan!”

Ardından çitlatır:

“Kokozum,⁴ dem parasını uçlan⁵ tosun!”

Yarım okkalık rakı şişesi omuzdaş kuşağının gerisine sokulu. Zırt zırt kuytuca bir tarafa çömelir, yudum yudum demlenir, çakı gibi dolaşırdı. Eğer fazla kafayı dumanlamışsa, kalabalık dağılırken

¹ Arakiye: Dervişlerin başlarına giydikleri yünden veya pamukludan yapılmış bir nevi takke.

İzbandut: Görünüşü ve davranışı ile korku veren iri yarı adam.

Menkûp: Gözden düşmüş, mevki ve itibârını kaybetmiş.

Kokoz: Parası olmayan, züğürt.

Uçlanmak: Vermek.

bazan dediğim beylerden birinin faytonuna sellemehüsselâm atlar, yanına kurulup tepeye kadar beraber çıkar, orada mola veren arabaların arasında pala çalar, ihvanıyla birlikte Osmanbey veya Eftalopos Gazinosu yahut Valavani'nin Anadolu Birahanesi'nde¹ içmeye giderdi.

Sulu, sırnaşık, “Înâyet ola”² dinlemez, “Bozuk param yok” diye yeminler etsen bir türlü meram anlamayan Softa da Kâğıthane'nin gediklisiydi.

Beyaz sarıklı, kaşlarının kolları göz kapaklarını bürümüş, kapkara çember sakallı, karanlık ağızlı, fırlak çeneli, yusuvarlak, tıknaz bir yobazdı. Doğma büyüme, halis muhlis İstanbullu. Bir zamanlar Topkapı taraflarında bir caminin imamı imiş, aksatanın³ yolunu bulmuş.

¹ “Şimdi hâlâ mevcut ve aynı adı taşımaktadır; İkinci Abdülhamid'in mabeyncilerinden Eğribozlu Ragıp Paşa'nın mülkü bulunan Anadolu Hanı'nın altındaki pasajdandır (1946). Eskiden bu birahaneyi Valavani isminde bir Rum tutardı ki İstanbul yakalılar buna Balabani derlerdi. Valavani işinin erbablarındandı; orası Beyoğlu'nun en seçme, temiz; garsonları terbiyeli ve ayağına çabuk birahanelerinden biriydi. İçerisinde yeşilliklerle bezenmiş küçük havuzlar, dondurma çağlayanlar vardı. Akan sular şırıldardı. Duvarında guguklu bir saat, saat başı oldu mu “guk, guk!” öter. Müşterilerde ses sada, patırdı gürültü yok. Herkes karafaki karafaki rakısını, duble duble binasını; tek tük yabancılar şarabını, viskisini, votkasını burnuna değil, ağzına içiyor. Mezenin âlâsı; han kapısı önündeki işportacıda; karidesin, lakerdanın gûnası. İstanbul'da ilk futbol oynayanlardan, Kadıköy takımının meşhur beki 'Tahta Perde' adındaki Rum da, kolunda Venedik sepeti, içinde kavrulmuş fındık, tuzlu badem, müşterilerle ‘tek mi çift mi’ oynar, gündelik avaidini çıkarırdı.” Alus, *İstanbul Sözlüğü*, s. 55. İnâyet ola: “Allah versin” sözü gibi sadaka verilmeyen dilencileri savmak için kullanılır.

Aksata: Alışveriş.

“On paacık, on paacık. Bugün cuma mübarek gün; aptesliyim. Hulûs-ı kalble edeceğim dua ind-i Bârî'de¹ müstecap ve makbul olur!” nakaratıyla önüne gelen, hatta Beyoğlu yosması kokonalarına bile çam sakızı gibi yapışırdı.

Meteliği sökül gitmez, 20 para, 40 para versen çekilmez, yine musallat:

“Rabbim cümlesininki bağışlasın, tam yedi tane öksüzüm var; fakirhanede aç ve bîlaç beni bekliyorlar.”

Yüz buldu mu yanşak yanşak² tutturur:

“Bir beyaz mecediye sun, sana şirinlik muskası vereyim, helâlin, yavuklun varsa sevgilin seni cennet hurisi, cennet gılmanı gibi görsün!”

Memnun, pişmiş kelle, sırta sırta:

“Kesene bereket. Göğsünde sakla, şayet tesirini görmezsen yüzüme tükür!” diye yanından ayrıldığı erkeklerin, hanımların bu muskalardan aldıkları muhakkaktı.

Rivayete göre topladığı paraların hiçbirini elinde kalmamış. Sayısı hesap edilmeyecek kadar evlenmiş, karıları boşamış, boşamış; hâlâ nikâhında üç kadın varmış. Boşadıklarının Şeyhülislâm kapısından kesilen nafakasına, mevcutların yiyeceğine içeceğine para yetiştiremiyormuş.

(*Akşam*, 11 Mayıs 1951, s. 4.)

Son

¹ İnd-i Bârî: Allah katında, nezdinde.

² Yanşak: Yersiz ve çok konuşan kimse, geveze, densiz.

Sermet Muhtar Alus Eski İstanbul'dan Tipler (1931-1951)

Eski İstanbul'dan Tipler (1931-1951), Sermet Muhtar Alus'un 1931-1951 tarihleri arasında, kaleme aldığı eski İstanbul'un tipleri ile ilgili yazılarını bir araya getiriyor. Bu yazılar farklı tarihlerde; Akşam (30 Sene Evvel İstanbul, Masal Olanlar, Gördüklerim Duyduklarım, Dünden Bugünden, Bugünden Dünden üstbaşlıkları altında) Yeni Sabah, Son Posta (Geçmiş Zaman Olur ki... üstbaşlığı altında) gazetelerinde ve Aydede (Bugünden, Dünden üstbaşlığı altında), Akbaba, Aydabir ve Tarih Hazinesi mecmualarında yayınlanmıştır. Bu yazılar; güç kuvvet düşünleri, devamlı yemek yiyenler, güzel konuşanlar, hiç konuşmayanlar, zamanın sık tesadüf edilen simaları, devrin güzel erkek ve kadınları, temizlik meraklıları, takıntılılar, meczuplar, harem ağaları, bohçacılar, çingeneler, lakaplı erkek ve kadınlar, yemek yapmayı sevenler... gibi oldukça geniş bir insan tipi kadrosuna sahip.

Bu yazıların ortak özelliği yazarın, hayatın içinde capcanlı, konuşan, davranan, tutumlar sergileyen kendine has duygu, düşünce ve davranışları ile tanınan, ilgi çekici, değişik, tuhaf kimselere, kişilere ya da karakterlere dair gözlemleridir. Bir bakıma bütün zamanlar boyunca insan toplulukları arasında kendine has özellikleriyle hayat dokusunu işleyen, ona kendince tat, koku, lezzet ya da ruh veren tiplerin belli bir dönemdeki -1930'lu, 40'lı yıllardaki- görünümleridir. Devir be devir görünümeleri değişse bile, taşıdıkları o daima aynı kalan, o hiç değişmeyen özleriyle ve belli bir tutumu sabit hale getirmiş ve onda yoğunlaşmış bu kişilerle birlikte yaşıyoruz. Sermet Muhtar bunları gözlemlemiş, kimini yakından tanımış, bazılarının hikâyelerini dinlemiş ve her birini ayrı ayrı kaleme almış. Bazen güldüren, bazen istihza hissimizi, ibret idrakimizi uyandıran, bazen de insanoğlunun o sırlı tarafıyla bizleri başbaşa bırakan bu tiplerin her biri, geçmiş devirleri aşarak bugün çok başka şartlarda -kitapların dünyasında- yeniden doğuyorlar. Bir bütün olarak bu metinler yazının gücüne, dil zevkine ve edebiyatın daima yaşayacak dünyasına olan güvenimizi tazeliyorlar.

Büyüyenay: 550
Sermet Muhtar
İstanbul Kitaplığı: 5

ISBN: 978-625-6394-49-0

www.buyuyenay.com